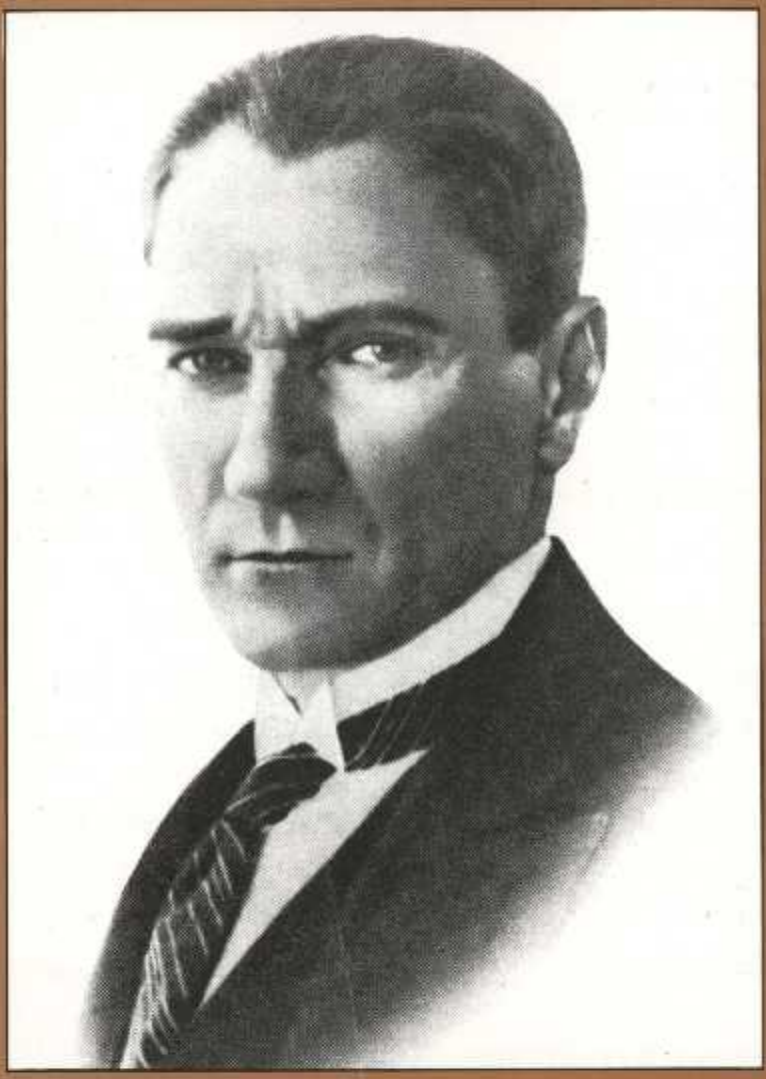
ATATÜRK KÜLTÜR,DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

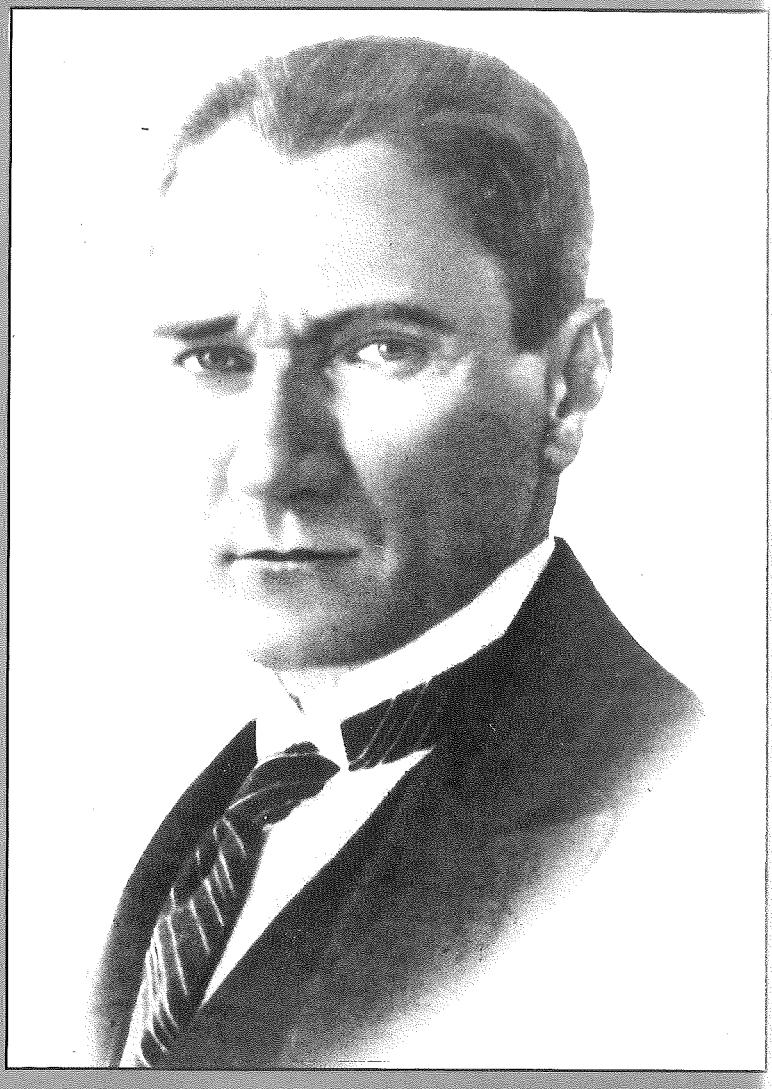

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

Cilt: II Kasım 1985 Sayı: 4

Levent Sahverdi Arşivi

ATATÜRK KÜLTÜR,DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

Cilt: II Kasım 1985 Sayı: 4

İ Ç İ N D E K İ L E R

CUMHURBAŞKANIMIZ KENAN EVREN DİYOR Kİ	:	1
SUAT İLHAN	: Atatürkçülüğün Evrenselliği	13
PROF. DR. UTKAN KOCATÜRK	: Atatürk'te "Gençlik" Kavramı ve Atatürkçü Gençliğin Nitelikleri	21
ORD. PROF. DR. SADİ IRMAK	: Atatürk'ün Dünyadaki Yankıları	27
PROF. DR. İSMET GİRİTLİ	: Atatürk Cumhuriyeti'nin Lâiklik İlkesi	55
PROF. DR. HAMZA EROĞLU	: İsmet İnönü ve I. ve II. İnönü Muharebelerinin İçerde ve Dışarda Etkileri	65
E. KORG. CEMAL ENGİNSOY	: Atatürk'te İnsan Sevgisi	85
PROF. DR. KEMAL DAL	: Millî Egemenlik ve Temsili	97
İSMAİL SOYSAL	: Atatürk'ün Barışçı Politikası ve Dünyadaki Etkileri	111
E. TÜMG. MUZAFFER ERENDİL	: Atatürkçü Düşünce Işığında Millî Birlik	121
BEKİR TÜNAY	: Atatürk'ün Sevgi Felsefesi	163
CİHAT AKÇAKAYALIOĞLU	: Atatürk ve Atatürkçülük Üzerine Bir İnceleme	175
DOÇ. DR. GALİP KARAGÖZOĞLU	: Atatürk'ün Eğitim Savaşı	193
MUHTEREM ERENLİ	: Atatürk ve Havacılık	215
MUHARREM TÜNAY	: Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası	245
MERKEZ ARAŞTIRMA EKİBİ	: Kayıplar (Gotthard Jaeschke) .	257

Birinci baskı : 1985

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

Levent Şahverdi Arşivi

"Ne mutlu Türküm diyene" özdeyişinde ifadesini bulan Türk milliyetçiliği inancı içinde ne zaman ve nerede olursa olsun, el ele ve omuz omuza, kalp kalbe oldukça aşamayacağımız hiçbir engel yoktur. Birlikte sarfedilen çabaların pınarında daima refah ve mutluluk meyveleri yetişir.

29 Ekim 1980

*

Hiçbir kötü emel, bugün olduğu gibi bundan sonra da, Türkiye Cumhuriyeti'ne zarar veremeyecek ve kalbi Atatürk inancı, yurt sevgisi ile dolu Türk ulusunun eşsiz kudreti ve çelik iradesi karşısında ne kadar güçlü olursa olsun, dağılmaya mahkûm olacaktır.

29 Ekim 1980

*

Her Türk, Atatürk ideolojisini ömrü boyunca bir bayrak gibi yücelerde tutarak yurdunu ve ulusunu, onun gösterdiği hedeflere ulaştıracaktır.

29 Ekim 1980

*

Atatürk, Türk ulusu için kutsal bir idealdir.

10 Kasım 1980

*

Aziz Atatürk! Bükülmez bileklerimizde kuvvet, gözlerimizde ışıksın. Aydın dimağlarımızda ilkelerin, kalblerimizde sınırsız sevgin ve inancın var. Ne sağında ne de solundayız. Yarattığın her yaştan 45 milyon kahraman ve asil Türk ulusu, acı kaybının 42. yıldönümüne yasınla başlarımız eğik, bizlere verdiğin azim ve gururla yolunda, ardında dimdik yürüyecek, koşacağız; sana ve idealine mutlaka ulaşacağız.

10 Kasım 1980

Levent Şahverdi Arşivi

Ölümsüz Atatürk! Bir zamanlar ifade ettiğin gibi, fanî vücudun toprak oldu. Fakat, kurduğun ve bize emanet ettiğin Cumhuriyet, gerçekleştirdiğin eserler ve koyduğun ilkeler, daha nice yüzyıllar korunacak ve sonsuzluğa dek yaşatılacaktır.

5 Ocak 1980

*

Atatürk, dünyada "Kemalizm", "Atatürkçülük" veya "Türk İnkılâbı" olarak tanınmış sosyal ve siyasal hareketi yönlendirmede ortaya yeni ilkeler atmış ve kaynağını hayat gerçeğinden alan uygulamalarda bulunmuştur. Bu uygulamalardan bazıları O'nun sağlığında gerçekleşmiş, bazıları da bir amaç ve hedef olarak belirtilmiştir. Bunlar "Atatürk İlkeleri" olarak yeni Türkiye Devleti'nin, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturur.

5 Ocak 1980

*

Atatürk'ün koyduğu ilkeler, belli bir kalıba sokulmaya veya dondurulmaya tabi tutulmadan, hayat gerçeğinden alınmış ve zamanın gerçeklerine göre yine inkılâpçı bir anlayışla, kendi yönlerinde geliştirilmesi gereken prensiplerdir. Ulusal bağımsızlık, ulusal egemenlik, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâiklik, çağdaşlaşma, inkılâpçılık gibi ana ilkeler Türk İnkılâbı'nın temelleridir.

5 Ocak 1980

*

Türk ulusu, yaşamının en büyük talihini, Ulu Önder Atatürk'ü kendisine bahşeden Tanrı lütfuna borçludur. Karanlık günlerinin acıları içinde, özlemle beklediği aydınlığı o getirmiş, gelişme ve güçlenmesi için en doğru yolu o göstermiştir. Onun, uygarlığa açık, pratik ve gerçekçi

Levent Şahverdi Arşivi

yapılarıyla, sonsuza kadar uygulanabilme yeteneğine sahip ilkeleri, bizleri bugün de her türlü bunalım ve engeli aşarak, zafere ve Atatürk idealine götürecek güçtedir. Bu nedenledir ki, ulusumuz onun çizdiği yoldan asla ayrılmayacak, ondan başkasına inanmayacak, ilkelerini ve eserlerini daima bu azim ve inançla yaşatacak ve koruyacaktır.

5 Ocak 1981

*

Ülkemiz Atatürk'ün vatanı, toplumumuz Atatürk'ün ulusu olmanın onurunu taşımaktadır. Her atılımda onun ilkeleri, yurdun her köşesinde onun eserleri vardır. Bu mazhariyet, varlığımız için her türlü tehdidin karşısında en kudretli silâhımız, uygarlık yolunda en güvenilir rehberimiz olacaktır.

Yeniden hayat verdiği bu asil ve kahraman ulus, onu hiçbir zaman ve asla unutmayacak, eserlerine yenilerini katarak ve ilkelerini amacına götürerek, kalplerde yanan sevgisini, engin minnet ve şükran duygularıyla sonsuza kadar yaşatacaktır.

5 Ocak 1981

*

Sen, Türk milletinin ebedî ışığısın! Bu ışığınla aydınlattığın yolunda azimle yürüyor ve geçmişin acı tecrübelerinden de yararlanarak, bugün geleceğe daha büyük bir umut ve güvenle bakıyoruz. Eserlerinin sonsuzluğa akışını, bugüne kadar hiçbir engel durduramamıştır. Bundan böyle de durduramayacaktır.

30 Ağustos 1981

*

Tarihte Atatürk gibi yetişen dehalar çok enderdir.

6 Kasım 1981

Levent Şahverdi Arşivi

Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üzerinde, ulusuna olan güvenini kendi dehası ile birleştiren ve böylece yeni Türkiye Cumhuriyeti devletini kuran büyük Atatürk, hiçbir liderin, ömrüne sığdıramadığı inkılâpları gerçekleştirmiş ve devletin geleceğini de koyduğu ilkelerle teminat altına almıştır. O'nun koyduğu her ilke ve gerçekleştirdiği her inkılâbında asil Türk milletinin devamlılığı, refahı ve mutluluğu yatar. İşte onun içindir ki, bu aziz vatanda yaşayan ve "Ne mutlu Türküm" diyebilen her yurttaş, Atatürk'ün ilke ve inkılâplarına bu inançla sahip çıkmak zorundadır.

10 Kasım 1981

*

Büyük Atatürk'ün inkılâp ve ilkelerinde O'nun düşünce gücü ve fikrî yapısının sağlamlığı vardır. Milleti için yarattığı yeni Türkiye, büyük insanlık âlemini de etkilemiş ve O'nun manevî varlığını evrensel boyutlara ulaştırmıştır.

10 Kasım 1981

*

Atatürk'e en büyük saygı ve bağlılığı, O'nun eserlerine sahip çıkmakla, fikir ve düşüncelerini anlamakla, ilke ve inkılâplarını gönülden benimsemekle ve nihayet çocuklarımıza ve gelecek nesillere bunları aşılamakla gösterebiliriz. Esasen ülkenin geleceği de buna bağlıdır.

10 Kasım 1981

*

Yüce Atatürk, her zaman inandığı ve güvendiği milletinden aldığı güç ve destekle, gerçekleştirdiği Kurtuluş Savaşı destanı, yeni Türkiye mucizesi ve sayısız inkılâplarıyla yaşadığı yüzyılın en seçkin önderlerinden birisidir. O'nun vazgeçilmezliği ve değeri her geçen gün daha iyi anlaşılan inkılâp ve ilkelerini yaşatmak, yaymak, daha da ileriye götürmek, bizlere düşen en kutsal görevdir.

14 Mayıs 1982

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ü anlamak, Atatürk'ün fikir ve düşünce yapısını saptırmadan tahlil etmek ve bunlara bağlı olarak Atatürk'ü gönülden sevmek, devletine ve milletine bağlı olan ve "Ne mutlu Türküm" diyebilen herkes için kutsal bir görevdir. Bu görev, siz gençler için çok daha büyük önem taşır. Çünkü sizler milletin geleceği, devletimizin ise teminatısınız.

19 Mayıs 1982

*

Geleceğin yönetim kadrolarını oluşturacak gençlerimizi vatan sevgisi ve millî duygularla dolu, Yüce Atatürk'ün daima izinde yetiştirmek ve eğitmek kutsal görevlerimiz arasındadır. Her alanda kalkınmış, daha mutlu ve güçlü Türkiye, bu nitelikteki gençlerin omuzlarında yükselecektir.

21 Mayıs 1982

*

Atatürk sevgisi, Türk insanının yüreğinin derinliklerinden kaynayıp gelen berrak bir pınar gibidir. Bu sevgiyi azaltmaya ve kurutmaya hiç kimsenin gücü yetmeyecektir. Türk milleti millî iman ve inancını her zaman bu kaynakta tazelemekte ve güçlendirmektedir. Türk milletinin tek düşünce tarzı, kendi ülkesinin ve insanlarının gerçeklerinden vücut bulan Atatürkçülüktür. Türk milletinin Atatürkçü düşünce tarzına aykırı, millî gelenekleri ve ülkesinin gerçekleriyle bağdaşmayan fikir yollarına sapmayacak olgunluğa, inanca, tecrübe ve kararlılığa sahip olduğunu her zaman ispat edeceğinden şüphe edilmemelidir.

O'nun her zaman savunduğu ve üzerine titrediği ve Türk milletine en yaraşır idare şekli olan bağımsız Cumhuriyet'i sonsuza kadar korumak ve yaşatmak, Türk milletinin kutsal ülküsüdür.

10 Kasım 1982

Levent Şahverdi Arşivi

Tarih sayfalarına, hiçbir zaman unutulmayacak bir savaş destanı olarak geçen bu mücadelenin sonunda gerçekleştirdiğin Cumhuriyet'i, koruyup kollamakla görevlendirdiğin Türk gençliği, bu paha biçilmez eserini, şartlar ne kadar ağır olursa olsun, sonsuza kadar yaşatmanın azim ve kararlılığı içinde bulunduğunu her fırsatta göstermiştir.

Kuşaktan kuşağa her Türk gencinin beyninde ve yüreğinin derinliklerinde, asla silinmeyecek şekilde yer alacağından şüphe etmediğimiz bu görev ve sorumluluk duygusu, geleceğimizin en büyük güvencesidir.

Eserlerini, vazgeçilmezliği ve değeri her geçen gün daha iyi anlaşılan inkılâp ve ilkelerini, daima korumanın sarsılmaz inancı içinde milletçe önünde bir kere daha saygıyla eğiliyoruz.

19 Mayıs 1983

*

Sevgili gençler! Kurduğu devleti, rejimi ile birlikte gençliğe emanet eden dünyada tek lider yüce Atatürk'tür. Atatürk, Türk gençliğini daima milletimizin geleceğinin teminatı olarak görmüş, böyle değerlendirmiş ve gençliğe daima güven beslemiştir.

19 Mayıs 1983

*

Cumhuriyet tarihimizin her döneminde olduğu gibi siz gençlerimizle gurur duyuyoruz. Çünkü, Cumhuriyetimizin emanet edildiği Türk gençliği, bu büyük esere hiçbir zaman gölge düşürmemiş, onun korunup kollanması için kanı ve canı pahasına mücadele etmekten kaçınmamıştır.

19 Mayıs 1983

*

Bir defa daha belirtmek isterim ki, Atatürk Türkiyesi'nde, O'nun kurduğu Cumhuriyet'in nitelikleri ve koyduğu ilke ve ülkülerin dışında hiçbir ideolojinin yeri yoktur ve hiçbir zaman da olmayacaktır.

19 Mayıs 1983

Levent Şahverdi Arşivi

Şunu hiçbir zaman hatırınızdan çıkarmayınız ki, Atatürkçülükten ayrıldığınız sürece, Atatürkçülükten saptığınız sürece bize hayat hakkı yoktur.

3 Ekim 1983

*

Yüce Atatürk! Bizlere en büyük armağanın bu kutsal eserini ilelebet yaşatmak, milletimizi kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde millî şuur ve ülküler etrafında toplayan, vazgeçilmezliği ve değeri her geçen gün daha da iyi anlaşılan inkılâp ve ilkelerini korumak, yaymak ve daima ileriye götürmek başta gelen ödevimizdir.

29 Ekim 1983

*

Yüce Atatürk'ün, "Türk milletinin tabiat ve şiarına en uygun olan idare, Cumhuriyet idaresidir" dediği Cumhuriyet, doğruluğu, çalışmayı, bilgi ve becerileri değerlendiren, milleti kendi kendisinin hâkimi, efendisi yapan, gelişmeye açık, hak, hukuk ve adalet kavramlarına saygıyı ön plânda tutan yapısıyla, bugün bile dünyadaki birçok toplumun düşlerini gördüğü, özlemini duyduğu bir yönetim biçimidir.

29 Ekim 1983

*

Cumhuriyetimiz öylesine özlü ve sağlam temeller üzerine oturtulmuştur ki, onun sonsuzluğa akışını bugüne kadar hiçbir engel durduramamıştır. Bundan sonra da asla durduramayacaktır.

29 Ekim 1983

Levent Şahverdi Arşivi

Bir çağa damgasını vuran Ulu Önder Atatürk, yalnız Türk milletine değil, bağımsızlık ve uygarlık savaşı veren bütün mazlum toplumlara da düşünce ve eylemleriyle ışık tutmuş, yollarını aydınlatmıştır. Bu ışıklı yolu takip etmek, vazgeçilmezliği ve değeri her geçen gün daha da iyi anlaşılan, zorlukları aşmada, çağdaş uygarlığa ulaşmada bizlere daima rehber olan inkılâp ve ilkelerini dünya var oldukça yaşatmak, en başta gelen ödevimiz, kutsal ülkümüz olacaktır.

10 Kasım 1983

*

Eserlerinin uyanık bekçileri, Cumhuriyet'in tehlikeye düşmemesi ve onun temel ilkelerinden birisi olan "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" özdeyişinde ifade ettiğin demokratik parlamenter sistemin bir daha yozlaştırılmaması için, bundan böyle her zamankinden daha dikkatli ve duyarlı olacaklardır.

10 Kasım 1983

*

Türk gençliği, şimdiye kadar olduğu gibi bugün de kendilerine emanet ettiğin Türkiye Cumhuriyeti'nin yılmaz bekçiliğini sürdürmekte ve koyduğun ilkeler, gerçekleştirdiğin inkılâplara sarsılmaz bir imanla bağlı bulunmaktadır. Onlara senin güvendiğin gibi biz de güveniyoruz. Toprağında müsterih uyu, Büyük Atatürk.

19 Mayıs 1984

*

Kıvançla belirtmeliyim ki, Türk milleti kuşaktan kuşağa daima gençleriyle gurur duymuştur. Çünkü Atatürk'ün Cumhuriyet'i emanet ettiği Türk gençliği zaman zaman görülen bazı aldatılmışların, satılmışların ve hainlerin dışında, ezici çoğunluğuyla, şartlar ne olursa

Levent Şahverdi Arşivi

olsun, bu büyük emanete her dönemde gölge düşürmemiş, onun korunup kollanmasını canıyla eşdeğer görmüştür. İç ve dış düşmanların, bölücülerin, çıkar çevrelerinin kışkırtmalarına ve kötü emellerine hiçbir şekilde kanmayarak, değişen dünya şartlarının gerekleri doğrultusunda, daha ileri bir toplum düzeni için yılmadan çalışmıştır ve bundan sonra da çalışacaktır.

Yaşadığımız dünyada dostluğu aranan, saygı duyulan ve güçlü Türkiye Cumhuriyeti'nin bu noktaya gelişinin temelinde işte bu düşünce ve inanç birliği yatmaktadır.

19 Mayıs 1984

*

Gençlerimizin kafalarına, sapık ideolojileri tartışılmaz gerçeklermiş gibi yerleştirmeye, hiç kimsenin hakkı yoktur. Onları, her çeşit düşüncenin iyi ve kötü taraflarını görebilecek ve değerlendirebilecek şekilde eğitmek gerekir.

Geçmişin bize çok pahalıya mal olan acı olaylarını daima hatırlayınız. Her alanda güçlü Türkiye'nin Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlı, yurt sevgisini yüreğinin derinliklerinde duyan, çağdaş bilimin gerekleri doğrultusunda düşünüp tartışabilen, barıştan yana Atatürkçü gençler yetiştirmekle mümkün olabileceği gerçeğini asla aklınızdan çıkarmayınız.

19 Mayıs 1984

*

Milyonlarca şehit kanıyla sulanmış bu vatan toprakları üzerinde sonsuza kadar birlik, bütünlük, barış, huzur ve güven içinde yaşamak, kutsal ülkümüz olmalıdır.

19 Mayıs 1984

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk Türkiyesi'nde Atatürkçülük dışında hiçbir sapık ideolojinin yeri yoktur ve asla olmayacaktır. Milletimiz insancıl değerlerden yoksun düzenlerin özlem ve arayışları içinde olanlara, o engin sağduyusu ve yakın zamanda yaşadığı, hepimizi ürperten olaylardan edindiği tecrübelerle hiçbir zaman hayat hakkı tanımayacaktır.

19 Mayıs 1984

PRESIDENT KENAN EVREN SAYS

(Abstract)

Quotations from President Kenan Evren's speech on the Atatürk Memorial Day, his message to the nation and the youth of Turkey on Atatürk and his ideology.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRKÇÜLÜĞÜN EVRENSELLİĞİ

SUAT İLHAN

Atatürk ve Atatürkçülüğün en az incelenen yönü, diğer uluslar üzerindeki etkileridir. Bu konuda münferit yayınların dışında, bütünlüğü olan araştırmalar ve bu araştırmalara dayanan yorum ve değerlendirmeler yapılmamıştır.

Atatürk ve Atatürkçülüğün evrensel yönü ile ilgili araştırmalar, ağırlığı üçüncü dünya ülkelerinde olmak üzere, her ülke ayrı ayrı ele alınarak yapılabileceği gibi, askerî, ekonomik, sosyal ve politik konular ele alınarak, bütün üçüncü dünya ülkeleri için topluca da yapılabilir.

Atatürk ve Atatürkçülüğün evrensel yönünün, teorik ve uygulamaya yönelik olarak incelenmesi gerekmektedir. Konunun teorik açıdan incelenmesi şu başlıklar altında yapılabilir:

a. Millî nitelikleri yanında evrensel ve çağdaş nitelikleri de bulunan Atatürkçülüğün, yeni bir dünya görüşü olarak özellik ve unsurlarının araştırılması ve değerlendirilmesi;

b. Atatürkçülüğün diğer büyük düşünce sistemleriyle karşılaştırılması;

c. Düşünce sistemleri tarihi içerisinde Atatürkçülüğün yeri.

Atatürk ve Atatürkçülüğün evrensel yönünün teorik incelemesi ile birlikte, aşağıdaki hususlarda uygulamaya yönelik incelemesi de yapılabilir:

a. Atatürk düşünce sisteminin uluslar arası yankıları. Hangi görüş ve uygulamanın, hangi ülke veya ülke grubunda etki ve yankı yaptığı;

b. Atatürkçülüğün Türkiye'deki uygulamasının dünyadaki siyasî olaylar üzerindeki etkisi ve katkısı;

c. İstiklâl Harbi'nin diğer kurtuluş hareketlerine katkısı ve öncü olma değeri;

d. Atatürk ve Atatürkçülüğün geleceğe yönelik olarak değerlendirilmesi.

Teorik veya uygulamaya yönelik incelemeye başlamadan, dış dünyanın, Atatürk ve Atatürkçülüğü, zamanında ve bugün nasıl değerlendirdiğinin araştırılması, şüphesiz, vazgeçilmez ilk adımdır. Bunun için Sayın Bilâl

Levent Şahverdi Arşivi

Şimşir'in İngiliz Belgelerinde Atatürk adlı 4 ciltlik derlemesi mutlu ve örnek bir başlangıçtır. Atatürk ve Atatürkçülükle ilgili yabancı yayınların kütüphanelerimize kazandırılması da zorunludur.

Konu büyüktür, saha boştur ve araştırıcılarını beklemektedir. Şüphesiz, bütün bu araştırmalar en iyi olarak Türk bilim adamları tarafından gerçekleştirilebilir. Araştırma için, konunun kendi özel metodolojisinin belirlenmesi de gerekir. Metodoloji tespit edilirken, Atatürkçülüğün bütünlüğü olan bir düşünce sistemi olduğu ve sosyal, ekonomik, politik, askerî unsurları dikkate alınmalıdır.

Evrensel incelemede, ana olay ve unsurları ile birlikte Atatürkçülüğün Türkiye'deki uygulamasında etkili, hâkim özelliklerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bütün bu incelemelerde aşağıdaki görüşler temel veriler olarak değerlendirilebilir.

Atatürkçülük, bütünü ile millî devlet kurulmasının, bu millî devletin çağdaşlaşması ve her çağda çağdaş olabilmesinin ilkelerini, uygulama esaslarını ve yönetimini belirler.

Türkiye'deki uygulama, üç büyük olayın bütünüdür. Bunlar; İstiklâl Harbi, inkılâplar ve millî egemenliğin sağlanması olaylarıdır. İktidar değiştirilerek gerçekleştirilen millî egemenliğin sağlanması da inkılâplarımızdan birisidir. Fakat önemi ve etkisi sebebiyle ayrı olarak düşünülmesi yararlı olacaktır. Millî egemenliğin sağlanması için iktidar kaynağının değiştirilmesi, iktidar tabanının genişletilmesi, iktidarın millete devri gerekmiştir.

Bütün ilke ve inkılâplar, bir bütündür. Ancak Atatürkçülükte kesin bağlantı ve saplantılar yerine şartlara ve ihtiyaçlara uygun olarak aklın ve bilimin bulacağı cevaplar asıldır. Atatürk ilke ve inkılâplarının, çağımız şartlarında, akıl ve bilimle bağdaşan en geçerli, en gerçekçi düşünce ve uygulama sistemini oluşturduğu her geçen gün daha açık olarak anlaşılmaktadır.

Atatürkçülüğün uygulanmasında önemli üç büyük olay olan İstiklâl Harbi, millî egemenlik ve inkılâpların her birisinin evrensel etki ve yankısı farklı olmuştur. Bunlardan İstiklâl Harbi'miz, inkılâplarımıza ve millî egemenlik uygulamamıza nazaran diğer uluslar üzerinde daha fazla etki yapmış ve daha fazla yankılanmıştır. İstiklâl Harbi'miz, sömürge durumunda olan ve işgal edilmiş bulunan bütün mazlum milletlere güç ve ümit vermiştir. İstiklâl Harbi ile Türk milleti, mazlum milletlere karşı tarihî

Levent Şahverdi Arşivi

sorumluluğunu da yerine getirmiştir. Türk gerilemesinin başlamasından sonra -Viyana'dan sonra- doğu ülkeleri, Avrupalılar tarafından sömürgeleştirilmeye başlanmıştır. Bundan üç yüzyıl sonra kazanılan İstiklâl Harbi'nin öncülüğü ve sağladığı ortamdan sonra aynı ülkelerin kurtuluşları başlayabilmiştir.

Viyana'dan dönüşün durdurulduğu yer Sakarya'dır. Sakarya Meydan Muharebesi yalnız Türk tarihinin değil, dünya tarihinin de büyük bir dönüş, büyük bir doruk noktasıdır. Batılılar, Türkleri başlangıçta kendileri için bir tehdit olarak, daha sonra genişlemelerine ve yayılmalarına bir engel olarak görmüşlerdir. Türk gücü bertaraf edilmeden doğuda hâkimiyet gerçekleştirilemeyecekti. Bunun için Türkleri önce Avrupa'dan, sonra Anadolu'dan atmak gerekiyordu. Doğu sorunu ismi verilen bu politika başarı kazandıkça üçüncü dünya ülkelerini sömürgeleştirmek, işgal etmek kolaylaşmıştır. Türklerin Karadeniz hâkimiyetini, Akdeniz hâkimiyetini kaybetmeleri, Hint Okyanusu'nda Portekiz savaşlarıyla kaybettiği üstünlüğü, batının işgal ve sömürgeciliğine yeni sahalar açmıştır. Dünya tarihine Sakarya Meydan Muharebesi kadar değişiklik getiren meydan muharebesi sayısı çok fazla değildir. Birinci Dünya Harbi'nin gururlu galipleri bu galibiyetlerinden dört yıl sonra asırlardır görmedikleri yenilgiyi tatmışlardır. Batılılar bu yenilginin geleceklerini çok yakından ilgilendirdiğini içlerinde hissederek kıvranmışlar, 30 Ağustos Zaferi'ni takip eden günlerde Trakya'yı Türklere vermemek için Balkanlar'dan (Romanya, Yugoslavya), Uzak Doğu'dan (Yeni Zelanda, Avustralya, Hindistan) ve birbirlerinden imdat istemişlerdir.

İstiklâl Harbi ile dünyada kurtuluş harpleri dönemi başlamıştır. İstiklâl Harbi millî tarihimizi aşarak evrenselleşmiş, üçüncü dünyanın doğuşuna öncülük etmiş, örnek olmuştur. İstiklâl Harbi'mizin öncülük ettiği kurtuluş harpleri, çeşitli politikalar ve dünya güçleri tarafından kendi amaçlarına uygun olarak yönlendirilmek ve kullanılmak istenmiştir. Bu müdahaleler birçok kurtuluş harbini amacından saptırmış ve mazlum milletlerin bir gücün etkisinden kurtulurken bir başka gücün etkisi altına girmelerine sebep olmuştur.

Türk İstiklâl Harbi'nin en büyük özelliği ise, hiçbir dış gücün etkisi ve katkısı olmadan yapılmış olması ve tam bağımsızlığa yönelik bulunmasıdır. İstiklâl Harbi'nin başlangıcında, henüz çok zayıf bulunulduğu bir dönemde, Sovyetler Birliği yardım karşılığı olarak bağımsızlığımızı gölgeleyecek bazı haklarla birlikte Van ve Bitlis'i istediğinde, kesinlikle

Levent Şahverdi Arşivi

reddedilmiş ve Sovyetler emperyalizmle suçlanmıştır. Türk İstiklâl Harbi, bir kurtuluş harbi olarak, kendi düşünce zeminini de kendisi hazırlamıştır.

Kurtuluş harpleri, bu mücadeleyi veren ülkenin kendi özel şartlarına, uygulandığı tarihteki dünya güç merkezleri ve hâkim politikaların etkilerine bağlı olarak uygulamada farklılıklar gösterebilir. Kurtuluş harpleri bu özel şartlar dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Türk kurtuluş hareketinin özelliğini oluşturan temel unsurlar; hareketin liderinin, Atatürk'ün üstün kişiliği, Türk milletinin tarihî ve kültürel yapısı, Türkiye coğrafyası ve İstiklâl Harbi'nin yapıldığı tarihteki dünya politik durumudur.

Türk kurtuluş hareketini gerçekleştiren Türk milleti, dört asır önce asrına ismini vermiş bir büyüklükten gelmektedir. Asya bozkır medeniyetinin temsilcisidir; İslâm medeniyetinin gelişmesine büyük katkılarda bulunmuştur. Türk ve İslâm medeniyetlerinin sentezini gerçekleştirmiş ve bu sentez medeniyete dayalı olarak dünyanın en uzun ömürlü ve en büyük imparatorluklarından birisinin kurucusu olmuştur. Bu imparatorluğun devlet düzeninin ve medenî yapısının üstünlüğü, büyüklüğü her yeni incelemede biraz daha gün yüzüne çıkmaktadır. Türk milleti, 200'e yakın devlet kurmuştur. Bu milletin kültür birikimi, gelenekleri ve ruh yapısı ile, ilk defa devlet kuran bir topluluğun milletleşmesinde, devletleşmesinde, şüphesiz, bazı farklar olacaktır.

Kurtuluş hareketlerinin liderleri, hareketi şekillendiren ana unsurlardan bir diğeridir. Atatürk kurtuluş harplerinin öncü lideridir. Büyük tarihî birikimin, Türk kültür çevresinin yetiştirdiği bir dahidir. Diğer kurtuluş harplerinin liderlerinde bu büyüklüğü bulmak, şüphesiz, zordur. Ancak, diğer kurtuluş harplerinin liderlerinin önünde Atatürk gibi bir örnek vardır. Atatürk'ün ise önünde böyle bir örnek yoktur. Kurtuluş harplerinin incelenmesinde liderin değerlendirilmesi, hareketin şekillenmesindeki etkisi sebebiyle önemlidir.

Bütün askerî, politik, ekonomik ve sosyal olayları etkileyen en önemli unsurlardan birisi de, şüphesiz, coğrafyadır. Coğrafyalar altı ile, üstü ile, iklimi ile ülkelerin kaderinde birer emrivaki olarak görülmelidir. Bu sebeple, kurtuluş harplerini yapan ülkelerin coğrafyalarının da olguyu şekillendiren bir etken olarak incelenmeye alınması gerekir. Türkiye coğrafyasının özelliklerinden birisi, batıya karşı doğunun kalkanı olmasıdır. Türkiye coğrafyası, yalnız doğu-batı arasında değil, her yönden gelen etkilere karşı,

Levent Şahverdi Arşivi

gerisinde kalan bölgeye kalkan görevi yapar. Türkiye coğrafyası, bütün ihtirasların yol kavşağı ve düğüm noktasıdır. Bu coğrafyanın dünyadaki bütün mücadelelerde yeri ve ağırlığı vardır. Bütün kültürlerle ve dünyada teşekkül eden bütün güç merkezleriyle teması ve ilişkisi vardır. Bu coğrafyada ancak her sahada güçlü olmak şartıyla millet hayatı sürdürülebilir. Kurtuluş mücadelesi veren her ülke, coğrafî yapısı da dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Ülkelerin kurtuluş mücadelelerinin verildiği tarihteki dünya politik yapısı, dünyaya egemen güçlerin durumu, siyasî akımlar ve yayılma yöntemleri ayrıca dikkate alınması, incelenmesi gereken unsurlardır. 1920'lerdeki dünya güçleri ile 1950'lerdeki dünya güçleri ve politik akımlarının etkinlikleri, şüphesiz, aynı değildir. Belirtilen hususlar dikkate alınarak Atatürk ve Atatürkçülüğün evrensel etkileri incelenirken görülecektir ki, her ülke, kendi şart ve ihtiyaçları yönünde Atatürkçülüğü değerlendirmeye ve bu görüş ve uygulamalardan yararlanmaya çalışmıştır.

Kendi şartları gereği Atatürkçülüğün yalnız bir yönünden faydalanmayı düşünen ülkeler ve düşünürler de vardır. Örnek olarak, bir kısım Güney Amerika ülkelerinin düşünürleri, Atatürk'ün millî devlet kuruculuğundan milletleşmek, devletleşmek, millî devlet olabilmek için yararlanmayı düşünmektedirler. Onların gözünde Atatürk, bir millî devletler kurucusu, uluslar yaratıcısıdır. Bazı Güney Afrika düşünürleri, kendi kültürlerinin bütünü ile yok olmasından endişelenmekte, Atatürkçülükteki batılılaşmayı kabullenmeyip yalnız modernleşme ilkesini savunmaktadırlar.

Atatürk'ü bir çağdaşlaşma önderi ve Atatürkçülüğü bir çağdaşlaşma yöntemi olarak görmeyi ve bu düşünce sisteminin bütünlüğünün idrakine ulaşmayı çok kolay bir hadise olarak görmemelidir. Bu düşünce sistemi ve uygulamaya temel teşkil eden ilkeler, çağımızın gerekleridir. Çağa uyum, bugün için, bu ilkelerle mümkündür. Ancak Atatürkçülük, bunlardan da önce aklın ve bilimin yol göstericiliğini esas alan, aklın ve bilimin verilerinin şartlara ve ihtiyaçlara göre kullanılmasını öngören bir düşünce sistemidir.

Atatürkçülük, İkinci Dünya Harbi'nden sonra daha fazla örnek değeri kazanmış ve Atatürk, bir dünya değeri olmuştur. Bu sonuçta, İkinci Dünya Harbi sonunun şartları etkili olduğu kadar, işgal ve sömürge altındaki mazlum milletlerde Atatürk örneğinin yerleşmesi ve yaygınlaşması için gerekli zamanın geçmiş bulunması da önemli etken olmuştur. Atatürk'ün mazlum milletler üzerindeki ilk etkisi, İstiklâl Harbi ile batılılara tattırılan

Levent Şahverdi Arşivi

yenilgi sonucu olmuş, Müslümanlar Atatürk'ün gazilik yönünü özellikle benimsemişlerdir. İstiklâl Harbi'ni takip eden halifeliğin kaldırılması ve inkılâplar, bu topluluklar için anlaşılması zor, ulaşılması güç büyük hedeflerdi. Bu noktada batılıların yanlışa dayanan propagandaları ile Atatürkçülüğe bağlılıkta duraklama görülür. Ancak zaman, Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü tekrar yüceltmiş ve Atatürkçülüğün yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Savaşlar, askerî değerleri ile birlikte, geleceğe yönelik etkileriyle değer kazanırlar. Şüphesiz, İstiklâl Harbi askerî açıdan büyük bir değer taşır. Fakat askerî değeri kadar önemli yanı, sonucundan yararlanılarak gerçekleştirilen atılımlardır. Savaş amaca giden yolu açar, genişletir ve güvenliğini sağlar. İstiklâl Harbi, bağımsızlığımızın, egemenliğimizin, özgürlüğümüzün, çağdaşlaşmamızın, millî devletimizi kurabilmemizin vaz geçilmez ilk adımıdır. Ancak İstiklâl Harbi'ni inkılâplar izlemeseydi, millî devleti kurmak da, çağdaşlaşmak da mümkün olamazdı. Bağımsız millî devletin kurulması, İstiklâl Harbi ile, çağdaşlaşmanın gerçekleştirilmesi ise inkılâplarla mümkün olabilmiştir.

İstiklâl Harbi, Türk-İslâm sentez medeniyetinin yücelttiği Osmanlı İmparatorluğu'nda, bu sentez medeniyetin kendi kendisini yenileme gücünü yitirip yenik düştüğü noktadaki savaştır. İstiklâl Harbi ve inkılâplar, Türk-İslâm sentez medeniyetinin batı medeniyeti ile yeni bir senteze ulaşması amacına yöneliktir. İnkılâplar, batı medeniyeti ile yeni bir sentezin yolunu açmıştır. Bu sebeple, Atatürkçülüğü bütünü ile yeni bir medeniyet hamlesi olarak görüyoruz.

Türk bilim adamının ve Türk aydınının büyük sorumluluğu Atatürk ve Atatürkçülüğün diğer uluslar üzerindeki yankı ve etkilerini incelemek ve Atatürkçülüğü bir düşünce sistemi olarak dünyaya bütün unsurları ve özellikleri ile anlatmaktır. Atatürk ve Atatürkçülüğün daha açıklıkla ortaya konması ve yayılması, Türkiye'ye olduğu kadar dünyaya da katkı sağlayacak; daha insancıl, daha onurlu, daha barışçı bir ortamın yaratılması gerçekleşebilecektir. Türk insanında ve kurumlarımızda Atatürkçülüğün yerleştirilmesi ve yaşatılması, gücümüzün ana unsurunu oluşturacak, gelişmiş ülkelerle aramızdaki dengesizliği giderecek, bizi zayıf milletlere yaşama hakkı vermeyen Türkiye coğrafyasının gerektirdiği güce ulaştıracaktır. Çünkü Atatürkçülük, her çağda, çağdaş olabilmenin yol ve yöntemini gösterir.

Levent Şahverdi Arşivi

THE UNIVERSALITY OF ATATURKISM

(Abstract)

This article deals with Atatürk and the universal aspects of Atatürkism. One of the important responsibilities of Turkish scholars and intellectuals is to study the impact of Atatürk's ideas on other nations and to explain Atatürk's philosophy to them, because Atatürkism shows people of every age the ways of becoming modern.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK'TE "GENÇLİK" KAVRAMI VE ATATÜRKÇÜ GENÇLİĞİN NİTELİKLERİ

Prof. Dr. UTKAN KOCATÜRK

Atatürk'ü yücelten önemli bir yönü de toplumumuzda gençliğe verdiği değerdir. Memleketin geleceğini oluşturan "gençlik" kavramı, Atatürk'te en güzel anlamını bulmuş, en yüce değer yargısına erişmiştir. Büyük Adam, daha Millî Mücadele'nin başından itibaren köhnemiş fikirlere, milleti geriye götürmek isteyenlere karşı, yegâne çarenin gençlikte ve genç fikirlerde olduğunu görmüş, çağdaş zihniyetle yetişecek kuşakların, gelecekte eserini daha da geliştireceğini, onu her türlü tehlikeden koruyarak ebediyen yaşatacağını hissetmişti. Onun içindir ki Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan ve büyük inkılâplarını başardıktan sonra, Millî Mücadele'yi başlatmak üzere Samsun'da Anadolu topraklarına ayak bastığı 19 Mayıs tarihini "Gençlik ve Spor Bayramı" olarak Türk gençliğine mal etmiştir.

Gençlik kavramı, biyolojik anlamda kullanıldığı zaman şüphesiz ki belli bir yaş dönemini ifade eder. Bu dönem genellikle gençlikle, gençliğin yetişme devresinin iç içe olduğu çok kıymetli bir safhadır. Atatürk de gençliğin yetişmekte olduğu bu devreye çok önem vermiş, Türk gençliğinin bu devrede Cumhuriyet'i yaşatacak bir ruhla beraber, mesleklerinde de iyi yetişmelerini ısrarla istemiştir. Ancak şunu da ifade etmeliyiz ki Atatürk'te gençlik kavramı, genel anlamda, bu biyolojik dönemi kapsamakla beraber zaman zaman yaş sınırlarını aşarak, fikrî bir anlam kazanmakta, bir diğer ifade ile fikrin yeniliği ile el ele gitmektedir. Atatürk'ün "Genç fikirli demek, doğruyu gören ve anlayan gerçek fikirli demektir" [1] sözü bu anlamda kullanılmıştır.

42 yaşında Cumhuriyet'i ilân eden, 44 yaşında şapka ve kıyafet inkılâplarını gerçekleştiren, 48 yaşında Arap harfleri yerine yeni Türk harflerini koyan Büyük Atatürk, taşıdığı düşünce yeniliği, ruhundaki enerji tazeliği sebebiyle yaşamının her çağında genç idi. O'na göre genç olmanın ölçüsü sadece yaş değil, yaşın yanında koyduğu ilkelere, başardığı inkılâplara inanç ve bağlılık idi. Onun içindir ki kendisi: "Benim anladığım

[1] Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Hazırlayan: Utkan Kocatürk, 3. Basım 1984, s. 76.

Levent Şahverdi Arşivi

gençlik, bu inkılâbın fikirlerini ve ideolojisini benimseyip gelecek kuşaklara götürecek kimselerdir. Benim nazarımda yirmi yaşında bir yobaz ihtiyar, yetmiş yaşında bir idealist ise zinde bir gençtir" [2] diyordu. Bu bakımdan Atatürk'ün "Ey Türk gençliği" hitabında bir anlamda yaş sınırlarını aşarak bir fikir gençliği, bir ideal gençliği aramak, bu gençliği görmek, bu gençliği düşünmek lâzımdır. Çünkü Atatürk'e göre, ancak ilke ve inkılâplarına bağlı bir gençlik, kurduğu rejimin teminatı olabilir.

İlkelerine bağlı, çalışkan ve vatansever bir gençlik, Atatürk'ün ideali idi. "Gençler! Benim gelecekteki emellerimi gerçekleştirmeyi üstlenen gençler! Bir gün bu memleketi sizin gibi beni anlamış bir gençliğe bırakacağımdan dolayı çok memnun ve mesudum" [3] derken Türk gençliğine olan sarsılmaz güvenini dile getiriyordu. Bu bakımdan gençlerimiz Atatürk'ü gerçek anlamıyla kavramalı, onun istediği, ona layık evlâtlar olmaya çalışmalıdır. Esasen kendisi: "Beni görmek demek, mutlaka yüzümü görmek değildir. Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız, bu kâfidir" [4] demişti. Bu sebeple gençler için Atatürk'ü tanımak; ancak onun fikirlerini, düşüncelerini ve duygularını gerçekten iyi bilmek ve bunları benimsemekle mümkündür.

Atatürk bize, memleket gerçeklerinden kaynaklanan, problemler karşısında dogmalara kapılmaksızın, aklın ve ilmin rehberliğini kabul eden gerçekçi bir ideoloji bıraktı. Atatürkçülük adını verdiğimiz bu ideolojiye sarılmalı, Türk gençliği olarak onu söz halinden eser haline getirmeliyiz. Çünkü, O'nun gençlere bıraktığı Atatürkçülük, her türlü dogmatik unsurdan sıyrılmış, akılcı bir dünya görüşüdür. Genç kuşaklara aklın ve mantığın yollarını açan bu gerçekçi görüş, bugünün olduğu kadar yarının da gereklerine cevap veren, kendisini daima yenileyen çağdaş bir görüşü simgeler.

Atatürkçü görüşte Atatürk ilke ve inkılâpları Türkiye'yi çağdaş uygarlık seviyesine en kısa zamanda ulaştırabilmek için aklın ve mantığın çizdiği yollardır. Bu bakımdan Türk gençliğine hedef olarak gösterilen Atatürkçülük, daima ileriye, daima doğruya, daima faydalıya yönelmek, çağdaş uygarlık düzeyine erişme yarışında daimî bir atılımın, daimî bir gelişmenin içinde olmaktır. Ama, bu atılım, bu gelişme kaynağından

[2] a.g.e., s. 165.
[3] a.g.e., s. 164-165.
[4] a.g.e., s. 342.

Levent Şahverdi Arşivi

uzaklaşmayacak, bu gelişmeye yön veren Atatürkçü fikir kaybolmayacak, Atatürkçü görüş saptırılmayacaktır.

Gençler unutmamalıdır ki Cumhuriyet Türkiyesi Atatürk'ün görüşleri üzerine kurulmuştur. Mesut ve kuvvetli bir Türkiye ideali, Türk gençliğinin Atatürkçü düşünce ile yoğrulmasına ve bu düşüncenin kuşaktan kuşağa inançla devredilmesine bağlı bulunmaktadır. Esasen kendisi: "İki Mustafa Kemal vardır. Biri ben fanî Mustafa Kemal, diğeri milletin içinde yaşattığı Mustafa Kemal'ler idealidir" [5] demişti. Bu idealin gerçekleşmesinde bugün gençlere düşen görev ve sorumluluk, Atatürkçü düşünceye sarsılmaz bir inançla bağlanmak, Atatürk'ün ilke ve inkılâplarına bütünüyle sahip çıkmak ve onları ebediyen yaşatmaktır. Türk gençliği için Atatürkçülük, gerçek Atatürk sevgisi, bu olmalıdır.

Atatürk'e göre gençlik, millî şuura sahip ve modern kültürlü olarak yetişmelidir. Gençlerin sağlam ve olumlu bir karakter taşımaları bilhassa önemlidir. Atatürk'e göre gençler, almakta oldukları eğitim ve kültür ile insanlık meziyetinin, vatan sevgisinin, fikir hürriyetinin en kıymetli sembolü olacaklardır. Gençler çağdaş eğitim ve öğretim içinde yetişecekler, müspet ilmin ışıklarıyla donanacaklardır.

Atatürkçülükte vatanın bütün ümit ve istikbali genç kuşakların anlayış ve enerjisine bağlanmıştır. Zira Cumhuriyeti yükseltecek ve devam ettirecek olan, gençlerdir. Bu sebepledir ki Türk istiklâlini ve Türkiye Cumhuriyeti'ni sonsuza dek koruma görevi onlara emanet edilmiştir.

Atatürk'ün kastettiği ve özlediği gençlik, ayrı ayrı idealler peşinde koşan, bölünmüş ve parçalanmış bir gençlik değildir. Aksine, bütünüyle Türk milletinin müşterek eğilimlerini temsil eden, Atatürkçülük dışında hiçbir yabancı akımın, hiçbir yabancı ideolojinin esiri olmayan bir gençliktir. O gençlik ki memleketin geleceğini çizecek, yarınki Türk toplumunun temellerini daha da sağlamlaştıracaktır. Bunun içindir ki Türk gençliği bir fikir gençliği, bir inanç gençliği, bir ideal gençliği oluşturmalıdır.

Atatürk, gençliğin bu niteliklerle, bu duygularla yetişmesinde, bu kutsal ödevi yerine getirme şerefini özellikle Cumhuriyet öğretmenlerine bırakmıştı. Şu sözleri bu bakımdan büyük değer taşımaktadır: "Memleketi ilim, kültür, iktisat ve bayındırlık sahasında da yükseltmek, milletimizin her hususta pek verimli olan kabiliyetlerini geliştirmek, gelecek nesillere sağlam,

[5] a.g.e., s. 342.

Levent Sahverdi Arşivi

değişmez ve olumlu bir karakter vermek lâzımdır. Bu kutsal amaçları elde etmek için savaşan aydın kuvvetlerin arasında öğretmenler en mühim ve nazik yeri almaktadırlar." [6]

Büyük Adam, yine 1937 yılında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açarken çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmamız için gerekli yolları göstermiş, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumların yaratılması üzerinde durmuş ve sözlerini şu cümle ile tamamlamıştı: "İşaret ettiğim prensipleri, Türk gençliğinin kafasında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir." [7]

Atatürk'ün bu sözlerini asla unutmamalıyız. Onun ideallerini kendi mevcudiyetimiz için hararetle müdafaa etmeli ve yerine getirmeye çalışmalıyız. Gençlerimiz ve her gelecek kuşak bilmelidir ki bu kutsal vatan, bu vatanda kurduğumuz Cumhuriyet yönetimi çok büyük fedakârlıklarla kazanılmıştır. Bu büyük başarının arkasında -bize bugünü rahat teneffüs imkânı veren- binlerce şehidin, binlerce gazinin harcı olduğu unutulmamalıdır. Sınırları Atatürk ve Atatürkçüler tarafından çizilen bu topraklarda, onların idealine ters düşen hiçbir akım yeşermek imkânı bulmamalıdır, bulamamalıdır. Gerçek şudur ki, bu topraklarda yeşerecek filizi Atatürk ekmiş, gelişmesini ve korunmasını bize bırakmıştır. Bu bakımdan, gençliği yetiştirmekle görevli Türk öğretmeninden defalarca istediği ve Prof. Şemsettin Günaltay'a bir çalışma esnasında söylediği: "Hocasın, profesörsün! İsterim ki daima idealimi gençlere telkin edesiniz ve daima korumak hususunda çalışasınız!" [8] sözleri Cumhuriyet çocuğu her Türk öğretmenine -gençliğin yetiştirilmesi hususunda- Atatürk'ün bir vasiyeti kabul edilmelidir.

[6] a.g.e., s. 105.
[7] a.g.e., s. 178.
[8] a.g.e., s. 107.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK'S CONCEPT OF YOUTH AND CHARACTERISTICS OF ATATÜRKIST YOUTH

(Abstract)

The author of this article explains Atatürk's concept of youth and emphasizes the importance Atatürk attached to the youth of Turkey. He considered the ideal Turkish youth to be dedicated to high principles, industrious and patriotic. The youth of Turkey should known well Atatürk's ideas and try to follow them. Atatürk entrusted to the youth of Turkey the freedom of the country and the future of the Turkish Republic.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK'ÜN DÜNYADAKİ YANKILARI

Ord. Prof. Dr. SADİ IRMAK

Yankılarını Araştıracağımız Kemalizmin Motifleri

Fikirlerin, özellikle insanlığın mutluluğuna, özgürlüğüne yönelik yenilikler getiren düşüncelerin, hele bunlar fiilî hayatta gerçekleşmiş olurlarsa, büyük bir yayılma gücüne sahip olduklarını insanlık tarihi açıklıkla göstermektedir. Bu yayılmaya istense de engel olmak hemen hemen olanaksızdır. Kaynakları ayrı olsa da dinlerin, özellikle Musevilik, Hıristiyanlık ve İslâmlığın, dünyaya yayılış hızı, hele o zamanın ulaşım zorlukları göz önüne alınırsa, şaşırtıcıdır. Din kaynaklı olmayan fikirlerin de yayılışı, aynı genişlikte ve aynı süratte olmasa da, şaşırtıcı bir hız gösterir. Tipik örneklerinden birisi, büyük Fransız İhtilâli'nin sloganı olan özgürlük, eşitlik ilkelerinin, önce Avrupa'ya sonra da 5 kıtaya yayılışıdır.

XX. asır koşullarında bu yayılmanın çok daha hızlı ve geniş alanlı olması tabiidir. Şu var ki, yayılan bu fikirler arasında, durumu olduğu gibi koruyan veya geriye dönük akımların da bulunmuş olduğu ve gelecekte de bulunacağı şüphesizdir. Ne var ki bunların yayılışı, hem dar çevreli, hem yavaş, hem de geçici karakterdedir. İnsanlık uyandıkça, bunlardan dönüş daha hızlı olacaktır.

Hitler'in nazizmi, Mussolini'nin bizim denizi (mare nostrum), Yunanlıların megaloideası gibi tekelci, gerici akımların da bir süre yandaş bulabildiği bilinmektedir. Fakat bunların hepsi süratle yaşamlarını tamamlamışlardır.

XX. yüzyılda, insanlığın geleceğine dönük ve gerçek bir ilericilik getirmiş olan başlıca fikir akımı, Mustafa Kemal'in yarattığı Kemalizm (Atatürkçülük)'dir. Bunun en kesin delili şudur ki Kemalizm, en kısa bir zamanda Akdeniz çevresine, Asya'ya, Afrika'ya yayılmış, Avrupa ve Amerika'da da büyük bir hayranlık uyandırmıştır.

Şimdi, ana çizgileriyle, Kemalizm denen fikir akımının ilkelerini gözden geçirelim:

1) Kemalizm'i hem millî hem de insanî yapan unsurların başında, emperyalizme baş kaldırarak, mazlûm ve esir milletlerin özgürlüklerine kavuşmalarına yol açmış olması gelir.

Levent Şahverdi Arşivi

Emperyalizm hareketi, müspet ilimlerde ve iktisatta erken uyanan ve güçlenen mahdut sayıda milletlerin kendi sınırlarına sığamayarak, dünyaya maddî ve manevî salgınlar yapmasıdır. Bu milletler, bu gibi salgınlarla sahte bir moral, destek vermek için girdikleri memleketlere, refah ve medeniyet getireceklerini ilân etmişlerdir. Bunlar, girişimlerini kolaylaştıran bir takım yardımcı faktörleri de, ya yaratmışlar veya desteklemişlerdir. Girdikleri memleketlerde, maddî ve teknik güçlerinin büyüklüğünü telkin ederek, o toplumlarda bir nevî kadercilik akımı uyandırmaları ve bu akımın temsilcilerini maddeten desteklemeleri de bunu gösterir. Aynı kuvvetler, bedeli yine istilâ ettikleri yerlerin halkına ödetilecek rüşvetlerle bir takım ajanlar satın almışlardır. Bunu büyük bir ustalıkla yaptıkları ve yapmaya devam ettikleri açıkça görülmektedir. Sadece usuller ve vasıtalar, zamanların gereğine göre yenilenmekte ve daha rafine şekiller almaktadır. Milyonlara varan halk kitleleri içinde, az sayıda da olsa, böyle unsurların elde edilmesinde bir zorluk düşünülemez.

Emperyalizm, daha da ince usuller uygulamıştır. Bu cümleden olarak, istilâ etmek istedikleri memleketleri borçlandırmak suretiyle bağımsız yaşamalarını imkânsız hale getirmeleri söylenebilir.

İşte Mustafa Kemal, XX. asırda emperyalizmin bütün bu kaynaklarına karşı fiilen isyan etmiş ve zafer örneği vermiştir. Emperyalistler, istilâ ettikleri yerlerde kendileriyle mücadelenin, kuvvet üstünlükleri dolayısıyla, imkânsız olduğuna halkı inandırmışlardır. Buna karşı Mustafa Kemal, tarihte benzeri olmayan bir çıkış yapmış ve kendi milletine olduğu kadar, bütün mazlum milletlere de kesin bir çıkış yolu göstermiştir.

Bu tarihî atılım şöyle belgelenir. Millî Mücadele'nin ilk günlerinde yani 19 Mayıs 1919'a yakın günlerde, Amerikan generali Harbord, Atatürk'e soruyor:

— Memleketinizi kurtarmak gibi muazzam bir girişim içindesiniz; ama paranız var mı? Silâhınız var mı?

— Hayır, şu anda bunların hiçbiri yok.

— O halde girişiminiz ümitsiz, hatta tehlikeli bir macera değil mi?

— Hayır, bugün olmayan paramız olacak, bulunmayan silâhlar bulunacak, mevcut olmayan ordu yaratılacak.

— Ama nasıl?

Levent Sahverdi Arşivi

—Şöyle ki, bir millet, topyekûn kurtulmaya karar verir de, harekete geçerse onun özgürlüğünü ve bağımsızlığını elde etmesini engelleyecek bir güç dünyada yoktur.

İşte Atatürk'ün büyük sırrı ve dünyaya verdiği ders, emperyalistlere indirdiği darbe bu basit cevapta gizlidir.

Nitekim, Millî Mücadele başlarken memleketimizin durumunu hep bilmekteyiz: Kaybedilmiş bir cihan harbinin bitkinliği ve bezginliği, milyonlarca şehit ve yaralının bıraktığı acılar, maddeten tükenmiş bir ekonomi, dağlar tepeler kaçaklarla dolu, ordu tamamiyle dağılmış. Bunlar yetmiyormuş gibi İstanbul'daki hükûmet Atatürk'ün deyimiyle "gaflet, dalâlet, hatta hıyanet" içinde. Aydınlar ümitsizlik içinde, tek selâmet yolunu bir büyük devletin himayesine sığınmakta buluyorlar. İşte memleketin gerçek tablosu bu. Sahneye Mustafa Kemal isimli bir insan çıkıyor. Bir ışık çaktırıyor, bir ümit yaratıyor, bir kurtuluş yolu gösteriyor ve memleketi kurtarıyor.

Bu, asrımızın bizce millî olduğu kadar, insanî yönlerden de en büyük fikir hareketidir. Böyle bir fikrin yayılmamasına imkân var mıydı? Elbette yayılacaktı ve yayıldı. Şu da ispatlar ki Atatürk örneğine dayanan esir ve mazlûm milletlerden 50 tanesi, bağımsızlık ve özgürlüğüne kavuşmuştu.

Atatürk'ün emperyalizme ve onun hortlamasına veya yeni şekiller altında devam etmesine karşı ikinci fikir hareketi, bağımsızlığın tam olmasıdır. Yani bağımsızlık, sadece bir millî bayrak ve millî marştan ibaret olmayıp, milletlerin kendi kaderlerine kendilerinin hâkim olmasıdır. Bunun yolu, milletlerin iç işlerine, başka devletlerin karışmasını önlemektir. Atatürk, memleketin bağımsızlığını, İstiklâl Harbi'yle kurtardıktan sonra, sıra tam bağımsızlığa gelmişti. Çünkü yabancı devletlerin, iç işlerimize karışmaları için imkânlar ve fırsatlar vardı. Bu imkân, devletin son yüz senede hesapsız kitapsız borçlanmaları neticesinde yabancı devletlerin alacaklarını alabilmeleri için devletimizin gelir kaynaklarını denetim altına almalarından ileri geliyordu. Öyle ki, devletimiz yapacağı her işte, alacaklı devletlerin iznine ve denetimine bağlı kalıyordu. Bu, fiilen bağımsızlığın yokluğu idi. Mustafa Kemal, kapitülasyon denen bu zinciri kırmak için ikinci bir İstiklâl Harbi yapmak zorunda kalmıştı. Bu harbi de Lozan'da kazandı. İşte, ancak Lozan'da kapitülasyonların kesinlikle kaldırılmasını sağladığı anda bağımsızlığımız, tam bağımsızlık oluyordu. Bu da Mustafa Kemal'in dünyaya yaydığı yeni bir hareketi ve hamlesiydi.

2) Atatürk'ün XX. asırda yarattığı, geniş bir yayılma gücüne sahip bir fikir hareketi de, özgürlüklerin tam olmasıydı. Gerçi özgürlük, Fransız

Levent Şahverdi Arşivi

Büyük İhtilâli'yle dünyaya tanıtılmıştı. Ama bu özgürlük düşünme, yazma ve yaşama özgürlüğüydü. Oysa, çağdaş insan bununla yetinemezdi. Başka özgürlüklere ihtiyaç belirmişti. Eğitim ve öğretim özgürlüğü, fırsatlardan eşit yararlanma özgürlüğü gibi. Bütün bu özgürlükleri kim temin edecekti? Bu fikre göre her zümre, her meslek organize olmalıydı ve bu organizasyonlara özgürlük verilmeliydi.

Başka bir fikre göre, özgürlükler dahil her şeye müdahale gücüne sahip devlet, bu işi yapmalıydı. Ekstrem sosyalistlerin düşüncesi buydu. Ama bu, pratikte özgürlükleri yok etme özgürlüğüdür. Atatürk, bunların hiçbirine itibar etmedi; halkçılık ve devletçilik dediği iki ilke ortaya koydu. Bununla devlete yeni bir görev veriliyordu. Bu, ferdî özgürlükleri masun tutmak şartıyla, devletin sosyal adalet görevini yüklenmesiydi. Atatürk devletçiliği budur. Fakat bu ilke, birçok yanlış yorumlara maruz kalmıştır ve kalmaktadır. Yanlış yorumların başlıca sebebi, devletçiliğin, sadece ekonomik bir ilke sanılmasından ileri gelmektedir. Oysa Atatürk devletçiliği, ekonomik olduğu kadar, hatta ondan da fazla, sosyaldir. Yani sosyal adaleti sağlamada, devletin görevli olmasıdır. Ayrıca ekonomi bakımından da böyle bir devletçiliğe kesin zorunluluk vardı. Çünkü memlekette birikmiş sermaye yoktu. Özel girişim cesareti ve tecrübesi yoktu, üstelik milyarlık dış borçların ödenmesi gerekiyordu. Bu, ancak bir tarım memleketinin sanayileşmeye geçişiyle olabilirdi. Bu geçişi kim sağlayacaktı? Bunu elbette, yalnız devlet yapabilirdi. İşte Türk devletçiliği budur. O, fertleri sömüren bir devlet kapitalizmi olmadığı gibi, özel girişimi engelleyici bir faktör de değildi. Dikkati çeken nokta şudur ki, Türk devletçiliği, dış memleketlerde çok iyi anlaşılıp zorunluluğu ve isabeti kabul edildiği halde, memleket içinde bu ilkeye karşı hâlâ şüpheler bulunması ve bazıları tarafından bu şüphelerin, siyaset alanında sömürü konusu yapılmış olmasıdır. Fakat ne olursa olsun, Atatürk'ün bu ilkesi, dünyamızdaki ideolojik buhrana tek alternatif olarak görünmektedir. Bir yanda özgürlükleri inkâr eden ve sadece eşitlik yaratmaya çabalayan boy boy sosyalizmler, öte yanda eşitlik hakkını ikinci plâna alan, ferdî özgürlüklere saygılı görünen boy boy liberalizmler. Atatürk, bu cereyanların her ikisinden de ayrılıyor. Özgürlükleri güvenceye bağlayan ve sosyal adaleti de devlet eliyle sağlayan bir sistemdir Atatürkçülük. Bu sebeple bize öyle gelir ki, çağımızda büyük bir tehlike ve huzursuzluk kaynağı teşkil eden ideolojik cepheleşmeye karşı tek alternatif, Atatürkçülüktür. Böyle bir sisteme klâsik anlamda sağcılık ya da solculuk adı verilemez, verilebilecek tek ad Atatürkçülüktür. Atatürkçülük, yeni ve orijinal, kendisine özgü bir sistem

Levent Şahverdi Arşivi

oluşturur. Böyle bir sistemin, dünyada yankı yapmaması düşünülemez. Biz şuna inanıyoruz ki, bu sistem, gelecekte daha fazla yaygınlaşacaktır.

3) Atatürkçülüğün, dünyaya verdiği örnek derslerden birisi de, asırlarca süren bir mücadeleyi önleyebilecek olan lâikliktir. Bu ilke, hem fikir özgürlüğünü hem de inanç özgürlüğünü güvence altına alan bir sistemdir. Bunun gerçekleşebilmesi için, din ile devletin birbirinden ayrılması ve birbirlerinin işine karışmamaları gerekir. Şu var ki bu sistem, memleketimizin içinde gereği gibi yorumlanmamış, dış dünyaya da yanlış yansıtılmış bulunuyor. Özellikle Türkiye'nin, İslâm memleketlerindeki saygınlığını gidermekte siyasî çıkarları olan bazı devletler, Türk lâikliğini dinden ayrılma şeklinde yansıtmışlardır.

Biz şu kanaattayız ki, din ve devletin birbirlerinin işine karışmamaları, "İslâmlık ilerlemeye manidir veya değildir" yollu bir tartışmaya son vermiştir. Lâikliği kabul etmeyen ve anayasalarında İslâmlığı devlet dini olarak saptayan memleketler, büyük bir problemle karşı karşıya bulunmaktadır. Anayasada bir devlet dini kabul edilince, bütün kanunların din kaynaklarından, yani Kuran ve hadislerden alınması gerekiyor. Öte yandan, amelî hayatın hızlı değişmeleri, yeni yasamaları zorunlu kılıyor. Bunlara ait, din kaynaklarında açık hükümler bulunmayınca, bir tek çare kalıyor. Tefsir denen yorum yolu. Ne var ki tefsirde, şahsî anlayış ister istemez rol oynuyor. Nitekim daha Hicret'in ilk asrında, tefsir yolunda farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu da mezheplerin, tarikatların ve grupların doğmasına yol açmıştır. Zaman geçtikçe, bu yorum farkları daha da derinleşmiş, mensupları arasındaki mesafe daha da açığa çıkmış ve husumetlere yol açmıştır. Bugün, Müslüman devletlerin karşısında bulundukları büyük tehlike budur. Bu durum iç harplere yol açabildiği gibi, Müslüman devletler arasında, harplere kadar varan ayrılıklar yaratmıştır. Bu hal, İslâmiyetin esas felsefesine aykırıdır.

Ayrıca laboratuvarlarda yaratılabilen müspet ilimleri, din kaynaklarında aramak gibi zorlama yollar, İslâm memleketlerinin bu ilimlere yabancı kalmasına ve bunun sonucunda geri kalmalarına yol açmıştır. Bu hal İslâmlığın esas görüşüne aykırıdır. Çünkü halis Müslüman kaynağı "İlmi, Çin'de de olsa arayınız" direktifini vermektedir. Müspet ilimler, bugünkü medeniyetin temelidir. Onlar olmadan güçlü devlet, müreffeh bir millet yaratmak mümkün değildir.

Bütün bu düşüncelere göre lâiklik görüşü, İslâmlığa aykırı değil, aksine onun temel görüşüne uygundur. Aksi görüş, İslâm memleketlerinin, özellikle deneysel tabiat ilimlerinde, yaratılıcılarına son vermiş ve bu

Levent Şahverdi Arşivi

memleketlerin geri kalmasında başlıca etken olmuştur. Oysa tabiat ilimlerinin ilk yolunu açanlar arasında, halis Müslüman bilginlerinin bulunmuş olduğu kabul edilmektedir. Onların ilim geleneklerinin devam etmemiş olması, lâik anlayışa uymamaktan ileri gelmektedir. Gerçi Türkiye dışında bazı memleketlerde lâiklik, dinsizlik ve ahlâksızlık propagandası olarak sömürülmüşse de, Türk lâikliğinde böyle bir anlayış yoktur. Aksine kişilere vicdan ve iman özgürlüğü getirmektedir. Memleket içinde ve dışında Türk lâikliği hakkında türlü yorumlar sürmekteyse de, lâiklik anlayışının, sonunda bütün İslâm memleketlerinde kabul edilmesi zorunluluğunun doğacağı fikrindeyiz. Nitekim bu prensibin kabulü, Türkiye'de din saygısını ve bağlılığını, hiçbir surette azaltmamıştır. Bu, dünyanın gözü önünde olan bir gerçektir.

4) Kemalizm'in dünyaya yansıyan fikir akımlarından birisi de milliyetçiliğin Kemalizm'de insanî bir yön almasıdır. Bu tezin de yankıları geniş olmuştur ve şüphesiz zamanla daha da genişleyecektir. Atatürk, bu milliyetçilik teziyle yeni bir çığır açmıştır. Çünkü klâsikleşmiş milliyet anlayışında bir millî hodbinlik, başka milletlere hor bakma veya hiç değilse, onlardan endişe duyma ve onların ıstıraplarına kayıtsız kalma, hatta bunu özleme motifleri vardır. Atatürk, bu görüşlere hiçbir zaman rağbet etmemiştir. Aksine, Türk milletinin selâmetini, bütün dünya milletlerinin huzur içinde olmalarıyla eş anlamda kabul etmiştir. Gerçi zamanın bazı liderleri, Hitler ve Mussolini gibi, özgürlüğü ve milliyetçiliği Atatürk'ten cesaret alarak benimsediklerini ileri sürmüşlerse de, bunlar, Atatürk gerçeğini anlayamamışlar veya kendilerine göre bir yorumla milletlerini bir süre için kandırmışlardır. Böyle insanî ve gerçekçi bir milliyet anlayışının, Atatürk'te ne kadar erken uyanmış olduğunun bir belgesine sahip bulunuyoruz. Cebesoy, Hatıralar'ında Atatürk'ün daha 1906'da vatan coğrafyası ve Millî Misak sınırlarını çizdiğini belirtiyor. Bu gerçekçilik, Millî Mücadele'nin amacına ulaşmasını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Çünkü Pantürkizm ve Panislâmizm hülyalarına kapılmadığının ve kapılmayacağının anlaşılması sayesinde, üzerimize yönelik düşmanlıklar azalmış ve bu sayede Fransızlarla, Ankara Antlaşması yapılabilmiştir. Eskiden idaremizde bulunan, Arap-İslâm memleketlerinde gözümüz olmadığını belgeleyebildiğimizden, Fransızlarla bu ilk antlaşmanın yapılması, düşmanımız olan cepheyi sarsmıştır. İstikbâl bakımından da, eğer büyük dünya felâketleri önlenmek isteniyorsa, bütün milletlerin böyle gerçekçi bir anlayışa yönelmeleri gerekecektir. Atatürk, bu konuda geleceğe dönük en güzel ve en tesirli örneği vermiştir. II. Cihan Harbi'nden sonra milletler, Atatürk

Levent Şahverdi Arşivi

yoluna yönelmek zorunluluğunu duymuşlardır. Bu, milletler arası klâsik husumetlerin hortlamasına karşı, bir ümit ışığı olmuştur.

5) Batıya yöneliş: Esaretten kurtulma ve dünya uygarlık düzeyinde yaşamanın şartlarından birisi olarak Atatürk, batıya yönelmeyi önermiştir. Bu demektir ki, özgür ve bağımsız yaşamak isteyen milletlerin, aynı maddî ve manevî vasıtalara sahip olmaları gerektir. Elbette, uygulamada bunun güçlükleri vardır. Çünkü İslâm memleketleri dahil, geri kalmış fakat bağımsızlığa ulaşmaya kararlı milletler, çağın şartlarına uyabilmek için, eşit rekabet olanaklarına sahip değillerdir. Bir yandan, grekolatin kültür mirasından uzak kalmışlar; öte yandan, müspet ilimler çağına ya hiç ulaşamamışlar veya ulaşmada geç kalmışlardır. Bu bakımdan, hızlı ve yoğun çalışmaya mecburdurlar. Ama onlar için, bağımsızlığa ve özgürlüğe ulaşmada başka çare yoktur.

6) Atatürk'ün fikir ve icra mirasları arasında bir önemlisi de, öğretim ve eğitim sisteminin birleştirilmesidir. Memleketimizde uzun bir dönem, öğretim ve eğitim kuruluşları tamamen dinî idi. Böylece, öğretim deyince sadece din bilgileri ve biraz da Arapça öğretmek hatıra gelirdi. XIX. asrın başına kadar, tek öğretim ve eğitim kuruluşu, medreseydi. Gerçi bir süre, medresenin modern denebilecek bir devri olmuştur. Bu dönem, hocalığın hasbî bir şeref hizmeti sayıldığı, ilim kariyerinin sıkı bir disiplin altında bulunduğu dönemdir. Öyle ki, bu dönemde medrese, devlet nüfuzunun da dışında kalabilmiştir. Bu sonuç, medresenin vakıflara dayanması ve devlet bütçesinden bir şey istemediği dönemde olmuştur. Ne var ki, XVIII. asırdan itibaren bu disiplin bozulmuş,ilim kariyeri siyasilerin elinde oyuncak olmuş, daha da fenası, bu müessese içine kapanmış ve artık çağdaş akımlardan habersiz kalmıştır. Müspet ilimlerde geri kalışımızın başlıca sebebi budur.

Cephelerde, sürekli mağlûbiyetlerimiz sonucu çağdaş denebilecek müesseselere ihtiyaç hissedilmiş, böylece tıp ve mühendislik bilimleri için yüksek okullar açılmış, bunlara yabancı hocalar getirilmiştir. Fakat daha bir süre, eğitim ikiliği devam etmiştir. Yani çağdaş okulların yanında, medreseler de yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Nihayet 1924'te Atatürk'ün yaptığı büyük bir inkılâpla öğretim birliği ilkesi kurulmuş, bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış, medrese fiilen kaldırılmıştır. Bu suretle öğretimin lâikleşmesi de sağlanmıştır.

İşte Atatürk'ün, dünyaya bıraktığı kültür ve siyaset mirasının temelleri bu 5 noktada toplanabilir. Şimdi bu fikir mirasının doğu ve batıdaki yankılarını özetlemeye geçebiliriz.

Levent Sahverdi Arşivi

Kemalizmin dünyadaki yankıları

a) Batıda

Atatürk hayattayken batı, I. Cihan Harbi'nin yenenleri ve yenilenleri olarak ikiye bölünmüş durumdaydı. Bu iki grup arasında gerginlik her gün biraz daha artmaktaydı. Bir yanda galipler, yendikleri devletlerin, başta Almanya olmak üzere, düştükleri sefaleti dikkate almaksızın, arkası gelmeyen taleplerine devam ediyorlardı. Öte yandan, yenik devletlerde duyulan hoşnutsuzluğu sömüren dikta rejimlerinin kurulmasına başlanıyordu. Bu cepheleşmenin, bir dünya felâketine yol açacağını ilk sezenlerden birisi, Atatürk olmuştur. Bu sezişini de dünya basınına açıkça bildirmişti. Öte yandan, yenik milletlerin diktatörler eline geçmemesi için uyarılarını eksik etmedi. Oysa Avrupa'nın diktatörleri, başta Hitler ve Mussolini, Atatürk'ü örnek aldıklarını iddia ediyorlardı. Halbuki Atatürk, dikta rejimine hiçbir zaman heves göstermemiştir.

Bir Amerikalı gazeteci, Gladys Baker ile geçen konuşması şöyledir:

— Size diktatör dendiği zaman öfkelenirmişsiniz, niçin?

— Çünkü ben diktatör değilim. Benim hakkımda Türkiye'nin güçlü adamı diyorlar, gerçekten de istediğimi gerçekleştirme çareleri ararım. Ama hiçbir zaman keyfî davranmam. Diktatör ona derler ki, başkalarının da bir iradesi olabileceğini inkâr eder. Ben, insanların kalplerini kazanarak netice almak isterim.

1924 yılı seçimlerinde aday listeleri hazırlanıyordu. Atatürk parti merkezinde hazırlanan listede, sert itirazlarıyla şöhretli iki eski mebusun adını göremedi. Genel sekreteri çağırdı, bunun sebebini sordu. Sekreter, bu iki adamın Meclis'te hükûmetlere güçlük çıkardığını, çok tenkit ettiğini söylemişti. Atatürk'ün cevabı şu oldu: "Elbette konuşacaklar, elbette tenkit ve teklif yapacaklar. Buna ne diye öfkeleniyorsunuz? Kendinize güveniniz mi kalmadı, benim böyle bir derdim yok. Parlamentomuzda muhalefet partisi yok, şimdilik bu adamlar muhalefet yerini tutuyorlar. Hepiniz eleştirilere alışmalısınız".

Atatürk, millî sosyalizmin ve faşizmin karşısındaydı, bunu açıkça söylerdi. Söylemekle de kalmaz, bu rejimlerin bir dünya felâketine sebep olacaklarını anlatmaya çalışırdı. Atatürk'e göre, bu diktatörler kendilerini olduklarından güçlü görürler. Ona göre, diktatörlerle, otoriter liderler arasındaki fark budur.

Batıda Atatürkçülük, iki formülle izah edilmek istenmiştir. Çağdaşlaşma ve sanayileşme. Bu formülün, Atatürkçülüğün tamamını ifade

Levent Şahverdi Arşivi

etmemekle beraber, özüne değinmekte olduğu şüphesizdir. Esasen çağdaşlaşma, sanayileşmesiz mümkün değildir. Bu maksatla Atatürk'ün devletçilik ilkesini ele aldığını söylemiştik.

Yankılarının en haşmetlisi: "Hasta Adam'dan güçlü, tam bağımsız devlete"

Atatürk'ün dünyada, özellikle Hıristiyan Avrupa'da uyandırdığı yankıların en önemlisine geliyoruz: XIX. asırdan itibaren Osmanlı İmparatorluğu, bir Rus Çarı'nın taktığı ve kısa zamanda bütün Avrupa'nın benimsediği Hasta Adam adıyla anılıyordu. Osmanlı İmparatorluğu cidden hastaydı. Varlığını bir tek ümide bağlamış görünüyordu, hastanın mirasından pay koparma yarışında devletlerin uyuşamamalarına. Tarihimizde buna "rekabet-i düveliye" denirdi. Bu konuda en mahir oyuncunun da, Sultan Abdülhamit olduğu söylenirdi.

Gerçekten Rusya, doğu illerimize sahip çıkıyor; Almanlar Berlin-Bağdat projesini güdüyor; Fransızlar Suriye'ye, İngilizler güneydoğumuza talip çıkıyor; Yunanistan bile megaloidea hülyasıyla, İstanbul hatta Anadolu'ya göz dikiyordu.

Bu bölüşme projelerini Osmanlılar çok iyi biliyorlardı. Karşı koyma ümidini kendilerinde bulamadıkları için, tek çare rekabeti kışkırtmaktı; buna da siyaset diyorlardı. Emperyalist devletler arasındaki rekabet, sürekli kışkırtılıyordu.

İşte Mustafa Kemal, böyle bir siyaset ve ruh haleti devralmış ve Çanakkale gazasıyla Türk'ün ölüme mahkum olmadığını ispata başlamıştı. Ama bu delil, davayı çözmeye yetmemişti. Bir kesin varlık savaşı daha gerekmişti: Sakarya ve Dumlupınar!

Dünyayı şaşırtan bu iki zaferden sonra emperyalistler taksim plânlarında yeni yollar aramaya koyuldular: Türk lâisizmini, din düşmanlığı olarak tanıtıp, üstümüze yeni "haçlılar" yürütmek. Mustafa Kemal, bu projeyi de iflâs ettirmiştir.

En son ümit olarak şu kalmıştı. Kapitülasyonlar Lozan'da kaldırılmıştı ama yeni ve fakir Türkiye, nasıl olsa kendi kendine yetemeyecekti ve yine borç isteyecekti. Emperyalistler borç verecek ve Hasta Adam hastalığını sürdürecekti. Fakat bu hayal iflâs etti. Yeni Türkiye, borç almadan yaşayabileceğini isbat etti.

Böylece Hasta Adam imajına bağlanan bölüşme hülyaları iflâs etmiş oluyordu. Yeni Türkiye, artık düşmanlığından çekinilen, dostluğu aranan bir devlet olmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün dış âlemdeki en ulvi yankısı bu olmuştur. Bu yankının getirdiği bir millî yükümlülük olduğunu elbette unutamayız: Bu, devleti bir defa daha Hasta Adam haline düşürmemek!

Atatürk'ün batıdaki yankılarını araştırırken, onu tamamiyle ters anlayarak milletine de, insanlığa da felâket getirmiş olanları hatırlamak gerekir. Bunların başında Alman diktatörü Hitler gelir. O, 1940 yılında bir Türk askerî heyetini davet etmiş ve onlara şöyle demişti: "Benim örnek aldığım adam Atatürk'tür. Çünkü I. Cihan Harbi'nde kaybedenler arasında, galiplere karşı ilk karşı koyan ve ilk zaferi kazanan o olmuştur. Atatürk, şunu ispat etmiştir ki, görünüşte ümitsiz olan bir durumda bile, bir millet haklarını koruyabilir yeter ki bu hususta kararlı olsun".

Bu teşhis doğruydu. Fakat Hitler'in tuttuğu yol, Atatürk'ün tamamiyle tersiydi. Çünkü Atatürk, kayıtsız şartsız millet egemenliği davasını güderken Hitler, tarihin kaydettiği en zalim diktanın temsilcisiydi. Nitekim Atatürk, Hitler'in gerçek kimliğini ve niyetini herkesten önce anlamış ve şöyle demişti: "Ben şuna üzülürüm ki Almanya gibi çok ilerlemiş bir millet, bu maceranın maddî ve manevî bedelini ödemeye mahkûm olacaktır".

Atatürk'ün, Mussolini'ye koyduğu teşhis de aynıdır. Nitekim onun hakkında kehanete benzeyen şu hükmü vermişti: "Mussolini'yi, milleti bacaklarından asacaktır".

Atatürk'ün batıdaki yankılarını araştırırken, öteki liderler üzerindeki etkisini de hatırlamalıyız. Atatürk, Lloyd George hakkında şöyle demişti: "Onu başbakanlıktan ben düşürdüm". Gerçekten de, Lloyd George'un düşmesinin sebebi, desteklediği Yunan ordusunun Anadolu'da uğradığı bozgundur. Buna rağmen Lloyd George, öfkesini yenebilmiş ve Atatürk hakkında şöyle demişti: "Düşmanlarımın en alicenabı".

Atatürk'ün, Lenin'e karşı tutumu da ihtiyatlı bir şüphecilik olmuştur. Milli Mücadele'nin ilk döneminde, hiç değilse görünüşte bir amaç birliği ortaya çıkmıştır: Emperyalizme karşı ortak savaş.

Lenin'in halefi olan Stalin'e karşı ihtiyatlı bir güvensizlik manzarası görünür. Gerçekçi Atatürk, Türk-Sovyet ilişkilerinde, tahrik unsurundan kaçınmış ve Türk topraklarının masuniyeti şartı ile, ihtiyatlı bir tarafsızlık yolunu tutmuştur. Fakat hiçbir zaman komünizmin Türkiye'de yer tutmasını tasvip etmemiştir. Çünkü Kemalizm ile komünizm bir temel noktada zıddıyet gösterir. Komünizmde, özgürlükler pahasına bir eşitlik hedefi olduğu halde, Kemalizm'de özgürlükleri koruyan ve devlete görev olarak verilmiş bir sosyal adalet ilkesi esastır.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün milletler arası ilişkilerde de insaniyetçiliği dikkati çeker. Nitekim Türkiye'yi ziyarete gelen İngiliz Veliahtı Edward'la, refakatinde bulunan, fakat aralarında henüz nikâh bağı bulunmayan sevgilisine, politika etiketini bir tarafa bırakarak evli bir çift muamelesi yapmıştır.

Bu insaniyetçi ve gerçekçi tutumun bizce en önemli örneği, Yunanlılara karşı güttüğü politikadır. İnsan olarak ve millet olarak Anadolu'daki Yunan saldırılarını ve zulümlerini unutmak asla mümkün olmadığı halde Atatürk, Yunanlılara indirdiği kahredici darbeden sonra, kinini bir tarafa bırakarak Ege'nin ve Akdeniz'in huzurunu düşünerek, hemen zaferi takip eden günlerden itibaren bir Türk-Yunan dostluğu kurmak için, inanılması güç bir gayret göstermiştir.

XX. yüzyılda, aşikâr bir gericilik hareketi olan ve ırkçı bir dikta mahiyetinde olan faşizm ve nazizme karşı, dünyada ilk teşhisi koyan ve bunlara karşı açıkça husumet gösteren, Mustafa Kemal olmuştur. O, ırkçılığı imkânsız bir gericilik saymış ve sahip olduğu büyük itibara rağmen, bir dikta rejimi kurmaya hiçbir zaman heves etmemiştir. Buna ait birçok belgeler vardır. Bir ara, partisince hazırlanmış bir tüzük tasarısı, kendisine sunulmuştu. Bu tasarıya göre, parti içinde bir yüksek kurul meydana getirilecek ve bunun başkanına en üst yetkiler verilecekti. Atatürk'ün buna tepkisi şiddetli oldu: "Partiyi, bir takım işgalcilerin eline mi veriyorsunuz? Bu iktidar açları, bu yetkiyi kimden alacak? Sizler bile beni yanlış anlıyorsunuz. Ben öyle bir rejim yaratmak isterim ki, onun içinde sultanlığı geri getirmek isteyen olursa, o bile fikrini rahatça söylebilsin". Atatürk, bu cevapla da yetinmeyerek, bu teklifi hazırlayan heyeti işten uzaklaştırmıştı.

Atatürk'ün bütün dünyaya, özellikle doğu âlemine verdiği en hayatî örneklerden birisi, dinî hukuktan, medenî hukuka geçiştir. Uygulamada bunun en önemli sonucunu, kadın hakları konusunda görmekteyiz. İslâm ülkeleri içinde kadın-erkek hak eşitliği yaratılmış ve bunların ardından da kadına tam olarak siyasî haklar, yani milletvekili seçme ve seçilmek hakları tanınmıştır. Bunlar öyle haklardır ki daha Avrupa'nın bile nice ülkelerinde gerçekleşememiştir.

Atatürk'ün Pantürkizm ve Panislâmizm akımlarına karşı çıkması, sadece bir gerçekçiliğin icabı olmakla kalmamış, cihan barışına da en büyük hizmet olmuştur. Çünkü bu sayede, Türkiye'den başka İslâm memleketleri de bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Pantürkizm'den feragat ise, Asya'da başlayacak fakat sonunda bir cihan harbine yol açabilecek bir felâketi önleyecektir.

Levent Şahverdi Arşivi

Türk-Alman İlişkilerinde Atatürk

Mustafa Kemal, Türkiye'yi Osmanlı İmparatorluğu'ndan lâik bir Cumhuriyet haline getirirken Almanya, demokrasiden bir dikta rejimine düşüyordu. Mustafa Kemal, Almanya'dan sürgün edilen bilginleri yurduna kabul etmek suretiyle, Türk-Alman kültür ilişkilerine unutulmaz hizmetler yapmıştır. Federal Almanya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin yoğun ve çok yönlü hale gelmesi, Mustafa Kemal'in halk hizmetinde iki milletin, haysiyetli bir tarzda yakınlaşmaları ve birbirlerinin gerçek haklarına saygılı olmaları tezinin eseridir.

Prof. Dr. Sonnenhol'un düşünceleri: "Son yıllarda Atatürk, benim nazarımda sürekli olarak büyümüştür. Özellikle, Türkiye'deki durumla komşu ülkelerin durumları kıyaslanınca, onun kişiliği daha da büyüyor. Zamanla şu inanışa vardım ki, dünyada en güç iş kültür ihtilâlini gerçekleştirmektir. Dışardan bakıldığı zaman bu, imkânsız görünür. Böyle bir ihtilâl, dışardan gelen yardımla gerçekleşemez. Bu ihtilâl, ancak içten gelebilir. Kültür ihtilâli deyince ben, kültür bilincinin değişmesini anlarım. Ancak bu sayede bir memleketin teknik ve sınaî gelişmesine yol açılabilir. Gerçi şimdiye kadar bu mefhum, sosyalizm ve komünizme geçişin yolu olarak anlaşılmışsa da, Türkiye'de ki durum farklıdır. Kültür ihtilâli, sosyalizm ve komünizmin tekelinde değildir. Atatürk'ün gerçekleştirdiği hadise, daha önemli bir kültür ihtilâlidir. Türkiye, derin ve samimî bir İslâm memleketidir. Başında 700 seneden beri bir hanedan bulunmaktadır. Bu padişah aynı zamanda İslâm âleminin halifesidir. Atatürk, bu geleneği kırmakla kalmamış, padişah indirilmiş, halifelik kaldırılmış, İslamî şeriat-ki yalnız dinî işlerde değil, dünya işlerine de hâkim bulunuyordu- bertaraf edilmiş, batı tarzında bir ceza ve medenî kanun getirilmiştir. Böylece bu memleket batıya yönelmiştir. İşte ben buna, asıl kültür ihtilâli diyorum. Başka memleketlerdeki kültür ihtilâlleri ise, Avrupa düşüncesinden mülhem bir tasavvura yöneliktir. Oysa Atatürk, Türkiye'yi tarihinin komplekslerinden çözerek, Avrupa'ya yöneltmiştir. Böylece Türkiye, Avrupa'nın bir bölümü olmuştur. Bu kültür ihtilâline Türk kadını, Türk erkeğinden daha hızlı ve bilinçli uymuştur. Bu sayede Almanya'ya çalışmaya gelen Türk kadınları, şaşılacak bir ölçüde buranın koşullarına uymuşlardır. Sanmıyorum ki, bu kadınlar memleketlerine döndüklerinde, eski rollerini kabul etsinler".

Dr. Ulrich Sahm'ın görüşü: "Benim inancıma göre Atatürk, asrımızın en büyük adamıdır. Onun çağdaşı olan liderlerin, kendi memleketlerinin hayrına çalışıp çalışmadıkları şüphelidir. Türkiye, bütünüyle Atatürk'ün

Levent Şahverdi Arşivi

düşüncelerini benimsemiştir. Atatürk reformları, bir gerçektir. Burada artık İslamî kanunlar değil, İsviçre Medeni Kanunun, Alman Ticaret Kanunu, İtalyan Ceza Kanunu hakimdir. Türk ordusu, Anayasa gereğince, reformların bekçisidir. Siyasetçilerin bu reformları bertaraf etmesine göz yummaz".

Roma Üniversitesi profesörlerinden Mana Korda, Atatürk'ün düşüncelerinin yankıları hakkında şöyle diyor: "Fikir özeti olarak Kemalizm, bir çağdaşlaşma ve sanayileşme hareketidir. Bu hareketin, geri kalmışlıktan kurtulma çağını açmış olması itibariyle, dünya üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Çünkü, bu tez orijinaldir ve ideoloji olarak ampirik bir karaktere sahiptir. Gerçekten Kemalizm, önceden mevcut bir doktrine bağlı değildir ve birtakım hipotez gelişmelerinin eseri değildir".

Prof. Noynmark'ın görüşü: "Atatürk, şüphesiz dünya politik sahnesinin en önemli şahsiyetlerinden birisidir. Atatürk'le, Hitler arasındaki zıtlaşmanın bir örneği gösterilemez. Atatürk, çok uzak görüşlü bir siyasidir. Hatay'ı kazanmak için, Fransa'ya karşı bir kuvvet gösterisi yapmışsa da, kendi gücünün sınırlarını daima bilmiştir. Memleketin selâmeti için askerî zaferlerden feragat etmiştir. Şaşılacak bir olaydır ki Atatürk, asker menşeli olduğu halde, hükûmet sisteminde hiçbir zaman askerî usuller uygulamamıştır. Ordunun bir iki kere müdahalesi görülmüşse de, doğu ve batıdaki askerî diktalar gibi sürekli olarak devlet idaresini yüklenmeye kalkışmamıştır".

Prof. Donne Berger'in görüşü: "Türkiye, Avrupa'nın siyasî ve kültürel sınırlarını, Asya'nın içine doğru binlerce kilometre genişletmiştir".

Atatürk, Millî Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren, yalnız kendi milleti için değil, bütün mazlûm milletler için cihat açtığını ilân etmişti. Bu davranışında, yüphe yok ki, samimiydi. Öyle ki, bu asil hedef uğruna yeni düşmanlar edinmeyi veya tarafsız kalabilecek devletleri, düşmanla bir olmaya götürebilecek tehlikeleri de göze almıştı. Bu sebeple emperyalist devletler, Mustafa Kemal'e karşı tutum aldılar. Çünkü onun davranışı, sömürdükleri halkların uyanışına yol açacaktı. Nitekim böyle oldu, onun örneğine uyarak bu mazlûm milletlerden birçoğu, millî mücadele vererek, bağımsızlıklarına kavuştular.

Doğu İslâm memleketlerinde, bu hareketin daha fazla yürümemesinin başlıca sebebi, imanlarının fikirlerinden önce gelmesiydi. Bu yüzden de yaratıcı olamıyorlardı. Ama sonunda, mücadeleye girişmekten gayrı çare olmadığını kavrayarak, Atatürk'ün yolunu tuttular ve batı yoluna

Levent Şahverdi Arşivi

yöneldiler. Atatürk, kurtuluşun tek yolu olarak, batı yönünü göstermişti; bu yön akılcılıktı.

Millî Mücadele'nin, bu etki ve yankısı daha İnönü Zaferi'nin sonucunda başladı. Sakarya Zaferi'nden sonra, büsbütün güçlendi. Bu zaferlerden örnek şevk ve cesaret alanlar arasında Hind Ulusal Kongresi'nin lideri Sait Zağlul, Faslı lider Abdülkerim, İran Şahı Rıza Pehlevi, Afganistan Kıralı Amanullah, Hind lideri Cevahir Lal Nehru önde gelir. Habib Burgiba: "Sakarya Zaferi kazanılırken ben 20 yaşındaydım ve kendi kendime: (Ben de milletime böyle zaferler kazandıramaz mıyım?) diyordum". Habib Burgiba, 1922'deki bir konuşmasında, şüphe yok, Atatürk'ün etkisi altında şunları söylemişti: "Mazlûm milletler, bir gün zalimleri yok edeceklerdir. Böylece zalim ve mazlûm kelimeleri silinecek, insanlık kendisine yakışan bir sosyal duruma kavuşacaktır".

Nitekim, Atatürk, Temmuz 1922'de, bir konuşmasında şunları söylüyordu: "Türkiye'nin bugünkü mücadelesi sadece kendisi için olsaydı, daha kolay olurdu. Oysa savunduğu şey, bütün milletlerin, özellikle mazlûm doğunun davasıdır. Bu netice alınıncaya kadar Türkiye, bu mazlûm milletlerin kendi cephesinde kalacağına emindir".

Atatürk, yine başka bir münasebetle kehaneti andıran şu sözleri söylemişti: "Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün doğu milletlerinin de uyanışlarını öyle görüyorum. Eperyalizm yok olacak, onun yerine milletler arasında, din ve ırk farkı gözetmeyen bir anlaşma ve bir iş birliği hâkim olacaktır".

Bir samimiyet ve bir belâgat şaheseri olan bu sözlerin ve bu düşüncelerin, yankısız kalması elbette düşünülemez. Eğer bu yankı, Atatürk'ün özlediği surette ve köktenlikte olmadıysa, bunun tarihî sebepleri vardır. Nitekim, çağdaşı olan liderler hep bu arzuyu göstermişlerdir. Meselâ, Mustafa Kemal'i ziyarete gelen İran Şahı, Rıza Şah Pehlevi, memleketlerine döner dönmez şöyle söylemiştir: "Biz de ulusumuzu Mustafa Kemal'in ulusunu ulaştırdığı düzeye eriştirmeliyiz". Ondan etkilenenler arasında Pakistan lideri Ali Cinnah da, Mustafa Kemal'e olan inancını şöyle ifade etmişti: "O, sislerin arasından ışıldayan ve insanlığa yeni bir kaderin yolunu gösteren bir yıldızdır". Yine Ali Cinnah, Mustafa Kemal'in öldüğü gün şöyle demişti: "Atatürk'ün şahsında İslâm dünyası büyük bir kahramanını kaybetmiştir". Bu sözlerin asıl değeri şudur ki, emperyalistler, Mustafa Kemal'i bir dinsiz olarak tanıtmaya uğraşırken, gerçek Müslümanlar onu, Müslümanlığın en büyük lideri olarak tanıtmaktadırlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün gösterdiği yolun fikrî ve felsefî temelini iyi anlayan İslâm liderlerinden birisi de İkbal'dir. O, 1930'da şunları söylemişti: "Gerçek şu ki, Müslüman uluslar arasında dogmatik uykudan uyanmış ve kendi özünün bilincine ulaşmış tek ülke, Türkiye'dir. Sadece Türkiye, Müslümanlar arasında fikir özgürlüğüne sahip çıkmıştır ve yine yalnız Türkiye, gerçekçiliği esas almıştır. Öteki Müslüman memleketler mekanik bir biçimde eski değerleri tekrarlarken, Türkiye yeni değerler yaratma yolundadır. Türkler, kendilerine derinlerdeki benliklerinin ne olduğunu öğreten büyük tecrübeler geçirmişlerdir".

İkbal'in bu sözleri tarihî gerçeklere tamamen uygundur. Çünkü Atatürk, hareketlerinde iki motifi esas almıştır. Birisi fikir özgürlüğü, ikincisi bunun kadar önemli bir gerçek, yani Atatürk'ün Türk insanının tarihle yoğrulmuş öz cevherini iyi tanımış olması. Bu tarihî gelişme çok uzun sürebilir. Nitekim bizde de bu yoğruluş, asırları almıştır. Burada bir soru hatıra gelebilir: Mazlûm milletler de, özgürlüklerine kavuşması ve öz benliklerinin oluşması için, böyle asırlarla beklemeye mecbur ve mahkûm mudurlar? Buna hayır diyoruz. Çünkü, ortada bir örnek var. Başka milletlere ait olsa da iyi, olumlu ve hayırlı sonuçlardan ders ve ibret alma olanağı daima vardır. İşte Mustafa Kemal'in büyük ve tarihî rolü burdadır: Mazlûm milletlere bu olanağı ve örneği yaratmış olmak.

Atatürk'ün Kişiliğinin Batıda Değerlendirilişi *

"Türkiye'de edindiğim en önemli tecrübe, Atatürk'ü ve onun gerçek kişiliğini yakından tanımak olmuştur. Eskiden onun hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Atatürk, benim için, Türkiye'nin yöneticisinden başka bir şey değildi. Ancak, bu arada Atatürk hakkında çok okudum ve çok şeyler dinledim. Dünya tarihi üzerindeki etkisi bir kenara bırakılır ve bir liderin halkını mutlu edip etmediği noktasından hareket edilirse, Atatürk, belki de yüzyılımızın en önemli devlet adamı olarak kabul edilmek gerekir. Çünkü diğer birçok devlet adamının, gerçekten de kendi halkının refahı için çalıştığı hususunda emin olmak çok güç. Türkiye'de yaşamış olan bir kişi derhal şunu görmektedir: Türk halkı, tümüyle Atatürk'ün ilkelerini benimsemiştir. Bu ilkelere göre hayatını sürdürmektedir. Görmezlikten gelinemeyecek bir diğer husus da, Atatürk reformlarının birer gerçek olmasıdır. Artık Kuran kanunları, yani şeriat geçerli değildir. İsviçre Medenî Hukuku, Alman Ticaret Kanunları ve İtalyan Ceza Kanunu uygulanıyor. Tüm bunlar, Türk kanunları ve Türk halkı için, yaşayan

* Atatürk in Deutscher Sicht, DW—Dokumente I.

Levent Sahverdi Arşivi

gerçeklerdir. Bunun dışında şu da unutulmamalıdır ki, Türkiye'de Silâhlı Kuvvetler, salt savunma açısından değil, Anayasa'ya dayanarak da belirli bir görev yapıyor. Silâhlı Kuvvetler, Anayasa ve Atatürk ilkelerinin bir bekçisi olarak kabul ediliyor. Kendi kendisini de böyle değerlendiriyor ve politikacıların, Atatürk'ün reformu yolundan ayrılmamalarına itina ediyor. Hükûmet görevini birkaç kez yüklenen iki büyük partinin, Atatürk ilkelerini kendi dünya görüşleri ışığında değerlendirmeleri gayet tabiidir. Ayrıca, Atatürk öleli 41 yıl oluyor. Dünyanın dönmeye devam ettiği gibi, Atatürk'ün münferit bazı sözleri ve davranışlarının bağlayıcı birer gerçek olamayacakları açıktır. Fakat, Atatürk'ün metodizmi ve Türkiye'yi batının bir parçası haline getirme ideali ile, Türkiye'nin kendi millî sınırlarına çekilerek imparatorluk taleplerinde bulunmaması gerçeği; kadının, içinde bulunduğu durumdan kurtarılarak, erkekle eşit haklara sahip kılınması düşüncesi; işte bütün bunlar, bugünün gerçekleri, sağlam realiteleridir.

Atatürk İlkelerinin Batıda Değerlendirilişi *

Türkiye'nin ekonomik rejiminin şekillendirilmesi, kendinden önce benzeri yol izleyen hiçbir ülkenin bulunmadığı bir döneme rastlar. Ekonominin belli bir rejime oturtulması, devletin önderliğinde ve sanayileşme alanında, verilen açığı kapatma gayretiyle başlar. Devlet, bu alanda faaliyet gösterecek kadar güçlü olmayan özel teşebbüsün görevini yüklendiği gibi, sermaye piyasasının yokluğunu telâfi etmek, ülke ekonomisini bir kalkınma plânıyla geliştirmek ve piyasa mekanizmasını kısıtlamakla birlikte, muhafaza etmek gibi çok yönlü bir atılım gerçekleştirmiştir. Bunun, tek partili rejim dönemine rastlamasına rağmen, hürriyetçi temele dayalı olarak yapılması dikkate değer. Önceleri, benzeri bir gelişme olmadığından, Türkiye bu alanda bir örnek teşkil etmiş ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ülke, bu örneğe göre hareket etmiştir.

Türkiye'nin ekonomik düzeni, Atatürk'ün fikirleri üzerine oturtulmuştur. Ancak, onun fikirleri, dünyanın ekonomik ilişkilerini ve dünya politikası alanındaki tecrübelerini gözeten bir sentezdir. Bu yolun, devletçilik adı altında, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1931 yılında İzmir'de yapılan üçüncü kongresinde parti programına alınmasıyla, Atatürkçü kalkınma politikasına bir de ad verilmiştir.

Ne var ki, devletçiliğin gerçek bir programı hiç olmamış ve devletçilik, teorik bir temelden yoksun olarak gerçekleşmiştir. Devletçilik, Cumhuriyet

* Werner Gumpel, Atütürk in Deutscher Sicht, DW—Dokumente I, s. 77.

Levent Şahverdi Arşivi

Halk Partisi'nin siyasî programında yer alan altı ilkeyle hedef alınan gayeler doğrultusunda hazırlanmıştır. Esasında, ekonomik bağımsızlık yoluyla, millî egemenliğe kavuşma düşüncesi yatar. Atatürk, modern Türkiye'nin Osmanlı Devleti gibi genişlemeci bir devlet değil; ama, bir ekonomi devleti olmasını arzulamıştır. Öncelik tanınan ekonomik kalkınma, Osmanlı devrinden kalma çöküntünün kaldırılmasını ve günün gereklerine uygun bir ekonomik hayat uygulamayı amaçlar. Bu gelişme, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan çok kötü ekonomik durum nedeniyle, pratik gereksinimlere ister istemez yönelinmesini ortaya çıkarmıştır. Kalkınma plânlamasına, Cumhuriyet'in kuruluşundan on yıl sonra başlanabilmesinin nedenlerinden biri de budur.

Devletçilik anlayışının ağırlık merkezini oluşturan siyasî fikir, bütün ekonomik faaliyetlerin, devletin menfaati doğrultusunda gerçekleşmesidir ve bu yüzden devlet ve ekonomi, kısa zamanda iç içe girmiştir. Siyasî hedeflerin taşıdığı ağırlık yüzünden, devletçiliğin tam anlamıyla tanımlanabilmesi mümkün olamamıştır. Bu konuda, Atatürk'ün yaptığı şu açıklama, genelde kalmak ve rejime gerçek adını vermemekle birlikte, son derece açıktır: "Türk devletçiliği, 19. yüzyıldan bu yana, sosyalist teoricilerin dile getirdikleri fikirlerin benimsenmesi değildir. Devletçilik, Türkiye'ye özgü ve onun ihtiyaçlarından doğan bir sistemdir. Biz, devletçilikten şunu anlarız: Özel teşebbüs ve ferdî ekonomik faaliyet, bu fikrin temelidir. Ama, kalabalık bir halkın ve geniş bir memleketin ihtiyaçları tamamen karşılanmadığı ve birçok şey ihmal edildiği için, devlet, ekonomiyi eline almıştır".

Kemalist Türkiye'nin içinde bulunduğu güçlükler, tümüyle Türkiye'ye ve bu ülkenin tarihî, coğrafî ve sosyal şartlarına özgü bir görünüm arzetmekle birlikte Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiği ekonomik inkılâplar, az gelişmişlikten ve dışa olan bağımlılıktan kendilerini kurtarmak isteyen birçok Üçüncü Dünya ülkesine yol gösterici lik yapmıştır.

Atatürk'ün yarattığı devletçilik anlayışı, çağımızın bütün genç devletlerinin ihtiyaç duydukları bir noktadan hareket etmesi bakımından, Türkiye sınırları dışında da anlam taşır. Atatürk devletçiliğinin hareket noktası, millî bağımsızlık ilkesinin tartışılmaz oluşudur. Bu ilke, yüzyıllar boyu sömürülen ve yabancı sermaye tarafından yönetilen, birçok Üçüncü Dünya ülkesi için büyük önem taşır. Ama, bu arada ekonomik bağımsızlıkla, ekonomik bakımdan kendi kendine yeterli olma arasında fark bulunduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Atatürk, ekonomik bağımsızlığın, dışa kapanma

Levent Şahverdi Arşivi

olmadığını, kendisinin hiçbir zaman yabancı sermayeye düşmanca tavır takınmadığını söyleyerek, ekonomik görüşünü bizzat ortaya koymuştur. Ancak, devletçilik, aynı zamanda az gelişmiş bir ülkenin mahdut sermaye birikimiyle bile, ekonomik bakımdan düzlüğe çıkabileceğini gösterir.

Ekonomi bilgisi'nin devlet hayatındaki önemini bilen Mustafa Kemal, devletin güçlü bir ekonomik hayat olmaksızın istikrara kavuşamayacağını anlayarak: "İktisat her şeydir; bana kalırsa, devlet ve hükûmetimizin icraatı, iktisat programına göre yürütülmelidir" demiştir.

Devletçilik, özel ve kamu iktisadî teşebbüslerinin birlikte yürütüldüğü, karma ekonomi prensibine ağırlık vermesi ve aynı zamanda da, makro ekonomik kalkınma plânlamasına dayanması bakımından, son derece ilginçtir. Sınırlı olmakla birlikte, etkisini sürdürebilen, çalışabilir vaziyetteki piyasa mekanizması da, üçüncü bir faktör olarak bunlara eklenmelidir. Bu sistem, Cumhuriyet tarihi boyunca türlü darbelere mâruz kalmasına rağmen, Atatürk'ün haleflerinin dönemlerinde de kendini muhafaza edebilmiştir.

Türkiye'de devlet, görevini, üretim araçlarını devletleştirip, özel teşübbüsü bertaraf etmede görmemiş; sadece özel teşebbüsün yeterli olmadığı branş ve bölgelerde, kamu iktisadî teşebbüsleri bünyesinde kalkınma projeleri başlatmıştır. Öte yandan, devletin ana hedeflerine uymayan özel müteşebbislerin hareket serbestisi kısılmış ve özel sektör, durmadan genişleyen kamu sektörünün yanısıra hayatiyetini sürdürmek durumunda kalmıştır.

Az gelişmiş ülkeler açısından, ekonomik kalkınmanın en önemli güçlüklerinden biri, sermaye birikimini hızlandırmak ve teşebbüsü teşvikteki yetersizlik ve ayrıca bölgeler arasındaki kalkınmışlık ve refah farklılıklarını dengeleyici bir ekonomik model geliştirmektir. Ekonomik liberalizmin süreci içindeki bir millî ekonomi de, yukarıda belirttiğimiz güçlüklerin, sadece devletin müdahale ve teşübbüsleriyle giderilebileceğini teslim edecektir. Şayet, sermaye birikiminin arzulanan sıçrayışı gerçekleştirecek düzeyde olmadığı, vasıflı iş gücü sıkıntısının çekildiği ve ulaşım alt yapısının yetersiz olduğu, Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkenin süratle sanayileşmesi isteniyorsa, ekonomide devlet de olacaktır.

Öte yandan, devletin her şeye muktedir olduğu ve el attığı her meseleyi halledeceğini söylemek de büyük hata olur. Ekonomik potansiyelin düşük olduğu bir ülkede, devletin hareket kabiliyeti de kısıtlıdır. Devlet, yüksek enflasyonu göze almadan sermaye yaratamayacağı gibi, vasıflı işçi,

Levent Şahverdi Arşivi

randımanlı yönetim kadrolarını da kendiliğinden telâfi edemez. Ama kaynakların dağıtılmasına ön ayak olabilir; bölgesel kalkınma plânlarına öncelik tanıyarak, dengesizlikleri giderebilir. Mesele, bu yoldaki adımların her zaman doğru mu olduğudur. Günlük siyasî çekişmeler, kalkınma için gerekli olan uzun vadeli modellerin aksamasına, yeterli uzmana sahip olmayan bürokrasinin yanlış ekonomik kararlar almasına yol açabilir.

Atatürk ve dava arkadaşlarının, ekonomik bilgilerinin azlığına rağmen, tarihî açıdan doğru olarak değerlendirilecek bir yola baş vurmuş olmaları ilginçtir. Zamanın şartları açısından kamu iktisadî teşebbüslerine geçilmesi bir zaruretti. Ama, bu işletmeleri yönetecek, iyi eğitim görmüş bir kadronun bulunmaması, ilerideki dengesizliklerin tohumunu atmıştır. Sosyalist ülkelerdeki gibi, üretime, askerî hiyerarşi ve komuta zinciri bünyesinde yürütülebilecek bir süreç gözüyle bakılmış olması, büyük bir hatadır. Mikro ve makro ekonomik gelişmeler, arz ve talep mekanizması, merkezî plânlama, emirle dengelenemeyecek türden, son derece karmaşık bir olgudur. Sosyalist ülkelerde uygulanan, merkezî plân ekonomilerinin arzettiği görünüm, buna iyi bir örnektir.

Bu yargıdan, devlet iktisadî teşekkülleri kurmanın yanlış olduğu sonucunu çıkarmak da hatalıdır. Yanlış yönetildikleri için milyarlık sübvansiyonlarla sunî olarak ayakta tutulan bu kuruluşların, ekonominin Türkiye sathına yayılmasında oynadıkları rol küçümsenemez. Ancak Türkiye'de uygulanan piyasa ekonomisi ile, devlet müdahaleciliği karışımı model, uygulanış şekliyle, üretim potansiyelini harekete geçiremeyecek kadar kararsız ve tek taraflıdır. Devlet, hür teşebbüsü cendereye almakta, ancak meydana gelen açığı telâfi edememektedir. Bunu yapmazsa, kalkınmaya yönelik görevini tam yerine getirmiş olmayacağına inanan devlet, ülkenin en büyük sermayedarı durumuna geldikten sonra, serbest piyasa ekonomisi ile sosyalist plân ekonomisini birbirinden ayıran kıl inceliğindeki bir ipte, denge arayan bir canbaza benzeyecektir. Ancak, devlet teşebbüslerinde çoğu kez, özel sektöre özgü etkinlik bulunmamaktadır.

Türkiye gibi, karma ekonominin uygulandığı bir ülkede, devletin geri kalmış bölgelerdeki kalkınma projelerini teşvik edici hamlelerle yetinmesi, daha doğru olurdu. Bu, vasıflı eleman yetiştirilmesi, başlangıç yatırımlarına ön ayak olunması, sınai ve ulaşım alt yapısının meydana getirilmesi şeklinde kendini gösterebilir. Öte yandan, malî ve hukukî düzenlemelere randıman ve işlerlik kazandırarak, kurumsal alt yapının reformize edilmesi de mümkündür. Kalkınma programında hedef alınan aşamalara varıldıktan

Levent Şahverdi Arşivi

sonra devlet, yavaş yavaş, ekonomideki varlığını azaltmalı, kamu iktisadî teşekkülleri, kademeli olarak özel sektöre devredilmelidir.

Atatürk'ün devletçilik ilkeleri, Türkiye'ye sanayi toplumu olma yolunu açmıştır. Bürokratik engellemeler yüzünden, son yıllarda donmaya yüz tutan bu hamlenin, Türkiye'nin ekonomik şartlarına ve dünyanın gerçeklerine göre yeniden canlılık kazanması gerekmektedir. Zaten bu düşüncenin babası olan Atatürk de, devletçiliğin, yeni gelişmelere ayak uydurabilecek ve şartlara göre, yeni yeni çözümler bulabilecek kadar esnek olmasını arzulamıştı. Neden ondan sonra gelenler, bu düşünceyi sonuna kadar götürüp, gerçek devletçiliği gerçekleştirmesinler?

Türkiye'deki Modernleşmenin Batıda Yorumlanışı *

Afrika ve Asya'nın yeni devletlerinin, sömürge yönetiminden kurtulduktan sonra, Avrupa ülkelerinin ancak yüz yılda tamamlayabildikleri süreç, daha doğrusu, aradaki büyük gelişme düzeyi farkını kapatabilmek amacıyla giriştikleri çabalar incelendiğinde, Türkiye'nin Mustafa Kemal ve Mustafa Kemal sonrası dönemde geçirdiği deneyimler, bu ülkeler için isabetli bir örnek oluşturabilir. Öyle bir model ki, içinde geleneklerine bağlı aşamaları ve yön verici noktaları kaynaştırıyor ve en önemlisi bu süreç, siyasal yönetimin kararlı tutumu ile gerçekleştiriliyor. Bu arada, gerçekleştirilmesi ya da ulaşılması çok güç gibi görünen ve uzakta duran hedeflere giden yolda, izlenmesi gereken yöntemin sınırları da beliriyor. Türkiye'nin politik sistemi, son yarım yüzyıl içinde birçok aşamadan geçmek zorunda kalmıştır. Bu arada, özellikle demokratik anayasaların, uygulamaya ilk konulduğunda ya da geçiş dönemlerinde karşılaşabileceği tehlikenin izlerini bu süre içinde görmek mümkündür. Her şeye rağmen, devlet yönetimi, politik bir modernleşme yolunda kararlılık ve sebatla yürümesini bilmiştir. Bu örnek ile, olsa olsa, Japonya'nın iki dünya savaşı arasında geçirdiği süreçle bir paralellik kurulabilir.

Bu modernleşme süreci, Türkiye'nin, Avrupa'nın siyasal kültürüne açılışı ile aynı zamana rastlar. Bilinçli bir şekilde Avrupalılaşma yolunu seçen, Lübnan ve İsrail'in özel durumu bir yana bırakılırsa, Türkiye son 55 yıl içinde, Avrupa'nın politik ve kültürel sınırlarını doğuya doğru birkaç bin kilometre genişletmiştir, denebilir. Ülke, yönetimde bulunanların dev boyutlara ulaşan inançlı çabalarıyla, tarihte zaman zaman bilinçli olarak uzak kalmak istediği Avrupa uygarlığını benimsemiştir.

* Franz Ronneberger, Atatürk in Deutscher Sicht, DW-Dokumente I, s. 85.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra, olağan üstü görevlerle karşı karşıyaydı. Yeni bir devlet kurulacak, bu devletin bünyesi, geçmişin etkilerinden arındırılacak ve bu bünye, içe olduğu kadar, dışa karşı da istikrar gösterecekti. Bu nedenle Mustafa Kemal, uygun sosyal, özellikle kültürel değişimler olmaksızın, önce siyasal alanda modernleşmeye gitmek zorundaydı. Modernleşme yolunda konulan her merdiven basamağı, bir üstüne konulacak basamağı taşıyacak kadar güçlü olmalıydı. İşte, bu şartlar altında, batılı anlamda bir demokrasi için, vakit henüz çok erkendi.

Avrupa dışında yeni oluşan devletlerdeki durumla kıyaslandığında, Mustafa Kemal'in işi kolaydı diyebiliriz. Ama, kendi şartlarına göz attığımızda, üstlendiği görevin çok zorlu engellerle karşı karşıya kaldığı da bir gerçek. Sömürge yönetiminden kurtulup, bağımsızlığına kavuşan ülkelerin siyasal iktidarları, bir yandan güçlü uluslar arası bir destek buluyor, koloniyalizmle emperyalizme karşı dünya çapında bir anlayış görüyorlar; öbür yandan da, demokratikleşmenin ideolojik baskısı altında kalıyorlardı.

Kemalizm'in bir dünya görüşü ve de batılı anlamda bir parti programı olduğu yolunda, bugün, tam bir görüş birliği mevcuttur. Kemalizm her şeyden önce, en uygun bir değerlendirme ile, 17. ve 18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan, yeni devletlerin benimsediği ilkelerle kıyaslanabilecek bir devlet doktrini olarak karakterize edilebilir. Mustafa Kemal'in 1931 yılında, önderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi'ne ilke olarak benimsemesi için gösterdiği hedefler de, bu görüşü kanıtlar niteliktedir; cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, deletçilik, lâiklik ve inkılâpçılık. 19. yüzyılda orta ve batı Avrupa devletlerinde beliren fikir akımlarıyla kıyaslandığında, burada, özlüce ifade edilmiş, dikkate değer çelişkiler bulunduğu görülür. Kuruluşunun ilk 10 yılı içinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu şartlar göz önüne alınırsa, saydığımız idealler ya da amaçların, hangi kökenlerden kaynaklandığı açıkça anlaşılabilir. Bu görüş, yani modernleşme açısından baktığımızda, belirtilen ilkelerin, modernleşme sürecinde ayrı ayrı önemli birer nokta niteliğinde olduklarını görürüz. Her bir ilke, geleneksel politik yönlere karşı birer karşı eylem olarak değerlendirilmelidir. Monarşizme karşı cumhuriyetçilik; evrensellik yerine milliyetçilik; imtiyazlı zümreye karşı halkçılık; ümmetçiliğe karşı lâiklik ve âtıl ya da reaksiyoner çevrelere karşı inkılâpçılık.

Kitleleri peşinden sürükleyen önderin hayatta olduğu yıllarda, devlet doktrini Kemalizm'in uygulanmasındaki ince ve güç noktalar, kamu bilincine yeterince yerleşmedi. Ölümünden sonra ise, otorite ve disiplinde

Levent Sahverdi Arşivi

ortaya çıkan gevşemeler nedeniyle, ona karşı olan bazı çevrelerin uyandığı ve etkili olmaya başladığı görüldü. Özellikle, dinsel kökenlerden kaynaklanan gelenekler ve davranış biçimlerinin, yeniden ortam bulmaya çalıştığı anlaşılıyordu. Gelişmeleri burada ayrıntılarına inerek anlatmak gereksiz. Biz, sadece meselenin özünü gösterebilecek bir örnekle yetinelim: Demokratikleşme süreci içinde gelişen ülkelerin, engellerle ya da bunalımlarla karşılaşıldığında, askerî iktidar yönetimine geçtikleri görülüyor. Ancak burada, Türkiye'nin onlara bir örnek teşkil etmesi gerekir. Türkiye'de ordunun müdahalesi çok kısa süreli olur ve bu müdahale, demokrasi yolunda engel değil, aksine, demokrasiyi sağlığa kavuşturucu bir nitelik taşır.

Mustafa Kemal ve Dünya Basınından Bazı Görüşler

Churchill (Times): : Dünya daha O'na muhtaçtı.

Korrespondez: : Dünyada hiçbir memleket Atatürk'ü Almanya kadar takdir edemez. Türkiye ve Almanya beraber yenilgiye uğramışlardı, yalnız Türkiye kendi liderini bulabildi.

Katimerimi: : Her memleket kendi büyüğüne heykel diker ama Atatürk için dağları dikmek lâzımdır.

Daily Telegraph: : Hiçbir reform, Atatürk'ün yaptığı reformlar kadar olağan üstü değildir.

Neus Cronikl: : Atatürk daha yaşasaydı tarihin yönü değişirdi.

Times: : Türkiye'nin 1919'dan sonraki tarihi, Atatürk'ün şahsî tarihidir.

Daily Mail: : Atatürk, Türkiye'yi öyle güçlendirdi ki, O'nu hesaba katmak gerek.

Akropolis: : O'nun kılıcı, tek silâhı değildi.

Etnika: : Atatürk, dünya tarihinin en büyük simasıdır.

Kronos: : Yunan milleti, Atatürk'ün matemini Türkler kadar yoğun hissetmektedir.

Tripos: : Ne Cromwell ne Washington, memleketlerine Atatürk kadar hizmet etmemişlerdi.

Drita: : Atatürk, milleti için bir Tanrı gibiydi.

Aftenbladet: : Türkler, O'nun eserini tamamlayacaklardır.

Sazialdemokraten: : Atatürk, muhakkak harb sonrası liderlerinin en büyüğüdür.

Der Bund: : Atatürk, bir kültür kaynağı idi.

Levent Şahverdi Arşivi

b) Doğuda

Kuzey Afrika: Bugün kuzey Afrika nüfusunun % 95'i Müslüman'dır. Müslümanlığa, Afrika'nın kapısını, Halife Ömer zamanında, Amir bin As açmıştır. İslâm orduları, bir taraftan çok bağlı oldukları "Allah kelâmını yaymak" gibi bir ülkü gütmüşler, öte yandan hayatlarına bir genişlik getirmek için ekonomik bir düşünceyle Afrika'yı fethe çıkmışlardır. Zamanla oralara yerleşmiş ecnebiler ayrılmış, ancak az sayıda Musevi kalmıştır. Müslümanlar, Sünnî ve Malikî mezheplerine ayrılmışlar, öte yandan Alevilik, Ticanilik gibi tarikatlara da bölünmüşlerdir. Bu ayrılmalarının sebebini, yukarıda da izah ettiğimiz gibi, hayatın zorlamaları karşısında, dinî konularda yorum farklarında aramak lâzımdır.

Kuzey Afrika'nın bağımsızlığa kavuşmuş olan Müslüman memleketleri Atatürk'ün moral örneğinden güç almışlardır. Bu yeni devletler, yapılarına bir dayanak olacağı ümidiyle, İslâmlığı, devlet dini olarak tescil etmişlerdir. Afrikalılar, millî birlik ve bütünlüklerini sağlamak için din birliğini bir dayanak olarak benimsemişlerdir. Şu var ki, Türkiye'mizin, ancak 1930'larda ulaşabildiği din anlayışını, yani lâikliği, bu ülkelerde aynıyle aramak acele etmek olur. Bu bölgelere yaptığım bir inceleme gezisinde, halk adamları, devlet adamları ve diğer temsilcilerle bu konuyu görüşmek fırsatını buldum. Kendilerine şu soruyu sordum: "Atatürk'ün din-devlet ilişkileri üzerindeki tutumu hakkında ne düşünüyorsunuz?" Bundan önce İslam dünyasının çağdaş liderlerinden İkbal'in Atatürk inkılâbıyla ilgili görüşünü özetleyelim. Atatürk hükûmetinin getirdiği reformları, bir bütün olarak ele alarak, İkbal onların ruhunu överken çok ateşli konuşmaktadır: "Gerçek şudur ki, Müslüman devletler arasında bugün Türkiye, dogmatik uykudan uyanan tek devlettir" der. Öteki Müslüman devletlerden bahsederken de: "Onların mekanik olarak eski değerleri tekrarladıklarını" söyler. Bana öyle geliyor ki Türk reformları hakkında İkbal'in söyledikleri, İslam'ın aydın çevrelerinde yeterli kabul görmemiştir. Zira, temelcilik (fundamentalizm) hâlâ birçok Müslüman ülkede ön plândadır ve onlar da halen "dogmatik uyku" durumundadırlar. Mustafa Kemal'in aile hukuku reformlarına bir kıyaslama olarak, şu gösterilebilir. 1930'da Hindistan hükûmeti Çocuk Evlilikleri Kanunu'nu çıkarıp kızlar için asgari evlenme yaşını tesbit ederken, Hintli ulema, bu kanunun dinî işlere müdahale ettiği gerekçesi ile şiddetli bir muhalefete giriştiler ve hatta bu ulemadan bazıları reşit olmayan kızlarını, bir protesto olarak evlendirmekle kalmadılar, yani kanunun etkisiz kalmasını da başarı ile sağladılar. Mevlâna Muhammed Ali gibi, açık fikirli bir liderin dahi bu geriye gidici muhalefet hareketini desteklemesi şaşırtıcı olmuştur.

Levent Sahverdi Arşivi

İkbal şöyle der: "Müslüman devletler arasında yalnızca Türkiye, entellektüel özgürlüğün hakkını aramıştır. Yalnız o, idealden gerçeğe geçebilmiştir. Bu geçiş ise, derin bir entellektüel ve moral savaş gerektirmiştir. Acaba diğer Müslüman devletlerin de, modern zamanların çağrısına uyacağı ve modern Türkiye gibi, entellektüel özgürlüğün haklarını arayacaklarını umabilir miyiz? Sadece bu, İslam Rönesansının habercisi olabilir ve bir zamanlar olduğu gibi Müslüman halkları, yeniden entellektüel ve bilimsel ilerlemenin öncüleri yapabilir".

Kemalizme Uymada Doğu Milletlerinin Geçikmesi Nereden Kaynaklanıyor?

Sağ duyu ve salim akıl için yol, tektir. Akıl, yaşama iradesini besler, tehlikelerden korunma iradesini geliştirir. Bunun için sürekli olarak özgürlüğe erişmek için çırpınır. Milletler de, fertler gibi yaşamak, huzurlu, güvenli ve rahat yaşamak isterler. Bunun tek yolu, tabiata hâkim olmanın çaresini bulmaktır. Bu da, aklın özgürlüğüyle mümkündür. Atatürkçülüğün temel arayışı da, aklın özgürlüğüne götüren yolları açmaktır. Böyle olunca, doğu milletlerinin yaşama iradeleri bakımından, aklın özgürlüğünü esas alan Kemalizm'e daha çabuk uymaları beklenirdi. Ama bunun için aklın özgürlüğüne erişilmesi gerekir.

Şimdi, aklın da, Kemalizm'in de özgürlüğe erişmek için, karşılaştığı engeller ve direnişlerin kaynaklarına bir göz atalım. Bunları, şu gruplarda ele almak mümkündür: Teokrasi, klerikalizm, tradisyonalizm, mistisizm, aferizm, sağ ve sol dikta rejimleri, fikir akımlarının dinleştirilmesi.

Teokrasi: Dinin devlet hayatına karışması ve ona egemen olmasıdır. Bugün özgürlükleri için çırpınan, doğu memleketlerinin karşısında bu engel türlü bahane ve yorumlarla yer almaktadır. Bir kısım liderlerle görüşmelerimin özetini çeşitli vesilelerle yazdım. Bu liderlerin hepsi, şüphe yok ki, memleketlerinin hayrına çalışıyorlar. Fakat hemen hepsi, dinin karışmadığı bir devlet fikrini, halka anlatmanın imkânsız olduğu düşüncesindedirler. Şüphe yok ki, zamanla bu fikirlerini değiştireceklerdir. Ama çok kıymetli zamanlar ve fırsatlar kaybedeceklerdir. Çünkü bu fikir, onları müsbet ilimleri benimsemeden alıkoymaktadır. Açıkça, akıl özgürlüğüyle, müspet ilimlere yönelemiyorlar. Bu ilimlerin zorunluğunu da inkâr edemediklerinden, bütün bu ilimlerin din kaynaklarında mevcut olduğuna inanıyorlar. Oysa asırlardan beri, dinî bir hüküm karakteri kazanmış olan bir cümleye göre, ilim ikidir. Birincisi, "ebdan" yani bütün mücessem varlıkların ilmi. Bu demektir ki, kimyayı, tıbbı, mühendisliği de içine alan, en geniş anlamıyla fizik, yani müspet ilim. Aynı düstura göre

Levent Şahverdi Arşivi

ikinci ilim "din ilmi" yani teolojidir. Bu hükmü vaz eden bir dinin, bütün müspet ilimleri, "Din kitaplarında arayın" demesi çözülmez bir çelişki olurdu. Bu çelişki asırlardan beri teokrasiye temel olmuştur.

Klerikalizm: Din mesuplarının toplumun yönetiminde en önemli yeri almasıdır. Oysa İslâmiyet'te de, öteki dinlerde olduğu gibi elbette din bilginleri olmuştur ve daima olacaktır. Bu zümre mensuplarının, devlet iradesine hâkim oluşu, tarihte örneğini gördüğümüz birçok çekişmelere yol açmıştır. Çünkü zamanla farklı klerje sınıfları ortaya çıkmış ve mezhep ve tarikat bölünmeleri böyle ortaya çıkmıştır. Bu da aklın özgürleşmesini engelleyen bir faktör olmuştur.

Tradisyonalizm: Gelenekçilik ile, gelenek saygısını birbirinden ayırmak lâzımdır. Elbette bir toplum, kendi kökenini inkâr ve ihmal edemez. Bunu araştırır, fakat zamanın ve yaşamın koşulları, bu geleneklerde değişiklik yapmayı gerektirirse, ondan da çekinmez. Doğu memleketleri işte bu nüansı değerlendirememişlerdir.

Mistisizm: Aklın özgürlüğünü engelleyen etkenlerden birisi de, miztisizmdir. İslâmiyet, bunu benimsemez. Öz Tanrı fikrine, mistik spekülasyonları karıştırmaz. Bu bakımdan, bütün öteki inanç yollarından ayrılır. Nitekim bu din, "Akla uymayan şey dine de uymaz" hükmünü koymuştur.

Sağ ve sol dikta rejimleri: Çağımızda hazin şekillerini gördüğümüz gibi, fikir özgürlüğünün başlıca düşmanlarıdır. Bu akımların bir kısmı beşerî fikirleri dinleştirme gibi bir abese yönelmektedir. Ama bedeli, fikir hürriyetinin kısıtlanmasıdır.

Aferizm: Aferistler aslında hiçbir şeye inanmazlar. Fakat itiraf etmeliyiz ki, inanır görünmekte ve kütleleri kendi yollarına sürüklemekte, büyük maharetleri vardır. İnsan ruhunun ihtiyaçlarını, eğilimlerini iyi bilirler ve o an için, teselli veya cesaret verecek formüller bulmada ustadırlar. Onlar, din konusunu da, dinsizlik konusunu da maddî çıkarları uğruna sömürürler.

Bu kısa özetle fikir özgürlüğünü zincirleyebilen, başlıca faktörlere işaret etmiş olduk. Şimdi doğu ve genellikle geri kalmış memleketlerin, Kemalizm'i benimsemede tabiî olarak beklenen sürate ve radikalizme ulaşamamalarının, bir tarihî kaynağına da işaret etmeliyiz.

Şüphe yok ki, Türkiye'mizin arkasında, bu milletlerin sahip olmadıkları bir tarih ve bir fikir tarihi vardır. Bu fikrî atılımlar içinde, en önemlilerinden birisi olan Tanzimat'tan bu yana, asırdan fazla zaman

Levent Şahverdi Arşivi

geçmiştir. Kaldı ki Türkiye'nin, akıl özgürlüğü mücadelesi Tanzimat'tan önce başlamıştır. Bunlar, kütleleri saramayan münferit çıkışlar halinde kalmışlarsa da bir iz bıraktıklarına şüphe edilemez.

Bu izler, başlangıçta fertlere aittir. Zaman ilerledikçe, topluma yayılmasa da bu fikirleri benimseyen ekipler ve gruplar doğar. En sonunda bu gruplar kütleye egemen olacak bir kantite ve kaliteye ulaşır. Elbette bu fikir atılımları, fedakârlıksız, hatta kurbansız olamazdı. Nitekim, Tanzimat ve Vakayi Hayriye kahramanları da çile çekmişlerdir. Hatta şehit vermişlerdir.

III. Selim ve Kadı Abdurrahman Paşa, bu fikir şehitlerine birer örnektir. Atatürk'ün yaptığı iş, gerçi bir Tanzimat hareketidir. Bir iyileştirme değil, fikir özgürlüğü uğruna, kökten bir atılımdır; ama bu atılımın ilerici izler üzerinde yaşayabildiği de bir gerçektir.

İşte, doğu milletlerinin, böyle bir talihleri yoktur. Gördüğümüz tereddüt ve gecikmelerin bir sebebi de budur. Ama akıl için yol bir ve tek olduğuna göre, Kemalizm'in dayandığı fikirlerin bu memleketlerde de, fikir özgürlüğü yolunu er geç açacağına biz şüphe etmiyoruz. Şimdi şu hatıra gelebilir. Türkiye Kemalizm'e ulaşmak için, Tanzimat'tan sonra bile, asırdan fazla sürmüş bir bekleme ve gelişme devrine muhtaç olduğuna göre, acaba doğunun mazlûm milletleri de, böyle daha asırlarla gelişmeyi beklemek zorunda mıdırlar? Şüphesiz hayır.

Tarihin müspet yanı odur ki, verdiği derslerden faydalanma yolunu açar. Türk milletinin tarihi, bu bakımdan her milletin yararlanabileceği ibret ve örneklerle doludur. Sonuçta Türk milleti, Kemalizm'e bir tekel de koymuş değildir. Aksine, bu yoldan özgürlüğüne kavuşacak her millet, Atatürk'ün ruhuyla beraber Türk milletinin ruhunu da şad eder.

Kuzey Afrika Müslüman liderlerine şu soruyu sormuştum: "Anayasa'nız, devletinizi bir din devleti olarak tarif ediyor. Anayasa'ya aykırı kanun olamaz. Oysa siz Medenî Kanun'nuz da, şeriatın cevaz verdiği poligamiyi yasaklamışsınız, hatta ceza tehdidi altına almışsınız. Diğer bir örnek de, Anayasa'nıza göre dinen kısas hükûmlerinin cari olması gerek, oysa sizin bir de Ceza Kanununuz var. Bu kanunda, çağdaş ceza ilkelerini alıyorsunuz, kısası kabul etmiyorsunuz. Miras hukukunda da aynı çelişki görünüyor. Çağdaş iktisadın temeli olan faiz hükümlerinde de aynı çelişki görünüyor".

Bu sorularıma yer yer, biraz şaşkınlık hatta telâş, biraz hak verme ve çok defa da tefsir yoluyla işin içinden çıkılabileceği cevabını aldım. Aldığım

Levent Şahverdi Arşivi

bu cevaplar, tabiidir ki muhataplarımın kültür seviyesine göre farklı oluyordu.

Fas'ta

Fas'ta elime geçen bir belge de şu: Fas Genel Vali'si, Mareşal Leo Teyl'in bir akrabası, Türkiye'ye dair bir kitap yazmış. Bu kitapta Atatürk'ün Mareşal Leo Teyl'e yazdığı bir mektubun metni elime geçti. Mektubun tarihi 21.12.1921, bu tarih Türk-Fransız Antlaşması'nın yapıldığı ve Adana, Maraş ve Urfa'nın kurtarıldığı günlere rastlar.

Atatürk'ün mareşale yazdığı mektubun metni de şöyle:

Sayın Mareşal,

Bağımsızlık uğrundaki mücadelemize gösterdiğiniz sempati için,size şükranlarımı sunuyorum. Fransa, kendisine bağladığımız ümidi boşa çıkarmadı. Fransa'nın şefleri, şu müşkül günlerimizde bize sempati gösterdi. Akdeniz'deki, Fransız politikasını destekleyenlerin başında ekselansınız bulunmaktadır. Bahtiyarım ki bu gayretler meyvesini vermiş ve Fransa'yı bu yola sevk etmiştir ve Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Milletlerimiz arasındaki, bu geniş anlayışla gerçekleşen antlaşma, dostluğumuzu en mutlu sonuçlara ulaştıracaktır.

Cezayir'de

Cezayir'de inerken, Millî Marş'larımızdan birisinin hâlâ şehrin adını taşıdığını hatırladım. Burası, 350 sene yönetimiz altında kalmıştı. Bu memleketin, bağımsızlık uğrundaki mücadelesi de bir destan halindedir.

Fransızlar yavaş yavaş, fakat sistemli bir şekilde Cezayir'e yerleşmişler, daha düne kadar yakın bir tarihte, Fransız-Cezayir'i formülünü yaratmışlardır.

Cezayir'de ilk olarak, İstiklâl Konseyi üyesi Tevfik Elmadanî ile görüştüm. Bu zat yazılarında daima şunu takrarlamıştı: "Yeryüzünde gerçek Müslüman bir millet varsa o da Türklerdir". Bir Türk hükûmetinin, Cezayir bağımsızlığına karşı oy kullandığı dönemde bile bu zat: "Türkler bize vapurlar dolusu silâh göndermişlerdir" demiştir.

Tunus'ta

Tunus Başkanı Burgiba, İsviçre'de olduğu için ona vekâlet eden Başbakan Hadi Noira ile görüştüm.

—Türk devlet adamları hakkında ne düşünürsünüz?

—Atatürk ve İnönü, asırlarda bir gelebilecek devlet adamlarıdır.

—Bağımsızlığa kavuşmanızda örnek aldığınız kimse var mı?

Levent Şahverdi Arşivi

— Elbette, yalnız Türklerin değil, bütün İslâm ülkelerinin örnek mücahidi Mustafa Kemal'den ders aldık.

Mısır'da

Kahire'de ilk ziyaretimi Başbakan Memduh Salem'e yapmıştım.

— Atatürk'ün, Türkiye'nin reformları hakkında ne düşünürsünüz?

— Türkiye'nin koşulları içinde, tamamıyle isabetlidir.

Kahire'de Esher Üniversitesi Rektörü Abdülhalim ile görüşüyorum ve soruyorum:

— Resim ve heykeli haram sayan hükümler, sizce bugün geçerli midir?

— Şüphesiz insan resmi ve heykeli kesinlikle haramdır.

— Bunu hangi sebebe bağlıyorsunuz?

— Tapma ihtimaline.

— Bugün, insanların bu tehlikeyi aştığına inanmıyor musunuz?

— Hayır, görmüyor musunuz ki, hâlâ Hindistan'da ineklere tapılıyor. İnsanoğlu, hiçbir zaman tapmaktan kurtulamayacaktır.

— Din ile devletin birbirine bağlı olması çelişkilere sebep olmuyor mu? Meselâ poligami. Tunus'ta medenî kanun poligamiyi yasaklamıştır.

— Tunus'un yaptığı iş, İslâmlıktan uzaklaşmadır. Kur'an hükümleri dışında bir medenî kanun asla caiz olamaz.

Sonuç

Atatürk fikirleri, görüşleri ve "Türk İnkılâbı" adı verilen eseriyle tüm dünyada yankılar uyandırmış bir liderdir. Bu yankıları sebebiyledir ki Atatürk için bir niteleme aranırsa "Çağ açıcı" sıfatından daha uygun bir tâbir olamaz. Esasen Atatürk'ü ebedileştiren yönü de budur.

WHAT DOES THE WORLD THINK ABOUT ATATÜRK?

(Abstract)

This article deals with the repercussions of Atatürk and his work in the world. The author stresses particularly the features of the reforms of Atatürk and explains how some wellknown writers interpreted them in a number of foreign countries in the East and West.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK CUMHURİYETİNİN LÂİKLİK İLKESİ

Prof. Dr. İSMET GİRİTLİ

Kanaatimizce Atatürk Cumhuriyeti'ni en iyi karakterize edecek nitelik onun lâik niteliğidir. Zira lâiklik gerçekleşmez, devamlı ve titiz bir saygı görmezse, Kemalist inkılâbın hedefi olan demokratik ve bağımsız millî Cumhuriyet'in varlığı tehlikeye düşeceği gibi, bir diğer hedef olan Türk toplumunu çağdaşlaştırma çabası da iflâsa uğrar ve toplumumuz yeniden Orta Çağ'ın karanlığına gömülür.

Mukaddesatçı düşünce akımları ile şeriatçı ve gerici propagandaların devamlı kımıldanışları ve milletlerarası komünizm'in Türkiye'ye uygulamak istediği "Komünizm ve Yobazlık el-ele" taktiği veya daha doğru bir deyimle: Komünizmi, köye ve millete yobaz eli ile bulaştırma stratejisi, Cumhuriyet'i koruma ile görevli her yurtseverin her zamankinden daha uyanık olmasını gerektirmektedir.

Onun içindir ki lâik Cumhuriyet konusu üzerinde durmak ve memleketimizin özellikle siyasî bakımdan kronik bir bünye hastalığı olan "din istismarcılığı"nın önlenmesinin önemini belirtmek istiyoruz.

Bilindiği gibi lâiklik, batılı demokrasi anlayışında kişilik, hürriyet ve eşitlik gibi, akıl ve vicdan özgürlüğünün bir sonucudur. O halde, dinin ve devletin akıl ve vicdan üzerinde hiçbir baskıda bulunmaması gerçeği, akıl ve vicdanın kısaca toplum ve devletin dinin emrinde olmaması gerektiği, İlk ve Orta Çağlarda değil, Yeni Çağ'da anlaşılmıştır.

Ne var ki, din ve devlet ayrılığı prensibi, batıda yüzyıllardan beri derece derece uygulama alanı bulduğu halde, Osmanlı Devleti'nde, bugün Suudî Arabistan'da uygulandığı şekilde devlet, toplum ve dinin kaynaştığı teokratik devlet şekli uygulanmıştır.

Bu teokrasi sistemi, özellikle İmparatorluğun gerileme ve çöküş devrinde tam bir kara taassup haline gelmiş, bu taassup İslâm dininin esas itibariyle liberal olan niteliğini soysuzlaştırarak, bir taraftan devlet bünyesini çürütürken, diğer taraftan Türk toplumunu batı medeniyetine sımsıkı kapayarak, ülkemizi geri bir Orta Çağ toplumu halinde tutmakta direnmiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileyiş ve çöküşünün baş sorumlusu olmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

Tanzimat'tan sonra hazırlanan batıya açılma ve yönelme hareketinin gerek devlet, gerek toplum yapısında, bir çağdaşlaşma gerçekleştiremediği ve yapılan girişimlerin "idare-i maslahat" ve "taklit" seviyesini aşamadıkları malûmdur.

Kemalist dünya görüşünün akılcılık ve ilimcilik niteliğinin Atatürk'ü, akla ve ilme dayanan batılı anlamda bir toplum ve devlet kurmaya götüreceği muhakkaktır. İşte lâik Cumhuriyet bunun eseridir. Ancak lâiklik hedefine yürüyüşte çeşitli aşamalardan geçildiği de unutulmamalıdır. Bu aşamaların birincisi teokratik devletin dayanağı olan saltanatın 1922'de ortadan kaldırılmasından ve onun yerine ulusal egemenlik temeline dayanan Cumhuriyet'imizin 29 Ekim 1923'te ilân edilmesinden sonra, 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılması olmuştur.

Halifeliğin kaldırılması ile, bir taraftan Cumhuriyet'in temelleri sağlamlaştırılıyor, diğer taraftan lâik ve çağdaş toplumun gerçekleştirilmesi yolunda cesur bir atılım yapılmış oluyordu. Anayasa'da devlet dini ile ilgili hükümlerin ayıklanması ve lâiklik prensibinin açıklıkla kabul edilmesi bu gelişmenin normal sonuçlarıdır.

Devletin varlığını tehlikeye düşüren ve akılcılık ve modernleşme hareketini köstekleyen gerici zihniyetin yuvaları olan tekke ve zaviyelerin kapatılması ve tarikatların yasaklanması lâiklik yönünden bir diğer önemli aşama olmuştur.

Atatürk'ün dediği gibi: "Hiçbirimiz tekkelerin irşadına muhtaç değiliz. Biz medeniyet, ilim ve fenden kuvvet alıyoruz, başka birşey tanımıyoruz. Tekkelerin gayesi, halkı, meczup ve aptal yapmaktır. Halbuki halk meczup ve aptal olmamaya karar vermiştir. Medeniyet yolunda Türkiye, şeyhler, dervişler memleketi olamaz". Nitekim 30 Kasım 1924 tarihli kanun ile bütün tekke ve zaviyeler kapatılmış ve bütün tarikatlar yasaklanmıştır.

İslâm dininin Hıristiyanlık'tan önemli farklar arzetmesi Türkiye'de lâikliğin önemini daha da arttırır ve ona bir özellik sağlar. Şöyle ki: Hıristiyan dini sadece ruhanî ve manevî bir egemenlik iddia etmiş, dünya ile, yani maddî ve cismanî egemenlik ile ilgisi olmadığını açıklamıştır. Oysa İslâm dini, dünya ve ahiret ile ilgili kuralların bütününü içine alır; din ve devlet birbirleri ile karışmış ve kaynaşmıştır. İslâm dininin bu özelliği din ile devletin ayrılmasını imkânsız kılar. Bu karışma ve kaynaşma İslâm dininin, liberalizmine uyulduğu zaman zararlı olmamış, fakat zamanla bütün İslâm memleketleri için "Batı" karşısındaki gerilemenin başlıca âmili olmuştur.

Bu nedenle ülkemizde lâikliğin yerleşmesi, Batı ülkelerinde olduğu gibi din ve dünya ilişkilerinin düzenlenmesinden ziyade, dünya müesseseleri ve

Levent Şahverdi Arşivi

münasebetlerini onlarla karışıp kaynaşmış olan dinden sıyırma ve kurtarma çabasıdır. Evet, dinsiz toplum olmaz. Fakat dinî hayatın boş bırakılarak, halkın, kara taassubun pençesine terkedilmesinin din adına yapılmış korkunç ihanetlere yol açtığını Osmanlı ve Cumhuriyet tarihimiz sayısız örneklerle göstermektedir. Kabakçı Mustafa İsyanı, 31 Mart Vakası, Millî Mücadele'de Konya İsyanı, Şeyh Sait Ayaklanması, Menemen'de Kubilây Faciası ve Said-i Nursî olayları ve nihayet 1978 yılı sonundaki Kahraman Maraş sadece birkaç örnektir.

İşte bunun içindir ki, 1961 Anayasası 19. maddesi ile, bir taraftan vicdan ve din hürriyetini garanti altına alırken, diğer taraftan bu hürriyetlerin kötüye kullanılmasını önlemiştir. "Kimse devletin sosyal, iktisadî ve hukukî temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya şahsî çıkar veya nüfuz sağlama amacı ile her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını veya dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtan gerçek ve tüzel kişiler hakkında kanunun gösterdiği hükümler uygulanır ve siyasî partiler Anayasa Mahkemesi'nce temelli kapatılır". Nitekim ordunun 12 Mart müdahalesinden sonra, ülkemizdeki Millî Nizam Partisi bu maddeye istinaden Anayasa Mahkemesi'nce kapatılmıştır.

Nitekim buna benzer bir hüküm 1982 Anayasası'nın 24 üncü maddesinde de yer almıştır: "Kimse Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz."

Sadi Irmak, son yıllarda yayımlanan Atatürk Devrimleri Tarihi adlı eserinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileyişinin başlıca nedenini ve Türk İnkılâbı'nın niçin zorunlu olduğunu, kanaatimizce çok güzel bir şekilde açıklamaktadır. Yazara göre, 16. asrın sonlarına kadar iman gücü ile ateşlenen millî dinamizm, üstün bir savaş tekniği, gelişmiş refah ve organizasyon sayesinde, Osmanlı İmparatorluğu en kuvvetli ve ihtişamlı bir devlet olmuştu. Kanunî devri bu ihtişamın zirvesini teşkil eder. Ne çare ki, dış görünüşteki bu haşmete rağmen geri kalışımızın tohumları bu devirde atılmıştır. Çünkü dünya yeni bir ekonomi düzenine giriyor, yeni bir zihniyet doğuyordu. Yani, yeni bir dünya doğuyordu. Osmanlı İmparatorluğu işte bu yenileşmeye ayak uyduramamıştı. Geri kalışımızın ve sonra inkılâplar yapmaya mecbur kalışımızın derindeki sebebi budur. Sayın Irmak'a göre,

Levent Şahverdi Arşivi

Avrupa'da çağ kapatıp çağ açan üç büyük teknik yenilik; pusulanın geliştirilmesi, barutun toplarda kullanılması ve özellikle matbuanın bulunması ile bilginin büyük kitlelere yayılması idi. Batılıların denizlere açılması ve müstemlekecilik politikaları dünya servetlerini ayaklarına akıtmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu ise, bu yeni harekete katılmamış, sadece fütuhat peşinde koşmuştu. İmpratorluğun aslî unsuru olan Türkler, mal ve canları ile fütuhatın yükünü taşıyorlar ve gitgide fakirleşiyorlardı. İktisadî denge Türkler aleyhine bozulmuştu.

Yazarın değindiği asıl önemli gerçek şudur: Dünya yalnız ekonomi bakımından değişmekle kalmıyordu. Fikir ve zihniyet bakımından da, çok büyük bir değişiklik olmuştu. Bu değişikliğin genel adı hümanizm'dir. Humanisme, Orta Çağ'lara özgü skolastik ve dogmatik dünya görüşünü bırakıp, aklın üstünlüğüne inanan bir görüşe geçmedir.

Hümanizm'in birinci eseri Rönesans'tır. Avrupa'nın yeniden doğuşu olan Rönesans hareketi, skolastiğin yerine aklın, nakilciliğin yerine gözlem ve deneyin, teokrasi yerine lâikliğin ikâme edilmesidir.

Müsbet ilimlerde Kepler, Kopernik, matematik, astronomi ve fiziğin temellerini atmışlar ve bunların ardından gelen Newton, mekanik ilmini yaratmıştı. Bu ilimlerin ışığı altında insan zekâsı, dünyayı ve kâinatı adım adım fethetmeye başlamıştı.

Hümanizm'in ikinci bir eseri reformasyondur. Protestanlığın hümanist bir hareket oluşunun sebebi sadece din alanında bir yenileşme meydana getirmesi değil, dinî konular dahil, her mevzuda, kilisenin dar çemberini yarması ve tenkit usulünün her alana uygulanabileceğini kabul etmesidir.

İşte Avrupa'da insan kafasına ışık getiren Rönesans ve reformasyon gibi iki hümanist hareket vuku bulurken, Osmanlı İmparatorluğu, bu hareketlere uzak ve yabancı kalmış, vahim bir gericilik hareketinin içine girmişti. 15. asırda Fatih'in himmeti ile İslâm dinini müsamahalı bir anlayış ile ele almak meyli hasıl olmuş iken, 16. Asır'dan itibaren dinî taassup, bütün ülkeyi ve idareyi sarmıştı.

Sadi Irmak'a göre, aslında İslâm dini, naklî (dogmatik) değil, aklî bir dindir. Hele müspet ilimleri, kimyayı Kuran'da bulmaya çalışmak, bu dini hiç anlamamaktır. Çünkü müspet ilimler sürekli bir tarzda değişmekte ve yenilenmektedir. Kuran insan aklının gelişmesi ile değişecek bilgileri ihtiva edebilir mi? Eğer etse idi: "İlmi Çin'de de olsa gidip arayınız" hadisine yer kalır mı idi?

Levent Şahverdi Arşivi

Hiç şüphe yok ki, Atatürk inkılâbı, dini bir vicdan ve ahlâk prensibi olarak kabul edip ve onu dünya işlerinden ayırıp, hayatın her an değişen gerçeklerini pozitif ilimlere bağlamakla, din müessesesine de büyük saygıyı göstermişti.

Bu neden ile lâiklik Türk inkılâbının mihveri olmuştur. Türk inkılâbı, Rönesans'ın, reformasyonun ve müsbet ilimlerin tek yaratıcısı olan rasyonalizmi, yani akılcı felsefeyi benimsemiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde: "Halifelik kaldırılıyor, şeriat gidiyor, türbeler kapanıyor, şimdi ben ne olacağım?" sorusunu soran bir hocaya, Atatürk'ün verdiği cevap bugün de geçerlidir: "Adam olacaksın hocam".

Bilindiği üzere, hilâfetin kaldırılması Atatürk reformlarının en önemlilerinden birisidir. Bu reform ile lâikliğe giden en önemli adım atılmış, bizi çağdaş uygarlığa, demokratik sisteme lâik bir devlet ve toplum düzenine götürecek yol, özellikle bu engelin aşılması ile, tamamen açılmıştır. Zira halifelik ümmet düşüncesi üzerine kurulmuş bir müessesedir. Oysa Atatürk'ün liderliğinde Türk milletinin yaptığı Millî Mücadele Savaşı neticesinde kurulan çağdaş Türkiye "milliyetçilik" temelleri üzerinde yükselecektir.

Gerçekten 19. Yüzyıldan itibaren milliyetçilik akımının bütün dünyayı sardığını, buna rağmen Osmanlı Devleti'nin halifeliğe önem vermeğe devam ettiğini görüyoruz. Türk olmayan İslâm toplulukları, özellikle Araplar arasında, milliyet fikirlerinin kuvvetlenip yaygınlaştığı görmemezlikten geliniyor, bütün İslâmları bir idare altında birleştirmek hayalinden ibaret bulunan Panislâmizm macerası peşinde sürükleniliyordu.

Osmanlı Padişahı ve Halifesinin ilân ettiği "cihat" görmemezlikten gelinmiş, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu ordularına karşı, İtilâf Devletleri ile bir olup, silâh kullanan Müslümanlar çıkmıştır. Ayrıca hilâfet merkezi olan İstanbul ve Türkiyemizin diğer birçok şehirleri, Mondros Mütarekesi'nden sonra İtilâf Devletleri kuvvetleri tarafından işgal edilirken, Fransız ve İngiliz birlikleri içinde sömürgelerden getirilen Müslüman askerler de yer almıştır.

Atatürk bu gerçekler karşısında halifeliği kaldırararak, Türkiye'nin ulusal bir ülkü etrafında birleşmesini istiyordu. Ona göre Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çöküntü, halifeliğin 1517'de Yavuz Sultan Selim tarafından alınışından 50 yıl sonra başlamış bulunuyordu. Atatürk bugünün dünya düzeni içinde halifeliğin herhangi bir gücü ve anlamı kalmadığını anlamıştı; Birinci Dünya Savaşı'ndaki Osmanlı halifesinin "mukaddes Cihat" ilânına karşı, Mekke Şerifi'nin ordusu da bizi arkadan vurmuştu.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün Kemalist Adalet Bakanlarından birisi olan Mahmut Esat Bozkurt Atatürk İhtilâli adlı eserinde, bu gerçek karşısında: "Türk'ün şerefi ve yükselmesi için kanlarımızı dökelim, fakat Yemen çölleri ve hilâfet müessesesi için değil" diyor.

Hilâfet müessesesinin devrini tamamlamış ve zararlı bir hal almış olmasına rağmen, memlekette Halifeliğe bağlı, gafil, fakat oldukça kuvvetli bir zümre vardı. Onun için Saltanat 1 kasım 1922 de kaldırıldığı ve son Osmanlı Padişahı Vahdettin 17 Kasım 1922 de bir İngiliz gemisine sığınarak memleketinden kaçtığı zaman Meclis, Vahdettin'in Halifeliğini sona erdirmiş ve Halifeliğe Sultan Abdülaziz'in oğlu Abdülmecit Efendi seçilmiştir.

Ne var ki Saltanat ve Hilâfet ayrılırken Halifenin hakları iyice belirmemiş, Meclis içinde ve dışında bazı kimseler Halifeye siyasî ve idarî yetkiler verilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Halifelik yüzünden Türkiye'nin iç ve dış politikasını iki başlı olmaktan kurtarılamadığı ve Saltanatın da hilafet örtüsü altında devam ettirilmek istendiği görülmüş, bunun üzerinde hilâfet, 3 Mart 1924 tarihli ve 431 Sayılı Kanun ile kaldırılmış, devrin Adalet Bakanı Seyit Bey bunu İslâm dünyasında yapılmış en büyük ve önemli bir inkılâp olarak nitelemiştir.

Gerçekten milletin bütün fertlerine aynı öğrenim ve eğitimi vermek esastır. Geçmişte hem medrese hem de modern okullardan yetişen iki ayrı insan tipinin zıt uygulamalarının ulusumuzu bunalımdan bunalıma sürüklediği, içinden çıkılmaz problemlerle karşı karşıya getirdiği bilinmektedir. Bu bakımdan Cumhuriyet yönetimi, birbirinden tamamen ayrı zihniyette insan yetiştiren okul ve medreseyi yan yana bırakamazdı.

Bunun içindir ki Atatürk, bütün ulusun bilimsel düşünceye dayanan lâik eğitimden geçmesini istemiştir. Yani zihinler hurafelerden arınmalı; yönümüzü, efsane ve rivayetlere dayalı kalıplaşmış inanışlar değil, aklın çizdiği yol, ulus gerçekleri ve yararı çizmelidir. Atatürk'e göre: "Eğitimdir ki ulusu ya özgür, bağımsız, güçlü ve yüce bir toplum halinde yaşatır, ya da onu tutsaklığa ve yoksulluğa sürükler". Atatürk'e göre yer yüzünde 300 milyondan çok İslâm vardır. Bunlar ana, baba ve öğretmen eğitimi ile yetişmekte, ahlâklı olmanın yolunu öğrenmektedirler. Ama acınılacak gerçek şudur ki, bütün bu milyonlarca insan yığınları şunun ya da bunun tutsaklık zincirleri altındadır. Çünkü bu yığınlar bir ulusal eğitimden geçmemiştir. Yine Atatürk, 31 Ocak 1923'te İzmir'de halka yaptığı bir konuşmada, Cumhuriyet'in ilânından önce, eğitim ve öğretim birliğinden şöylece bahsetmektedir: "Milletimizin, memleketimizin irfan yuvaları bir

Levent Şahverdi Arşivi

olmalıdır. Bütün memleket evlâdı, kadın ve erkek, oradan çıkmalıdır". Atatürk Mart 1923'te Meclis,te yaptığı bir başka konuşmada toplumumuzun ilerlemesi ve yükselmesi için bütün irfan yuvalarındaki eğitim ve öğretimin aynı doğrultuda olmasının şart olduğunu ve Şeriye Vekâleti ile Millî Eğitim Bakanlığı'nın düşünce ve çalışma birliği yapmalarını istemiş, fakat nihayet eğitim birliğini sağlayacak kesin adımı 1 Mart 1924'teki konuşması ile atarak, öğretim birliğinin gerçekleşmesini istemiştir. Bu konuşmadan ancak iki gün sonra, Meclis'te kabul edilen 3 Mart 1924 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu Türkiye dahilindeki bütün ilim ve öğrenim müesseselerini Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlamıştır. Kanun teklifinde: "Bir millet efradı, ancak bir terbiye görebilir; iki türlü terbiye ile bir memlekette iki türlü insan yetişir. Bu ise his birliğini, fikir ve dayanışma gayelerini toptan ihlâl eder" denilmiştir.

Eğitim birliği ilkesinin kanunlaşmasından sonra, Ankara'da Muallimler Birliği Kongresi'nde, 25 Ağustos 1924'te konuşan Atatürk, şöyle diyordu: "Millî ahlâkımız, medenî esaslar ve hür fikirlerle beslenmeli ve kuvvetlendirilmelidir. Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, nesiller ister". Yine 22 Eylül 1924'te Samsun Ticaret Lisesi'nde Atatürk şöyle sesleniyordu: "Dünya'da her şey için; medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için, en hakikî mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delâlettir".

Atatürk gibi büyük ve ulusal bir kahramanın liderliğinde, devrim kanunlarının çıkarılması mesele değildir. Asıl problem, bunun benimsenmesi ve uygulanmasıdır. Lâik eğitim karşısında çağ dışı eğitimin güçlenmesinin muhtemel tehlikesini sezen Kurucu Meclis'ler, 1961 Anayasası'nın 153. ve 1982 Anayasası'nın 174. maddesinde, Eğitim Birliği Kanunu'nu da diğer inkılâp kanunları ile birlikte güvence altına almıştır. Dumlupınar Zaferi nasıl vatan bütünlüğünü kurtarmışsa, millet bütünlüğünü kurtaran da eğitim birliği ve lâiklik devrimleridir. Atatürk için Türk'ü kurtarmak demek, onu akıl ve vicdan hürriyetine kavuşturmak, ona Yeni Çağ eğitimi vermek demekti. Millî Kurtuluşun temeli bunun içindir ki lâiklik ve eğitim birliğidir.

Türk toplumunu bir an önce çağdaş toplumun bir üyesi yapmak isteyen, kısaca Türk millet ve toplumunu çağdaşlaştırmak isteyen Atatürk, toplumumuzun çağını çağdaşca yaşamaktan alıkoyan bütün engelleri ortadan kaldırmıştır. Bunlar arasında takvim değişmesi, metrik sistemin kabulü, hafta tatili ve saat reformu da yer almıştır.

1909 yılında Osmanlı Mebusan Meclisi'nde ezanî saatin (güneşin batışında on ikiyi göstermek üzere ayarlanan saat) bırakılarak, yerine bütün

Levent Sahverdi Arşivi

uygar dünyanın kullandığı vasatî saatin kabul edilmesi fikri ileri sürülünce, bütün Meclis bir anda karışır. Merhum gazeteci Hüseyin Cahit, Mebusan Meclisi açılalı beri bu kadar patırtıya ilk defa sebebiyet veren şeye "saat kavgası" adını takmıştır. Ona göre: "Gözler dönmüş, sakallar karışmış, avaz avaz bağırıyorlardı. Meclis'in içi, mazinin karanlık asırlarından boşanma koyu, yırtıcı bir taassup tufanı içinde kalmıştı. Şeriata mugayir bir şey istemiyorlardı."

Ne var ki, vaktiyle Osmanlı Mebusan Meclisi'ni allak bullak eden saat reformu, Atatürk Cumhuriyeti devrinin Meclisi'nde bir oturumda çıkıvermiştir. Gerçekten, 26 Aralık 1925'te TBMM'nin kabul ettiği 697 sayılı Kanun, ezanî saat esasını bırakmış, bütün dünyanın kullandığı modern zaman ölçüsü kabul edilerek, bir gün 24 saate bölünmüş ve gece yarısından sonra başlatılmıştır. Bununla, hem iç, hem de dış ilişkilerimizi karıştıran ve bütün ekonomik ve önemli işleri altüst eden bir düzensizliğe son verilmiştir.

Aynı gün, Meclis tarafından kabul edilen 698 sayılı Takvimde Tarih Mebdeinin Tebdili Hakkında Kanun ile miladî takvim kabul edilmiş oluyordu.

Bilindiği gibi o zamana kadar takvim bakımından Arabî yılbaşı, yani hicret yılbaşısını kullanıyorduk. Bu hem dış memleketlerle ilişkimizi, hem de tarihî olay zamanlarının hesabını güçleştirmekte; medenî dünya ile olan ilişkilerimizin artması ise bu bakımdan bir birleşmeye gidilmesini zarurî kılmakta idi.

Nihayet 1931 yılında ve 1782 sayılı kanun ile, ağırlık ve uzunluk ölçüleri değiştirilmiş, arşın, okka, endaze gibi belirli olmayan; hem de bazı bölgelere göre değişen eski birimler kaldırılmıştır. Uygar ölçü birimleri olan onlu esasa göre yapılmış olan metre ve kilo esasının kabul edilmesi ile, hem ticarî ve iktisadî işlemler çok kolaylaşmış, hem de yurdun her yerinde tam bir ölçü düzeni kurulmuştur.

Kısaca, bu değişikliklerle Türk'ün dış hayatı düzene girmiş, dış düzenin değiştirilmesinin iç düzendeki yerleşmenin önemli şartı olduğu gerçeği çok iyi kavranmıştır. Nitekim bu zaruretlerle, kısa bir zaman önce, ancak 1970'li yıllarda İngiltere'nin de metrik sistemi kabul etmek zorunda kaldığını biliyoruz.

Hafta tatilinin cumartesi ve pazar gününe dayandırılması ve bu durumunun Ulusal Bayram ve Genel Tatil Günleri hakkındaki kanunda ifadesini bulması milletler arası ilişkilerin doğurduğu bir zorunluluktur.

Levent Şahverdi Arşivi

En geniş anlamı ile lâiklik; din ve devlet işlerinin biribirinden ayrılmasıdır. İlk, Orta ve Yeni Çağ'larda kurulan devletlerin hepsi din temeline oturmuş, hükümdarlar yetkilerini din ve Tanrı'dan almışlardır. Esas itibariyle, devlet işlerine karışmayan Hıristiyanlık da Orta Çağ'dan itibaren ağırlığını koymuş, dinsel kurallar, düşünce özgürlüğünü boğarak, yüzyıllarca süren Orta Çağ'da her biçim ilerlemeyi durdurmuştur. Buna tepki olarak doğan Rönesans ve Hıristiyanlık'ta Reform etkisi ile din, devlet işlerinden çekilmeye başlamış, ancak lâiklik ilkesinin devletin temeli olması, 1789 Fransız İnkılâbı ile mümkün olmuştur. İslâm dünyası ise, bu gelişmenin dışında kalmış, Rönesans ile başlayan aydınlanma, Islâm topluluğuna girmemiştir.

Atatürk, yeni Türk Devleti'ni kurduğu zaman amacı, gelişmeyi ve ilerlemeyi boğan kuralların yönetim ilkelerinden arındırılması olduğu için, yeni devletin, Osmanlı Devleti'nin dinsel yapısından sıyrılmasını plânlamıştır. Esasen Misak-ı Millî sınırları içindeki yeni devletin, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türklerden başka Müslüman halkı tek ülke etrafında toplayan İslâmcı devlet politikasını izlemesi, kısaca siyasal bakımdan da dinsel olması artık gereksizdi.

Esasen İslâmcılığın yönetim ve hukuk kuralları, başlangıçta çok ileri iken, zaman ile yenilenmemiş ve içtihat kapısının tıkanması ile de değerlerini yitirmişlerdi. Zamana uymayı prensip olarak kabul eden İslâmcılığın; halkı Tanrı ile baş başa bırakmayı, din adamları ile dinsel kurumların devlet yönetiminden elini çekmeyi sağlayan girişimlere elverişli olduğu da ortada idi. Doğrusu istenirse, 1517'den beri Osmanlıların elinde bulunan Halifelik de dinsel değil, siyasal bir anlam taşır. Yavuz Selim, 1517'de Mısır'ı alınca, orada Mütevekkil adında bir adamı "Emanet-i Mukaddese" diye anılan kutsal eşyalarla birlikte İstanbul'a getirdi. İslâm dünyasının bu kutsal emanetlerinin İstanbul'da bulunmasından başka Osmanlı Saltanatının Halifelikle bir ilgisi yoktu. Halifeliğin en önemli şartı, Halifenin Peygamber'in Kureyş Kabilesi içinden çıkması idi. Nitekim hem ilk dört Halife, hem de Emevî ve Abbasî Halifeleri Kureyş Kabilesi'ne mensupturlar. 1258'de Hülâgû, Bağdat'ta son Abbasî Halifesi Mutasım'ı ailesi ile birlikte öldürtünce, gerçekten Halifeliğin ortadan kalktığı kabul edilmektedir.

Şiiler ise, halifeliği asla kabul etmemişlerdir. Onlara göre, Peygamber'den sonra, Hazreti Muhammed'in yeğeni ve aynı zamanda kızı Fatma'nın kocası, yani damadı olan Ali, Halife olmalı idi. Bu neden ile Şiiler yalnız Ali'nin ailesinin halifelik hakkını tanımışlar ve bunlara İmam adını vermişlerdir.

Levent Sahverdi Arşivi

Şiiliğin 16. yüzyılda İran'ın resmî dini olduğunu, sadece Sünnî İslâm dünyasında saygı gösterilen bir sembol olan halifeliğin, Osmanlı Devleti'nin gücünü yitirdiği zamanlarda, Osmanlı sınırları dışındaki Sunnî Müslümanlar tarafından dahi ciddiye alınmayarak, Osmanlı hükümdarlarının sadece bir Osmanlı halifesi olarak kaldığını görüyoruz. Bunun en tipik ve hazin örneğini, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlıların ilân ettiği Mukaddes Cihat'ın Müslümanların Osmanlı-Türk ordusuna karşı ayaklanma ve savaşmalarını önleyememesinde görüyoruz. Bu suretle Osmanlı halifeliğinin de fiilen ortadan kalktığı anlaşılmıştır.

Halifeliğin hukuken kaldırılması da zorunlu idi. Zira Cumhuriyet ilân edildikten sonra Cumhurbaşkanı'nın yanında, dinî bir güç ve fonksiyonu bulunmayan bir makamda Osmanlı ailesinden birinin oturması hem mantıksız, hem de genç Cumhuriyet'in geleceği bakımından zararlı idi. Nitekim saltanatın kaldırılıp Cumhuriyet'in ilân edilmesinden sonra, bazı iç ve dış çevreler, halife Abdülmecit'in etrafında toplanıyorlar ve onu siyasal bakımdan güçlendirmeğe çalışıyorlardı.

Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, 3 Mart 1924'de Halifeliğin kaldırılması, Şeriye ve Evkaf Bakanlığı'nın ilgası ve Öğretimin Birleştirilmesi ile ilgili üç kanun kabul edildi. Halifeliği kaldıran 431 Sayılı Kanun ile Osmanlı ailesinin erkek-kadın bütün üyelerinin ve damatlarının yurt dışına çıkarılmaları kararlaştırıldı. Padişahlık etmiş kişilerin bütün malları ulusa geçerken, aile üyelerinin mallarının bir yıl içinde tasfiyesi, aksi halde hükûmetin bu malları satarak bedellerini onlara yollaması hükme bağlandı.

Şuna inanıyorum ki, Cumhuriyet kuşakları, gençlere Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü yeterince anlatamadıklarından, Türk çocukları dışardan kışkırtılmakla ideolojik düşman kamplara bölünerek birbirlerini öldürdükleri gibi, Atatürk'ün lâik ilkesini "İslâmiyete yapılmış en büyük hizmet" olarak yeterince anlatamadığımız müddetçe, yine iç ve dış düşmanların, temiz Müslüman çocuklarını Atatürk Cumhuriyeti'ne karşı daima kışkırtma tehlikesi vardır.

THE PRINCIPLE OF LAICISM IN ATATÜRK'S DEMOCRACY

(Abstract)

The features of the concept of laicism in the Turkish Republic founded by Atatürk are explained in this article. Laicism is a characteristic which best describes the democratic regime as Atatürk understood it. The author stresses the fact that the future of the independent and nationalist Turkish Republic which Atatürk aimed to create depends to what extent this principle is respected and preserved.

Levent Şahverdi Arşivi

İSMET İNÖNÜ VE I. VE II. İNÖNÜ MUHAREBELERİNİN İÇERDE VE DIŞARDA ETKİLERİ

Prof. Dr. HAMZA EROĞLU

1884 yılında İzmir'de doğan Mustafa İsmet, zaman akışı içinde geleceğin şerefli ve şanlı insanı, yiğit ve dürüst davranışların sembolü, İnönü Muharebelerinin büyük kahramanı olmuştur.

Birinci Dünya Harbi'nin albayı İsmet Bey, Birinci İnönü Muharebelerinden sonra İsmet Paşa, İkinci İnönü Muharebesinden sonra, Atatürk'ün deyimi ile: "Milletin makûs taliini yenen" kader adamıdır.

İnceleme konumuzun ilginç yanı, İsmet Paşa'nın soyadını, muharebelerin yapıldığı ve zaferin kazanıldığı yerden almış olmasıdır.

I. ve II. İnönü Muharebelerinin önemini belirtmeden önce, İnönü Muharebelerine öncelik eden bazı olayları açıklamak gerekecektir. Bu konular, İnönü Muharebelerinin zafer kazanan kumandanının, İnönü Muharebeleri öncesi durumunu açıklığa kavuşturduğu gibi, Albay İsmet Bey'in kişisel hüviyetini de ortaya koyacaktır.

1. İsmet İnönü'nün Ankara'ya Gelişi

Albay İsmet Bey'in Ankara'ya ilk geliş tarihi 20 Ocak 1920'dir. Ankara'dan İstanbul'a gitmek üzere, ayrılış tarihi ise 10 Şubat 1920'dir.

Fevzi Paşa (Çakmak), 3 Şubat 1920'de Harbiye Nazırlığı'na getirilmiştir. Fevzi Paşa, İsmet Bey'i vazife vermek üzere davet etmiştir. Albay İsmet Bey, Atatürk'ün müsaadesi ile 10 Şubat 1920 de İstanbul'a gitmiştir.

Albay İsmet Bey'in ikinci defa tekrar Ankara'ya gelişi TBMM'nin açılışından önce, 3 Nisan 1920 tarihindedir.

İsmet Bey'in Ankara'ya ikinci defa gelişi, Atatürk'ün daveti üzerine olmuştur. Saffet Arıkan, İsmet Bey'le görüşerek, Atatürk'ün davetini tebliğ etmiştir. Tebligatı alır almaz, İsmet Bey hemen yola koyulmuştur. [1]

[1] Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, Ankara 1983, s. 129 ve devamı.

Levent Şahverdi Arşivi

İsmet İnönü'nün anlattığına göre: "Şimdi Ankara'ya ikinci gelişim, Atatürk'ün beni daveti üzerine oldu. Saffet Arıkan bana tebliğ etti. O tebliğ eder etmez, o gün çıktım. Üsküdar'da askerî bir teşkilât vardı. Orada yattım o gece. Ertesi sabah, asker elbisesi ile karadan yola çıktım." [2]

2. İsmet Bey'in Erkânı Harbiyei Umumiye Reisliği'ne (Genel Kurmay Başkanlığı) Tayini

Atatürk'ün Nutuk'ta da belirttiği gibi, 2 Mayıs 1920 tarihli kanun ile, Genel Kurmay Başkanlığı da dahil olmak üzere 11 kişiden oluşan bir İcra Vekilleri Heyeti kurulmasına karar verilmiştir. İsmet Bey, İcra Vekilleri Heyeti'nde, Genel Kurmay Başkanı olarak görev almıştır.

İsmet Bey'in Genel Kurmay Başkanlığı'na tayini birçok bakımlardan dikkati çekmiş, ihtirasları kamçılamıştır. Atatürk'ün Nutuk'ta bu konu ile ilgili açıklaması konuya açıklık getirmekte, İsmet Bey'in tayininin gerekçesini de ifade etmektedir.

"İcra vekilleri intihabına dair olan kanun çıktığı zaman Meclis'ce vekâlete intihap olunan zevattan bazıları daha evvel fiilen vazifeye başlamışlar ve bana muavenet ediyorlardı. Bu meyanda İsmet Paşa Hazretleri de, Erkânı Harbiyei Umumiye umurunu deruhte etmiş bulunuyordu. Efendiler, bu münasebetle bir noktayı kaydetmeye lüzum görüyorum. O günlerde, mevcut arkadaşların ne suretle tavziflerinin münasip olacağı düşünülürken, Erkânı Harbiyei Umumiye Riyaseti için İsmet Paşa'yı tercih etmiştim. Ankara'da bulunan Refet Paşa, beni sureti hususiyede görerek istizahatta bulundu. Anlamak istediği; Erkânı Harbiyei Umumiye Riyaseti'nin en büyük askerî makam olup olmadığı noktası idi. Benden, mevzubahis makamın en büyük makamı askerî olduğu ve ondan daha büyük makamın Millet Meclisi olacağı cevabını alınca buna itiraz etti. İsmet Paşa'nın, başkumandanlık demek olan bu vaziyetine razı olamayacağını söyledi. Vazifenin çok mühim ve nazik olduğunu ve benim bütün arkadaşlar hakkındaki vukufuma ve bitaraflığıma emniyet etmek muvafık olacağını söyledim. Kendisinin böyle bir iddiada bulunmasının münasip olmadığını da ilâve ettim.

Efendiler, bilâhare Garp Cephesi Karargâhı'nda görüştüğüm Fuat Paşa da, İsmet Paşa'nın Erkânı Harbiyei Umumiye Reisliği'ne sureti katiyede muarız oldu. Fuat Paşa'yı da, halin en muvafık icabı olan tarzı

[2] Utkan Kocatürk, İsmet İnönü ile Bir Konuşma, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c. I, sayı 1, s. 200.

Levent Şahverdi Arşivi

hallin kabulündeki zarurete iknaa çalıştım. Refet ve Fuat Paşa'ların kendilerine mahsus bazı mülâhazalarına ilâve ettikleri itiraz şu idi. Kendileri daha evvel Anadolu'da benimle teşriki mesai etmişler ve fakat İsmet Paşa bilâhare iltihak etmiş. Halbuki bundan evvelki beyanatımda sıra ve münasebet düştüğü için arz etmiştim ki, İsmet Paşa, benim İstanbul'dan hareketimden evvel benimle teşriki mesai etmişti. Bilâhare Anadolu'ya gelip beraber çalışmıştı. Fakat, Fevzi Paşa Hazretleri'nin Harbiye Nezareti'ne gelmesi üzerine mütalâatı mühimmeye binaen vazifei mahsusa ile tekrar İstanbul'a gönderilmişti. Binaenaleyh, ittihadı efkâr ve müşareketi efalde kıdem mevzubahis olamazdı.

Erkânı Harbiyei Umumiye vazifesinin ilk defa İsmet Paşa'ya tevcihinde isabetsizlik olsaydı, bu hususta Fevzi Paşa Hazretleri'nin de beni ikaz etmeleri vatanî bir vazife hükmünde idi. Halbuki müşarünileyh, bilâkis bu tarzı tavzifi pek münasip bulmuş ve kendileri teklif olunan Müdafaai Milliye Vekâleti'ni pek samimî bir hisle derhal kabul buyurmuştur. İsmet Paşa'nın, gerek Erkânı Harbiyei Umumiye Riyaseti'nde ve gerek bilâhare bilfiil cephe kumandanlığında gösterdiği liyakat ve fartı gayret kendisine tevcihi vazifede isabetimi fiilen ispat etmiş bulunduğu için millete karşı, orduya karşı ve tarihe karşı tamamen müsterihim." [3]

Aynı konuda Hikmet Bayur'un yaptığı açıklamada ifade tarzı değişik olmakla beraber aynı görüşü tekrarlamaktadır.

1920 Nisan sonlarında TBMM toplanınca hükûmumet kurma işine girişilir. Atatürk, Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi'nin (Genel Kurmay Başkanı'nın) Bakanlar Kurulu üyesi olmasını ve bu göreve Albay İsmet Bey'in atanmasını kararlaştırır. Bunu öğrenen Ali Fuat Paşa (Cebesoy) ile Albay Refet Bey (Bele) Atatürk'ü görüp soranlar: "Bu makam Osmanlı'da olduğu gibi Harbiye Nazırı'nın (Milli Savunma Bakanı'nın) buyruğu altında mı, yoksa İmparatorluk Almanya'sındaki gibi ondan bağımsız bir makam mı olacaktır?" Atatürk: "Bağımsız olacaktır" karşılığını verince: "Biz daha kıdemliyiz ve millî mücadeleye daha önce atıldık" derler. Atatürk'ün karşılığı şu olur: "Üçünüz de aynı çapta birliklere komuta ettiniz. Ben aranızdan onu seçtim." [4]

3. Albay İsmet Bey'in Garp Cephesi Komutanlığı'na Tayini

Açıklanması gereken üçüncü konu ise Genel Kurmay Başkanı Albay İsmet Bey'in Garp Cephesi Komutanlığı'na tayini ile ilgili bulunmaktadır.

[3] Atatürk, Nutuk, c. II, 9. Baskı, İstanbul 1969, s. 440-441.

[4] Hikmet Bayur, Atatürk'ten Anılar, Belleten, c. XXXVII, no. 148, Ankara 1973, s. 468.

Levent Şahverdi Arşivi

Sivas Kongresi'nden sonra Garp Cephesi Kumandanı, Ali Fuat Paşa idi. Ali Fuat Paşa, Gediz'deki Yunan tümeni üzerine taarruz etmek teklifinde bulundu. Cephe Kumandanı, bu kuvvetin zayıf ve manevî gücünün de düşkün olduğunu kabul ediyordu. Ancak taarruzdan iki piyade tümeni ve Çerkez Ethem'in Kuvayi Seyyaresi ile birlikte hareket ederse parlak sonuç alınacağını umuyordu.

Genel Kurmay Başkanlığı bu taarruz teklifini kabul etmedi. Çünkü, düşman ordusu bizim ordumuzdan çeşitli sebeplerden ötürü bütününde kuvvetli idi. Ordumuz henüz düzenlenmemişti. Cephanemiz yetersizdi. Anî bir başarı sağlansa bile, bunu sonuçlandırmak mümkün değildi. Kuvvetimizi geçici ve mevziî bir başarı uğruna yıprandırmış olacak idik ve düşman genel bir taarruza geçince de mağlup olacaktık. Genel Kurmay Başkanı Albay İsmet Bey bu taarruzun yapılmamasında ısrar etti. Haberleşme ile anlaşmak da mümkün olmadığından, İsmet Bey, Ankara'dan Eskişehir'e giderek karargâhta durumu cephe komutanı ile görüştü. Durumu yerinde tetkik ettikten sonra karar vermek üzere taarruzu geri bırakan cephe komutanı Ali Fuat Paşa, daha sonra Genel Kurmay Başkanlığı'nın olumlu görüşünü almadan taarruza geçti. Mağlup olan ordumuza Yunanlılar Bursa ve Uşak Cephesi'nde taarruza geçerek cevap verdiler. Dumlupınar sırtlarına kadar askerlerimiz çekilmeğe mecbur kaldı.

Gediz Muharebeleri başarısızlığı sonunda, Çerkez Ethem ve kardeşleri bütün kusuru cephe kumandanına ve düzenli millî orduya yüklediler. Ordu birlikleri ise Kuvayi Seyyare'nin hiçbir şey yapmadığını, muharebede verilen emre itaat etmediğini, daima tehlikeden uzak bulunduğunu iddia ve ispat ediyordu. [5]

Gediz Muharebesi'nden ve onun maddî ve manevî can sıkıcı etkilerinden sonra Ali Fuat Paşa'nın cephe üzerinde tesiri ve nüfuzu sarsılmış olmasından ötürü, cephe kumandanlığından ayrılması zorunlu görüldü. Moskova'ya büyük elçi olarak atanan Ali Fuat Paşa'nın yerine, Batı Cephesi ikiye ayrılarak kuzey ve esas kısım Batı Cephesi ve güneyde de ikinci cephe teşkil edildi. Batı Cephesi Kumandanlığı'na Genel Kurmay Başkanı Albay İsmet Bey, Güney Cephesi Kumandanlığı'na da İçişleri Bakanı Albay Refet Bey tayin olundu.

10 Kasım 1920 de Bilecik'e giden İsmet Bey ilk iş olarak emrindeki millî kuvvetleri düzenli ordu birlikleri haline getirmeye koyuldu.

[5] Atatürk, Nutuk, İstanbul 1938, s. 356-357.

Levent Sahverdi Arşivi

4. Çerkes Ethem Meselesi

İncelememizde yer alan dördüncü konu ise Çerkez Ethem meselesidir. Çerkez Ethem meselesi Birinci İnönü Muharebesi ile de yakından ilgilidir.

Millî Mücadele'nin ilk günlerinde hizmetleri görülmüş bir çetenin reisi olan Çerkes Ethem komutasındaki Birinci Kuvayi Seyyare adını taşıyan millî müfreze de, Kütahya dolaylarında, Albay İsmet Bey'in komutanı olduğu Batı Cephesi içinde yer alıyordu. Çerkes Ethem ve kardeşlerinin cephe komutanını tanımamaları, düzenli ordu disiplinine uymamaları ve Mustafa Kemal Paşa'ya karşı cephe almak isteyenlerle iş birliği yapmış olmaları, millî birliği ve güvenliği sarsıcı hareketlerde bulunmaları üzerine Bakanlar Kurulu 27 Aralık 1920'de bu birliklerin tepelenmesine karar verdi. Yunanlılarla iş birliği yapan Çerkes Ethem birlikleri, Birinci İnönü Muharebesi'nden sonra 12 Ocak 1920'de taarruza geçti. Bakanlar Kurulu'nun kararı üzerine harekete geçen Albay İsmet Bey, bütün piyade birliklerini emrine alarak âsi kuvvetlerin bulunduğu Gediz istikametinde harekete geçti. Âsi kuvvetler dağılarak Kütahya işgal edildiği gibi Çerkes Ethem de pek az kalan avanesi ve kardeşleriyle birlikte Yunanlılara sığındı. Böylece Millî Mücadele tarihimizde önemli bir yer işgal eden Kuvayi Milliye'nin diğer deyimle milis kuvvetlerin, düzenli ve disiplinli ordunun kurulması ile hizmet ve vazifesi sona ermiş, TBMM ve onun kanunlarına uymayan âsi ve hain Çerkes Ethem ve kardeşleri de temizlenmiştir.

Çerkes Ethem sorunu, Gediz mağlubiyeti üzerine ortaya çıkmış, düzenli ordu konulması gereği, cephe komutanı İsmet Bey'i Çerkes Ethem'in dinlememesi, emirleri yerine getirmemesi, olayı had safhaya getirmiş, Millî Hükümet'in kesin karar almasına sebeb olmuştur. Çerkes Ethem Yunanlılarla birleşerek, Yunanlıları taarruza teşvik etmiştir.

I - Birinci İnönü Zaferi

Çerkes Ethem'in baş kaldırmasından faydalanan ve kendisiyle iş birliği yapan Yunanlılar ise Bursa ve Uşak mıntıkalarından Eskişehir ve Afyon istikametlerinde 6 Ocak 1921'de ileri harekete geçtiler. Sabahattin Selek'e göre Yunan taarruzunun sebebi, Yunanistan'daki iktidar değişikliğinden sonra: "Yeni iktidarın Venizelos'un siyasetini güttüğünü İtilâf Devletleri'ne göstermek ve bu vesileyle Türk kuvvetleri hakkında keşifte bulunmak"tır. [6]

Yunan ileri hareketi üç koldan ilerleyerek İnönü önünde birleşiyordu. Yunanlılar 3 günlük yürüyüşten sonra 9 Ocak günü İnönü mevzilerinin

[6] Sabahattin Selek, Millî Mücadele, II., s. 92.

Levent Şahverdi Arşivi

önüne gelmişlerdi. Asıl muharebe 10 Ocak günü sabah saat 6.30 da Yunanlıların taarruza geçmesi ile başladı. Saldırısı kırılan düşmana karşı savaş 10 Ocak 1921 de kazanılmıştı.

Birinci İnönü Muharebesi'nden sonra Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey'e, TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa, 11 Ocak 1921 tarihli telgrafında: "Bu muvaffakiyetin mukaddes topraklarımızı düşman istilâsından kâmilen kurtaracak olan kesin zafere bir hayırlı başlangıç olmasını Allah'tan diler ve bu tebrikâtın umum Batı Ordusu er ve subaylarına iletilmesini rica ederim." [7]

Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey de, Mustafa Kemal Paşa'nın, tebrik telgrafına aşağıdaki cevabı vermiştir: "Mukadderatımızı tam istiklâl ile üzerine almış olan Büyük Millet Meclisi'ne kayıtsız şartsız bağlılıktan aldığı manevî ve kutsî feyz ile mukaddes topraklarımızın kurtarılması vazifesini ifa edeceğine ordunun kesin kanaatla emin bulunduğunu arz ve temin ederim." [8]

Sabahattin Selek'e göre, muharebelerin İnönü bölgesinde yapılması bir tesadüf değildir: "İnönü Muharebelerinin zamanını Yunanlılar, fakat muharebe alanını Türkler seçmişlerdi. Türk ordusunun savunma plânına göre, Bursa ve Kocaeli yönünden gelecek bir düşman taarruzu İnönü'de karşılanacaktı." [9] 11 Ocak 1921'de, o güne kadar fazla kayıp vermiş ve çok hırpalanmış olan düşman, daha fazla ilerlemeye kendisinde kudret göremeyerek tekrar Bursa civarındaki eski mevzilerine çekilmek zorunda kaldı. Böylece oynak bir sevk ve idare sistemiyle düşmanın üç misli kuvvetlerine karşı, zayıf kuvetlerle katî bir savunma yapılmış ve düşman ordusu üç gün içinde yenilerek geri çekilmeye mecbur bırakılmıştır. [10]

İnönü Zaferi sonunda Albay İsmet Bey 1 Mart 1921 de generalliğe yükselmiştir. Kazanılan bu zaferin tarihî önemi, Batı Cephesi'nde ilk kazanılan zafer oluşu ve Sevr tatbikçilerine millî teşkilâtın ne demek olduğunu göstermesidir.

Falih Rıfkı Atay'a göre: "İnönü Savaşları çete devrinden çıkan Anadolu'nun nizamlı ordusu ile kazandığı zaferlerdir". "Unutmamalıdır ki,

[7] Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938, Ankara 1983, s. 227-228. (Bk. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre I., c. 7, s. 278-279.)

[8] a.g.e., s. 228; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, İkinci Baskı, Ankara 1961, s. 153.

[9] Ibid, s. 93.

[10] İslâm Ansiklopedisi, Atatürk, s. 752.

Levent Sahverdi Arşivi

Birinci İnönü Savaşı cephe gerisinde orduyu isteyenler ve istemeyenler arasındaki kavga ile aynı günlerde olmuştur." [11]

F.R. Atay'ın naklettiğine göre: "Rahmetli İzzetin Paşa'ya göre Birinci İnönü savaşı tam bir zaferdir. Yunanlılar bu muharebeden kendilerini Aksu-Dimboz müstahkem hattına atarak kurtulabildiler." [12]

Anadolu Ajansı, Birinci İnönü Muharebesi konusunda şu bilgiyi yayımlamıştır: "Yunan karargâhı, resmî bildirisini (bizim zaferimizle biten İnönü Savaşı'nın tarihi) 11 Ocak 1921'den 16 Ocak 1921'e kadar yayımlayamamıştır. 17 Ocak 1921 de yayımladığı bildiride ise Yunan hareketini basit bir keşif hücumu olarak nitelendirmiş ve önemini azaltmaya çalışmıştır. Buna yanıt olarak şunu belirtiyoruz:

1. Kuvvetlerimiz, belli bir plân çerçevesinde aldıkları emir gereğince düşmanı İnönü dolaylarına kadar çekmiştir. Öyle ki Yunan birlikleri saldırıya başladıkları noktadan 150 kilometre uzaklaşmışlardır. Böyle geniş bir alana yayılmış bir harekâta her halde keşif hücumu denilemez.

2. Büyük İnönü Savaşı, 36 saat bütün şiddetiyle devam etmiştir ve düşman, kuvvetlerimiz karşısında dayanamamıştır; çekilmek zorunda kalmıştır. Yunanlılar büyük kayıplar vermişlerdir ve çekilişleri bir bozgun biçimini almıştır.

3. Yunan karargâhı, daha önce birliklerinin Bilecik ve Bozhöyük'e ilerlemelerini kesin bir başarı olarak ilân etmişti. Daha sonra bu harekâtın bir keşif hücumunu olduğunu söylemek acaip bir çelişkidir. [13]

17 Ocak 1921 tarihli The New York Times, Türk Başarısının Nedenleri başlığı altında, Birinci İnönü Muharebesi'nin sonuçlarını şöyle duyurmaktadır: "Son Yunan taarruzunun başarısızlığa uğraması çeşitli yorumlara yol açmıştır. Yunanlılar en önemli etken olarak iklim şartlarını gösteriyordu. Yunanlılar tarafından yapılan açıklamada, yeni atanmış olan subayların yetersiz kaldıkları ve birliklerin moral bozukluğu içinde bulunduğu iddialarının gerçekle bağdaşmadığı belirtilmektedir. Aynı açıklamada Türklerin en seçme birliklerini savaşa sürmeleri ve dağların karla kaplı bulunması Yunan başarısızlığının önde gelen nedenleri olarak gösterilmek-

[11] Falih Rıfkı Atay, Çankaya, Atatürk Devri Hatıraları, c. I., İstanbul, s. 168.

[12] Ibid, s. 166.

[13] Orhan Duru, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, Milliyet Yayınları, İstanbul 1978, s. 111-112. (Anadolu Ajansının bu resmî bülteni Amerikan belgeleri arasında yer almaktadır.)

Levent Şahverdi Arşivi

tedir. Bazı iddiaların aksine, son savaşta Yunanlılara karşı savaşan Türklerin arasında Bolşeviklerin bulunmadığı anlaşılmıştır." [14]

Yüksek Komiser Amiral Bristol, 20 Ocak 1921 tarihli telgrafında: "Küçük Asya'da Yunanlılar ile Türkler arasında çarpışmalar konusunda, burada birçok haberler ve söylentiler dolaşmaktadır. Yunanlıların Bursa Cephesi'nden Eskişehir çevresine kadar gelip, ondan sonra eski hatlarına geri çekildikleri kesinleşmişe benzemektedir. Yunanlıların raporlarına göre, geri çekiliş, zecrî ve çabuk olmuş, çok sayıda kayıp vermişler. Ayrıca çok sayıda Venizelos taraftarı Yunan subayının orduyu bırakıp İstanbul'a gelecekleri söylenmektedir." [15]

Birinci İnönü Zaferi'nin kazanılmasından sonra, TBMM'de çok heyecanlı bir gün yaşanmıştır. 17 Ocak 1921 tarihli Hâkimiyet-i Milliye'nin açıkladığına göre: "Fevzi Paşa'nın beyanatından sonra Meclis'te müteaddit hatipler söz alarak takip olunan dâvâyı millînin meşrutiyet ve ulviyetine ve ordumuzun gösterdiği kahramanlığın azamet ve kıymetine tercüman olmuşlardır." [16]

Söz alan Mazhar Müfid (Hakkâri), Salih (Erzurum), Muhittin Bahâ (Bursa), Mahmut Şükrü (Bursa), İnönü Meydan Muharebesi'nin önemini belirtmişlerdir.

Birinci İnönü Muharebesi, millî duyguları coşturmuş, milletçe güvenin de artmasında âmil olmuştur. Trabzon mebusu Husrev Bey, 22 Ocak 1921 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde yazdığı, İstiklâl Harbi ve Ordumuz adlı makalesinde Türk ordusunun başarısından bahsettikten ve iyi yetişmesinin sebeblerini açıkladıktan sonra, makalesini şöyle bitirmektedir: "İşte Kars'ı zapteden, İnönü Meydan Muharebesi'nde Yunanlıların kafasını ezen millî ordumuzun ruhu bu suretle yetişmiş, Harb-i Umumî'nin kanlı tecrübeleriyle kesbi kemal etmiş muhterem zâbitânımızdan, kumandanlarımızdan, mayası ise Çanakkale, Galiçya, Filistin ve Kafkasya'da şehametleriyle hârikalar gösteren arslan yürekli sevgili Mehmetçik'lerimizden mürekkeptir." [17]

[14] Osman Ulagay, Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı, İstanbul 1974, s. 118-119.

[15] Orhan Duru, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, İstanbul 1978, s. 116.

[16] Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, (Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman) Kültür Bakanlığı, c. I., Ankara 1981, s. 438-440.

[17] Ibid., s. 445-447.

Levent Şahverdi Arşivi

1 Mart 1921'de, Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'ya TBMM'inde hazır bulunduğu bir toplantıda söz alan Mazhar Müfit (Kanca) Bey, TBMM'nde duygularını dile getirerek şöyle hitap etmiştir: "İsmet Paşa Hazretleri! Meclis, Zâtıâlilerine pek samimî ve hâr teşekküratını takdim eder. Bu hususta bendenizi tevkil buyurduğunuzdan dolayı da kendimi bahtiyar addederim. Saniyen arkadaşlar, bu yeni senenin birinci içtimaında bütün ordularımızın muvaffakiyetini Cenabı Hak'tan tazarru ve niyaz ettiğimizin maasselâm Divanı Riyaset'ten ordu kumandanlarına tebliğini teklif ediyorum." [18]

Yusuf Ziya Ortaç'a göre: "İsmet Paşa, İnönü'de bir zafer kahramanı değil, bir mucize kahramanıdır. Sevr'in teneşirine yatırılan Hasta Adam, İnönü'de dirildi!" "İsmet Bey, artık İsmet Paşa idi. İsmet Paşa, İnönü'de yalnız düşman hücumlarını kırmamıştır. Anadolu'nun bu ilk zaferi, içeride ve dışarıda bütün kötü niyetlerin kin ve gurur ile kalkık burnunu da kırmıştır. İç cephede, çete ordu olmuş, askerlik talimleri başlamıştır. Kaçak, yok denecek kadar azalmış, zafere inan çoğalmıştır. Dış cephede, Yunan ordusu ilk yenilişin sarsıntısı içindeydi. Avrupa'da, dâvamızın sesi yer yer yankılar uyandırıyordu. Sevr Muahedesi'nde bazı değişikliklerin mümkün olabileceğini fısıldayanlar bile vardı." [19]

Şevket Süreyya Aydemir'e göre: "Birinci İnönü Harbi, pek büyük ölçüde kuvvetler muharebesi olmamış, fakat Türkler, en az vasıtayla ve kötü şartlar içinde en verimli netice almak yolunda başarılı bir imtihan vermişlerdir. Bu hareket göstermiştir ki, Bursa'nın kaybından sonra ve Temmuz-Ağustos 1920 ile 1920 sonuna kadar geçen kısa zaman içinde Erkânı Harbiyei Umumiye Reisliği'nin, bütün engellere rağmen, muntazam ordu kurmak, nizamiye kuvvetlerini düzenlemek yolundaki çalışmaları iyi neticeler vermiş ve bu neticeler Birini İnönü Harbi'nde ilk meyvelerini ortaya koymuştur." [20]

Birinci İnönü Muharebesi'yle Kuvay-ı Milliye devri nihayet bulmuş, Büyük Millet Meclisi hükûmetinin ve ordusunun, içeride ve dışarıda, itibarı birden yükselmiş ve ordu ve Meclis otoritesi kurulmuştur.

General Ali Fuad Erden'e göre: "6 Ocak 1921 günü Millî Türk Devleti tarihinin belki en büyük buhran günüydü. İsmet Bey, Birinci İnönü

[18] Yusuf Ziya Ortaç, İsmet İnönü, Ankara, 1950, s. 90

[19] Ibid., s. 88-89.

[20] Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, İsmet İnönü, c. I., İstanbul 1965, s. 169.

Levent Şahverdi Arşivi

Muharebesi'nde, zekâsının, iktidarının, enerjisinin bütün ölçülerini gösterdi ve en çetin imtihanını verdi." [21]

Birinci İnönü Zaferi'nden sonra, İsmet Paşa, Akşam Gazetesi'nin bir tebrik telgrafına cevabında muharebenin önemini şöyle dile getirmiştir: "Birinci İnönü'de şehit olanlar, memlekette nizâmı ve cephede ordu ile müdafaayı temin etmek için fedayi hayat etmişlerdir. Hiçbir muharebenin şehitleri bu kadar fevkalâde şerait içinde ve o derece dünyevî, hatta uhrevî menfaatlerden âzade olarak fedayi hayat etmemişlerdir." [22]

Yücel Özkaya'nın da belirttiği gibi: "Türk ordusunun İnönü başarısı üzerine Anadolu'nun her tarafında vatan için gösteriler yapılmıştı. Yozgat, Mudurnu, Akyazı, Antalya, Zile, Niksar, Tokat ve diğer yerlerden alınan telgraflarda, Ethem'in ihaneti nefretle anılmakta ve İnönü başarısının da millî bir bayram gibi kutlandığı bildirilmekteydi. Artık, yurdun her tarafından orduya, bağışlar ve yardımlar yağmaya başlamıştır." [23]

Birinci İnönü Zaferi'nin en önemli sonuçlarından birincisi, yeni kurulan Türk Devleti'nin Anayasası'nın kabul edilmiş olmasıdır. Dış etkenler bakımından bir diğer önemli konu da Londra Konferansı'dır. Ayrıca Sovyetlerle ve Afganistan'la yapılan andlaşmalar da Birinci İnönü Muharebesi'nden sonra olmuştur.

a) Yeni Devletin İlk Anayasası

20 Ocak 1921 de TBMM'si tarafından kabul edilen ilk Anayasa, TBMM'nin dokuz aylık bir faaliyetinden ve ancak uzun görüşmelerden sonra kabul edilmiş ve son şeklini alıncaya kadar önemli gelişmelerin oluşması zorunlu olmuştu. İsmet İnönü'nün belirttiği gibi: "Dikkate değer ki Atatürk'ün biri 24 Nisan 1920, ikincisi 13 Eylül 1920 tarihli projeleri, ilk Anayasa şeklini alıncaya kadar Birinci İnönü Zaferi sonucunu beklemek gerekmiştir." [24]

Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920 de TBMM'ne sunduğu takrir, yeni Türk Devleti'nin kuruluşunu ve TBMM'nin yetkilerini öngören bir belge idi. 13 Eylül 1920'de verilen takrir (önerge) ise Devletin siyasî, sosyal, idarî ve askerî bakımdan izleyeceği politikayı öngören bir program idi.

[21] Ali Fuad Erden, İsmet İnönü, s. 149.

[22] Ibid., s. 150.

[23] Yücel Özkaya, I. ve II. İnönü Başarılarının Türk ve Dünya Kamuoyu ve Basını Tarafından Yorumlanışı (Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer'e Armağan), Ankara 1981, s. 232.

[24] İsmet İnönü, Ulus Gazetesi, 24.1.1960; Sabahattin Selek, Millî Mücadele, II op. c., s. 122.

Levent Sahverdi Arşivi

TBMM'nin 18 Eylül 1920 tarihli toplantısında okunan program, dört ay geçtikten sonra ilk Anayasa — Teşkilâtı Esasiye Kanunu — olarak programdan doğmuştur.

Yeni Anayasa dağılan ve yok olan Osmanlı İmparatorluğu yerine yeni bir devletin kuruluşunu hukukî yönden belirten ve ortaya koyan eserdir. Yeni Anayasa aynı zamanda millî hâkimiyeti hâkim kılan ve vatanın kaderine millî hâkimiyetin temsilcisi Büyük Millet Meclisi'nin el koymasını da mümkün kılan ve onun meşruluğunu da tanıtan bir hukukî ve siyasî değeri olan vesikadır.

20 Ocak 1921 de kabul edilen yeni Anayasa, 23 madde ve bir de ayrı madde halinde iki kısım olarak genel esasları kapsamaktadır.

Anayasa'nın kısalığı o devrin özelliğinden ileri gelmekte sadece olağan üstü şartları ve acil ihtiyaçları karşılamak için yetinilmenin yeter olduğu kanısı kısa ve özet bir Anayasa hazırlanışına sebep olmakta idi. 20 Ocak 1921 Anayasa'sı bir intikal devresi Anayasa'sı olarak Millî Mücadelenin çok dinamik, fevkalâde, şartlarına uygun olmakta ve demokratik niteliği yanı sıra ihtilâlci karekterini de saklamakta idi. Yeni Anayasa'nın ruhunda ve mantığında kuvvetler birliği sistemi hakim olmakta idi. Bu Anayasa'ya göre, Türkiye'de bütün kuvvet ve yetkilerin kaynağı millettir, milletin iradesidir. Millî iradeyi millet namına temsil eden tek yetkili organ, Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Millî kuvvet ve salâhiyetleri kendi nefsinde toplayan bu Meclis, hem yasama, hem de yürütme yetkisine sahipti. Genel olarak ihtilâllerden sonra görülen bir hükûmet sistemi olarak, kuvvetler birliğine dayanan Meclis Hükûmeti sistemi bu Anayasa ile ilk defa Türkiye'ye girmektedir. Reissiz bir Cumhuriyet kuran bu Anayasa ile millî irade Meclis tarafından temsil ve yürütülmekte ve böylece kuvvetler birliği esası millî kuvvetlerin şuurlu bir merkezde toplanmasını ve tek bir iradeye bağlanmasını da zarurî kılmaktadır.

Yeni Anayasa'ya göre Türkiye Büyük Millet Meclisi bütün kuvvet ve yetkileri kendinde toplamakta, eski rejimi ve onun dayandığı Anayasa'yı dolayısıyla ortadan kaldırmakta, yeni kurulan devletin de ilk Anayasa'sı olduğunu göstermekte idi.

1921 Anayasası'nın bir diğer özelliği de Amasya Tamimi'nden itibaren gelişen ruha resmî bir hüviyet vermiş olması, millî istiklâl ve millî hâkimiyet mücadelesinde millete önderlik etmiş olmasında görülüyordu. Bu Anayasa bu hüviyeti ile inkılâbın aksiyon safhasında ortaya çıkan temel prensipleri billûrlaştırmakta, inkılâbın ihtilâlci niteliğini ortaya koymakta idi.

Levent Şahverdi Arşivi

20 Ocak 1921 tarihli Anayasa'nın kabulünün bir önemli yararı da, Londra Konferansı'na iştirak konusunda, İstanbul hükûmetinin görüşüne karşı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi'nin, bu Anayasa'nın maddelerinin hükmüne aykırı hareket edilemeyeceğini beyanla, Konferans'a Anayasa hükümlerine göre ancak, Ankara'nın temsilcilerinin katılabileceğinin belirtilmesidir. [25]

b) Londra Konferansı

11 Ocak 1921 de zaferle sonuçlanan Birinci İnönü Muharebesi, İtilâf Devletleri'ne Sevr'i tadil ettirmenin gerekliliğini göstermişti. Bunun üzerine Londra'da toplanacak konferansa, Osmanlı Hükûmeti ile Yunanistan da çağrıldılar. Davette Osmanlı murahhas heyeti arasında Ankara temsilcilerinin de bulunması isteniyordu. Bu davranışları ile İtilâf Devletleri, Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'ni hâlâ meşru saymadıklarını, hiçbir şekilde tanıma yoluna gitmediklerini göstermek istiyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'ye ait işlerin hallinde ve her türlü dış münasebetlerde yetkili hükûmetin yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti olduğunu İtilâf Devletleri'ne bildirdi ve doğrudan doğruya davet olunmadıkça Londra Konferansı'na iştirak etmemeye karar verdi. Büyük Millet Meclisi, doğrudan doğruya davet edildiği takdirde Konferans'a katılmakta geç kalmamak için Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in riyasetinde bulunan heyeti yola çıkardı. Heyet İtalya'da bulunduğu sırada, İtilâf Devletleri adına İtalya'dan davet alarak Konferans'a katıldı.

İtilâf Devletleri, Sevr Andlaşması'nın esaslarına dokunmayan bazı değişikliklerle getirdikleri projeyi Türklerin ve Yunanlıların önceden kabul etmesini ileri sürdüler. Türk heyeti, ilk olarak Anadolu'nun boşaltılmasını istedi ve Misâkı Millî'mizi izah etti. Yunanlılar ise, ne Anadolu'yu boşaltmaya razı oldular ne de değişiklikleri kabul ettiler. Konferans bir sonuç vermeden dağılmış ve bunun üzerinden daha on gün geçmeden Yunan orduları bütün cephelerden taarruza geçmişlerdi.

Londra Konferansı'nın bir sonuç vermeyeceği ve Türk kurtuluşunu sağlamayacağı, Millî Mücadele hareketinin başında bulunan Mustafa Kemal Paşa tarafından çok iyi biliniyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın Konferans teklifini kabul etmekten asıl maksadı, Türk millî dâvâsını dünya kamu oyuna duyurmak ve Konferans'tan da bu yolda fayda sağlamaktı. Bu sonuç bir dereceye kadar sağlanmış oldu. Ayrca bu toplantıdan Ankara'nın bir diğer kazancı da üç İtilâf Devleti arasında Türkiye konusunda

[25] M. Cemil (Bilsel), Lozan, c. I., s. 373-374.

Levent Şahverdi Arşivi

anlaşmazlığın derinleşmesi olmuş ve bu anlaşmazlık Fransa'yı Türkiye ile Ankara İtilâfnamesi'ni imzalamaya götürmüştür.

Heyet Başkanı Bekir Sami Bey: "Hududu milliyemiz dahilinde memleketin istiklâli tamamını temin etmek" [26] yolundaki talimatı dikkate almayarak, Londra Konferansı bittikten sonra, kendiliğinden İngiltere, Fransa ve İtalya ile sözleşmeler aktetmiştir. Bekir Sami Bey'in İngilizlerle 10 Mart 1921 de imzaladığı andlaşma, esir mübadelesine aitti. Andlaşma gereğince bütün İngiliz esirlerinin iadesine karşılık, Türk esirlerinden İngilizlere ve Ermenilere fena muamele edenler iade olunmayacaktı. Fransızlarla imzalanan 11 Mart 1921 ve İtalyanlarla imzalanan 12 Mart tarihli Andlaşmalar ise iktisadî imtiyazlar veriyordu. Bu üç andlaşma da millî hakimiyet ve eşitlik prensibine aykırı olduğundan Büyük Millet Meclisi ve onun hükûmetleri tarafından reddedilmiştir. [27] Bu olay üzerine Millî Mücadele'nin ruhunu iyi kavramamış olan Bekir Sami Bey de Dışişleri Bakanlığı'ndan çekilmiş yerine Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk) seçilmiştir.

c) Moskova Andlaşması

Türk orduları Birinci İnönü Zaferi'ni kazandıktan sonra, Türkiye ve Sovyet Rusya arasında 16 Mart 1921 tarihli Moskova Dostluk Andlaşması imzalanmıştır. Bu andlaşma ile Türkiye ile Rusya arasında sıkı bir dostluğun temeli atılmış oluyordu. Bir başlangıç, 16 madde ve 3 ekten ibaret olan Dostluk Andlaşması, Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki birçok siyasî ve hukukî meselelerin hallini de hedef tutmuştur. Andlaşma'nın başlangıç kısmında: "Milletlerin kendi mukadderatını serbestçe tayin prensibi" nin yer alması ile Sovyet Rusya, yeni Türk Devleti'nin esas gayelerinden olan Misâkı Millînin bir prensibini hukuken de tanımış olmaktadırlar. Ayrıca bu andlaşma ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin malî ve hukukî ve araziye ait sonuçlarını da tasfiye etmektedir. Andlaşma ile millî gelişmenin serbestçe cereyanına aykırı olduğu mülâhazası ile Rusya, kapitülasyonların icra ve istimalini keenlemyekûn (yok) ve mülga addeylemektedir. [28]

Moskova Andlaşması'nın Türkiye ile Sovyet Rusya münasebetleri bakımından önemi vardır. Ankara Hükûmeti doğu hududundaki uyuşmazlıklarını halledip büyük komşusu ile dostluk münasebetleri

[26] Atatürk, Nutuk, İstanbul 1938, s. 422.

[27] Ibid, s. 420-423.

[28] Andlaşma metni için bkz. Türkiye-Rusya Muahedenamesi, Düstur, 3 üncü tertip, c. 2, s. 102.

Levent Şahverdi Arşivi

kurduktan sonra bu taraftan emin olarak, Millî Mücadele'ye devam etmek imkânını bulmuştur. Sovyet Rusya ise bu mücadelede de Türklerin galebesini kendi menfaati icabı, İngilizlerin Anadolu'da da nüfuz sağlamamaları bakımından arzuluyordu. Fransız tarihçilerinden E. Driault: "Sovyetler, Türkler kadar Küçük Asya Harbi'nin kazançlısıdır" demekle, Millî Mücadele'nin başarılarından Sovyetlerin faydalandığını açıklamaktadır. [29]

d) Türkiye Afganistan Dostluk Andlaşması

Türkiye heyeti Moskova'da bulunduğu sırada, 1 Mart 1921'de Moskova'da Afganistan'la aramızda bir dostluk andlaşması imzalanmıştır. Orta Asya'nın müstakil devletlerinden biri ile yapılmış olan bu dostluk andlaşması, Sovyet Rusya ile yapılan dostluk andlaşmasından önce yapılmış olması ve yeni kurulan Türk Devleti'nin bağımsızlığını tanıması bakımından önemlidir.

II — İkinci İnönü Zaferi

Londra Konferansı'nın bir sonuç vermemesi, Sevr projesini uygulamak için İtilâf Devletleri'ni yeni bir çabaya yöneltmiş ve bu maksatla Yunan işgal ordusunu teşvik etmişlerdi. Bundan faydalanan Yunanlılar, 23 Mart 1921'de Bursa'dan İnönü istikametine ilerlemeye başladılar. Türk ordusunun yüksek azim ve imanla savaşması, düşmanın başarısını hiçe indirmiş, 31 Mart 1921 akşamına kadar süren kanlı çarpışmalar sonunda düşman, İnönün'de ikinci defa perişan olmuştu.

Yunanlıların yaptıkları iki saldırının de püskürtülmesi üzerine Yunan kuvvetleri, 31 Mart gecesinden itibaren çıkış mevzilerine çekilmeye başladılar. Çekilen düşman, süvari birliklerimizle çıkış mevzilerine kadar izlenmiş ve düşmana çekilirken de kayıplar verdirilmiştir.

Kesin zafer 1 Nisan 1921 de Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta açıklıkla ifade edilmektedir: "Saat 6,30 sonrası, Metristepe'den gördüğüm vaziyet: Gündüzbey şimalinde sabahtan beri sebat eden ve dümdar olması muhtemel bulunan bir düşman müfrezesi, sağ cenah gurubunun taarruzu ile gayri muntazam çekiliyor. Yakından takip ediliyor. Hamidiye istikametinde temas ve faaliyet yok, Bozöyük yanıyor. Düşman, binlerce maktulleriyle doldurduğu muharebe meydanını silâhlarımıza terketmiştir. Garp Cephesi Kumandanı İsmet" [30].

[29] Rıfkı Salim Burçak tarafından zikredilmiştir. Türk-Rus-İngiliz münasebetleri, İstanbul 1946, s. 54.

[30] Atatürk, Nutuk, c. II, İstanbul 1969, s. 580.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu zaferin siyasî tarihimizdeki önemini Büyük Atatürk, İnönü Zaferi'ni müjdeleyen Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'ya gönderdiği telgrafında açıkça göstermiştir: "Bütün tarihi âlemde, sizin İnönü Meydan Muharebelerinde deruhte ettiğiniz vazife kadar ağır bir vazife deruhte etmiş kumandanlar enderdir. Milletimizin istiklâl ve hayatı, dahiyane idareniz altında şerefle vazifelerini gören kumandan ve silâh arkadaşlarınızın kalb ve hamiyetine büyük emniyetle istinad ediyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil milletin makûs taliini de yendiniz. İstilâ altındaki bedbaht topraklarımızla beraber bütün vatan, bugün müntehalarına kadar zaferinizi tesit ediyor. Düşmanın hırsı istilâsı, azim ve hamiyetinizin yalçın kayalarına başını çarparak hurduhaş oldu. Namınızı, tarihin kitabei mefahirine kaydeden ve bütün milleti hakkınızda ebedî minnet ve şükrana sevkeden büyük gaza ve zaferinizi tebrik ederken, üstünde durduğunuz tepenin size binlerce düşman ölüleriyle dolu bir meydanı şerefle seyrettirdiği kadar milletimiz ve kendiniz için şaşaa-i itilâ ile dolu bir ufk-ı istikbâle de nazır ve hâkim olduğunu söylemek isterim" [31].

M. Cemil (Bilsel), İkinci İnönü Muharebesinin değerini şöyle belirtmektedir: "Fevzi Paşa'nın Meclis'te bu muharebeden bahsederken söylediklerinden anlaşıldığına göre, Yunan ordusunun maksadı muharebeyi katî safhaya getirmek ve mutlaka yenmektir. Başkumandanları Papulas bu sebeple Karaköy'e gelmiş ve alaylarını bizzat birbiri ardınca harbe sokmuştur. Bir taraftan cenahımızı sarsmak ve diğer taraftan cepheyi yarmak suretiyle katî neticeyi almağa var kuvvetiyle çalışmış olan düşman, dört beş günde Eskişehir'e ve bir ayda Ankara'ya gelerek Sevr Muahedesi'ni kabul ettirmek fikriyle hareket ediyormuş. Düşmanın hareketlerinden maksadını anlayan kumandanlık, lâzım gelen tertibatı almıştı. İsmet Paşa, bir taraftan düşmana umduğu yerde değil, bizim istediğimiz yerde harbi yaptırmak suretiyle düşmanın sevkelceyş plânını muvaffakıyetsizliğe uğrattı. Diğer yandan düşmana katî bir darbe vurdu. Millî Kurtuluş Savaşı'nda bu zafer, Gazi'nin güzel ifadesiyle, milletin makûs taliini de yenen bir zaferdir" [32].

İkinci İnönü Zaferi'ni içten kutlayan Ankaralılar çoşkun tezahürat yapmışlar ve gece fener alayı düzenlemişlerdir [33].

İkinci İnönü Savaşı'ndan sonra, Güney Cephesi birlikleri ile 8-12 Nisan tarihleri arasında Aslıhanlı dolaylarında Yunanlılara yapılan taarruzdan

[31] Atatürk, Nutuk, c. II, 1969, s. 580-581.

[32] M. Cemil (Bilsel), Lozan, c. I., İstanbul 1933, s. 375.

[33] Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, s. 248.

Levent Şahverdi Arşivi

sonuç alınamamış, Yunan birlikleri Dumlupınar mevzilerine çekilmişlerdir. Güney Cephesi Kumandanı, Dumlupınar'a çekilen Yunan kuvvetlerini bu elverişli mevzilerden atmak ve sonra da izlemek amacı ile kuvvetlerini harekete geçirtmiştir. Birliklerimiz iyice yorulmuş, kayıplarımız artmış olduğundan bu taarruzdan sonuç alınamamış ve birliklerimiz daha uygun bir hatta çekilmiştir.

İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri H. Rumbold, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği 5 Nisan 1921 tarihli yazıda, Eskişehir Cephesi'nde, İnönü mevkiinde, Yunan kuvvetlerinin çetin çarpışmalardan sonra ağır kayıplar vererek yenilgiye uğradıklarını, beş bin kadar zayiat vererek çekildiklerini ve bu yenilgiyi Yunan Yüksek Komiseri'nin de kabul ettiğini belirtmektedir.

Ayrıca H. Rumbold açıklamasında, Yunan yenilgisinin sebepleri olarak Türklerin muharebede altı inçlik toplar kullandığı, Venizelos yanlısı olduğu nedeni ile yetenekli Yunan subaylarının yerlerine beceriksiz subaylar getirtilmiş olmasının gösterildiğini ve askerî uzmanların kanısınca Yunanlıların yeniden saldırıya geçmelerinin güç olacağını dile getirmektedir. [34]

Şevket Süreya Aydemir'e göre: "Bu muharebeler (İnönü Muharebeleri), orduyu lüzumsuz gören, çete harpleri ile herşeyin yapılabileceğini sanan ve Çerkes Etem övgüsü yayan değersiz görüş ve davranışları kökünden silmiş oldu. Hülâsa, İnönü'de İsmet Bey, son kozunu oynamış, son şansını kullanmış, hem kendini, hem kendisine güveneni, hem de memlekette mukavemet ruh ve azmini kurtarmıştır" [35].

İnönü Muharebelerinden sonra 3 Mayıs 1921'de, Batı Anadolu'da Garp Cephesi ve Cenup Cephesi şeklindeki taksimat kaldırıldı. Bütün cephe, Garp Cephesi Kumandanlığı olarak, İsmet Paşanın emrine verildi.

İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri, H. Rumbold, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği 13 Nisan 1921 tarihli yazıda, Londra Konferansı'ndan beri İstanbul'da çıkan Türkçe gazetelerde, milliyetçi eğilimin daha açık ortaya çıktığını, dokuz gazeteden altısının açıkça Ankara'yı desteklediğini ve İtilâf Devletleri sansürünün buna engel olamadığını, İkinci İnönü Muharebesi'nden sonra basının milliyetçi

[34] Bilâl N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, 1919-1938, c. III, Ankara 1979, s. 274-275.

[35] Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, İsmet İnönü, c. I., İstanbul 1965, s. 173-174.

Levent Şahverdi Arşivi

duyguları daha kamçıladığını ve camilerin Kemalist propaganda merkezi rolünü oynadıklarını belirtmektedir. [36]

Yücel Özkaya, II. İnönü başarısının ve Yunanlıların çok sayıda ölü ve malzeme bırakarak kaçışlarının bütün yurtta ve dost ülkelerde sevinçle karşılandığını ve kutlandığını, Anadolu basınından örnekler vererek dile getirmektedir. [37] II. İnönü başarısı dış dünyada etkili olmuş, İtalyan, Alman ve Bulgar basını, Türkler lehine yazılar yazarak, Türk zaferini övmüştür [38].

Sonuç

I. ve II. İnönü Muharebelerinin başarı ile sonuçlanması, çok değişik açıdan değerlendirilebilir.

1. İçeride manevî destek ve moral sağlanmış, Batı Cephesi'nde kazanılan ilk zafer olarak ülke çapında sevinç yaratmış, kurtuluş ümidini güçlendirmiştir. Başarı, ülke çapında gösterilere sebeb olduğu gibi, vatandaş yardımının sağlanmasına sebeb olmuştur.

2. Anadolu'daki millî hükûmetin gücü arttığından, İstanbul hükûmeti daha ihtiyatlı davranmak zorunluğunda kalmıştır. Londra Konferansı öncesi, TBMM ile İstanbul hükûmeti'nin Londra'da temsili konusunda karşılıklı münakaşa ve mücadeleleri, İnönü Zaferin'den sonra Anadolu'nun büyük perestij kazanması sebebi ile, Anadolu açıkça üstünlüğünü ortaya koymuştur.

3. I. İnönü Zaferi'nden sonra, 20 Ocak 1921 tarihli Anayasa kabul edilerek, Anadolu'da yeni bir devletin kuruluşu, hukukî gerekçelere de bağlanarak Türk milletini temsil yetkisinin TBMM'ne ait olduğu Türk ve dünya kamu oyuna duyurulmuştur. Nitekim, Londra Konferansı'nda temsil meselesinde İstanbul ile Ankara arasındaki mücadelede, Ankara bu yetkinin Anayasa'dan geldiğini belirtmiştir. I. İnönü Zaferi, Meclis'te yapılan görüşmelerden de çıkan sonuca göre, TBMM'ni güçlendirdiği gibi otoritesini yaymıştır.

4. I. İnönü Zaferi sonunda, Kuvayı Milliye döneminden düzenli ordu dönemine geçilmiş, çete harbi yerini millî ordunun disiplinli milletçe mücadelesine bırakmıştır. I. İnönü Zaferi'ne de bağlı olarak, Çerkes Ethem sorunu da çözümlenmiştir.

[36] Bilâl N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, 1919-1938, c. III, Ankara 1979, s. 287-288.

[37] Yücel Özkaya, I ve II İnönü Başarılarının Türk ve Dünya Kamuoyu ve Basını Tarafından Yorumlanışı, s. 240-241.

[38] Ibid, s. 241.

Levent Şahverdi Arşivi

Dışardaki etkileri de çeşitli yölerden değerlendirilebilir.

1. Öncelikle, I. İnönü Muharebesi sonucu, İtilâf Devletleri, Sevres'i (Sevr'i) değiştirme gereğini duymuşlar ve bu amaçla Londra Konferansı'nı toplamışlardır. Sonuç alınmamakla beraber, İtilâf Devletleri, artık Anadolu'da millî güçlere karşı, Sevr diktasını aynen uygulamak imkânı bulunmadığını anlamışlardır.

2. I. ve II. İnönü Zaferleri, Birinci Dünya Harbi'nden yenik çıkan Almanya ve Bulgaristan gibi ülkelerde memnuniyet yaratmıştır. Onları manevî eziklikten kurtulmaya yöneltmiştir.

3. I. ve II. İnönü Zaferleri, Sovyet Rusya ile 16 Mart 1921 tarihli Dostluk Andlaşması'nın imzalanmasını sağladığı gibi, Fransa'nın ve İtalya'nın da politik bakımdan İngiltere'den ayrı bir politika izlemesine sebep olmuştur. I. ve II. İnönü Zaferlerinden sonra Fransa anlaşmak üzere, Franklin Bouillon'u Türkiye'ye karşılıklı görüşmelerde bulunmak üzere göndermiştir. İtalyanlar ise, daha anlayışlı davranarak işgal ettikleri bölgelerden çekilmişlerdir.

Konunun bir de İsmet İnönü açısından değeri vardır.

1. Albay İsmet Bey, Birinci İnönü Muharebesi'nin zafer adamı olarak terfi etmiş ve general olmuştur.

2. Atatürk'ün takdir ederek, belirttiği üzere, o dönemin genç Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa, "Milletin makûs (tersine dönen) taliini yenen" insan olmuştur. Atatürk, hayatında hiç kimseyi bu derece takdir etmemiştir.

3. Atatürk, İsmet Paşa'yı zafer kazandırdığı bölgenin adıyla anarak, soyadı Kanunu'ndan sonra, İnönü soyadını vererek şereflerin ve bahtiyarlıkların en yücesine ulaştırmıştır.

4. I ve II. İnönü Muharebeleri sonucu kazanılan zaferler, İsmet Paşa'yı tarih önünde, memleket ve millet hizmetinde daha güçlendirmiş; o da ömrünün sonuna kadar bu hizmetleri tam bir başarı ile sürdürmüştür.

Birinci ve İkinci İnönü Muharebelerinin Komutanı İsmet Paşa, bir büyük kumandandır. Cesaret ve güç sahibidir; sağlam karakteri O'nun başarısının sırrını teşkil etmiştir.

Birinci Cihan Harbi'nde (Savaş) geçen bir olay, genç Kolordu Komutanı İsmet Bey'i bize tam anlamı ile tanıtmaktadır: Sedat Paşa'nın naklettiğine göre, Filistin Cephesi'nde İsmet Paşa'nın (Bey'in) kumanda ettiği Üçüncü Kolordu, çok güç vaziyette kalmış. Bir zabitin defterinde

Levent Sahverdi Arşivi

şunlar yazılı görülmüş: "23/24 gecesi vaziyet ümitsizdi. Bununla beraber Kolordu Kumandanı azim ve iradesini tamamiyle muhafaza ediyordu. Fırka ve alay kumandanları nezdine gelerek Kolordunun vazifesini tamam ifa ettiğini, kimsede kuvvet ve mukavemete kudret kalmadığını, yiyecek, içecek ve cephane mevcut olmadığını, artık her şeyin bitmiş olduğunu, mukasameye nihayet vermek lâzım geldiğini söylediler. Kolordu Kumandanı son fişek sarfedilmedikçe, teslim olmanın askerî namus ile kabili telif olmadığı cevabını verdi. Büyük ve küçük kumandanları mazbata yazmağa kalkıştılar. Kolordu Kumandanı, böyle bir mazbatayı getiren zatı, kendi tabancam ile öldürürüm dedi. Kolordu Kumandanı'nın azmü metaneti, zayıf kaplere manevî bir kuvvet ilka, cümleyi sükûta mecbur ve son vazifeyi ifaya sevkeyledi. Toplanan kumandanlar dağıldılar. Ve ertesi günü yapılacak muharebe hazırlıklarına ve tahkimata şüru ettiler".

İsmet Paşa bu azmi ve cesareti iledir ki, Kolordusunu düşmana teslim olmaktan da, esir olmaktan da kurtarmıştır" [39].

İSMET İNÖNÜ AND THE REPERCUSSIONS OF THE FIRST AND SECOND BATTLES OF İNÖNÜ AT HOME AND ABROAD

(Abstract)

This article deals with İsmet İnönü's soldierly qualities and the importance of the First and Second İnönü Battles in the Turkish War of Independence.

[39] M. Cemil (Bilsel), Lozan, c. II., İstanbul 1933, s. 8-9.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK'TE İNSAN SEVGİSİ

E. KORG. CEMAL ENGİNSOY

I. GİRİŞ

Türk milleti, binlerce yıllık bir geçmişe dayanan parlak tarihi boyunca toplum hayatının kültür, sanat, siyaset ve askerlik gibi çeşitli kesimlerinde, çağlarına damgasını vurmuş olan büyük adamlar yetiştirmek bakımından gerçekten, mutlu bir ulustur.

Ulusal tarihimizi yücelten Türk büyükleri arasında Atatürk, hiç kuşkusuz, özel bir yer alır. Eğitimci yönü ağır basan düşünürümüzün sözleri ile: "... hiçbir insan zekâsı, Türklük gerçeğini O'nun kadar yakından, O'nun kadar içinden tanımış değildir. Hiçbir gönül, Türk sevgisini bu kadar büyük olarak tanımamıştır. Atatürk, düşünce adamları gibi, Türk'ün ne olduğunu düşünmekle; gönül adamları gibi, Türk'ü sevmekle kalmamış; Türk'ü kurtarmış, diriltmiş, tanıtmıştır. Onun için, Atatürk ölmüyor; Türklerin, bütün insanların kafasında diriliyor; her dirilişinde de, bir kat gençleşiyor." [1]

Bir batılı kaynak tarafından: "Seçkin bir Türk askeri, reformcu ve devlet adamı" [2] olarak tanımlanan Atatürk, sahip bulunduğu Tanrı vergisi nitelikleri ve geliştirdiği yetenekleri ile batı kavramlarına göre, karizmatik ve pragmatik bir lider olarak sadece ulusuna yön vermekle kalmamış, aynı zamanda, dünya kamu oyunu, özellikle günümüzde Üçüncü Dünya ülkeleri diye anılan toplumları, derin bir şekilde etkilemiştir. Bu etkilemede Atatürk'ün askerlik, siyaset ve reform alanlarındaki üstün başarıları kadar insanlık sevgisine dayanan idealist görüşlerinin de büyük katkısı olmuştur.

Bu yazıda, Atatürk'te İnsanlık sevgisi konusunu ele almakla mutluyum. Bu mutluluğumun kaynağını, O'nun şu sözleri oluşturuyor: "Türk milleti, millî hissi, insanî hisle yan yana düşünmekten zevk alır. Vicdanında, millî hissin yanında, insanî hissin şerefli yerini daima muhafaza etmekle haklı olarak övünür." [3]

[1] İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Atatürk, Türk Dili Dergisi, sayı 383, Kasım 1983, s. 436.

[2] Encyclopaedia Britannica, vol. 2, 1974, p. 255.

[3] A. Afetinan, Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, TTK Yayını, Ankara 1969, s. 21.

Levent Şahverdi Arşivi

II. ATATÜRK'ÜN İNSANLIK İDEALİ

"Olağanüstü bir inkılâpçı olduğunu göz önünde tutarak özellikle, sömürgecilik ve emperyalizme karşı açılan savaşların ilk lideri olduğu inancı ile dünya ulusları arasında karşılıklı anlayışın, sürekli barışın öncülüğünü yapmış olduğunu; bütün yaşamı boyunca, insanlar arasında hiçbir renk, din, ırk ayırımı göstermeyen bir uyum ve iş birliği çağının doğacağına inancını unutmadan; eylemi her zaman barış, uluslar arası anlayış ve insan haklarına saygı yönünde gerçekleşen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk." [4] Bu dikkate değer sözler, çağımızda dünya kamu oyunun en üst düzeydeki resmî temsilcisi olarak tanımlayabileceğimiz, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nındır ve kuşkusuz, çok anlamlı bir değerlendirmedir. Çünkü Atatürk gerçeğinin kurtarıcı ve inkılâpçı örnek liderlik yanları ile birlikte insan haklarına saygı bilincini, diğer bir deyişle, insan sevgisini de belirtir.

Gerçekten Atatürk (1881-1938), en yakın silâh ve inkilâp arkadaşı İnönü (1884-1973)'nün nitelediği gibi: "İnsanlık İdealinin âşık ve mümtaz siması" olarak dünya tarihinde seçkin bir yer almaya lâyık olduğunu yol gösterici sözleri, örnek eserleri ve özendirici etkileri ile kanıtlamıştır.

Atatürk'ün insanlık idealinde özgürlük, bağımsızlık ve insan haklarına saygı ön plânda gelir. Bu büyük Türk'ün özgürlük ve bağımsızlık aşkı, şu sözlerinde açıklıkla yansır: "Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir. Ben, yaşayabilmek için, mutlaka bağımsız bir milletin evlâdı kalmalıyım." [5]

Görülüyor ki; Atatürk'ün özgürlük ve bağımsızlık tutkusu, bencil değil, ulusaldır; hatta, daha da ileri giderek diyebiliriz ki, evrenseldir; diğer bir deyişle bütün insanlık dünyasına yöneliktir. Bu görüşü iki örnekle vurgulamak isterim: İlk örneği, Atatürk'ün (Mustafa Kemal Paşa olarak), 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilâf Devletleri tarafından işgâli üzerine çeşitli millet temsilcilerine yazdığı protestodan aldım: "Osmanlı Devleti'nin siyasî hâkimiyet ve hürriyetine yöneltilen bu son darbe, hayat ve mevcudiyetini, ne pahasına olursa olsun, müdafâa etmeye azmetmiş olan biz Osmanlılardan ziyade; yirminci medeniyet ve insaniyet asrının mukaddes saydığı bütün esaslara, hürriyet, milliyet, vatan duyguları gibi bugünün insan cemiyetine esas olan bütün kurallara ve bu kuralları vücuda getiren insanlığın umumî vicdanına yöneliktir." [6]

İkinci örnek, 17 Temmuz 1922'de Gazi'nin yaptığı konuşmadan aldığım bir pasajdır: "Türkiye'nin, bugünkü mücadelesinin yalnız

[4] XX. UNESCO Genel Konferansı'nın Atatürk ile İlgili Kararı (27 Kasım 1978).
[5] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. III, s. 24.
[6] Atatürk, Nutuk I, İstanbul 1967, s. 417.

Levent Sahverdi Arşivi

Türkiye'ye ait olmadığını, bütün arkadaşlarımız ifade etmiş iseler de, bunu bir daha doğrulamak lüzumunu hissediyorum. Türkiye'nin bugünkü mücadelesi, yalnız kendi nam ve hasabına olsa idi, belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye, büyük ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü, müdafâa ettiği, bütün mazlum milletlerin, bütün doğunun davasıdır." [7]

Atatürk'ün, insanlık idealini taçlandıran barış tutkusu ise, gerçekten dikkate değer bir enginliktedir. Bu büyük Türk, hiç kuşkusuz, her şeyden önce, meslekten yetişmiş bir asker, dolayısıyla bir savaş adamıdır. Kendisinin askerlik hayatı incelenince; savaş tarihini, savaş prensiplerini ve savaş psikolojisini bütün kapsam ve derinliği ile kavradığı; bunları savaş alanlarında büyük bir gerçekçilik ve ustalıkla uyguladığı hemen göze çarpar. "Kumandan, yaratan demektir" [8] inancını taşıyan Atatürk, üstün bir stratejist, usta bir taktikçi, insan gücü ve lojistik konularında da büyük bir teşkilâtçı olarak savaş alanlarında daima başarı kazanmış seçkin bir komutan olmasına rağmen, hiç tereddüte kapılmadan söyleyebiliriz ki, savaşı sevmemiş ve mecbur kalmadıkça ona baş vurmamıştır. Bu görüşümüzü vurgulayıcı nitelikte olmak üzere: "Harpçi olamam. Çünkü, harbin acıklı hallerini herkesten iyi bilirim" [9] diyen Atatürk'ün savaş hakkındaki kesin kanaati şu sözlerinde tam bir açıklıkla yansır: "Savaş, zarurî ve hayatî olmalıdır. Milleti savaşa götürünce, vicdanımda acı duymamalıyım. Öldüreceğiz diyenlere karşı, ölmeyeceğiz diye savaşa girebiliriz. Lâkin; millet hayatı tehlikeye maruz kalmadıkça, savaş bir cinayettir." [10]

Buna karşılık Atatürk, barışçı kişiliğini bütün enginliği ile ortaya koyan, "Yurtta Sulh! Cihanda Sulh!" ilkesini, Türk politikasının temel unsuru yaparak insanlık idealine dikkate değer bir katkıda bulunmuştur. Bu noktada, hemen belirtmek gereğini duyduğum bir husus var: Atatürk'ün barış tutkusu, hiçbir şekilde "Her ne pahasına olursa olsun barış" anlamına alınmamalıdır. Çünkü bu büyük İnsan, militarist olmadığı gibi, pasifist de değildir. Atatürk için önemli olan: "insan haklarına yaraşan bir yaşam" sürdürmektir.

[7] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 40.

[8] İsmail Habip Sevük, Atatürk İçin, Ankara 1981, s. 77. (Baloda Edebiyat İmtihanı başlıklı yazıdan; bu yazı, ilk olarak, 10 Şubat 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanmıştır).

[9] Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara 1984, s. 326.

[10] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 124.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün insanlık idealine ilişkin olarak, değerli bir askerimizin konferans notlarında belirttiği gibi: "Milliyetçi Atatürk, aynı zamanda, insancıl (hümanist) Atatürk'tür. O, bütün insanların eşit hak ve fırsatlara sahip olma davasının şampiyonudur." [11] Atatürk'e göre: "İnsan, mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün dünya milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa, bütün dünya milletlerinin saadetine hizmet etmeye elinden geldiği kadar çalışmalıdır. Kaldı ki, dünya milletlerinin saadetine çalışmak, diğer bir yoldan, kendi huzur ve saadetini temine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, açıklık ve iyi geçim olmazsa bir millet, kendi kendisi için ne yaparsa yapsın, huzurdan mahrumdur. Bunun için, insanlığın hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir organı saymak gerekir. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün organlar etkilenir. Dünyanın filan yerinde bir rahatsızlık varsa (Bana ne?) dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa, tıpkı kendi aramızda olmuş gibi, onunla alâkadar olmalıyız. Hadise ne kadar uzak olursa olsun, bu esastan şaşmamak lâzımdır. İşte bu düşünüş, insanları, milletleri ve hükûmetleri bencillikten kurtarır. Bencillik, şahsî olsun millî olsun, daima fena sayılmalıdır." [12]

Atatürk'ün, bu görüşe dayanan çabalarının amacı, dünya barışına hizmet etmektir. O'na göre: "... dünya barışı içinde insanlığın gerçek mutluluğu, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve muvaffak olması ile mümkün olur." [13] Böylece Atatürk, insanlık idealine olan bağlılığını vurgulamış oluyor ve daha da ileri giderek, şu inancını belirtiyor: "İnsanları mutlu edecek yegâne vasıta, onları birbirlerine yaklaştırarak, onları birbirlerine sevdirerek, karşılıklı maddî ve manevî ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir". [14]

Atatürk'te insanlık idealinin kökleşmesi, O'nun şu inancından kaynaklanır: "Artık, insanlık kavramı, vicdanlarımızı temizlemeye ve hislerimizi yüceleştirmeye yardım edecek kadar yükselmiştir." [15] Bu görüşten hareketle Atatürk, şu prensibi öngörür: "Vatandaşların, bir milletin fertleri olmak itibariyle, millete, onun devlet ve hükûmetine ve mensup olduğu milletin medenî insanlığın bir ailesi olması açısından, bütün insanlığa karşı, birtakım vazifeleri vardır". [16]

[11] Necip Torumtay, Atatürk, 1981, p. 23 (eser İngilizce'dir).
[12] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 278-279.
[13] a.g.e. c. II, s. 273
[14] a.g.e., c. II, s. 270.
[15] a.g.e., c. II, s. 270.
[16] A. Afetinan, Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, TTK Yayını, Ankara 1969, s. 16.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün insanlık ideali, geleceğe yöneliktir ve umut doludur. Daha 1923 yılında, söylediği şu sözlerdeki içtenlik ne kadar etkileyicidir: "Doğudan şimdi doğacak olan güneşe bakınız. Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün doğu milletlerinin de uyanışını öyle görüyorum. Bağımsızlık ve hürriyetine kavuşacak, daha çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşları, şüphesiz ki, ilerlemeye ve refaha yönelmiş olarak vuku bulacaktır. Bu milletler, bütün güçlüklere ve bütün engellere rağmen, mânileri yenecekler ve kendilerini bekleyen geleceğe ulaşacaklardır. Müstemlekecilik ve emperyalizm yer yüzünden yok olacak, yerlerini milletler arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen, yeni bir ahenk ve iş birliği çağı alacaktır".[17] "Geleceğin yüksek ufuklarından doğmaya başlayan güneş, asırlardan beri ıstırap çeken milletlerin talihidir. Bu talihin artık bir daha siyah bulutlara bürünmemesi, milletlerin ve onların önderlerinin dikkat ve fedakârlığına bağlıdır."[18] "İnsanlığa yönelmiş fikir hareketi er geç muvaffak olacaktır. Bütün mazlum milletler, zalimleri bir gün yok edecek ve ortadan kaldıracaktır. O zaman dünya yüzünden zalim, mazlum kelimeleri kalkacak; insanlık, kendisine yakışan bir sosyal duruma erişecektir."[19]

Atatürk, insanlık idealini savunmaya azimlidir: "Biz, kimsenin düşmanı değiliz! Yalnız, insanlığın düşmanı olanların düşmanıyız."[20]

Atatürk'ün insanlık ideali, asil ruhundaki insanlık sevgisinden kaynaklanır. Değerli fikir adamlarımızın sözleri ile: "Hiçbir faninin erişemeyeceği kadar üstün ve yüce bir insan sevgisine sahip..."[21] olan Ulu Önder, "İnsanlık idealine hizmet ederek insanlığa yeni değerler katan; Türk milletinin zekâ ve yeteneğini, tarihî oluşumdan da güç ve kuvvet alarak, insanlığın saadetine ve huzuruna hizmet veren ve insanlığı zafere ulaştıran yüce bir kişidir."[22]

Atatürk'ün insanlığa beslediği sevgide çocuklara ve gençlere olan derin şefkati özel bir yer alır. Bu konuda bir örnek vermek istiyorum: "Konya'da iken, Kız Öğretmen Okulu'nda bir müsamere verildi. Kızlar, Kızılay'a ait bir piyes temsil ediyorlar. Savaştan sakat dönen delikanlı, soylu bir duygu

[17] Dünya Gazetesi, İstanbul, 20 Aralık 1954.

[18] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 250-251.

[19] a.g.e.,c. II, s. 29.

[20] Ferit Celal Güven, Ülkü Dergisi, c. XII, sayı 70, 1938, s. 31.

[21] Bekir Tünay, Atatürk'ün Üstün Kişiliği, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı 3, Ankara, Temmuz 1985, s. 847.

[22] Hamza Eroğlu, Makaleler, Ankara 1978, s. 168.

Levent Şahverdi Arşivi

ile, nişanlı olduğu kıza yüzüğü geri verirken kız da, aynı temiz duygu ile, bunu reddeder. Bu sahne karşısında Gazi, mendilini çıkarmış, gözlerindeki yaşları siliyor. Dumlupınar ve İzmir'den sonra, Millet Meclisi'nde Büyük Zafer'e ait Nutkunu söylerken, muharebenin bilmem kaçıncı günü dolgun bir düşman kolordusunun, kurulan ölüm ağına doğru gaflet içinde ve kendi gözleri önünde ilerlediğini anlatıyor. "İlerlediler, geldiler ve sadece bir kelimeyle hepsi bertaraf edildiler" dedi. Bir bertaraf kelimesi ile bir kolordunun yok oluşunu anlatan adam, bir mektep piyesinde ağlıyor. Evet, O'nun ruhunda Baobap (Afrika ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yetişen bir ağaç) ile menekşe ve yıldırımla ince bir acıma duygusu beraber yaşardı." [23] Bu çelişkili gibi görünen nitelikler, değişik ölçülerde olmak üzere, insan psikolojisinin bir belirtisidir. Bu psikolojik çelişkilerle ilgili ilginç bir örnek vermek isterim:

II. Dünya Savaşı'nın başarılı İngiliz komutanlarından Feltmareşal Wavell'in bir yazısında general (diğer bir deyişle, komutan) ile ilgili dikkate değer bir tanımlama göze çarpar. Socrates (Sokrat)'e atfedilen bu tanımlamaya göre: "General, askerlerinin yiyeceğini ve savaşta gerekli olan malzemeyi tedarik etmesini bilmelidir. Plânlar kurabilmek için hayalen zengin olmakla beraber, işlerin pratik tarafını da gözden kaçırmamalıdır. Kendi plânlarını tatbik için lâzım gelen gücün de bulunması gerekir. General çok inceleyici, yorulmaz derecede çalışkan, kurnaz, nazik, gaddar, sade tavırlı ve şeytan gibi olmalıdır. Aynı zamanda hem bekçi, hem haydut; müsrif ve hasis; titiz, cüretli ve basiretli olması lâzımdır. General, bütün bu ve bunun gibi daha birçok nitelikleri ya yaradılıştan haiz olmalı ya da sonradan elde etmelidir. Taktikten de anlaması şarttır. Zira, bir taş yığını bir bina olmadığı gibi düzenden yoksun bir insan topluluğu da, bir ordu olamaz". Gerçekten ilginç bu tanımlama, strateji, fiziksel ve moral sağlamlık gibi bazı temel unsurları kapsamadığından, kuşkusuz, tam bir örnek olamaz; bununla beraber, temelde, gerçek payı taşıdığı da şüphe götürmez. Çünkü tarihte isim yapmış birçok komutanın başarısı, bu ve benzeri çelişkili niteliklerin, duruma uygun olanları kullanmaları becerisine büyük ölçüde bağlı kalmıştır. Sözü edilen niteliklerden bir bölümü (özellikle, üstün plânlama ve uygulama gücü, yorulmaz derecede çalışkanlık, nezaket, cüret ve basiret) Atatürk'te de belirgindir. Fakat Atatürk daha ziyade, yanılmaz ileri görüşlülüğü, gerçekçiliği, fırsatları anında değerlendirme yeteneği ve sarsılmaz kararlılığına dayanan dengeli tutumu ile dikkati çeker. İşin en dikkate değer tarafı, Atatürk'ün bu

[23] İsmail Habib Sevük, Atatürk İçin, Ankara 1981, s. 92.

Levent Şahverdi Arşivi

komutanlık niteliklerini, siyaset alanında da, devlet adamlığı niteliğine dönüştürebilme becerisidir. Bunun sonucu olarak, tanınmış tarihçi Toynbee'nin belirttiği gibi: "Tarih sayfalarında kendisi için müstesna bir yer sağladı." [24]

III - ATATÜRK'ÜN EVRENSEL ETKİSİ

Türk Kurtuluş Savaşı'nın Başkomutan'ı, çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve Türk İnkilâbının yaratıcısı olarak; Atatürk'ün, mensubu olmakla daima övündüğü, aziz milletini etkileyerek yönlendirmesi, doğal bir sonuç sayılabilir. Fakat evrensel çapta etki yaratmak, özellikle Asya ve Afrika ülkelerinden birçoğunun gözünde kahramanlaşmış bir sembol olarak benimsenmek, sanırım, olağan üstü bir kişiliğin var oluşu şeklinde değerlendirilmeyi haklı kılar. Atatürk'te bu olağan üstü kişiliği belirleyen liderlik nitelikleri arasında, ilk bakışta pek de göze çarpmayan, fakat gerçekte, bu büyük Türk'ün ruhsal özünü oluşturan derin bir duygu vardır; insan sevgisi. Atatürk'teki bu hümanist duygu, O'nun gerçekleştirdiği üstün başarıların yarattığı izlenimleriyle birleşince, evrensel bir etkinin oluşmasında büyük rol oynar. Bu etki, daha ziyade inceleme ve değerlendirme alanında olmak üzere, batıda da göze çarpmakla beraber ilham kaynağı olmak ve örnek teşkil etmek bakımından, Asya ve Afrika'nın sömürgelikten kurtulma çabasındaki ülkelerinde, özellikle İslam dünyasında, dikkate değer bir düzeye ulaşmıştır.

İnsanlık idealine gönülden bağlılığı dolayısıyla, Atatürk'ü evrensel yapan nitelik, O'nun soylu kişiliğinden kaynaklanır. Bu hususu bir örnekle vurgulamak isterim. Uzun süre Türk Tarih Kurumu Genel Müdürlüğü yapmış olan, Sayın Uluğ İğdemir'in anlattığına göre: "Atatürk'ün yaşamı sona erdiği gün (10 Kasım 1938), Dolmabahçe Sarayı'nda yaverler (emir subayları) odasında toplanmış, göz yaşlarımızı döke döke, O ve O'nunla ilgili anılardan söz ediyorduk. Atatürk'le beraber Samsun'a çıkmış ve uzun yıllar O'na emir subaylığı yapmış olan rahmetli Muzaffer Kılıç, şu ilginç anısını anlatmıştı: Başkomutanlık Meydan Muharebesi (30 Ağustos 1922)'ni kazandığı günden bir gün sonra, savaş alanını geziyorduk. Savaş alanı, ölüler ve bırakılmış araçlar ile dolu idi. Atatürk, bu dehşet verici manzaradan çok etkilenmişti. Bir ara bana döndü ve: (— Görüyor musun çocuk, bu manzara insanlığın yüzünü kızartacak bir şey. Ama, kabahat bizde değil. Biz, sadece yurdumuzu savunduk) dedi ve biraz sonra yerde bir

[24] Arnold J. Toynbee, Turkey, New York 1927, p. 115.

Levent Şahverdi Arşivi

Yunan bayrağı görünce: (—Derhal bu bayrağı kaldırın! Bir milletin bağımsızlık simgesi yerde sürünmez), diyerek bayrağı yerden kaldırttılar".

Atatürk'ün, evrensel etkisini özetle belirtmek üzere, önce batının izlenimleri ile ilgili birkaç örneğe değineceğim.

Observer (Londra) Gazetesi: "Çağımızda hiçbir isim, Atatürk'ünkü kadar büyük bir saygı görmemiştir. Atatürk, sadece Türkiye'nin tüm yaşamını değiştiren bir dâhi değil; aynı zamanda, uluslar arası ilişkilere iyi, sadece iyi katkılarda bulunmuş bir adamdır." [25]

Illustration (Paris) Dergisi: "Atatürk tarafından gerçekleştirilen eseri, bir ağıtın dizeleri ile kısaca açıklamak mümkün değildir. (O halde) O'nun saygı değer hatırasını şimdi, yüzyılımızın en seçkin insanına yaraşır bir tarzda, hayranlık ve takdir duyguları ile selâmlamakla yetinelim." [26]

Bir Amerikalı asker-diplomat (General Sherill)'in görüşüne gelince: "Türkiye, Mustafa Kemal'in büyük kişiliğinde çağımızda hiç kimsenin erişemediği çapta bir deha yetiştirmiştir." [27]

Bir Alman dergisinde (Wissenund Wehr-Bilim ve Savaş) göze çarpan değerlendirme: "İstiklâl Mücadelesi'ni yapan Türk milleti önünde, saygı ile eğilmeden bu satırlara son veremeyiz. Zafer neşesi ile sarhoş olan diplomasinin hükmünü, sarsılmaz bir azimle hayır diyerek yırtma ve yüzlerine fırlatma örneğini biz Almanlar, Türklere borçluyuz".

Tanınmış Alman düşünürü, Herbert Melzig'in görüşü de, gerçekten anlamlıdır: "Kemal Atatürk, kendi ulusu ve insanlık için beslediği sevgi ile, bir dâhinin neler yapabileceği hususunda bütün dünyaya görülmedik, işitilmedik bir sahne seyrettirmektedir".

Batıda, uygarlığın beşiği olarak nitelenen eski Yunanistan'ın mitolojik kahramanlarına yaraşır şekilde, Yunan basını, özellikle 1930'lu yıllarda, Atatürk'e övgüler sunar. Örneğin, Kathimerini (Atina) Gazetesi: "Her millet, toplumunu zafere, refaha ve mutluluğa eriştiren büyük adamları için anıtlar diker. Fakat Türkler, Atatürk'ün heykelini yapmak için gerekli taşı aramak ve her dağı kazmak zorundadırlar. Çünkü Türkiye, herkesin imrendiği, sadece dostlarının değil, düşmanlarının da hayranlığını kazandığı ve ölümü yalnız Türkiye için değil, bütün dünya için kayıp teşkil eden bir adama sahip olmanın mutluluğunu duymuştur." [28]

[25] Special News Bulletin, 14 November 1980, p. 2.
[26] a.g.e., p. 3.
[27] a.g.e., p. 2.
[28] a.g.e., p. 2.

Levent Sahverdi Arşivi

Hele, bir ölüm-kalım savaşına giriştiği ve yenilgiye uğrattıktan sonra dostluk elini uzattığı bir milletin basınında yer alan şu satırlar: "O'nun ismi, dünya tarihinin kahramanları arasında silinmez bir şekilde kalacaktır. Çünkü kişiliği, kendi ülkesinin sınırlarını aşmıştı. O'nu hem düşman ve hem de dost olarak tanımış olan Yunan milleti, kendisini bir düşman olarak ne kadar takdir etmişse, bir dost olarak da o kadar sevmişti".

Nihayet, çok anlamlı diğer bir örnek: Doğumunun 100. yılında bütün dünyada anılması için, 1978'de UNESCO Genel Konferansı'nın, bir çekimsere karşı, oy birliği ile aldığı karar, Atatürk'ün artık bütün insanlık tarihine mal olmuş bulunan kişiliğinden kaynaklanır. UNESCO Genel Konferansı'nda konu görüşülürken İsveç delegesi: "Dünyada birçok büyük adam var. Hepsini böyle anacak mıyız?" şeklinde konuşmuş; bunun üzerine, Sovyet delegesi, elini masaya vurarak, şu yanıtı vermiştir: "Genç delege arkadaşıma hatırlatırım ki; Atatürk herhangi büyük bir adam değildir. Atatürk, bu çağa damgasını vurmuş olan adamdır".

Atatürk, doğu ülkelerini, özellikle İslam dünyasını, büyük boyutlara varan bir düzeyde etkilemiştir. Nitekim; Encyclopaedia Britannica'da belirtildiği gibi: "Mustafa Kemal'in Türkiye'yi kurtarma mücadelesi, Afrika ve Asya'da doğum halindeki birçok devletin, bağımsızlık yolunda çarpışmaları için ilham kaynağı olmuştur." [29]

İngiliz ansiklopedisi, bu görüşünde yalnız değildir. Nitekim; Economist (Londra), konuyu benzer bir açıdan ele alıyor ve şu ilginç değerlendirmeyi yapıyor: "Mustafa Kemal, çeşitli sınıflardan oluşan bütün bir milleti, insan üstü çabalarla, bir nesil içinde, batının hayat standartlarına ulaştırdı. Rusların Büyük Petro'su, bütün Rusya'yı batılılaştırdı. Fakat Atatürk, sadece Türkiye'yi batılılaştırmakla kalmadı; bütün İslâm dünyasının da kaderini tayin etti. Çünkü Türklerin gerçekleştirmiş olduğu şeyler, gelecekte, bütün Müslümanlar tarafından uygulanacaktır." [30]

Atatürk'ün etkisi, doğuda, bugün Üçüncü Dünya olarak tanımlanan ülkelerde, özellikle İslâm dünyasında, engin boyutlara ulaşır. Bu ülkeler, kendi geleceklerine ışık tutan bu Büyük Adam'ı her zaman şükranla anarlar. Örneğin, Pakistan'ın seçkin devlet adamı ve kurucusu Muhammed Ali Cinnah, Kasım 1954'teki bir konuşmasında, Atatürk için şöyle diyor: "O, Türkiye'yi kurtarmakla, bütün dünya uluslarına, Müslümanların seslerini duyuracak kudrette olduğunu ispat etti".

[29] Encyclopaedia Britannica, vol. 2, p. 255.

[30] Special News Bulletin, p. 2.

Levent Sahverdi Arşivi

Tunus Devlet Başkanı Habib Burgiba'nın 1963'teki konuşmasında da, şu dikkate değer sözler göze çarpar: "Biz, O'nun kişiliğinde, savaş alanlarında büyük bir asker olduğunu ispat ettikten sonra, her şeyin büsbütün kaybolduğu sanıldığı bir anda, ulusundan ümidini kesmeyi şiddetle reddeden, Tanrı'nın seçtiği büyük insanı yüceltiyor, kutluyoruz. Atatürk, ölümü köleliğe üstün tutan bir milletin neler yapabileceğini, şaşkınlık içindeki bir dünyaya göstermiştir. Bu örnek unutulmayacak; O'nun ölmez eseri, egemenliklerini elde etmiş olan ulusların kaderlerine hükmedenler için ışıklı bir örnek ve ilham kaynağı olarak kalacaktır."

Çin basınından bir örnek (Kasım 1938): "Atatürk, istilâcıları vatandan nasıl bir ruhla ve ne gibi vasıtalarla püskürttüğünü göstermek suretiyle ulusal kurtuluşun yöntemini ortaya koymuştur. O'nun düşünüş ve davranışının kalplerimizde her an canlı kalacağını, ulusal uğraşlarımızda bize güç vereceğini ve destek olacağını düşünerek avunabiliyoruz".

Bu bölümde, Millî Kurtuluş Savaşı'mıza maddî ve manevî yardımları ile devamlı destek sağlamış bulunan Hindistan (o tarihlerde Pakistan'ı da kapsıyordu)'daki gözlemlere yer vermemek haksızlık olur: "O, genellikle Atatürk olarak biliniyor. Atatürk, birkaç sebepten, gerçekten de Türklerin babası'dır. O'na mazlum milletlerin babası demek belki daha uygun düşer. Çünkü diğer millî liderlerden farklı olarak O, kendi milletinin olduğu kadar, doğu milletlerinin ve esir ülkelerin refahlarını ve istiklâllerini de düşünüyordu. İşte bunun için, O'nun Türkiye'de ve Türkiye için yaptıklarının mânâsı ve etkisi, Türkiye sınırlarını çok aşmaktadır." [31]

Büyük Hint şairi (Nobel Ödülü sahibi) Rabihdranath Tagora'un şu anlamlı sözleri: "Kemal gelip, geçmişinin şanlı hatıralarını yeniden yaşatırcasına önümüze yeni bir Asya modeli koyuncaya kadar, Türkiye'ye Avrupa'nın Hasta Adam'ı denirdi; fakat Kemal'in gerçekleştirdiği bu yeni Asya modeli doğu ülkeleri için yeni bir hayat ümidi olmuştur. Bu bakımdan; Kemal'in getirdiği ruh, en yüksek saygıya ve takdire lâyıktır." [32]

Buraya kadar özetlemeye çalıştığım Atatürk'ün evrensel etkisi, O'nun gerçek büyüklüğünü belirleyen örneklerin ancak bir kısmıdır. Bu bölümü, dünyaca ünlü iki otoritenin (Bismarck ve Confucius) büyük adam konusundaki değerlendirmelerinden yararlanarak tamamlamak isterim.

[31] S.A.H. Haqqi, Üçüncü Dünya Milletleri Açısından Mustafa Kemal ve Kemalizm, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı 2, Ankara, Mart 1985, s. 341.

[32] S.A.H. Haqqi, Turkey, Atatürk and India, Ankara 1985, p. 8.

Levent Şahverdi Arşivi

Bismarck'a göre: "Gerçek büyük adamı şu üç nitelik belirler: Tasarımda soyluluk; uygulamada insanlık, başarıda ılımlılık." [33] Bana göre, Atatürk, bu tanımlamanın amaçladığı büyük adamdır. Çünkü O'nun bütün ulusal tasarımlarında soyluluk göze çarpar. Buna göre milletini, önce bağımsızlığa kavuşturmak, sonra da, çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak gibi haklı amaçlara yönelerek, tasarımdaki soyluluğunu kanıtlar. Atatürk, uygulamalarında adaleti daima ön plânda tutarak, insanca davranışı prensip edinmiştir. Örneğin ulusumuz için bir ölüm-kalım mücadelesi demek olan Kurtuluş Savaşı'nda gerek askerî birlikler ve gerek millî kuvvetler tarafından esir edilen düşman askerlerinin hayatlarının korunmasına olağan üstü özen gösterilmesini istemesi [34], Atatürk'ün en zor anlarda bile insanca davranabileceğinin anlamlı bir kanıtıdır. Atatürk'te başarı anında ılımlı davranma niteliği, yabancılar tarafından bile takdir edilecek kadar belirgindir. Örneğin bir İngiliz yazarına göre: "Atatürk, gerçekten olağan üstü insandı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda baş gösteren anarşik ortam içinde tam zamanında ortaya çıkan bir devdi. Gerçekten, Türkiye'nin kaderini değiştirdi. Moralini yitirmiş ve parçalanmış ülkesine bağımsızlık ve gururunu yeniden kazandırmak suretiyle, askerî yenilgiyi zafere dönüştürdü. Başka milletlerin ülkelerini ele geçirmek veya onlara saldırmak için hiçbir girişimde bulunmadı, bu bakımdan eşsiz bir gerçekçi idi." [35]

Confucius'e göre ise, üstün insanı simgeleyen üç nitelik vardır: "Faziletli, akıllı ve cesur olmak." [36] Atatürk, bu üstün insan tipinin, her halde, en göze çarpan örneklerinden biridir. Bu görüşümüzde yalnız değiliz. Nitekim; II. Dünya Savaşı'nın kaderinde etkin bir rol oynamış olan General Mac Arthur: "Geçen birkaç yılının sıkıntılı zamanlarında, dünya sorunlarının çözümlenmesi işine, büyük istidatlarını katabilmek için O'nu hâlâ hayatta görmek isteğini çok kere duymuşumdur" [37] diyor ve Atatürk'e olan hayranlığını şöyle dile getiriyor: "Ölümü ile dünya, büyük ve dâhî bir önderini; Türk milleti, en seçkin ve kahraman evlâdını; insanlık da, uzak görüşlü ve korkusuz bir mücahidini kaybetmiştir." [38]

[33] The New Dictionary of Thoughts, U.S.A. 1957, p. 248.
[34] Atatürk Haftası Armağanı, Gnkur. Basımevi, Ankara 1982, Belge 3.
[35] David Hotham, The Turks, London 1972, p. 21-23.
[36] The New Distionary of Thoughts, p. 385.
[37] Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mart 1947.
[38] Hürriyet Gazetesi, 10 Kasım 1948.

Levent Şahverdi Arşivi

Sonuç olarak: "Atatürk, seçkin tarihî kişiliğinden kaynaklanan kurtarıcı, kurucu ve inkılâpçı liderliği ile sadece Türk milleti için ulusal bir kahraman olmakla kalmamış: aynı zamanda, derin bir insan sevgisine dayanan insanlık ideali ve ilham kaynağı eserleri ile, bütün dünyada insan haklarının gerçekleşmesine katkıda bulunmak suretiyle, bütün insanlık için de bir onur simgesi olarak insanlık tarihindeki seçkin yerini almıştır." [39]

THE HUMANISM OF ATATÜRK

(Abstract)

The author of this article describes Atatürk's "Ideal of Humanism" and relates it to his love of mankind. To illustrate his points the author quotes passages from Atatürk's speeches and refers to specific incidents in his life.

[39] Turkish National Commission for UNESCO, Atatürk, 1963, p. 215.

Levent Şahverdi Arşivi

MİLLÎ EGEMENLİK VE TEMSİLİ

Prof. Dr. KEMAL DAL

I. GENEL OLARAK

A. Egemenlik Kavramı

Egemenlik (souverameti) öteden beri tartışılagelmiş bir kavramdır. Dilimizde hâkimiyet, hükümranlık deyimleri zaman zaman egemenlik deyimi ile eş anlamda kullanılmaktadır.

Hâkimiyet, daha çok, devletin ülke ve milleti üzerindeki otoritesini, yukardan aşağıya doğru, duruma hâkim ve sahip olmasını anlatır. Hükümranlık ise Arapça ve Farsca eklerden yapılmış (Arapça hükm, Farsca-rân'dan) hüküm ve saltanat süren anlamında, idare edenlerin hüküm ve saltanatını anlatır.

Egemenlik dilimize sonradan kazandırılmış bir kelimedir. Bir toplumun bağımsız olarak, kendi kendine hareket etmesini, karar almasını, kimseden emir ve kumanda almadan kendi işlerini yürütebilmesini, kendi kendine yeterliliğini anlatmada daha yerinde bir terim olarak tutunmuştur.

Millî egemenlik, bir milletin bağımsız olarak kendi kendine karar verip hareket etmesi ve hiçbir baskı ve etki altında kalmadan, kendi yönetimini kendisinin tayin etmesi demektir. Yani bir millet kaderini tayinde, kendi gücü ile, bağımsız olarak iç ve dış engelleri aşarak, kendi kaderini ve kendi siyasî düzenini kurma gücüne sahip ise, o millet egemendir. Böyle bir milletin bu işleri yapmadaki üstün gücüne millî egemenlik denir.

B. Egemenliğin Gelişmesi

1) *Egemenliğin Teokratik İzahı:* Egemenliği teokratik açıdan izah edenler, bütün güç ve kuvvetin Allah'tan kaynaklandığını kabul etmektedirler. Bu, bütün gücün ilahî kudrete, Allah'a ait olduğu esasıdır. Bu düşünce ve inanç, ilk çağlardan beri süregelmiştir. Değişik aşamalarda değişik şekillerde açıklaması yapılmışsa da, esasında egemenlik hep ilâhî kudrete aittir denmiştir. İlâhî kudret, egemenliği, ya kendisi insanlar hayrına kullanmıştır ya da kendi vekilleri vasıtasıyla kullandırmıştır. [1]

[1] Bertrand de Fouvenel, Du Pouv-Oir, Hachette, Paris 1972, s. 40-45. Georges Burdeau, Droit Constitutionnel Et Institutions Poliques, Librairie générale de Droit et de Jurisprudenec, Paris 1976, s. 123

Jacques Ellul, Histoire des Institutions, T. Second, s. 160, 163, 229, 277, 299.

Levent Şahverdi Arşivi

İlâhî hâkimiyet kavramı üzerinde fazla durmayacağız. Bugün yerini toplum hâkimiyetine bırakmıştır. İlâhî egemenliğe göre meydana getirilen devlet düzeni, teokrasi ismini alır.

2) *Egemenliğin Demokratik İzahı:* Egemenliğin ilâhî kudrete ait olarak ortaya konması, bu kavramın gelişmesinde ilk aşamadır. İlâhî kudretin temsilcisi olarak, onun egemenliğini kullananların, giderek bunu, insanların yararına kullanabilmek için elinde bulundurduklarını ileri sürdükleri görülüyor. [2] Hatta St. Thomas d'Aquin, idare edenlerin demokratik şekilde halk tarafından seçimi yolunu da açık tutuyor. [3] Bu düşünceler 14. asırda Padua'l Marcile tarafından daha net bir şekilde anlatılmıştır. Yasama ve yürütmenin birbirinden ayrılması gerektiğini ve yasama yetkisinin halka ait olduğunu, ilk defa bu düşünür söylemiştir. [4]

Millî egemenlik fikrinin doğuşu bu başlangıçlardan sonra 18. asırda hızlanmıştır. Bunda Fransız düşünürü J.J. Rousseau'nun büyük rolünü burada belirtmek gerekir. [5] 18. asır Fransa'sında J.J. Rousseau'nun oluşturduğu sosyal anlaşma ile meydana getirdiği müşterek irade, 1789 Fransız İhtilali'nden sonra, millet iradesi, millî irade ismini almıştır. 1789 Fransız İhtilali, J.J. Rousseau'nun sosyal anlaşması ile oluşturduğu toplumu millet haline dönüştürmüştür. Bunda Fransız düşünürü Sieyès'in önemli rolü vardır. Fransız Yasama Meclisi'ne (Etats-Generaux) Tiers-Etat dediği toplum kesiminin katılması ve kanunların yapılmasında söz sahibi olmaları, millet denen toplum kompozisyonunun oluşmasını sağlamıştır. Böylece fertlerin teker teker katkıda bulunduğu toplum, millet olmuştur. Bunların iradelerinin birleşmesinden oluşan toplum iradesi de, millet iradesi-millî irade ismini almıştır. Bu irade bütün millet fertlerinin katkısı ile oluştuğu için onlara kendisini kabul ettirmiş en meşrû hukukî güç ve irade olarak kabul edilmiştir. Meşrû hükûmet ve kanun buna dayanmıştır. Bütün bunları

[2] a.g.e., (Thomas d'Anquin'in fikirleri, s. 149. St. Thomas d'Aquin'in demokratik egemenliğe istikamet gösteren düşünceleri için bkz. Michel Curtis, The Great Pubitical Theories, Volum 1., s. 187.)

[3] G. Mosca G. Bouthaul, Histoire des Doctrines Politiques, Bibliotheque Payot, Paris 1965, s. 65.

[4] a.g.e., s. 71.

[5] İnsan ilkel olarak tabiî hayatta yaşarken devlet düzenine geçmiştir. Bu, kişinin ferdî iradesini topluma devretmek suretiyle, toplum iradesini oluşturacak bir sosyal anlaşma oluşturuyor. Toplum iradesinin oluşmasında sosyal mukavelenin tarafları olan fertler, eşit olarak iradelerini topluma devrederek katkıda bulunmaktadırlar. Herkesin eşit katılmasından oluşan toplum iradesi, meydana gelen devlet düzeninde hukuken ve meşru olarak en güçlü iradedir. Kanun koymak bu iradeye aittir diyordu Paussean.

Levent Şahverdi Arşivi

yapabilen millete de egemen millet denmiştir. Bu irade aynı zamanda millet egemenliği ismi ile anılmıştır.

Bu millî egemenlik kavramına reaksiyon olarak, bir de halk egemenliği kavramı geliştirilmiştir. Millet egemenliği, fertlerin ayrı kişiliğe sahip olmadan bir bütünü tamamlaması ve bütün fertlerin üstünde bir tüzel kişilik oluşturmasıdır.

Halk bir toplumdur. Bir toplumda fertler birbirine eşit ve her biri ayrı bir kişidir. Kendisini oluşturan fertler bu toplum içinde kişiliklerini korurlar, aynen J.J. Rousseau'nun toplum iradesi gibi bir iradeyi oluştururlar, fakat kendi iradelerini de kaybetmezler. [6]

C. Millî Egemenliğin Sonuçları

Egemenlik milletindir, bir bütündür, parçalanamaz, bölünemez ve devredilemez. [7] Bu niteliklere sahip olan egemenliğin yegane sahibi millettir. Milletin bütün fertleri, birbirine kaynaşmış bir tüzel kişiliktir. Ancak böyle bir toplum kompozisyonu, bu özellikleri gösteren bir egemenliğe sahip olabilir. Egemenlik doğrudan kullanılamadığı için seçim yolu ile temsilcilerin yetkisi haline dönüştürülebilir. [8]

D. Egemenlik ve İktidar

İktidar, devletin siyasî iktidarı, devlet iktidarı, devlet idaresi, hükûmet etme deyimleriyle anlatılmaktadır. Devletin siyasî iktidarı, devlet içinde emir ve kumanda etme gücü, kural koyma yetkisi olarak da ifade edilmiştir. Devleti idare etmek ve iktidarı yönetmek için, onu biçimleyip idare edenlerin onu bir güç olarak ortaya koyması, egemenliğin sahibine aittir. O halde, devlet iktidarı için, egemenliğin sahibinden kaynaklanan, devlet idare etme gücü ve kuvveti denebilir. Bu güç ve kuvvet ile idare edenler emirler verir, kurallar koyar.

Devlet iktidarının egemenlikten kaynaklanan gücünü, anayasa ortaya çıkarır. Anayasa, egemenliğin sahibinin gücünü kanalize eder, onu bir devlet gücü ve kuvveti şeklinde ortaya çıkarır. İktidar devamlı olarak devletindir. İktidarı harekete geçiren idare edenlerdir. Bunlar değişebilirler. Bu, egemenliğin sahibinin rızasıyla olur.

[6] Millet, halk, millî egemenlik, halk egemenliği kavramları için bkz. Facques Maritain I, Homme et L'Etat, s. 4, 23,. 26 vd.

[7] 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi 3. maddesi

[8] André Hauriou et Jean Gicquel, Droit Constitutionnel et Institutions Politiques, Paris 1980, s. 373.

Levent Şahverdi Arşivi

Devlet iktidarı, kanun koyuculuğunu egmenlikten alan bir güç ve kuvvet olduğu için, bütün güçlerin ve kuvvetlerin üstünde bir otorite olarak görünür. Devletin kurallarını uygular uymayanları uydurur. [9]

E. Egemenliğin Temsili

1) *Temsilin Gerekliliği*

Doğrudan demokrasi ancak antik devirde ve az nüfuslu toplumlarda uygulanabilmektedir. Bugün, milyonlarca insandan meydana gelen milletlerin bir meydanda toplanarak egemenliğini kullanması, karar alması, kanun çıkarması mümkün değildir. Milletler sahip oldukları egemenliği direkt olarak kullanamazlar.Bu sebepten kendilerine temsilci bulmak yolu ile egemenliği kullanmak zorundadırlar. O halde temsil, egemenliğin vaz geçilmez bir vasıtasıdır. Millet, kendi egemenliğini kendisi kullanamadığı için onu yapabilecek nitelikte kimselere havale etmektedir. Böylece temsil bir taraftan vaz geçilmez bir vasıtadır bir taraftan da mantıkîdir. [10]

2) *Temsilin Aracı, Seçim*

Egemenliğin temsili, seçim yolu ile sağlanır. Seçim, egemenliğin sahibinin kabul ettiği anayasa ile meydana getirdiği devlet düzeninde, iktidarın kim tarafından kullanılacağını tesbit eder. Bu bir çeşit tercihtir. Bu tercih, millet denen tüzel kişiliğe sahip insan kümesinin, iradesini ortaya çıkaran bir usuldür. Bu tercihi, seçmen olma hakkına sahip olanların hepsi oy kullanarak yerine getirir. Seçim, anayasada devlet iktidarını elde etmenin yolu olarak gösterildiği için, ancak bu yolla devlet iktidarına gelinebilir. Seçim yolu ile milletin temsilcisi olma, seçilene devlet gücünün geçmesini sağlar.

3) *Temsilin Karakteri*

Egemenliğin sahibi olan millet, seçim yolu ile temsilcisine o şekilde temsil yetkisi verir ki; temsilcinin aldığı karar, yaptığı iş ve kullandığı oy, sanki millet tarafından alınmış karar gibi hukukî hüküm ve sonuç doğurur.

Temsil, millî bir temsildir. Seçmen, oy vermek suretiyle temsilci olacak kimseyi seçerken bir ön talimat vermez. Seçilenler hiçbir şekilde kendisini

[9] Bülent Nuri Esen, Anayasa Hukuku'nun Genel Esasları, s. 183.
Tarık Zafer Tunaya, Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku, İstanbul 1969, s. 314 vd.
G. Burdeau, Droit Constitutionnel et Institution Politique, Paris 1976, s. 129 vd.

[10] Monterquieu Esprit des Lois L. XI. 6; Duverger, Institution Politiques et Droit Constitutionnel Presse unt. de France, Paris 1970, s. 99 vd.

Levent Şahverdi Arşivi

seçenlere hesap vermek zorunda değildir. Seçmenlere devlet iktidarının devri, geçici bir zaman içindir. [11]

4) *Temsilin Çağdaş Gelişmesi*

Temsil, çağımızda politik etkilerle değişmektedir. Temsilci seçimlerde, seçmenin oyları ile ortaya koyduğu kamu oyunu parlamentoda yansıtmak ve bundan çıkan parlamento kompozisyonunu oluşturmak için temsil görevi yapar. [12] Ama temsilci seçilen kimsenin, kendisi ve partisi de bir taraftan konuşma, toplantı ve programlarıyla kamu oyunu etkiler. Seçmenle, seçilen arasında tek yönlü bir ilişki yoktur, karşılıklı etkileşim vardır.

Günümüzde seçmen, millî iradenin oluşmasında partiye ve programa önem vermektedir. Böylece seçmen topluluğunun karşısında, değişik fikir ve düşünceleri savunan kadrolardan oluşmuş partiler vardır. Seçmen, temsilci için oy kullanırken iktidarı kullanacak parti seçimini de yapmış olmaktadır. Günümüzde, temsilî sistemde tam anlaşılamayan birçok konu vardır:

a) Milleti tek tek milletvekilleri mi, siyasî partiler mi yoksa parlamento mu temsil etmektedir?

b) Seçim, temsilciyi tesbit etmenin tek yolu mudur?

c) Değişik kategorilerin temsili, millî temsil yerine geçebilir mi veya coğrafî bölgelerin temsili, millî temsile ulaşmada bir yol mudur?

Bütün bu problemler henüz kesin bir çözüme ulaşmamıştır.

F. Temsil ve Siyasî Parti Olayı

Siyasî parti, belli bir fikir ve düşüncenin iktidara gelmesiyle, bir devlet politikası olarak uygulanması için meydana getirilen insan grubu ve bunları düzenleyen örgüttür. Liberal batı demokrasilerinde, bir ülkede, siyasî yarışmada en az iki parti varsa rejim demokratik kabul edilir. İki veya daha fazla siyasî parti yoksa, siyasî partiden beklenen rol sağlanamaz. Bugün hiçbir liberal demokratik rejim, siyasî partiler olmadan işleyemez. Partiler kamu oyu oluşmasında, seçmenlerin ve seçilenlerin kadrolaşmasında önemli rol oynarlar. Bu suretle partiler seçmenle, seçilenler ve temsilciler arasında devamlı aracılık yapar. Seçmenle, adayın birbirine yaklaşmasını ve

[11] G. Burdeau, Droit Constitutionnel et Institution Politique, Paris 1976, s. 131. vd.; Duverger, Institution Politiques et Droit Constitutionnel Presse unt de France, Paris 1970, s. 96-108. Marcel Prelot, Institution Politiques et Droit Constitutionnel Paris, Dalloz 1972, s. 82 vd.; Andre Hauriou et Jean Qicquel, Droit Coustitutionnel et Institution Politiques, s. 233-237.; Jacques Cadart, Institution Politiques et Droit Constitutionnel, c. 1, s. 174-181.

[12] Duverger, Droit Constitutionnel et Institution Politique, Paris 1976, s. 104.

Levent Şahverdi Arşivi

anlaşmasını sağlar. Parti, aynı zamanda seçilmiş olan temsilcilerin parlamentoda kadrolaşmalarını, grup kurmalarını sağlar. [13]

G. Temsil ve Parlamento

Bugün parlamento liberal demokrasinin sembolü olmuştur. Kökeni monarşik olmakla beraber, millet iradesine dayanan demokratik bir yönetimde karar organı olarak demokratik sisteme çok iyi uyum sağlamıştır. Parlamento, Orta Çağ'da ve daha sonraki büyük monarşilerde tayinle kurulmuştur. Giderek monarşinin bir kısım yetkilerine sahip çıkarak güçlenmiş ve seçim yolu ile kurulmaya başlamıştır. Parlamento, 18. asrın sonlarında ve 19. asırda giderek güçlenmiş, yasama ve yürütme yetkisini kendisinde toplayarak güçlü olma yoluna gitmiştir.

1) Parlamentolar, bugün genellikle seçim yolu ile kurulurlar. Milletin oyları ile seçtiği kişiler milletvekili olarak parlamento üyeliğine seçilirler. Böylece parlamenterler milletin temsilcisidirler. Bütün parlamento üyelerini parlamentoda toplamak onun tüzel kişiliğini oluşturur.

2) Parlamento bağımsız olmalıdır. Parlamento bağımlı olduğu zaman görevini yapamaz, bağımsızlığı onun simgesidir. Parlamento demokrasinin, bağımsızlığın ve millî egemenliğin temsilcisidir.

Parlamentonun bağımsızlığı, emir ve baskı altında olmadan, kendi gündemini kendisinin hazırlaması ve serbestçe karar vermesidir. Toplanma ve kapanmada hiç kimseye bağlı olmamasıdır. Özellikle yürütme ve yargı güçleriyle, yargı organları karşısında bağımsız olabilmelidir. Bunun için de parlamento üyelerinin seçimle belirlenmesi gerekir. Görevden alınmaları söz konusu olmamalıdır. Parlamenterlerin yasama dokunulmazlığının olmasıyla, hiçbir baskı altında kalmadan serbestçe konuşmaları ve serbestçe oy kullanmaları, parlamento bağımsızlığının önemli unsurudur.

3) Parlamento, milletin temsilcisi olarak görev yapar. Anayasa ile kendisine verilmiş olan yetki alanı içinde aldığı kararlar, çıkardığı kanunlar ile yasamaya ait yetkisini kullanır. Bütçe kanununu kabul eder. Hükûmetin yaptığı işleri ve kararları denetler. Bu konularla ilgili olarak hükûmete sorular sorar, araştırmalar yaptırır, sorumluların yüce divana sevkine karar verir, olağan üstü hallerde gerekli tedbirlerin alınması için hükûmete yetkiler verir. Parlamento, milleti temsilen muhalefet yapanları da bünyesinde bulundurur. Toplumdaki değişik grupların yararlarının dile

[13] a.g.e., s. 120 vd.; Jacques Cadart, a.g.e., c. 1, s. 255-254, Hachiette, la Science Politiques, Paris 1972, s. 351.

Levent Şahverdi Arşivi

getirilmesi için muhalefet yapılmasını, hukukî ve meşru yollarla parlamento kendi bünyesinde işletir. [14]

II. TÜRKİYE'DE MİLLÎ EGEMENLİK VE TEMSİLİ

A. Türkiye'de Milli Egemenliğin Doğuşu

Osmanlı Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar şerî hükümleri uygulamıştır. Bu devletin egemenlik sorunu, teokratik şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenleme önceleri, Kuranı Kerim'deki hükümlere göre olmuştur. 1876'dan itibaren meşrutî bir devlet kurulmuştur. Egemenlik yine ilâhî kudrete aittir ve bunu yer yüzünde Osmanlı hanedanından gelen halife sultan kullanmaktadır. Bu durum çıkarılan Kanûni Esâsî ile meşrutî hale gelmiştir. Bu durum millî mücadeleye kadar devam etmiştir. Kanûni Esâsî'nin yürürlüğe girdiği 1876'dan itibaren, Osmanlı Devleti'nde hakim olan düşünce, meşrutiyet düşüncesidir. Bu düşünceye göre, padişahın saltanatı, Anayasa'dan kaynaklanmaktadır. Millet iradesine pek önem verilmemektedir. Meşrutiyet fikri, kendi seyrinde gelişmeye bırakılsaydı, Osmanlı Devleti belki bir süre sonra parlamenter monarşiye doğru yönelebilirdi. Nitekim İkinci Meşrutiyet böyle bir sistemi getirmişti. Fakat bu sürekli olmamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Osmanlı Devleti'nin içindeki Türkten gayri unsurların hepsi ayrılmış, Türk unsuru, tek olarak ve kendi kaderiyle başbaşa kalmıştı. Türkler için artık meşrutî düşünceyi savunmanın hiçbir anlamı yoktu. Çünkü padişahlık bütün İslam unsurlarının ve diğerlerinin birlik sembolü idi. Bu durumu öteden beri iyi izleyen Mustafa Kemal, hâkimiyeti milliye fikrini ortaya çıkarmıştır. Mustafa Kemal Paşa Amasya Tamimi'nde, "Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" [15] derken, millet hâkimiyetini ve onun ortaya çıkış şekli olan millî iradeyi, kurtuluş için en başta gelen faktör olarak ele almıştır.

Millî irade ve hâkimiyeti milliye düşüncelerini, artık Millî Mücadelenin her safhasında görüyoruz. Erzurum Kongresi ve Sivas Kongresi kararlarında da aynı millî irade ve millî egemenlik düşüncesini görmekteyiz.

[14] Duverger, Institution Politiques et Droit Constitutionnel Presse unt. de France, Paris 1970, s. 163 vd.; Jacque Cadart, Institution Politiques et Droit Constitutionnel, c. 1, s. 329 vd. Hachette, La Science Politiques, s. 30, 348.

[15] Kemal Atatürk, Nutuk, c. III, Marif Basım Evi, İstanbul 1960, s. 915-916.

Levent Şahverdi Arşivi

Siyasî iktidarın millet iradesine dayanması esası (Er. ve Sivas Kong. mad. 8) kabul edilmişti.[16] Mustafa Kemal'in önderliğinde hâkimiyet-i milliye, irade-i millîye kongrelerde benimsenmiş, millet hâkimiyetinin temsili için, ilk TBMM kuruluşuna gidilmiştir.

TBMM, egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğunu ve kendisinin de tek temsilcisi olduğunu kararlaştırmıştır. Böylece millet egemenliği Türk milletinde aşama aşama ilerleyerek bir millet gücü olarak yoğunlaşmış, merkezileşmiş, onu temsil eden bir mecliste toplanmıştır. Artık milleti temsil eden organ, onun adına en üstün organdır. Bunun için TBMM'den üstün hiçbir organ mevcut değildir. Millî egemenliğin bir millet gücü olarak bu kadar bilinçli ve şuurlu bir şekilde oluşumu hiçbir millette böylesine güçlü olarak ortaya çıkmamıştır.

Türk milleti, kendi egemenliğinin sahibi olduğunu, millî mücadelede, iç ve dış düşmanların işgal ve saldırılarını yene yene ortaya koymuştur. Türk milletindir" hükmü, Türk milletinin Millî Mücadelede bütün dünyaya Devleti'nde göstermiştir. Bu düzenlemeyi yapan 1921 Anayasa'sının 1. maddesi, 1924 Anayasa'sının 3. maddesi, 1961 Anayasa'sının 4. maddesi ve 1982 Anayasa'sının 6. maddelerinde yer alan:"Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" hükmü, Türk milletinin millî mücadelede bütün dünyaya kabul ettirdiği kendi bağımsızlığının, yaşama azminin, birlik ve beraberliğinin, devlet kurma gücünün simgesidir.

B. Türkiye'de Millî Egemenliğin Temsili

1) Osmanlı Devleti, 1876 Kanûnı Esâsî'yi kabul ederek, bir anayasalı devlet oldu, fakat egemenlik yine ilahî nitelikte padişah tarafından kullanılıyordu. Bir yasama organı kurulmuştu. Bu yasama organı (Meclis-i Umumî), iki meclisli bir yasama organı idi. Meclislerden biri, Heyet-i Mebusân, seçim yolu ile kurulmuştu. İkinci meclis, Heyet-i Âyan ise padişahın tayin ettiği kimselerden oluşuyordu. 1876 Kanûn-ı Esâsî'de, seçim yolu ile kurulmuş bir meclis olmasına rağmen, vatandaşların seçme ve seçilme haklarından bahsedilmemiştir. Ancak 71. madde: "Heyeti Mebusan üyesinin her biri kendini seçen dairenin ayrıca vekili olmayıp umum Osmanlıların vekili durumundadır"; 66. madde: "Emri intihap, reyi hafi kaidesi üzerine müessestir. Suret-i icrası, kanunu mahsusu ile tayin olunur" der. Bu hükümlerle, Anayasa'da siyasî hürriyetlere, özellikle seçme ve seçilme hürriyetine yer verilmiş olduğu şeklinde kabul edilse bile, bunun

[16] Server Feridun, Anayasalar ve Siyasal Belgeler, İstanbul 1962, s. 34-35.

Levent Şahverdi Arşivi

yorumlanması ve ne olduğu kanuna bırakılmıştır. [17] Denilebilir ki Kanûn-ı Esâsîye göre Heyet-i Mebusan üyeleri nasıl seçilmiş olurlarsa olsunlar, Osmanlı toplumunu temsil ediyorlardı. Fakat Meclis için aynı şeyi söylemek zordur. Meclis bağımsız değildi. Padişahın iradesini yansıtmaktaydı. Meşrutiyet gibi 2. Meşrutiyet'te de aynı durumu görmek mümkündür.

2) Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile yeni bir dönem başlamıştır. Seçim Kanunu aynı kalmakla beraber, ilk defa milletin temsil edildiği bir meclis, 1920'nin 23 Nisan'ında toplanmıştır. Meşrutiyet dönemindeki vergi ödeyenlerin seçme hakkına sahip olmaları hükmü kaldırılmıştı. 1923, Cumhuriyet'in ilânından sonra, seçmen yaşı 18'e indirilmiş; 1934 de yapılan yeni bir düzenleme ile seçimler genelleştirilerek, kadınlara da seçme ve seçilme hakkı tanınmış ve aynı yıl seçmen yaşı 22'ye çıkarılmıştır. 1930 yıllarında çok partili hayata geçiş için deneme yapılmış fakat başarılı olunamamıştır. İlk önce 20.000 kişiye bir milletvekili seçilirken, 1935 lerden itibaren 40.000 kişiye bir milletvekili esası uygulanmıştır. Bu durum 1946 ya kadar sürmüştür.

3) *Çok Partili Dönemde Temsil*

1945 de çok partili siyasî hayata geçilmiştir. Siyasî partilerin kurulması serbest olmuştur. 1946 da ilk defa Türkiye'de ikiden fazla siyasî partinin seçime girdiğini görüyoruz. Seçimlere tek dereceli seçim usulü getirilmiş ve çoğunluk sistemi devam etmiştir. 1946'da ilk defa muhalefet, halkı, iktidar partisinin savunduğu fikirlerden farklı fikirlerle uyarmaya başlamış, siyasî hayata bir canlılık gelmiş, haberleşme ve basında gelişme yolu daha açık olmaya başlamıştır.

1950'de seçim, hakim teminatı altında yapılmıştır. Türk milleti, tarihinde ilk defa kendi oyları ile iktidar partisini değiştirmiştir. Yine, kamu oyu yaratmada bir aşama olarak, partilerin radyoda konuşma hakları sağlanmıştır. 1950'deki bu gelişmelere rağmen, 1960 ihtilaline kadar milletin temsilci seçmesinde pek ilerleme kaydedilmemiş hatta bazı gerilemeler olmuştur. Seçim sisteminde, seçmen yaşında önemli bir değişiklik olmamıştır.

4) *1961 Anayasası:*

Türkiye'de temsil sisteminin yaygınlaşması ve milleti temsilinin değişik fikir ve düşüncelere yansıması, 1961 Anayasası'nın kabul edilmesinden sonra olmuştur.

[17] Talimat-ı Muvakkate.

Levent Şahverdi Arşivi

a) 1961 Anayasası ile yasama organı TBMM, iki meclisli bir yasama organı olmuştur.

b) Anayasa'daki her çeşit haklar, Anayasa teminatına kavuşmuştur. Kanunların Anayasa'ya uygunluğu, Anayasa Mahkemesi güvencesine kavuşmuştur.

c) Sosyal devlet ilkesi gelmiş, sosyal haklar ile toplumun çeşitli kesimleri arasında, sosyal ve ekonomik denge sağlama amacı, devletin görevleri arasına girmiştir.

d) Siyasî haklar, Anayasa'da ayrı bir bölümde düzenlenmiş, siyasî partiler vaz geçilmezlik kazanmıştır. Böylece çoğulcu demokrasi tam olarak kabul edilmiştir. Seçmen yaşı, Anayasa'dan çıkarılarak kanuna bırakılmış, bu yaş 21 olarak kabul edilmiştir. İlk defa nisbî seçim sistemi kabul edilmiştir. Bunların sonunda 1961 seçimlerine katılma oranının % 81.41 olduğunu görüyoruz. 1961 Anayasası ile gelen bu değişikliklerden sonra Türkiye'de siyasî hayat çok canlanmış, temsil yaygınlaşmıştır. Bu durum, partilerin ve fraksiyonların çoğalmasına doğru yönelmiştir.

Türk milleti 1961-65 arası TBMM'de 4 parti ile; 1965-1969 arası 7 parti ile; 1969-1973 dönemi 9 parti ile; 1973-1977 dönemi 8 siyasî grupla temsil edilmiştir. Bunun sonunda da istikrarsız hükûmetler dönemi başlamıştır.

1971 Anayasa değişikliği bu temsilin yaygınlığında bir değişiklik yapmamış, yalnız Anayasa Mahkemesi iki siyasî partinin temelli kapanmasına karar vermiştir.

1968 den bu yana başlayan olaylarda, bazı sendika ve derneklerin siyasî partiler gibi politikaya girdiğini, fikir ve düşüncelerini meclis dışı faaliyet ve kanlı olaylarla sürdürdüğünü görüyoruz.

Hele 1974'den sonra bazı partilerin Anayasa Mahkemesi'nce kapanmasından sonra sendika ve derneklerin bunların yerini doldurmak çabasıyla hatta olaylı ve kanlı olarak eyleme geçmeleri sonucunu doğurmuştur. Anarşi ve terör ortamı içinde, 12 Eylül 1980 harekâtı ile Türk Silâhlı Kuvvetleri idareye el koymuştur.

1961 Anayasası'nın uygulandığı dönemde, millî iradeyi temsil için mevzuat ideal denecek şekilde mükemmel hazırlanmıştı. Fakat bu ideal düzen Türk insanının, Türk milletinin kendisini güvende göreceği bir düzen değildi. Bütün bu gelişmeler sonucu:

Levent Şahverdi Arşivi

a) Çeşitli dernekler, sendikalar, meslekî kuruluşlar, kamu kuruluşları topyekûn politika yapmaya başlamışlar; siyasî partiler ise politika yapamaz hale gelmişlerdi.

b) Politika giderek, ferdin ve siyasî partilerin uğraşı olmaktan çıkarılmış, çeşitli siyasî olmayan kuruluşların uğraşı haline gelmişti.

c) Toplumda ayrı ayrı her etnik grup, her kategorideki insan grubu, kendisinin temsil edilmesi sonucuna gidecek çatışmaya girmişti.

d) Her çeşit dernekler, sendikalar, partiler devletin kuruluşlarında ayrı ayrı hakimiyet kurma yolu ile kendisini en güçlü kabul ettirmeyi denemişti.

e) Devletin organ ve kuruluşları arasında, devletin amacına yönelik bağlantı kopmaya başlamıştı.

5) *1982 Anayasası ve Diğer Kanunlarla Gelen Düzenlemede Millî Temsil ve TBMM*

1982 Anayasası, esasında 1961 Anayasası'nın getirdiği parlamenter sistem, sosyal devlet, Anayasa ve temel hak ve hürriyetler güvencesi, yargı bağımsızlığı gibi esasları korumuştur. Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yine temsilî sistemi kabul etmiştir. Milletvekilleri seçim ile seçilir. Milletvekilleri seçildikleri bölgenin değil bütün milletin vekilidirler (Mad. 80).

Milletvekilleri Türk milleti adına TBMM'de konuşur, oy kullanır, kanunların yapılmasına katılırlar. Türk milleti egemenliğini ancak Anayasa'da gösterilen organlar eliyle kullanır (Mad. 6).

Türk milletini temsilen, onun seçtiği 400 milletvekilinden oluşan TBMM, Türk milleti adına yasama yetkisini kullanır.

TBMM'nin seçtiği Cumhurbaşkanı ve Başbakanın başkanlığında kurulan Bakanlar Kurulu, yürütme yetkisini kullanır.

Bağımsız mahkemelerde, Türk milleti adına yargı yetkisini kullanır. Türk milletinin siyasî faaliyetlere katılmasını sağlama bakımından, siyasî haklar güvence altına alınmıştır.

Türk vatandaşları seçme, seçilme, bir siyasî partide veya tek başına siyasî faaliyette bulunma hakkına sahiptirler. Siyasî parti kurmak serbesttir.

Ancak 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nda açık olmayan bir duruma açıklık getirmiş; kurulamayacak siyasî partileri de belirtmiştir (Mad. 68). Sınıf ve zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayan siyasî partiler kurulamaz (Mad. 68/5).

Levent Şahverdi Arşivi

Böylece komünist ve faşist diktatörlük, sınıf ve zümre esasını kurmak ve savunmak isteyen partiler kurulamayacaktır.

Anayasa bazı kimselerin parti kurmasını ve partiye girmesini de yasaklamıştır.

Partiler, faaliyet bakımından da Anayasa ile bazı sınırlamalara tabi tutulmuştur. Partilerin yaptıkları işlerin Anayasa ve kanunlara uygun olması gerekir. Bu bakımdan partiler kadın kolu, gençlik kolu kuramazlar.

Partiler dernek, sendika, kamu kurum niteliğindeki meslekî kuruluş, kooperatif, vakıf gibi kuruluşlarla birlikte, siyasî faaliyette bulunamazlar. Onlardan para yardımı alamazlar. Yabancı devletlerden, uluslar arası kuruluşlardan, dernek ve gruplardan da para yardımı alamazlar.

Siyasî partilerin, bu gibi durumlara uyup uymaması, Cumhuriyet Başsavcısı'nın gözetimi altına konmuştur.

Millî iradenin, temsilinin sağlanmasında, seçme ve seçilme hakkında da bazı değişiklikler getirilmiştir. Seçmen yaşı 21 olarak Anayasa ile belirtilmiştir.

Bütün seçimler hakim teminatı altına alınmıştır.

Seçimlerin yanında gerektiğinde halk oylaması da Anayasa kabulü ve değişikliği için kabul edilmiştir.

Silâh altındaki er ve erbaşlar, askerî öğrenciler, ceza ve tevkif evinde tutuklu ve hükümlüler oy kullanamazlar.

Seçilme yeterliliğinde de bazı yeni sınırlamalar vardır. Bu sınırlamalar, suç işlemiş olmasından veya kişinin devlet memuru olması sebebiyle, istifa şartı aranması gibi getirilen kısıtlamalardır.

Seçim bölgeleri yeniden düzenlenmiş, partiler, adaylar ve listelerle, seçmen vatandaşın birbirini iyi tanıması için, seçim çevreleri en fazla 7 milletvekili çıkaracak şekilde daraltılmıştır. Seçim sistemi, liste esasına dayanan, barajlı d'Hont sistemi olarak düzenlenmiştir. Bunda iki baraj getirilmiştir. Biri genel bir, % 10 barajdır. Bu % 10 barajı aşamayan siyasî partilerin oyları hiçbir seçim bölgesinde değerlendirmeye giremeyecektir. İkinci baraj her seçim çevresinde milletvekili seçilebilmek için gerekli seçilme sayısıdır. Bu sayıyı aşamayan siyasî partilerin oyları değerlendirmeye girmeyecektir.

Levent Şahverdi Arşivi

Sonuç

Millî egemenlik ve temsilinde 1920'den beri Türkiye epeyce yol almıştır. Millî egemenliğe dayanan, millî irade ile kurulan demokratik temsilî rejimin, Büyük Önder Atatürk'ün ilke ve inkılâplarından taviz vermeksizin yürümesini ve Türkiye için mutlu yarınlar çizmesini temenni ederiz.

NATIONAL SOVEREIGNTY AND ITS REPRESENTATION

(Abstract)

In the first part of this article the auther defines the concept of national sovereignty, describes its develoment in a historical context and explains how it was represented in the country. In the second part of the article the emergence and representation of the concept of national sovereignty in Turkey are explained from a historical perspective.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK'ÜN BARIŞÇI POLİTİKASI VE DÜNYADAKİ ETKİLERİ

İSMAİL SOYSAL

1911-1922 döneminde cepheden cepheye koşan, durmadan savaşmak zorunda kalan Mustafa Kemal, her zaman barış özlemiyle yaşamış, Türkiye'nin millî sınırlar içinde egemenliğini güvence altına alan bir barışı sağladıktan sonra da onu korumak için elinden geleni yapmıştır.

O'nu, daha 1923 Şubatında : "Savaş zorunlu ve hayatî olmalıdır. Ulusun yaşamı tehlikeyle karşı karşıya kalmadıkça savaş bir cinayettir" dediğini görüyoruz. Nitekim, savaşı yasaklayan 1928 Briand-Kellogg Andlaşması'na ve ertesi yıl bu Andlaşma'yı Doğu Avrupa'da hemen yürürlüğe koyan Moskova Protokolü'ne Türkiye'nin katılmasını isteyen O'dur.

Atatürk, bir özel söyleşide: "Diplomatlar barışın kurmaylarıdır" [1] demekle de hem barışın, hem de onun sağlanması için diplomasi yolunun önemini belirtmiş oluyordu.

Atatürk, barış ve devletler arasında iyi ilişkiler kurulması özlemiyledir ki, Lozan Barış Andlaşması'yla yetinmemiş, Türkiye'nin, başta komşuları olmak üzere, tüm devletlerle dostça ilişkiler sürdürmesi için, bir dizi andlaşma bağıtlamasını istemiştir. 1925-1930 döneminde bunların en önemlileri Sovyetler Birliği ile 1921 Dostluk Andlaşması'ndan sonra, 1925 yılında Saldırmazlık Paktı; Bulgaristan ile 1925 yılında bir Dostluk Andlaşması; ertesi yıl Fransa ile, Türkiye-Suriye ilişkileri konusunda, bir İyi Komşuluk Sözleşmesi -ki bunu 1930'da bir de Türkiye-Fransa Dostluk Andlaşması izleyecektir-; gene 1926'da İngiltere ve Irak ile Sınır ve İyi Komşuluk (Musul) Andlaşması; İran ile bir Dostluk ve Güvenlik Andlaşması; 1928'de İtalya ile bir Tarafsızlık Andlaşması ve 1930 yılında, Yunanistan ile Dostluk Andlaşması olmuştur. Böylece Türkiye'nin etrafında dostluk çemberi tamamlanmıştır.

[1] Atatürk'ün bu sözlerini, Numan Menemencioğlu, 1944 yılında Dışişleri Bakanı bulunduğu sırada, bir resmî davet sonrasında, biz genç diplomatlara öğütler veren bir konuşmasında nakletmişti.

Levent Şahverdi Arşivi

1931 yılı başlarında görünüm şudur: İçerde inkılâplar yerleşmiş, doğudaki isyanlar bastırılmış, halkın esenliği sağlanmıştır. O sırada dışardan Türkiye'yi tehdit edebilecek yakın bir tehlike de yoktur.

İşte bu koşullar içinde, Atatürk 20 Nisan 1931 günü, milletvekilleri seçimleri öncesi, Cumhuriyet Halk Partisi lideri olarak, açıkladığı bir bildiride: "Yurtta sulh, cihanda sulh için çalışıyoruz" demiştir.

Atatürk'ün bu özdeyişi yalnız bir dilek sayılamazdı. "Barış için çalışıyoruz" demek, onun sürdürülmesi için gerekli güvenlik önlemlerini alacağız demekti. Başka bir deyişle, O'nun barışçılığı pasif, hareketsiz, sessiz bir tutum değildi. Tehlikeler karşısında uyanık kalınmalı, tedbirli olunmalıydı. Gerçekçilik bunu gerektiriyordu. Kısacası, Atatürk için barış ve güvenlik birbirinden ayrılmayan kavramlardı.

Şimdi, 1933 yılında dünyada bulutlar kararmağa başlarken, Türkiye ve içinde bulunduğu bölgenin güvenliği için, Atatürk'ün tutumuna değinebiliriz: Batının sanayi ülkeleri başta olmak üzere, dünya 1929-34 ekonomik bunalımı içindedir. Milletler Cemiyeti üyesi büyük devletlerden Japonya 1931 Eylül'ünde Mançurya'da Çin'e saldırmıştır. Buna karşı bir eyleme geçmeyen Milletler Cemiyeti'nin güvenirliği sarsılmıştır. Mussolini İtalya'sı emperyalist emeller peşindedir. İlkin Habeşistan'ı ele geçirmeğe hazırlanmaktadır. Almanya'da 1933 başlarında başbakanlığa getirilen Hitler -ki Ağustos 1934'de Hindenburg'un ölümü üzerine devlet başkanlığını da üstlenip Almanya'nın Führer'i olacaktır.- Versailles Barış Andlaşması'nın bağlarını koparmak üzeredir. Amerika Birleşik Devletleri ise 1921'den beri, silâhsızlanma konuları dışında, dünya işlerine pek karışmamaktadır. Sovyetler Birliği, Hitler'in Mein Kamp adlı kitabında Doğu Avrupa'da Almanya'nın genişleme emellerinden söz etmesi nedeniyle kaygı içindedir.

Bu durumda, Versailles Andlaşması'na ve onu bütünleyici nitelikteki 1925 Locarno Andlaşması'na ve 1928 Briand-Kellogg Paktı'na saygıyı sağlamak, dolayısıyla Milletler Cemiyeti'nin toplu güvenlik sistemini ayakta tutmak sorumluluğu İngiltere ile Fransa'ya düşmektedir. Oysa, her iki ülkede kamuoyu yeni bir savaş hazırlığına karşıdır.

Atatürk, Türkiye için o sırada en yakın tehlikenin Balkanlar üzerinden, İtalya'dan geleceğini ve revizyonist Bulgaristan'ın ona âlet olabileceğini sezmiştir. İlk önlemi, Yunanistan ile yaklaşmak olmuştur. Bunun ürünü 1933 Türk-Yunan İçten Anlaşma Paktı (Pacte d'Entente Cordiale)'dır. Bu Pakt, iki devletin Trakya'da ortak sınırlarını güvence altına almıştı ki, güvencenin Bulgaristan'ın emellerine karşı olduğu belli olmuştur.

Levent Sahverdi Arşivi

Ertesi yıl Yugoslavya ve Romanya'nın da Bulgaristan'a karşı bir ortak savuma yükümlülüğü üstlenmeyi kabul etmesi üzerine, 9 Şubat 1934'de Atina'da Balkan Paktı bağıtlanmıştır. Pakt, gerçek anlamda, Avrupa'da ilk bölgesel ortak güvenlik ittifakıdır. Bu, herkesten çok, Atatürk'ün eseridir.

Ne yazık ki, Venizelos'un isteği üzerine, Yunanistan Pakt'a İtalya için bir çekince koymuştur. Böylece, üyelerden birine karşı İtalyan saldırısı olursa Pakt'ta bir yükümlülük doğmayacaktı. Kaderin cilvesi, bu çekince İtalya'nın 1940'da Yunanistan'a saldırmasını önlememiştir. Eğer Atatürk'ün istediği gibi, Pakt Balkanlar içinden (Bulgaristan) olduğu gibi, dışardan gelen bir saldırıya (İtalya) karşı da geçerli olsaydı, belki İtalyan saldırısı, dolayısıyla Almanların istilâsı da ortaya çıkmayacaktı. [2]

Mussolini, 19 Mart 1934 günü Faşist Kongresi'nde: "İtalya'nın tarihsel emelleri Asya ve Afrika'dadır" yolunda bir açıklama yapınca, bu Türkiye'de tepkilere yol açmıştı. Çok geçmeden İtalya'nın 12 Ada'da denizaltı üsleri ve uçak alanları kurmağa başladığı haberleri gelmekte gecikmemişti. Öte yandan, 23 Haziran'da bir İtalyan deniz filosu çağrılmadan Arnavutluğun Durazzo limanına gelmişti. Bu olaylar Mussolini'nin emellerinin nerede başlayıp nerede bittiğinin belli olmayacağını göstermesi bakımından Türk hükûmetinin temkinliliğini haklı çıkaracaktı.

Atatürk'ün İtalyan tehdidi üzerine vardığı kararlar şöyle olmuştur: Biran önce Boğazlar'ın askerleştirilmesi sağlanmalı; Milletler Cemiyeti çerçevesinde toplu güvenliği (sécurité collective) etkin kılmak için daha canlı uğraşı içine girmeli; Sovyetler Birliği ve Balkan müttefikleri ile dayanışma sürdürülürken, Fransa ve özellikle Akdeniz'in en güçlü devleti İngiltere ile temaslara girişip Türkiye'ye güvence sağlayan önlemler alınmalıdır.

Şu da var ki, Atatürk, Mussolini ve Hitler gibi millî sorunlarını oldu bittilerle değil, görüşmelerle yani diplomasi yolundan çözüme kavuşturmak yanlısı idi. Nitekim, Türk hükûmetince Lozan Boğazlar Sözleşmesi imzacıları devletlere 11 Nisan 1936'da verilen notalarda, 1923'den beri Avrupa'da siyasal durumun çok değiştiği, silâhların geliştiği, Akdeniz'de güvenliğin tehlikeli duruma girdiği, silâhtan arındırılmış durumdaki Boğazlar üzerinde Türkiye'nin güvenliğinin açıkta kaldığı, Milletler Cemiyeti toplu güvenlik mekanizmasının etkin olmadığı ve Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 18. maddesiyle öngörülen 4 büyük devletin (İngiltere,

[2] İsmail Soysal, Balkan Paktı 1934-1941, Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan, TTK, Ankara 1985, s. 125-245.

Levent Sahverdi Arşivi

Fransa, İtalya ve Japonya) güvencesinden artık söz edilemeyeceği belirtilmişti. Kısacası Türkiye, koşullar değiştiğine göre, hükümlerin de değişmesi gerektiğini (rebus sic sitantibus ilkesi) ileri sürerek, sorunun bir konferansta görüşülüp çözümlenmesini istiyordu. Bu barışçı çözüm önerisi, bir İngiliz yazarının deyişi ile: "Atatürk'ün yüksek devlet adamlığının göstergesiydi." [3]

22 Haziranda Montreux Konferansı'nın açılışında, delegasyon başkanlarının konuşmalarında, Türkiye'nin bu sorunu görüşmeler yoluyla çözüme kavuşturmak kararı özellikle övülmüştü. Denebilir ki, Atatürk Türkiye'si uluslar arası alanda saygınlığın en yüksek noktasında idi. Böyle bir atmosfer içinde hazırlanan Montreux Sözleşmesi'yle, hem Boğazların yeniden silâhlandırılması, hem de Boğazlardan Türkiye için en elverişli geçiş rejimi sağlanmıştı.

Atatürk, dünya barışı için sorumluluklar alınması ve barışı sağlayıcı toplu önlemlere katılınması gerektiğine inanmıştı. Örneğin, 1937'de bir gün diyor ki: "Barış yolunda nereden bir çağrı geliyorsa Türkiye, onu candan karşıladı ve yardımını esirgemedi". Aynı yıl bir başka konuşmasında şunları söylüyordu: "Dünya uluslarının mutluluğuna çalışmak, başka bir yoldan kendi esenlik ve mutluluğuna çalışmak demektir. Beşeriyeti bir vücut ve bir ulusu, onun bir uzvu saymalıdır. Bir vücutta parmağın ucundaki acıdan bütün öbür uzuvlar da acı duyar. Dünyanın şu yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne, dememeliyiz, onunla ilgilenmeliyiz."

Nitekim, 1935 Ekim'inde İtalya'nın Habeşistan'a saldırması üzerine, Türkiye, Milletler Cemiyeti çerçevesinde İtalya'ya karşı ekonomik tüm yatırımlara katıldığı gibi, ertesi yıl İspanya İç Savaşı sırasında Akdeniz'de İtalyan korsan denizaltılarına karşı Nyon Konferansı'nda alınan önlemlere de katılmaktan kaçınmamıştır.

Atatürk, Montreux Sözleşmesi yapılır yapılmaz, Türkiye'nin ikinci büyük davası olarak Hatay sorununu ele almış ve bu çetin davayı da barışçı yoldan son aşamasına getirdikten sonra aramızdan ayrılmıştır.

Gelişmeler şöyle olmuştu: Hatay bölgesi Misakı Millî sınırları içindeydi. 1921 Türk-Fransız Ankara Anlaşması'yla Hatay'ı Türkiye'ye bağlamak olanağı bulunamamışsa da, orada çoğunlukta olan Türkler yararına özel bir yönetim rejimi kurulması, Türklerin kültürünün geliştirilmesi ve Türkçenin resmî bir nitelik taşıması sağlanmıştı.

[3] D.A. Routh, The Montreux Convention, Survey of International Affaires, London 1936, s. 584-645.

Levent Şahverdi Arşivi

Fransa'da 1936 Mayıs'ında iktidara gelen Halkçı Cephe, Eylül'de Suriye temsilcileriyle parafe edilen bir anlaşma ile Suriye'ye 3 yıl içinde bağımsızlık vadedince, Atatürk bu durumda aynı hakkın Suriye'den ayrı olarak Hatay bölgesine de tanınması gerektiği tezinden hareketle, davayı ortaya koymuştu. Milletler Cemiyeti'ne götürülen konu, gerek orada, gerek Türkiye ile Fransa arasında geçen çetin görüşmelerden sonra, 1937'de Hatay'ın ayrı bir varlık olarak güvence altına alınması, ertesi yıl da Hatay Devleti'nin kurulması -ki 1939'da Türkiye'ye bağlanacaktı- sağlanmıştı. [4]

8 Temmuz 1937'de Türkiye, Irak, İran ve Afganistan arasında Tahran'da Sâd-Abâd Sarayı'nda bağıtlanan saldırmazlık paktı da Atatürk'ün bölgesel barış ve iş birliği için gerçekleştirdiği bir başka eseridir. Paktın hem yakın geçmişlerinde emperyalist devletlerin baskılarının acılarını çeken bu dört doğu ülkesi arasında bir saldırmazlık yükümü ortaya koyması, hem de -özellikle İtalya'nın yarattığı tehlikeler hesaba katılarak - uluslar arası durum üzerinde danışmalar yapılmasını öngörmesi ilginçti. Sâd-Abâd Paktı o dönemde Orta Doğu'da barış ve istikrarın sürdürülmesinde yararlı olmuştu.

Atatürk'ün dış politikada ön yargıları yoktu. O, değişen uluslar arası durum içinde, barışçı Türkiye'nin çıkarları ne ise onu yapmıştı. Nitekim, 1921-1935 döneminde Sovyetler Birliği ile dayanışma içinde kalmış; 1936'dan sonra İngiltere ile yakınlaşma sağlayıp Türk dış politikasında Sovyet etkisini dengelemiş; Dünya Savaşı yaklaşırken saldırgan niyetleri belli olan mihver devletlerine karşı batılılarla (İngiltere ve Fransa) ittifak hazırlığına girişilmesini onaylamıştı. [5] Eğer yaşasaydı, kanımızca savaştan hemen sonra, Türkiye'yi tehdit eden Sovyetler Birliği'ne karşı Nato'ya katılınmasında da, toplu güvenlik uğruna, Birleşmiş Milletler çerçevesinde, 1950'de Kore'ye asker gönderilmesine duraksama göstermeyecekti.

Atatürk'ün düşüncelerinin ve inkılâplarının dünyada yarattığı yankı ve etkilere gelince, bunlar batı ve doğu ülkelerinde farklı olmuştur.

Batıda, Atatürk'ün ülkesini kurtardıktan sonra, Türk ulusunu köklü reformlarla çağdaş uygarlık yoluna koyması genellikle, şaşkınlıkla karışık

[4] Bu konuda, İsmail Soysal'ın 26 Şubat 1985'de Türk Tarih Kurumu'nda verdiği konferansın, Kurumun Belleten'inde yayımlanan metnine bakılabilir.

[5] 1938 Ağustosunda Fransa Dışişleri Bakanı Bonnet, Avrupa'da Hitler'in savaşı körükleyen tutumu karşısında, Türkiye'nin de batılılar cephesinde yer almasını Paris Büyük Elçimiz Suat Davaz aracılığı ile resmen önermiş, Davaz bu öneriyi Ankara'ya gelip, Dışişleri Bakanı T.R. Aras'a bildirmiş, Aras da 2 Ekimde Atatürk ile görüşerek, Fransa ve İngiltere ile birlikte üçlü bir ittifak hazırlığı için O'nun onayını almıştı. Bkz. İ. Soysal, 1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı, TTK, Belleten, Ankara 1982, sayı 182.

Levent Şahverdi Arşivi

hayranlık uyandırmıştır. Kitaplar, gazete haber ve makaleleri birbirini izlemiştir. 1923-1930 döneminde yorumlar henüz yüzeyseldir. 1931-1938 döneminde O'nun düşünceleri daha iyi anlaşılmış görünüyor. Ancak az çok anlamlı ve bilimsel görüşlere ve analizlere daha çok Atatürk'ün ölümünden sonra rastlıyoruz.

Büyük İngiliz tarihçisi Toynbee, Atatürk hareketini başlangıcından beri iyi gören yazarlardan biri olmuştur. 1922'de The Western Question in Greece and Turkey, 1926'da Turkey adlı yapıtları bunu gösteriyor. Kimi yazarlar Atatürk'ü Rus Çarı Büyük Petro'ya benzetmiş, kimisi O'nu Mussolini ve Hitler ile karşılaştırmıştır. F. Deny, H. Armstrong, P. Gentizon, N. Bisschoff, Benoist-Méchin ve Pierre Lyautey gibi yazarlar Türkiye'nin modernizasyonunu dile getirmiş, İngiliz Lord Kinross ya da Amerikalı Prof. İtzkonitz gibi tarihçiler ise biyografik yapıtlar ortaya koymuştur.

Atatürk zamanında Türkiye'de yabancı devletlerin temsilcilerinden kimileri de anılarını yazmışlardır. Fransızların ilk temsilcisi Alb. Jeanmougin, ilk Büyük Elçi Sarrault, daha sonra Chambrun, ilk Amerikan Büyük Elçisi Grew, daha sonra Sherrill bunlar arasındadır. Ancak, yapıtlarında analizler yoktur. [6]

Bunların yanısıra dünyadaki tüm çağdaş tarih kitaplarında, ayrıca sosyoloji ve modernizasyon alanlarındaki yapıtlarda ve bütün ansiklopedilerde Atatürk ve eseri genellikle övgü ile anlatılmıştır. Bununla birlikte, çok hızlı inkılâpların kimi kez geri teptiği de birçok kitap ve makalelerde ileri sürülmüştür.

1974'de Vaşington'da Kongre Kitaplığı, geniş bir Atatürk ve Türkiye Kaynakçası yayımlamıştır. Burada, dünyada çıkan hemen hemen bütün yapıtlar gösterilmiştir (adı verilebilir).

1981 yılında Atatürk'ün doğumunun 100. yılında, Türkiye'de olduğu gibi, dışarda da Atatürk üzerinde yeni kitap ve makaleler çıkmıştır. Bunlar arasında, Fransa'da Türk İncelemelerini Geliştirme Birliği'nin Turcia adlı dergisinin Atatürk özel sayısı özellikle belirtilmeğe değer.

[6] Jeanmougin'in torununun yazdığı Les Relations France-Turques'de Paris, 1925-35. Albert Sarrault, Mon Ambassade en Turquie, Conférences en 1953 à la Société Historique, Paris; Charles de Chambrun, De Stanboul à Ankara: Ma Première Entevue avec Ghazi, Revue de Deux Mondes, No. 47, Oct. 1938 ve Tradition et Souvenirs, Paris 1952; J. Clark Grew, Turbulent Era, Boston, 1952; C.H. Sherrill, A Year's Embassy to Mustafa Kemal, New York, 1934.

Levent Şahverdi Arşivi

Şu da var ki, henüz batıda yeterli analizler yapılmış değildir. Özellikle, Atatürk'ün uluslar arası ilişkiler, barış ve güvenlik üzerindeki düşünceleri ve izlediği yol gereğince anlaşılamamıştır. Arşiv belgelerine dayalı incelemeler yapıldıkça, O'nun devletler arasındaki ilişkilerde egemen olmasını dilediği ilkelerin değerinin öğrenileceğine kuşku yoktur. Örneğin, ancak günümüzde 1970'lerde Birleşmiş Milletler çerçevesinde gündeme getirilebilen zengin kuzey-yoksul güney dialoğu konusunda Atatürk'ün 1935 Haziran'ında Amerikalı gazeteci Baker'e şu sözleri ibret vericidir: "Eğer sürekli barış isteniyorsa, halkların durumunu iyileştirecek uluslar arası önlemler alınmalıdır. İnsanlığın tümünün refahı açlık ve baskının yerine geçmelidir."

Atatürk yabancı devlet adamlarının Türkiye'yi ziyaretlerine büyük özen gösterirdi. 1928 Mayıs'ında Afgan Kralı Amenullah Han, 1931 Temmuz'unda Irak Kralı Faysal, Ekim'de Yugoslavya Kralı Aleksandr, 1934 Haziran'ında İran Şahı Rıza, 1936 Eylül'ünde İngiltere Kralı 8. Edward, 1937 Haziran'ında Ürdün Kralı Abdullah ve 1938 Haziran'ında Romanya Kralı Karol gibi devlet başkanlarının yanısıra, Yunanistan Başbakanı Venizelos (1930 ve 1933'de), daha sonra Metaksas ile öbür Balkan devletleri başbakan ve dışişleri bakanları, Fransa eski başbakanlarından Herriot, İsveç Veliahdı da Türkiye'ye görüşmeler yapmak ya da Atatürk'ü tanımak üzere gelmişlerdir. Bunların olumlu izlenimleri ve basında çıkan haberler Türkiye'nin imajını yükseltmiştir.

Atatürk olgusunun doğudaki (özellikle İslâm ülkelerinde) yankıları ve etkileri belki daha sessiz, ama daha derin ve sürekli olmuştur, olmaktadır.

Yüce Atatürk, Dumlupınar Zaferi'nin 2. yıl dönümünde (1924) şöyle diyordu: "Bugün günün ağardığını nasıl görüyorsak, uzaktan bütün doğuda ulusların uyanışını da öyle görüyorum. Bağımsızlıklarına ve özgürlüklerine kavuşacak olan, henüz pek çok kardeş ulus vardır. Onların yeniden doğuşu şüphesiz ilerlemeye ve mutluluğa yönelik olacaktır. Bu uluslar, bütün güçlüklere ve engellere karşın, muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen egemenliğe ulaşacaklardır."

1933 yılında da şöyle diyecekti: "Sömürgecilik ve emperyalizm yer yüzünde yok olup yerine uluslar arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir uyum ve iş birliği çağı egemen olacaktır."

Şunu hemen belirtelim ki O, bu düşüncelelerini yaymak için hiçbir propagandaya baş vurmamıştı. Etki kendiliğinden olmuştu. Bunu, ortaya koyduğu örneğin, herşeyden önce batı emperyalizmi ve sömürgeciliği altında ezilmiş uluslara (mazlum milletlere) bağımsızlık ve özgürlük umudu

Levent Şahverdi Arşivi

vermesinde görüyoruz. Etkinin, Fas'tan Endonezya'ya dek uzanan geniş İslâm dünyasında ve birçok Afrika ülkesinde ne denli derin olduğu önceleri anlaşılamamıştı. Ama bu ülkeler bağımsızlıklarına kavuştukça, içlerindeki duyguları açıklamak olanağını bulmuşlar, daha önce yabancı yönetimin korkusuyla gizledikleri Atatürk hayranlığını dile getirmişlerdir. Tunus'ta Burgiba'nın, Mısır'da 1952'de krallığı deviren Genç Subaylar Hareketi mensuplarının, Endonezya'da Sukarno'nun açıklamaları bize bunu gösteriyor. 1965-69 yıllarında Cezayir'de büyük elçi bulunduğum zaman Başkan Bumedien'in bizzat bana, Atatürk'ün kurtarıcılığının Cezayir'de yarattığı ümit ve güçlü duyguları dile getiren sözleri bunun bir başka örneğidir.

Doğuda yankıları geniş olan ikinci olgu, Atatürk'ün Türkiye'de oluşturduğu lâik toplum modeli, bilim ve aklın üstünlüğüne dayanan çağdaş uygarlık yolu olmuştur.

Bu olgu batıda genellikle olumlu karşılanırken, İslâm üklerinde, hiç değilse ilk 20-30 yıl boyunca, tereddüt, hatta kaygı uyandırmıştır. Her ne olursa olsun, öyle sanıyorum ki, Atatürk'ün eseri ile ilgili olarak dış dünyada uzun süre yapılacak başlıca tartışma, O'nun ortaya koyduğu bu lâik toplum modeli ve uygarlık anlayışı üzerinde olacaktır.

Atatürk: "Ülkeler çeşitlidir, ama uygarlık birdir" diyor ve: "Uygarlığın bir ateş olduğunu, ona yabancı kalanları yakacağını, yok edeceğini" söylüyordu. Bundan anladığı çağdaş uygarlıktı. Bu uygarlık içinde millî kültürlerin korunacağına da inanıyordu.

Bugün batımızdaki ülkelerde sık sık Türkiye'nin hiçbir zaman tam batılı olamayacağı, sanki temenni edilircesine söylenirken, doğumuzdaki ülkelerde de Türkiye'nin İslâm'dan uzaklaştığı yolunda iddialar vardır. Bunlar Atatürkçülüğü iyi anlamamaktan kaynaklanmaktadır. Batıya şu yanıtı verebiliriz: Avrupalı bugünkü duruma Rönesans'tan ve din reformu hareketlerinden beri 4-5 yüzyılda geldi. Demek ki, çağdaş uygarlık uzun bir süreç gerektiriyor. Önemli olan, batıda geliştirilen bilimin üstünlüğünü, özgür düşünceyi, insan haklarını ve demokrasiyi benimsemek ve bu yolda ilerlemeğe çalışmaktır. Atatürk Türkiyesi'nin 62 yıldır bu yolda gerçekleştirdikleri küçümsenemez.

Doğumuzdaki kardeşlerimiz merak etmesinler, Türkler İslâm dinine bağlıdır. Türklerle onlar arasında, kökü bin yıl öncelerine dayanan kültür bağları vardır. Ama, çağdaş dünyada toplum yaşamının çağdaş koşulların gereklerine göre düzenlenmesi zorunluğu da ortadadır. Bu gerçekler

Levent Şahverdi Arşivi

üzerinde yapılacak tartışmalar ve sentezler belki uzun sürebilir. Türkiye Atatürk'ün ortaya koyduğu toplum düzenini kimseye model, örnek olarak göstermiyor, propagandasını da yapmıyor ama ona inanıyor. Şuna da inanıyor ki bu düzen, Haçlı Seferleri'nden beri bin yıldır süregelen İslâm-Hıristiyan savaşımına son verip doğu ile batı arasında karşılıklı anlayış ve iş birliğine erişmenin tek yoludur ve Türkiye bu yol üzerine köprü kurmuştur.

ATATÜRK'S POLICY OF PEACE AND ITS IMPACT ON THE WORLD

(Abstract)

The author explains Atatürk's policy of peace in the chain of events in the history of the Turkish Republic and the impact this policy made in the world. The athor also discussed the effects of Atatürk's reform in the East and West.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Sahverdi Arşivi

ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE IŞIĞINDA MİLLÎ BİRLİK

E. Tümg. MUZAFFER ERENDİL

"Türk milleti çalışkandır. Türk milleti millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir".

ATATÜRK
Onuncu Yıl Söylevinden
29.X.1933

Bir milletin yönetimini üstlenenler, görevlerini en iyi şekilde ve verimli olarak gerçekleştirebilmek için, milletin birlik ve beraberlik içinde bulunmasına önem verirler. Bu, barış zamanında olduğu kadar, millî varlığın tehlikelerle karşılaştığı olağanüstü durum ve koşullar için de geçerlidir. Bu nedenle devlet gereken tedbirleri alır. Bu tedbirler, millî birliği en üstün düzeyde gerçekleştirecek şekilde düzenlenmeli ve geliştirilmelidir. Yurttaşlar arasında sevgi ve yakınlaşma, refah, sosyal adalet, kamu yararına hizmet eden kurumların geliştirilmesi, eğitimle millî bilinçlenmenin sağlanması yoluyla, millî birliğin gerçekleştirilmesi, millî politikanın hedeflerinden en önemlisidir.

Millî birlik, dünya siyaset sahnesinde, milliyetçilik cereyanlarının yayılmasından sonra önem kazanmaya başlamıştır. 1789'da patlayan Fransız İhtilâli ve bu ihtilâlin ortaya çıkardığı eşitlik ve özgürlük düşünceleri, daha sonraları milliyetçilik cereyanlarını körüklemiştir. Bu cereyan imparatorlukların dağılarak, yeni birçok millî devletlerin doğuşunu hazırlamıştır. Millî devlet anlayışında, ortak kültür, dil ve tarihin oluşturduğu millet başlıca ögedir. Çağdaş devlet anlayışında, belirtilen faktörlerin meydana çıkardığı millet, ırk ve kan birliğinden ziyade, ortak bir ülkü etrafında birleşmiş toplum bireylerinden oluşur. Çünkü hiçbir millet ırk ve kan itibariyle saf değildir. Millî birlik yönünden gelişmiş olan yabancı ülkeler, genellikle refah bakımından gelişmiş olanlardır. Bunlardan bazıları ABD, İngiltere, Almanya, İtalya, Japonya ve Finlandiya'dır.

Türk tarihinde millî birlik konusu, Atatürk'ün büyük eseri Cumhuriyet ile başlar. Atatürk, Türk Millî Mücadele Hareketi'nin daha başlangıcından

Levent Sahverdi Arşivi

itibaren millî güç, millî birlik ve bütünlük konusuna önem vermiştir. Amasya Genelgesi, Erzurum Kongresi ile Sivas Kongresi bunun somut kanıtıdır. Türk Bağımsızlık Savaşı, Türk milletinin bütün maddî ve manevî gücünün birleşmesiyle gerçekleştirilen büyük bir tarihî olaydır. Atatürk, Türk Bağımsızlık Savaşı kazanıldıktan sonraki reformlar döneminde de millî birlik konusuna önem vermiş, uygulamalarında milletin gücüne dayanmıştır. O'nun millî birlik konusundaki düşünceleri ve uygulamaları birer örnektir.

Dünyada ve Türk tarihinde yaygın bir şekilde gerçekleştirilmeye çalışılan millî birlik, bir milletin millî varlığını güvenceye almasında ve geliştirmesinde maddî ve manevî bütün güçlerini kullanması ve birlikte hareketidir. Bir milletin, millî varlığına yönelik tehlikeler, o milletin bütün güçlerini belli bir amacı gerçekleştirmek için belli bir doğrultuya yöneltilmesini gerektirir.

Millî birlik birçok ögelere dayanır. Bunlar toplumsal, tarihsel ve kültürel değerlerdir ki, belli başlıları milliyetçilik, millî irade, millî kültür ve gelenekler, millî ülkü, millî tarih bilinci, millî ahlâk, millî dil, millî bayrak ve millî marş, sosyal adalet ve lâik devlet yönetimi gibi ögelerdir.

Millî birlik, devletin önemle üzerine eğilmesi gereken değerlerden biri olduğundan, yasalarda ve özellikle yasaların temeli olan anayasalarda hükümler halinde yerini almıştır.

Demokratik yönetimin ayrılmaz parçaları olan siyasî partiler, benimsedikleri ilkeleri uygularken, milletin, siyasî kanılar nedeniyle parçalanmamasına titiz bir özen göstermelidirler.

Bir milletin silâhlı kuvvetleri, millî birliğinin hem gerçekleştiricisi hem de güven vasıtasıdır. Bu güç içerisindeki uygulamalar, millî birlik ve beraberlik ruhunu geliştirmeye yardımcıdır. Silâhlı Kuvvetler içerisinde sağlanan millî bilinçlenme olağanüstü durumların atlatılmasında da bir dayanaktır.

Günümüzde millî sorunlar, millî varlığa yönelik tehlikeler, milletçe göğüslenmektedir. Bu gerçek, topyekün harp veya milletçe harp ilkesini ortaya çıkardığından, milletçe sürdürülecek bir mücadelede millî birliğin önemi göz önünde tutulmalıdır. Millî birlik, bir milletin iç ve dış tehlikelere karşı birlikte hareketi demek olduğundan, düşman tarafından çeşitli yöntemlerle zedelenme veya yok edilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Millî birliğe karşı yöneltilebilecek düşman girişimleri; etnik kışkırtmalar, mezhep ve dinî ayrıcalık yaratan çalışmalar, ideolojik ve psikolojik saldırılar, sosyal

Levent Sahverdi Arşivi

adalet bozukluklarını istismar, ahlâkî ve bedenî çökertme gibi çeşitli yöntemler olabilir.

Millî birliğe yönelik düşmanca girişimlere karşı, koruyucu karşı tedbirlerin alınması devlet sorumluluğudur. Karşı tedbirlerin başarısı, özellikle millî bir eğitim uygulamasıyla toplumun bilinçlendirilmesi ve millî birliği oluşturan direklerin sağlam dikilmesi ve korunmasıyla mümkündür.

I. DEVLET YÖNETİMİNDE MİLLÎ BİRLİK

İnsan, doğada yaratıldığından beri toplu halde yaşamıştır. Toplum içerisinde yaşadığı içindir ki, onu niteleyenler sosyal insan deyimini kullanmışlardır. İnsanın toplu halde yaşamasını gerektiren nedenler çeşitlidir. Bunları, yaşamını sürdürmek için yiyeceğini, giyeceğini ve barınma araçlarını sağlama; soyunu sürdürme ve özellikle kendini güven içinde bulundurma çabası şeklinde özetleyebiliriz. Bu gerçekler insanlarda örgütlenme (teşkilâtlanma) ihtiyacını doğurmuştur. İnsan toplumunda örgütlenme ihtiyacı, çeşitli evrelerden geçtikten sonra günümüzde ileri bir aşamaya ulaşmıştır. Günümüzde devlet, bu aşamanın somut bir örneğidir. Dünya üzerindeki insan toplumlarının kurdukları devletler bir haylidir. Bunların özelliklerine bakılacak olursa, her devlette onu oluşturan bir ulus, bu ulusun üzerinde yaşadığı bir ülke (vatan) ile o milletin milletler arası hukuk kurallarına uygun olarak onaylanmış bağımsızlık yetkisine sahip olduğu görülür. Bu sayılanlar bir devlet için, en azdan var olması gereken koşullardır. Bundan ötürü devlet, "Belli bir bölgede yaşayan bağımsız insan toplumu" olarak da tanımlanabilir. Bu tanımlama içersindeki insan toplumu, birbirine sosyal ve tarihsel bağlarla bağlı, çoğu kez gelenek ve görenekleri benzer, dil ve ülkü bakımından birlik gösteren, millet aşamasına ulaşmış bir kütledir. Kökleri geçmişe dayanan anılar ve devralınan millî kültür, milleti oluşturan bireyleri birbirine yaklaştırır. Bu yakınlaşmada doğal olarak ortak zaferler, milletçe uğranılan başarısızlıklar veya felâketler etkilidir.

Devletin ana görevi, ülke, millet, özgürlük ve bağımsızlık gibi temel değerleri güvenlik içinde bulundurmak, bu değerlerin tehlikelerle karşı karşıya gelebileceği durumlarda gereken tedbirleri almaktır. Bu ana görev, devlet gücünün dayanağı millet bireylerinin, millî bilinçle donatılmış olarak, birlik ve beraberlik içinde bulunmasıyla en iyi ve verimli şekilde yerine getirilebilir. Bu konunun önemi Atatürk tarafından şöyle özetlenmiştir: "Yıllar geçtikçe, millî ideal verimleri, güvenle çalışmada, ilerleme hevesinde, millî birlik ve millî irade şeklinde daha iyi göze

Levent Sahverdi Arşivi

çarpmaktadır. Bu, bizim için çok önemlidir, çünkü, biz esasen millî varlığın temelini, millî bilinçte (şuurda) ve millî birlikte görmekteyiz" [1].

Devlet yönetiminde hükûmetlerin görevlerinden biri de, yurttaşlar arasındaki sevgi ve yakınlaşmayı teşvik ederek onları birbirine yaklaştıracak ortamı ve hareketi yaratmaktır. Sevgi ve hoş görü, insanların mutlu olmasını destekleyen duygulardan başlıcasıdır. Atatürk, bu konuda şöyle bir yargıya varmıştır: "İnsanları mutlu edecek biricik araç, onları birbirine yaklaştırarak, onlara birbirlerini sevdirerek, karşılıklı maddî ve manevî ihtiyaçlarını sağlamaya yarayan hareket ve enerjidir" [2]. İnsanlar arasındaki sevgi ve bağlaşma birçok tedbirlerle geliştirilebilir. İnsanların mutlu olması, onların maddî ve manevî ihtiyaçlarının karşılanmış olmasıyla mümkündür. Bu, öncelikle insanın kendi çalışmasını gerektirirse de, halkın genel refah düzeyini yükseltmede devletine de ekonomi alanında sorumluluklar yükler. Bunun yanısıra ekonomik gelişme yoluyla sosyal durumun düzeltilmesi de devletin görevlerindendir. Ekonomik ve sosyo-ekonomik sorunlar, bir milletin temel sorunları olduğundan, bunların çözümü oranında toplumun mutluluğu da gerçekleştirilmiş olur. Bireylerinin sosyo-ekonomik sorunlarını çözememiş toplumların millî birlik açısından durumları da kuşkuludur. Bu konuda Atatürk'ün işaret ettiği sosyal adalet ilkesine de değinmekte yarar vardır. "Millî servetin dağıtımında, daha mükemmel bir adalet ve emek sarf edenlerin daha yüksek refahı, millî birliğin korunması için şarttır. Bu şartı daima göz önünde tutmak, millî birliğin temsilcisi olan devletin önemli görevlerindendir" [3]. Görüldüğü üzere, millet bireyleri arasında millî servetin dağıtımındaki adaleti anlatan sosyal adalet, refah düzeyini sağlama ve dengelemede başlıca etken olmakta ve bunun gerçekleştirilmesi, insanlar arasındaki yaşama dengesizliğini ortadan kaldıracağından, millî birliğin de oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Türkçemizdeki "Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar" ata sözü bunun tipik bir anlatımıdır.

Devletin millî birliği destekleyen görevlerinden biri de kamu yararına hizmet eden kurum ve kuruluşları çoğaltmasıdır. Bu görevlerin üstün derecede gerçekleştirilmesi, çıkar amacı güdenleri sınırlayabileceği gibi, refahın geniş halk kütlelerine yaygınlaştırılmasını da kolaylaştırmış olur. Bu konuda Atatürk şöyle diyor: "Kamu çıkarına hizmet eden genel kurumların çoğaltılması devletin, önemle göz önünde tutacağı bir sorundur. Bu sayede

[1] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 372.
[2] a.g.e., c. II, s. 273.
[3] Afet İnan, M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Ankara 1969, s. 18.

Levent Şahverdi Arşivi

sırf çıkarcıların çabaları sınırlanır. Bu, vatandaşlar arasında ahlakî birliğin gelişmesine yardım eden önemli bir etkendir." [4]

Millî birliğin gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi, aynı zamanda bir eğitim ve öğretim sorunudur. Bundan ötürü devletin bu konuda alacağı tedbirler, onun kurup çalıştırdığı eğitim ve öğretim kurumlarından geçer. Bu kurumlarda uygulanan ders programları, konferans ve benzeri öğretim araçları millî birliğin desteklenmesinde vazgeçilmez çabalar arasındadır.

Devlet yönetiminde göz önünde tutulacak en önemli ilke, ülkede millî birlik ve bütünlüğün üstün düzeyde sağlanmış olmasıdır. Atatürk bu konuyu da şöyle belirtir: "Bir yurdun en değerli varlığı, yurttaşlar arasında millî birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygu ve yeteneklerinin olgunluğudur. Millet varlığını ve yurt egemenliğini korumak için, bütün yurttaşların canını ve her şeyini derhal ortaya koymaya karar vermiş olması, bir milletin en yenilmez silâhı ve korunma vasıtasıdır. Bu sebeple Türk milletinin idaresinde ve korunmasında millî birlik, millî duygu, millî kültür en yüksekte amaçladığımız idealdir." [5]

Atatürk, devlet yönetimini elinde bulunduranların kişisel tutku ve tartışmalar dışında kalmalarının önemine değinir. Çünkü her millet, başında bulunanları gözler ve örnek alır. Yöneticilerin olumsuz tutum ve davranışları, dağılma ve yok olmayı etkileyen faktörler arasındadır. O'nun deyişiyle: "Bir millette, özellikle bir milletin yönetiminin başında bulunanlarında, tutkular ve kişisel tartışmalar, millî ve vatanî görevlerin öngördüğü yüksek duygulara üstün olduğu memleketlerde emrine ve yok olma kaçınılmazdır. Milletimizin gerçek temsilcileri olan bütün arkadaşların, bu gibi noksanlıklardan uzak kalacaklarına asla şüphe edilemez." [6]

II. MİLLÎ BİRLİK YÖNÜNDEN GELİŞMİŞ ÜLKELER

Günümüzde uygarlık, refah ve kültür bakımından gelişmiş birçok ülke vardır ki bunlar millî birlik bakımından da gelişmiş ülkelerdir. Bu gelişme, halkın genel refah düzeyine paralel olarak, derece derece belirgindir. Uygarlık düzeyi üstün ülkelerden bazılarında halk, temelde çok değişik kökenli milletlerin bireylerinden oluşmuştur. Böyle olduğu halde, bu milletlerde, refah düzeyine ait çıkarlar, kültür yoluyla kazanılan

[4] Afet İnan, M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, 1969, s. 18.
[5] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. IV, s. 573.
[6] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 165.

Levent Şahverdi Arşivi

bilinçlenme, toplumdaki gelenekler ve kişilerin ulaştıkları eğitim düzeyi, bireyleri millî birlik duyguları bakımından geliştirmiştir. Adaletli gelir dağılımı, bu toplumlarda, haset ve kin duygularını yok etmeye; inançlardaki hoş görü, din ve mezhep sürtüşmelerini ortadan kaldırmaya ve verilen millî ülkü, bireyleri milletiyle övünmeye hazırlamaktadır.

Dünya milletleri arasında, millî birliğin gelişmişliği bakımından örnek sayılabilecek devletlerden bazıları ABD, İngiltere, İtalya, Finlandiya ve Almanya'dır.

Amerika Bir'şik Devletleri

Millî birlik yönünden örnek gösterilecek devletlerin başında Amerika Birleşik Devletleri gelir. Bugün, Amerikan deyimiyle anlatılabilecek bu millet, kökeni itibariyle İngiliz, İskoç, İrlandalı, Alman, Fransız, İtalyan, İspanyol, Polonyalı, Rus, Afrikalı, Kızılderili vb. birçok değişik ırk ve millete dayalı halktan oluşur. Bu kadar çeşitli kökenden gelmekle beraber, günümüzde Amerikan deyimi altında tanınan bu millet, gücünü, doğal olarak gösterdiği millî birlikten alır. Bir ingiliz kolonisi iken 1775 - 1783 yılları arasında, sömürge idaresine baş kaldırıp bağımsızlık savaşı yapan Amerikan halkı, bilinçli bir mücadele vermiştir. 1776'da bağımsızlığını ilân eden on üç devlet, Amerika Birleşik Devletleri'nin çekirdeğini oluşturur. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri, federal devlet statüsündedir ve birliğe dahil devlet sayısı elliyi aşmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri tarihinde önemli bir yere sahip olan ve Philadelphia'da 4 Temmuz 1776'da kabul edilen Bağımsızlık Bildirgesi, Amerikalıların bağımsızlık savaşını şekillendirmiştir. Bunun maddelerinden biri şöyledir: "İnsanlar eşit yaratılmışlardır. Tanrı, onları kendilerinden ayrılmaz haklarla bezemiştir. Hayat, özgürlük ve mutluluğu arama bu haklardandır. Hükûmetler bu hakların sağlanması için kurulmuşlardır".

ABD'nin millî bayrağındaki kırmızı beyaz on üç şerit, federal devleti ilk kuran on üç devleti; bayrağın köşesindeki beyaz yıldızlar da bugünkü devletleri simgeler. ABD'nin bugün de yürürlükte olan Anayasa'sı Constitutional Convention, 17 Eylül 1787'de kabul edilmiştir. ABD tarihinde 1789-1829 yıllarına rastlayan süre millî birliği güçlendirme ve yurdu imar etme dönemi olarak anılır. Bu konudaki çalışmalar, zamanla meyvelerini vermiş ve çok çeşitli milletlerden gelen Amerikalılar, Amerikan milleti olarak, birlik ve beraberliklerini kanıtlamışlardır.

İtalya

İtalya XVI. yüzyılda Fransa, İspanya ve Avusturya'nın emperyalist girişimleri nedeniyle, siyasî birlik bakımından dağınık bir görünüşteydi.

Levent Şahverdi Arşivi

İstilâcı devletlerden özellikle Fransa ve İspanya'nın İtalya üzerindeki egemenlikleri bir gerçekti. Ancak bu istilâ hareketleri, İtalyan devlet adamlarını birleşme yolunda bilinçlendirmekten geri kalmadı. Bu dönemlerde İtalya, birlikten yoksun dükalıklar ve krallıklar halinde bulunuyordu. Bunlar da çeşitli büyük devletlere bağlı durumdalardı. 1789 Fransız İhtilâli, bütün dünyada olduğu gibi, İtalya halkı üzerinde de etkisini gösterdi. 1797'deki Campo Formio Antlaşması İtalyan birliğine giden ilk adım oldu. Bu tarihte Cisalpina Cumhuriyeti teşekkül etti. 1802'de bu Cumhuriyet, daha da büyütülerek İtalya Cumhuriyeti adını aldı. 1805'de İtalya Krallığı'na dönüştü ise de, İtalya üzerinde Fransa ve Avusturya'nın nüfuzu sürüp gitti, fakat İtalya'da milliyetçi hareket, ortadan kaldırılamadı. Sonunda II. Vittorio Emmanuele ile Cavour ve Garibaldi'nin etkin çabalarıyla birlik Savoia hanedanının idaresinde gerçekleştirildi (1861). İtalya birliğinin kurulmasındaki özgürlük ve birleşme düşünceleri, 1848'de Paris'te patlayan milliyetçi ihtilâle kadar dayanır. Bu düşünceler, milliyetçi İtalyan yazarlarınca işlenmiş, yaygınlaştırılmış ve yaşatılmıştır.

Japonya

Asya devletlerinden Japonya, ileri ve gelişmiş bir ülke olduğu kadar, halkının millî birliği bakımından örnek olan milletlerdendir.

Tarihte Japonya, uzun süre feodal bir yönetimle idare edilmiştir. Ülkenin bir özelliği de uzun süre yabancı devletlere kapalı kalmasıdır. Japonya'nın tarihinde, 1868'lerde ülkeye hâkim olan Meiji döneminin reform hareketleri önemlidir. Bu reformlar bugünkü Japonya'nın doğuşunu hazırlamıştır. Meiji yönetimi derebeyliklere de son vermiştir. Japonya'nın çağdaş ve gelişmiş bir toplum haline gelmesinde yönetim etkinliği ile birlikte, Japon milletinin nitelikleri ve karakteri de rol oynamıştır. Halk, çalışkanlığı yanısıra, birleşme sembolü olarak kabul edilebilecek İmparator'un etrafında birlik ve beraberliğini de gerçekleştirmiştir. Bu faktör, hızlı kalkınmaya gereken katkıyı sağlamıştır. Depremler ülkesi Japonya'da dinsel inançlara karşı hoş görü, lâiklik anlayışı üstün düzeydedir. Budizm, Şinto ve Hıristiyanlık ile çeşitli mezhepler, lâik Japonya'nın özelliklerindendir. Çeşitli dinlere mensup olanlara gösterilen hoş görü, millî birlik duygularını geliştirmekte, zedelememektedir.

İngiltere

Oluşumu itibariyle İngiliz halkı dünyanın en karışık milletidir. İngiltere adasına önce Keltler (Britonlar) gelmiş, ülke daha sonra Romalıların istilâsını görmüş, bunu Angl, Saks (Anglo-Sakson) ve Jut

Levent Şahverdi Arşivi

(Danimarka), Norman (İskandinav) Viking ve Norveçli'lerin gelişleri izlemiştir. Değişik kökenli halkın bir İngiliz milleti oluşturması, tarihsel birçok olayların sonucudur. Anglosakson, Norman, Danimarka temeline dayanan hanedanlarla yönetilen ülke, Anglosakson geleneği ve Norman derebeylik düzeninin karışımı olan sistemle, bir İngiliz uygarlığı ve dilinin oluşmasına sahne oldu. Bu uygarlık, XV. yüzyıldan itibaren gelişme gösterdi. Özellikle İngiliz Hanedanı Tudorlar ve İskoç Hanedanı Stuart'lar arasındaki yakınlaşma ve hanedan evlenmeleriyle halkın da kaynaşması sağlandı. Günümüzdeki İngiliz milleti, Anglosakson'larla Norman'ların karışımı; İngiliz dili ise, Anglosakson Cermencesiyle Norman Fransızcasının karışımından oluşan millî bir dil halinde varlığını sürdürmektedir. Değişik halk kökenlerine rağmen bazı istisnalarıyla İngiliz milleti, millî birlik bakımından örnek toplumlardan biridir. Bu birlik, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın bunalımlı dönemlerinde belirgin hale gelmişti.

Finlandiya

Dünya milletleri arasında büyük saygı gören Finlandiya, XII. yüzyılda İsveçlilerin egemenliği altına girmişti. Bu dönemde Hıristiyanlığı da kabul etmelerine karşın, Fin halkı hem milliyetini, hem de dilini koruma yeteneğini göstermişti. 1809'larda İsveç egemenliğinden Rus egemenliğine giren Finliler, yine bağımsızlık isteklerini ve millî benliklerini korumasını bilmişlerdir. Rus egemenliğinde Finlandiya, bir dükalık olarak yönetildi. Ancak zaman zaman Ruslaştırma girişimleriyle karşılaştı. Buna karşı milliyetçi Fin halkının, pasif de olsa direnişi sürdü. Bu azimli millet, milliyetçi ve birlikçi tutum ve davranışı sonucu 3 Ocak 1918'de ilk bağımsızlık adımını attı. 14 Ekim 1920'de kesin olarak bağımsızlığını kazandı. İkinci Dünya Savaşı başlarında, 1939 yılı Kasım ayında, güçlü komşusu Sovyetler Birliği'nin taarruzuna uğrayan Finlandiya, milletçe gösterilen birlik ve orduya sağlanan destek sayesinde bu tehlikeyi atlatmayı başardı.

Almanya

Avrupa'da 1789 Fransız İhtilâli'nden sonra Napoleon Bonaparte'ın istilâ savaşları, milliyetçilik cereyanlarını da körüklemiştir. Bundan önce Alman milleti çok sayıda krallık, dükalık ve benzeri siyasî kuruluşlardan oluşuyordu. Bu durum, Almanlar'ın bir devlet olarak seslerini duyurmalarını da engelliyordu. 1853-1856 Kırım Savaşı'ndan sonraki on beş yıl içinde Avrupa'da İtalyan birliği ile Alman birliğinin ortaya çıkışı önemli olaylardandır.

Levent Şahverdi Arşivi

Alman birliğinin mimarı Otto Van Bismarck'tır. O Alman birliğini, hayatının bir tutkusu ve ideali olarak benimsemiş ve bu yolda gerektiğinde kuvvete de baş vurarak yılmadan çaba göstermiştir. "Eğer çekiç olmak için birşey yapmazsak, örs haline geliriz" sözü onundur. Alman birliğini gerçekleştirmek için Danimarka, Avusturya ve Fransa ile savaşı da göze alan Bismarck, 18 Ocak 1871'de Versay Sarayı'nda Alman İmparatorluğu'nu ilân etmişti. Almanlar arası birlik sağlandıktan sonra Alman Devleti 1890 yılına kadar Avrupa'da söz sahibi olmuştur. O tarihten beri Almanya, dünyanın büyük devletlerinden biri olarak siyasal etkinliğini sürdürmektedir.

III. ATATÜRK'ÜN MİLLÎ BİRLİK KONUSUNDAKİ UYGULAMALARI

Atatürk'ün en büyük eseri Türkiye Cumhuriyeti ve Türk İnkılâbıdır. Bu nedenle, Atatürk'ün Türk Bağımsızlık Savaşı'ndan itibaren millî birlik konusuna ne kadar özen gösterdiğini, bu savaş içinde örnekleriyle incelemek gerekir. Mustafa Kemal Paşa, Türk İnkılâbının eylem (aksiyon, hareket) dönemini oluşturan ve 1919 yılı 19 Mayıs'ında başladığı kabul edilen dönemde, Türk milletini, özellikle milliyetçilik, millî ruh ve millî birlik bakımından bilinçlendirmeyi göz önünde tutmuştur. O, bu yolla büyük mücadelesinde başarıya ulaşacağına inanıyordu. 21/22 Haziran 1919 tarihinde yayımladığı Amasya Genelgesi (Amasya Tamimi)'ne dikkat edilecek olursa, bunun ilk maddesi: "1 - Yurdun bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir" şeklindedir. Genelge'nin üçüncü maddesi ise: "3 - Milletin bağımsızlığını yine milletin kesin kararı ve direnişi kurtaracaktır" şeklinde belirtilmiş olmakla O, gücünü milletten almaya azimli olduğunu belirtmek istemişti.

Millî Mücadeleye yön veren ve 27 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi'nin kararları ise, millî birlik ve bütünlüğün somut örneğidir. Erzurum Kongresi kararlarının birinci maddesi: "1 - Millî sınırlar içinde bulunan yurt parçaları bir bütündür; birbirinden ayrılamaz" şeklindedir. Bu maddeyi ikinci ve dördüncü maddeler tamamlar: "2 - Ne türlü olursa olsun, yabancıların topraklarımıza girmesine ve işlerimize karışmasına karşı ve Osmanlı hükûmetinin dağılması durumunda millet, birlikte direnecek ve yurdunu savunacaktır"; "4 - Millî gücü etken ve millî iradeyi egemen kılmak, temel ilkedir." [7] Karar altına alınan bu temel ilkeler, zamanla daha da geliştirilmiştir.

[7] Nutuk, s. 47.

Levent Şahverdi Arşivi

Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi kararlarının bir kez daha sağlamlaştırılması bakımından, yeni bir olay olmuştu. Mustafa Kemal Paşa Sivas'tan Ankara'ya gelirken de karşılaştığı durumu şöyle anlatır: "Sivas'tan Kayseri yoluyla Ankara'ya gitmek üzere yola çıkan temsilciler kurulu, yol boyunca ve Ankara'da, büyük milletimizin ateşli ve içten yurt severlik gösterileri içinde bugün buraya geldi. Milletimizin gösterdiği birlik ve azim, yurdumuzun geleceğini güven altına alma konusundaki inancı sarsılmaz bir biçimde destekleyecek niteliktedir." [8] O, Ankaralı'larla yaptığı görüşmede millî birlik konusu üzerinde sık sık durur ve şöyle der: "Dokuz aydan beri başlayan millî uyanış ve çalışma, durumu ve görünüşü değiştirdi; daha da çok değiştirecektir. Millet, gerçekleşen birliği sürdürürse ve bağımsızlığı için öz veriden çekinmezse başarı kesindir. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde saptanan ilkeler, milletin ulaşacağı amaçlar için temel olacaktır." [9] Mustafa Kemal Paşa, bu Kongreleri şöyle değerlendirir: "Önce Erzurum, sonra Sivas Kongreleri'nde genel birliğimiz ortaya çıktı." [10] O, Ankara'ya gelen milletvekilleriyle yaptığı görüşmede de bu konuya önemle değinir: "Bir toplumun yaşamasının ve mutluluğunun, ancak dilekte ve dileği gerçekleştirme yolunda tam birlik olmasına bağlı bulunduğunu açıkladık. Yurdun kurtarılması, bağımsızlığın sağlanması amacına yönelik olan millî birliğimizin, köklü ve düzenli örgütlerin bulunması ve bu örgütleri iyi yönetebilecek kafaların ve güçlerin, bir tek beyin, bir tek güç olarak birleşmiş ve kaynaşmış duruma gelmesine bağlı olduğunu söyledik ve bu arada, İstanbul'da açılacak Millet Meclisi'nde güçlü ve dayanışık bir grup meydana getirilmesi zorunluluğunu ortaya koyduk" [11] der.

Ankara'da 23 Nisan 1920 tarihinde kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi, devletin yönetimi, millî gücü sevk ve idare bakımından siyasal bir olaydır. Bu Meclis, milleti yönlendirme bakımından da daha ilk yılda olumlu çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalardan önce yurdu işgal eden düşman karşısında, halkın oluşturduğu Kuvayı Milliye (Millî Kuvvetler), millî bilinçlenmenin gözle görülür örnekleriydi. Ordunun henüz derlenip toparlanmasından önce, bunlar, milletçe direnme azminin, özellikle düşmana kanıtlanmasında yararlı hizmetler yaptılar. Bu dönem, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yönetimi ele almasına kadar sürdü.

20 Ocak 1921'de kabul edilen Anayasa (Kanun-u Esasî)'da yer alan 1. madde: "1 - Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü, halkın

[8] Nutuk, s. 240.
[9] a.g.e., s. 259.
[10] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II., s. 11.
[11] Nutuk, s. 260.

Levent Şahverdi Arşivi

mukadderatını kendisi ve fiilen idare etmesi esasına dayanır" hükmünü getirmekle, millî egemenliği kanıtlamıştı. Bu Meclis gücünü milletten alıyordu. Bundan başka dördüncü maddesi de: "4 - Büyük Millet Meclisi vilâyetler halkınca seçilen üyelerden oluşur" hükmüyle de, ülkenin birlik ve bütünlüğünü temsil ettiğini kanıtlamıştı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi milletin birliğine, millî istek ve gücüne dayanarak millî siyasetin yönlendirilmesini de üstlenmişti. Mustafa Kemal Paşa, millî siyaset konusunu şöyle dile getirir: "Milletimizin güçlü, mutlu ve sağlam bir düzen içinde yaşayabilmesi için, devletin bütünüyle millî bir siyaset gütmesi ve bu siyasetin iç teşkilâtımıza tam uyumlu ve dayalı olması gereklidir. Millî siyaset demekle anlatmak istediğim şudur: Millî sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup milletin ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak; gelişi güzel, ulaşılamayacak istekler peşinde milleti uğraştırmamak ve zarara sokmamak; uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir." [12]

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millî Mücadeleyi yönlendireceği bir zamanda millî birliği sarsıcı ayaklanmalarla karşılaşmıştı. Bu ayaklanmalar, bazı çevrelerin, İstanbul'daki padişah hükûmetinin, özellikle Damat Ferit Paşa'nın kışkırtmalarına kanmalarından kaynaklanıyordu. Düşman karşısında en çok birlik ve beraberliğin gösterilmesi gerekirken, yer yer patlak veren bu ayaklanmalar yeni Meclis'i bir hayli üzmüş ve yormuştu. Büyük Millet Meclisi, önce bu ayaklanmaları bastırdı. Böylece ülkenin bütünlüğünü ve birliğini sağladıktan sonra düşmanla mücadeleyi sürdürebildi.

Türk halkının millî dayanışma ve millî birlik bakımından kendine güven duyguları ve millî inancı, olaylara bağlı olarak gittikçe güçlendi. Özellikle Birinci İnönü ve İkinci İnönü Muharebeleri bu konuda etkili oldu. Mustafa Kemal Paşa'nın inancına göre: "Birlik ve emelde kararlı ve direnen millet, mağrur ve saldırgan düşmanı eninde sonunda gurur ve saldırısında pişman edebilir." [13] O'nun bu inancı, Türk bağımsızlık hareketinin başarılı sonuca ulaşmasıyla kanıtlanmıştır.

Lozan Barış Antlaşması imzalanıp, Türkiye Cumhuriyeti uluslar arası alanda onaylandıktan sonra Mustafa Kemal, bütün çalışmalarını yeni bir toplum yaratmaya yöneltti. Kurulacak yeni toplumun özelliği ve niteliği ne

[12] Nutuk, s. 323.
[13] Nutuk, s. 464.

Levent Şahverdi Arşivi

olmalıydı? Bunun karşılığını kendisi şöyle verir: "Türk milletinin kuruluşunda etkili olduğu görülen tarihsel ve doğal olgular şunlardır: a) Siyasal varlıkta birlik; b) Dil birliği; c) Yurt birliği; d) Irk ve kök birliği; e) Tarihsel yakınlık; f) Ahlâkî yakınlık." [14] Ayrıntılara dikkat edilecek olursa, bunların millî birlik ve bütünlüğe giden yapıcı özellikler olduğu görülür.

Mustafa Kemal Paşa'nın kurduğu yeni Cumhuriyet de nitelikleri bakımından millîdir. Cumhuriyet idaresi gücünü halktan alır. Böylece devlet ve halk, birbirini bütünler. O'nun sözleriyle: "Hükûmet millettir ve millet hükûmettir." [15]

Türk toplumu, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra yeni bir atılıma geçmişti. Çağdaş dünyanın uygarlık düzeyine ulaşmayı, hatta bunu da aşmayı amaçlayan Atatürk, bunu başarmak için milletle el ele verdi. Önce Türk milletine bir ruh vermeli ve onu millî ülkü ile bilinçlendirmeliydi. O, başarılarını kendine değil millete mal ediyor, böylece güven duygularını geliştirmeye çalışıyordu. O: "Gerektiğinde vatan için bir tek kişi gibi, tek parça azim ve karar ile çalışmasını bilen bir millet, elbette büyük geleceğe lâyık ve aday olan millettir" [16]diyerek, geleceğin kalkınmasında milletçe birlik halinde çalışmanın önemine değiniyordu. Konuşmalarında yine el birliği ile çalışmaya dikkat çekiyor: "Millî işlerde çeşitli çalışma uzmanlarının birbirlerine yardım etmesi, çalışmanın ortak hedefte toplanacak şekilde düzenlenmesi gereklidir" [17] diyordu.

Mustafa Kemal'in yeni devletindeki sosyal ve siyasal politikası insan sevgisine dayanır. Böylece O'nun ünlü "Yurtta barış, cihanda barış" ilkesi de, bu yolla gerçekleştirilmeye çalışılır. O'nun belirlediği gibi: "İnsanları mutlu edecek biricik vasıta, onları birbirine yaklaştırarak, onlara birbirlerini sevdirerek, karşılıklı maddî ve manevî ihtiyaçlarını sağlamaya yarayan hareket ve enerjidir." [18] Atatürk için insan faktörü temel dayanaktır. Milleti oluşturan insanlar arasında ırk veya başka bir unsur nedeniyle ayırım yapılamaz. O: "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir" demek suretiyle toplayıcı amacı belirtmiştir. Atatürk milleti oluşturan bireyler için gerçekçidir. Bu gerçek O'nun: "Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve

[14] Afet İnan, Atatürk'ten Yazdıklarım, 1969, s. 12.
[15] Atatürk'ün Söylev ve Demçleri, c. II, s. 233.
[16] a.g.e., c. IV, s. 536.
[17] a.g.e., c. II, s. 167.
[18] a.g.e., c. II, s. 273.

Levent Sahverdi Arşivi

Makedonyalı, hep bir ırkın evlâtları, hep aynı cevherin damarlarıdır" [19] sözlerinde belirgindir.

Atatürk'ün kurulmasına önderlik ettiği Cumhuriyet, bütün kuralları ve yasalarıyla millî birliği esas alır. O, 1930'larda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşmasında buna dikkati çekmekteydi: "Geçen olaylar, Cumhuriyet'in gücünü, sağlamlığını, bir daha göstermiştir. Bu olaylar vatandaşların her türlü mutluluk ve huzurunun, Cumhuriyet kanunlarında belirtilen, millî birlikte toplanmış bulunduğunu, yurt dışından hiçbir kandırma ve kışkırtmanın olamayacağını da anlatmıştır umudundayım." [20]

Atatürk'ün 1923'lü yıllarda Afyonkarahisar'da söylediği şu sözler bir anıt olarak yazılmaya değer: "Cenabı Hak birleşik ve birlikte çalışan, şerefini, namusunu koruyan milletleri mutlu eder. Biz de bundan önce olduğu gibi, bundan sonra da birleşik olarak birlikte çalışırsak, Allah'tan böyle bir mutluluğu haklı olarak bekliyebiliriz." [21]

IV. MİLLÎ BİRLİĞİN ANLAMI VE TANIMLAMALARI

Millî varlığın güven içerisinde bulundurulması, geliştirilmesi ve milletçe ilerlemede millî birlik başlıca ögelerdendir. Millet adıyla anılan toplum, millî varlığını güvenceye alabilmek için devleti kurmuştur. Devlet, millî varlığın korunmasındaki tedbirlerini hükûmetler vasıtasıyla yürütür. Siyasal nitelikleriyle hükûmetler, milletin genel istek ve kararı doğrultusunda seçilmiş ve millet adına iş gören devlet organıdır. Demokratik yönetim anlayışında milletin seçtiği temsilcilerden oluşan hükûmetler, güçlerini, taban olan milletten alırlar. Bu güç kaynağının sağlam, güvenilir olması oranında, hükûmetlerin başarıları kolaylaşır. Bu başarı, millî varlığın güvenliği ve halkın dirlik ve düzeni ile ilgilidir. Atatürk'e göre: "Hükûmetin oluş nedeni (hikmeti vücûdu) memleketin asayişini, milletin huzur ve rahatını sağlamaktır." [22] Bu yükümlülük, devlete ve onun yürütme organı hükûmete millet üzerinde saygınlık kazandırır. Böylece devlet ve hükûmet, milletin koruyucusu hatta malı olarak yücelir. Atatürk'e göre: "Devleti ve hükûmeti kendi malı ve koruyucusu tanımak bir millet için büyük nimet ve mazhariyettir." [23] Bu, milletin hükûmetle yakın ve birlikte çalışma gayretinin de gerekli olduğunu kanıtlar. Görüldüğü gibi millî birlik, bir

[19] Kadri Kemal Kop, Atatürk Diyarbakır'da, s. 4.
[20] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 349.
[21] a.g.e., c. II, s. 158.
[22] a.g.e., c. I, s. 307.
[23] a.g.e., c. I, s. 372.

Levent Şahverdi Arşivi

milletin varlığını korumasında, saadete, huzur ve refaha kavuşmasında etkili bir konudur.

Bu önemi belirttikten sonra millî birlik şöyle tanımlanabilir: "Millî birlik, bir milletin, millî varlığını her türlü tehlikelere karşı korumada, milletçe refah ve huzura ulaşmada manen ve maddeten çabalarını birleştirmesi ve birlikte hareketidir." Millî birlik, bir milletin sorunlarını çözmede, millî hedeflerine ulaşmada, özünde var olan güçlerini belirlenen amaca doğru toplaması ve yöneltmesi demektir. Böylece genel istek ve azim, belirli bir yönde yoğunlaşmış olur ki, bu birleşik güç, amacın elde edilmesini sağlar. Bu, Atatürk'ün şu sözleriyle kanıtlanabilir: "Bir milletin başarısı, kesinlikle tüm millî güçlerin bir doğrultuda toplanmasıyla, oluşturulmasıyla mümkündür. Onun için bilelim ki, ulaştığımız başarı, milletin kuvvetlerini birleştirmesinden, ortaklaşa çalışmasından ileri gelmiştir. Eğer aynı başarıyı ve zaferleri gelecekte de taç yapmak istiyorsak aynı kurala dayanalım ve aynı şekilde yürüyelim." [24] Millî birlik, bir milletin birlikte dayanışma ve yardımlaşma bilincidir. Özellikle bu bilinç, millet bireylerinin ve yurdun bir felâketle karşılaşması durumunda işlemeye başlar. Bu felâket, bir doğal âfet olabileceği gibi, bir kaza ve benzeri olay da olabilir. Böyle durumlarda felâkete uğramış yurttaşlara maddî ve manevî yardım elinin uzatılması millî birlik bilincinin bir görünüşü ve kanıtı olarak kabul edilmelidir. Millî birlik, bazı durumlarda bir duyuş birliğini anlatır. Bu durum, bütün milleti ilgilendiren millî sorunlarda, toplumun düşünce ve emel birliğini ortaya koyar. Bu düşünce ve emel birliği, maddî kuvvetle zekâ ve maharetle, birleştirilebilirse, uygulama ve başarı elde edilebilir. Atatürk: "Yapmak, maddî ve manevi kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmektir" [25] der.

Özetlemek gerekirse, millî birlik, bir milletin millî sorunlarının çözümünde ve millî varlığını güven içerisinde bulundurmasında bilinçlenmesi ve bilinçle, birlik ve beraberlik içinde bulunmasıdır.

V. MİLLÎ BİRLİĞİN TEMEL TAŞLARI

Millî birlik ve bütünlük, somut bir nitelikten öte; bir duyuş hali ve bilinçlenmedir. Bundan ötürü, onun oluşmasında ve yerleşmesinde etkili birçok faktörler vardır. Bu faktörler insan bilincinde yaptıkları etkilerle, psikolojik olarak, onu belli doğrultuda düşünmeye ve hareket etmeye hazırlar. Bu faktörlerin insandan insana değişen etkileri vardır. Ancak, bütün insanları etkileyen belli başlı faktörler arasında millet, vatan ve devlet

[24] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 76.
[25] a.g.e., c. II, s. 290.

Levent Sahverdi Arşivi

kavramları, millî birliğin oluşmasında önemli bir yere sahiptirler. Bu kavramların önemi, onların, insanların düşünce ve davranışlarını yönlendirmeleri, birlik ve beraberlik ülküsü yaratmaları ve böylece millî bilinç (millî şuur) uyandırmalarıdır.

A. Milliyetçilik

Millî benliğin oluşmasındaki önemli etkenlerden biri olarak milliyetçilik, bir toplumun millet oluşunda örücü ve yoğurucu etkilere sahiptir.

Milliyetçilik, kavim halindeki toplumları millet olma bilincine yönelten bir duyuşu anlatır. Böylece milliyetçiliği millet kavramıyla bağlı kabul etmek gerekir. Milliyetçilik, ortak köken, ortak dil, ortak tarih ve ortak gelenek ve görenek gibi bağların etkisiyle kendine özgü bir toplum meydana getirme bilinci olarak tanımlanabilir. Belirli bir millete mensup olma durumunu anlatan milliyetden doğan milliyetçilik; kendi milletini sevmek, üstün tutmak, kendi milletiyle övünmenin de karşılığıdır.* Görüldüğü üzere, bütün bu tanımlamaların temelinde millet kavramı vardır. Millî deyimi de millet kavramıyla ilgilidir ki, varlığı ve konusu belirli bir millete ait anlamındadır.** Millî egemenlik, millî birlik, millî mücadele, millî eğitim, millî marş, millî tarih gibi terimler de buna birer örnektir. Bütün bu kavram ve konuların kökünü oluşturan millet, klasik tanımlamalar dışında, Atatürk tarafından şöyle belirtilmektedir: "Zengin bir anılar mirasına sahip bulunan; beraber yaşamakta ortak istek ve anlaşmada samimî olan ve sahip olunan mirasın korunmasına beraber devam etmede iradeleri ortak olan insanların birleşmesinden meydana gelen topluma millet adı verilir."[26] Bu tanımlama içerisinde geçen insan toplumu, geçmişten gelen ortak anılara sahiptir. Bu toplumun insanları, üstlendikleri mirasın korunmasında ve birlikte yaşamada istekli ve bilinçlidirler ki, milliyetçi bir düşünceyle milleti oluşturmuşlardır.

Millet yaşantısında milliyetçilikten yana olanlar, milliyetçi olarak anıldığı gibi, milliyet sever olarak da tanımlanırlar ki, bunlar güçlerini millet ve vatan kavramlarından alırlar. 1926 yılında Atatürk'ün bu konudaki konuşması şöyledir: "Biz doğrudan doğruya milliyet severiz (milliyetperveriz) ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyet'imizin dayanağı

* Milliyet, bireyleri veya bir konuyu devlete bağlayan bağ olarak da anlaşılmalıdır.

** Millî sözcüğü millete ait anlamına geldiği gibi milletçe, milletin varı - yoğu gibi anlamlarda da kullanılır.

[26] Afet İnan, M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, 1969, s. 12.

Levent Şahverdi Arşivi

Türk toplumudur. Bu toplumun bireyleri ne kadar Türk kültürüyle dolu olursa o topluma dayanan Cumhuriyet de kuvvetli olur." [27]

Milliyetçilik, aynı millete mensup olmanın gururuyla millî birlik yolunu açan düşünce, duyuş ve bilinçlenmedir.

B. Millî İrade

Egemenliğin millete ait oluşu gibi, birlik ve beraberliğin de milletten kaynaklanması, onun etkin ve güvenilir olması için gereklidir. Atatürk millî egemenliğin gücünü şu özlü sözleriyle anlatmıştır: "Millî egemenlik öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yok olur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş kuruluşlar, her tarafta yıkılmaya mahkûmdur." [28]

Millî irade, bir toplumun, millet işlerinde söz sahibi olduğunu belirtmesi bakımından toplum gücünün üstünlüğünü kanıtlar. Bu güç, millette olduğu sürece, toplum gücünü besler ve geliştirir. Toplum gücünün üstünlüğü ise, millî birliğin dayanağı olan toplumun değerini artırır.

C. Millî Kültür

Gücünü ortak tarihten, ortak mirastan alan millet bireyleri siyasî, ekonomik, sosyal ve düşünsel yaşamlarında ortak olarak çalışarak ortak gelenek ve kültür oluştururlar ki, bu kültür de bireylerin katılma paylarından ötürü, millîdir. Gerçekte bir milleti meydana getiren, o millete özgü kültürdür ki, buna millî kültür adını verebiliriz.

Kültürün çok çeşitli tanımlamaları yapılmıştır. Bilindiği üzere, insan sosyal bir varlıktır. Bu nedenle doğuşundan itibaren, içinde yaşadığı toplumdan çok çeşitli etkiler alır. Kültürün millî yönü bilgi, inanç, ahlâk ve gelenek, töre gibi çeşitli alanlarla ilgilidir. Bu alanlarda kazanılan sosyal alışkanlıkların tümü-özellikle manevî alanda - bireyin kültürünü oluşturur. İnsanlar toplumun etkilerinden uzak kalamazlar. Atatürk'e göre de: "İnsanlar, geleneklerini, ahlâklarını, duygularını eğilimlerini, hattâ düşüncelerini geliştirme ve eğitmede, içinde yetiştiği toplumun genel eğiliminden kurtulamazlar." [29] Bu etkiler doğuştan başlar, okulda ve toplumda sürüp gider. O halde, bireylerin toplum içerisinde kazancakları alışkanlıkların olumlu ve olumsuz yönleri millî birlik kavramına yararlı veya zararlı etkiler yapacaktır. Bunları kültürün ögeleri bakımından ele alacak

[27] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. V, s. 114.
[28] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 179.
[29] a.g.e., c. II, s. 34.

Levent Sahverdi Arşivi

olursak, bazı kanılara varabiliriz. "Bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini sağlayan bütün değerlerinin tümü" olarak ele alınacak olursa kültürün, özellikle millî kültürün, millî birlik konusundaki yeri hemen dikkati çeker. Bir toplumun düşünüş, gelenek ve görenek bakımından iyi yönlendirilmesi halinde, kültür, millî birlik ve bütünlüğü olumlu yönde etkiler. Millî kültür yoluyla kazanılan bazı nitelikler vardır ki bunlar, millî birliğin oluşmasına katkı sağlarlar. Toplumun inançlarına ve değer yargılarına göre geliştirilecek millî kültür, dolaylı olarak millî birliğe de yardımcıdır. Bazı yetkililer, her kültür bir millet oluşturur, derler. O halde kültürün bir millete dayalı yani millî bir yönü vardır. Millî kültür, milliyetçilikten, toplumun kendine has düşünce ve inançlarından kaynaklanır. Atatürk'e göre: "Kültür okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, ders almak, düşünmek ve zekâyı eğitmektir." [30] Kültürü bu anlamda ele alınca, kültürlü adam, dağarcığına koyacağı bilgilerden, düşünme yoluyla kendi milleti yararına ve çıkarına dersler çıkarabilen kişidir. Kültürlü ve gelişmiş kişilerden oluşturulan bir toplum, eğriyi ve doğruyu kolayca ayırt edebileceğinden, birlik ve beraberlik alanında güçlü sayılabilir. Kültürlü insan bir değerdir, bir güçtür. Güçlü insanlardan oluşan toplumlar, bütünlük gösterebilirler. Atatürk'e göre: "Bir sosyal toplumda değer ve kuvvet, onu kuran bireylerin kendilerini değer ve kuvvet olarak bilmelerindedir. Ancak bu gibi bireylerden meydana gelmiş sosyal heyetlerdir ki tek parça değer, kudret görünüşü gösterebilirler." [31]

D. Millî İnanç ve Ülkü

Bireylerin millî inanç ve millî ülkü bakımından bilinçlendirilmeleri millî birliğin oluşturulmasında bir destektir. Millî ülkü, doğal olarak milletlere göre değişiklik gösterir. Her milletin kendine özgü inançları ve ülküsü vardır. Ancak, milletlerde ortak olan bazı değerler vardır ki bunlar, millî birliğin harcında vaz geçilmez araçlardır. Bu değerler, vatan sevgisi, millet sevgisi ve devlet sevgisidir. Toplumun bireyleri bu yönlerden yetiştirilip güçlendirildikleri takdirde, millî birliğin gövdesi sağlam temeller üzerine oturtulmuş olur. Doğal olarak, vatana, millete ve devlete karşı bilinçli bir sevgi ve saygının yerleştirildiği durumlarda, manevî yönden amaç büyük ölçüde gerçekleştirilir. Bu yoldaki bilinçlendirme, barışta ve olağan üstü hallerde, toplumda itici gücü, dinamizmi ve hareket birliğini sağlamış olur. Türk bağımsızlık mücadelesi millî inanç ve ülkü bakımından

[30] Afet İnan, M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, 1969, s. 49.

[31] a.g.e., s. 53.

Levent Sahverdi Arşivi

somut örneklerle doludur. Atatürk bu mücadeleyi millî inanç ve ülküyle yönlendirmiş ve başarıya ulaştırmıştır. Atatürk'ün şu sözleri bunu kanıtlamaktadır: "Millî mücadelede kişisel hırs değil, millî ülkü, millî benlik gerçek itici güç olmuştur." [32] Millî mücadelenin kazanılmasından sonraki millî ülkünün ne olacağı düşünülürse bu; uygar, güçlü ve onurlu bir Türkiye'yi yaratmaktır denilebilir. Bunu Atatürk'ün sözleriyle şöyle kanıtlayabiliriz: "Milletimizin hedefi, milletimizin ülküsü, bütün cihanda tam anlamıyla uygar bir sosyal toplum olmaktır. Bilirsiniz ki dünyada her milletin varlığı, değeri, özgürlük ve bağımsızlık hakkı, sahip olduğu ve yapacağı uygar eserlerle orantılıdır." [33]

E. Millî Tarih Bilinci

Millî tarih, millî bilinçlenmede önemli etkenlerden biridir. Millî tarih bilinci, insan doğasında esasen var olan millî benlik duygusunu destekler ve güçlendirir. Bu, aynı zamanda insanda güven duygularını da geliştirir. Toplumun bireylerini birbirine yaklaştıran etkenlerden biri de ortak tarih bilincine sahip olmalarıdır. Dünya üzerinde sonradan kurulan birçok devlete dikkat edilecek olursa, bunların birçoğunun köklü tarihleri olmadığından, yeni bir tarih yaratma çabasında bulundukları görülür. Millî tarihin, millet olmaktaki etkisi yanısıra, millî dayanışma için gerekli olan millî ruh ve duyguların gelişmesindeki etkisi de önemlidir. Atatürk bu konudaki düşüncelerini şöyle belirtir: "Kabahatımız kendimizi unutmaklığımızdır. Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak, önce bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu saygıyı, duyarak, düşünerek, uygulayarak bütün hareketlerimizde gösterelim; bilelim ki millî benliğini bulamayan milletler başka milletlerin avıdır." [34] Atatürk, Türk milletinin noksanını, İzmir İktisad Kongresi'ni açarken: "Biz henüz şimdiye kadar gerçek, bilimsel, pozitif anlamıyla millî bir devir yaşamadık. Bu nedenle millî bir tarihe sahip olmadık" [35] diyerek dile getirmiştir. Atatürk'e göre Türk gençlerinin başarılarında ecdadının etkisi büyük olacaktır: "Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır." [36] Millî tarih bilinci, düşünce ve inanç gücünü destekler özellikte olmasından ötürü, bu bilincin toplumu oluşturan bireylerde ve

[32] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 234.
[33] a.g.e., s. 183.
[34] a.g.e., s. 143.
[35] a.g.e., s. 100.
[36] Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar Belgeler, Ankara, TTK Basım Evi, s. 297.

Levent Sahverdi Arşivi

toplumun temel unsuru olan gençlerde yaratılması, yaşatılması ve geliştirilmesi, millî birlik yönünden gerekli ve hatta zorunludur.

F. Millî Ahlâk, Millî Vicdan

Bir toplumun millî varlığını korumasında olduğu kadar, ilerleme ve yükselmesinde de ahlâk temellerine dayanması kadar doğal bir şey olamaz. Millî birlik bakımından, milletin bütün bireylerinde millî ahlâkın yerleştirilmesi, aile, toplum ve okul eğitimiyle mümkün olabilir. Atatürk'e göre: "İnsanlardan, her konuda ilgi, çaba, canını esirgememe ve gerektiğinde seve seve kendi varlığını gözden çıkarmasını isteyen, millî ahlâktır. Mükemmel bir millette, millî ahlâkın gerekleri, o millet bireyleri tarafından adeta kendiliğinden ve vicdandan doğan bir duyguyla yapılır, en büyük millî duygu, millî heyecan işte budur. Millet analarının, millet babalarının, millet hocalarının ve millet büyüklerinin, evde, okulda, orduda, fabrikada, her yerde ve her işte millet çocuklarına, milletin her bireyine bıkmaksızın ve devamlı verecekleri millî terbiyenin amacı, işte bu yüksek millî duyguyu sağlamlaştırmak olmalıdır." [37]

Her toplumda ahlâk değerleri büyük saygı görür. Bu saygı, çoğu zaman kutsal bir niteliğe sahiptir. Millî ahlâk yönünden güçlü olan toplumların millî güçleri de etkin ve sağlamdır. Bu konuda Atatürk'ün düşünceleri şöyledir: "Ahlâkın millî, sosyal olduğunu söylemek, kamu vicdanının bir anlatımıdır demek, aynı zamanda, ahlâkın kutsal niteliğini de tanımaktır. Ahlâk kutsaldır, çünkü; aynı değerde eşi yoktur ve başka hiçbir tür değerle ölçülemez." [38]

Bir milletin bilgili ve ilerlemiş olması yanında millî ahlâkının da yeri vardır. Millî ahlâk, bir milletin devlet kurması için en önemli ögeler arasındadır. "Bir milletin namuslu bir varlık, saygı değer bir yer sahibi olması için, o milletin yalnız bilgi ve teknikle donatılmış olması yeterli değildir. Her bilimin, her şeyin üstünde bir niteliğe sahip olması gerekir ki o da milletin belli ve olumlu ahlâk (seciye) sahibi olmasıdır. Böyle bir ahlâka sahip olmayan bireyler ve böyle bireylerden oluşan milletler birer fesat ocağı olurlar" [39] diyen Atatürk, konunun önemini vurgular.

[37] Afet İnan, Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Ankara, TTK Basım Evi, 1969, s. 361.

[38] a.g.e., s. 362.

[39] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 143.

Levent Şahverdi Arşivi

G. Millî Dil

Dil bir milletin bireyleri arasında anlatım ve anlaşma aracıdır. Bu nedenle yakınlaşmada dilin yapıcı bir etkisi vardır. Dil bir milletin ortak yaşantısında olduğu kadar, ortak duyuş ve bilinçlenmesinde de rol oynar. Atatürk millî dil ve millî duygular arasındaki bağı isabetle fark etmiş ve şöyle demiştir: "Millî duygu ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî duygunun gelişmesinde başlıca etkendir." [40] Günümüzde de çağdaş kültürün temel ögeleri arasında gelişmiş bir yazı ve konuşma dili önemli bir yere sahiptir. Dil ve milliyet birbirinden ayrılamaz; bundan ötürü de bir milletin dili çoğu kez millî dil olarak nitelenir; gücünü milletten alan milliyetçilik de dil ile yakından ilgilidir. Dil, bir millete özgü kültürün de bütünleyicisidir. Bu konuda Atatürk'ün düşüncesi şöyledir: "Milliyetin çok belirgin ve değerli temellerinden birisi dildir. Türk milletindenim diyen insan, her şeyden önce ve kesinlikle Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk kültürüne ve toplumuna bağlılığını ileri sürerse, buna inanmak doğru olmaz." [41] Millî birlik anlayışında, milleti oluşturan ve aynı topraklar üzerinde yaşayan vatandaşlar arasında, yaklaştırıcı ve birleştirici ortak ve millî dille anlaşmadan vaz geçilemez.

H. Millî Bayrak-Millî Marş

Türk milletinin bağımsızlığını simgeleyen bayrak, milliyetçi duyguların yaşatılıp geliştirilmesinde etkilidir. Bayrak, yurt içinde olduğu kadar dışında da Türkiye Cumhuriyeti'ni belirtir ve tanıtır. Bayrak, millî inanç ve bilinçlenmede etken olduğundan, ayrıca saygı görür. Her millet yut içi ve yut dışı faaliyetlerinde bayrağı aracılığı ile kendini tanıtmaya çalışır. Özellikle milletler arası yarışmalarda ve görüşmelerde, millî devletlerin temsili bayraklarıyla gerçekleştirilir. Millete ait oluşu, bağımsızlığı belirtmesi ve millî duyguları okşamasıyla bayrak, millî birlik anlayışındaki faktörlerden biridir. Bu nedenle kamu değerlendirmelerinde üstün saygıya lâyıktır. Bayrak, maddî ve manevî yönden toplayıcıdır. Atatürk 30 Ağustos 1924'de, Dumlupınar'da yaptığı konuşmada: "Bu kadar acılar ve felâketler geçirdikten sonra elbette Türk öğrenmiştir ki vatanı yeniden yapmak ve orada mutlu ve özgür yaşayabilmek için öncelikle egemenliğine sahip çıkmak ve cumhuriyet bayrağı altında bütün evlatlarını toplu ve dikkatli bulundurmak zorundadır." [42] demişti.

[40] Sadri Maksudi, Türk Dili İçin, İstanbul, 1930.

[41] Taha Toros, Atatürk'ün Adana Seyahatleri, s. 61.

[42] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 181.

Levent Şahverdi Arşivi

Millî marş, bir milleti içerde ve dışarda temsil etmek üzere bestelenmiş, bağımsızlığı, millî tarihi ve geçmiş kahramanlıkları yansıtan müzik parçasıdır. Milleti temsil etmesinden ötürü, millî marşların, diğer marşlara oranla ayrı bir özelliği ve değeri vardır. Yurt içi ve yurt dışı törenlerde marşların çalınması, tören geleneklerindendir. Millî marş çalınıp söylenirken ona gösterilen saygıda, millet ve vatan sevgisi ve millî bilincin saklandığı görülür. Millî marş, gençliğin milliyetçi duygularla ve geçmişten kaynaklanan millî övünç heyecanlarıyla yetiştirilmesine yardımcıdır.

I. Millî Gelirin Dağılımında Sosyal Adalet

Bir ülkenin insanlarının mutluluğu, onların ekonomik yönden güçlü, sağlıklı ve uygar yaşamalarıyla mümkündür. Bunların sağlanması ise, onların millî gelirden paylarını almasıyla gerçekleşir. Bireylerin millî gelirden hakça yararlanmaları sosyal ve ekonomik politika bakımından devletle ilgilidir. Vatandaşlar arasında dengeli bir gelir dağılımı büyük farklılıkları ortadan kaldıracağından, bireyler arası sevgi ve yakınlığın da yerleşmesine yardımcı olur. Buna karşın, vatandaşlar arasındaki aşırı zenginlik ve refah farkları onlar arasında haset ve eşitsizlik düşüncelerini körükleyeceğinden, milletçe gösterilecek birliği de zedeler. Sosyal adalet konusu, öneminden ötürü, aşırı akımlara dayalı yönetimlerde bile ele alınmakta, sermaye sahipleri, çalışanlarına maddî ve sosyal haklar vermek suretiyle, sosyal adaleti dengelemeye çalışmaktadırlar. Bu konuda devletin düzenleyici rolü en etkili bir faktördür. Bu düzenleme doğal olarak adaletli bir vergi uygulamasıyla gerçekleştirilmektedir.

İ. Lâik Devlet Yönetimi

Lâik devlet anlayışı, çağımızın birçok ülkesinde uygulanmakta ve saygınlık görmektedir. Eski ve orta çağların bağnaz din anlayışı, gücünden çok şey yitirmiştir. Lâiklik yücelen ve hoş görüye önem veren uygar insanın özelliklerindendir. Lâikliğin belirgin üç özelliği vardır. Bunlardan başlıcası din ile devlet işlerini birbirinden ayırmak, böylece dinin siyasete âlet edilmesini önlemektir. İkincisi millî sorunlarda metafizik (fizik ötesi) düşünüş yerine akılcı ve bilimsel çözüm yollarını getirmektir. Lâikliğin önemli özelliklerinden üçüncüsü de insanlarda inanç özgürlüğüne saygı duymaktır.

Lâikliğin bu amaçlarından ikisi de -dini dünya işlerinden ayırmak ve bireylerde vicdan özgürlüğünü tanımak- millî birlik bakımından önemlidir. Çünkü, dinin devlet işlerine ağırlığını koyması ve vicdan özgürlüğüne

Levent Şahverdi Arşivi

gereken değeri vermemesi, insanlar üzerinde bir baskının oluşmasına neden olur ki bu durum değişik inançlardaki vatandaşlar arasında bir ayrıcalık ortamı yaratır. Bu, hoş görü (tolerans) anlayışının ortadan kalkması demektir ki toplum bireylerinin birbirlerine karşı kin duymalarını körükleyebilir. Bundan başka sadece ayrı dine bağlı bireyler arasında değil, ayrı mezhep inançlarındakiler için de bir huzursuzluk konusu olabilir. Bağnaz (mutaassıp) kişiler, birbirlerine kin ve nefret besleyen, kendi inançlarında olmayanları hor gören kişiler olarak, millî birlik anlayışına ve yakınlaşmaya ters düşen tutumlarıyla, ülkenin birlik ve bütünlüğüne zararlı olabilirler. Halbuki değişik düşünce ve inanç sahiplerine karşı anlayışla ve hoş görüyle bakmak yüceliğini gösterenler, yurttaşlar arası bütünleşmeyi de dolaylı olarak onaylayan ve destekleyenlerdir. Özellikle gelişmiş toplumlarda, üstün eğitim ve öğretimin sağladığı toplum terbiyesinde din ve mezhep anlaşmazlıkları bırakılmakta, herkes birbirinin inancına saygı duymaktadır. Lâiklik konusu, Atatürk ilkeleri arasında önceliğe sahiptir ve bu konuda Atatürk hoş görü anlayaşını şöyle ifade etmiştir: " Genel olarak ilke şudur ki millî sınır olarak çizdiğimiz daire içinde yaşayan çeşitli İslâm unsurları, birbirine karşı ırk, çevre, ahlâkî bütün haklarına saygılı öz kardeşlerdir." [43]

VI. MİLLÎ BİRLİK VE YASALAR

Öneminden ötürü millî birlik konusu birçok ülkenin yasalarında da yer almıştır. Bu, devletlerin millet ve toprak bütünlüğüne yönelik bozguncu çalışmaları önleme isteğinden ileri gelir. Millî birlik ve bütünlüğe yönelik zararlı ve ayrılıkçı suçlar, yasalarda en ağır cezalarla cezalandırılır. Çünkü bunlar, bir devlet için çok zorunlu olan bütünlük kavramına ters düşen fiilerdir ki tarih boyunca tepki görmüştür. Bir ülkedeki bütün yasalara yön veren anayasalar, içerik ve ruh bakımından millî birliği benimser ve korur.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası daha başlangıç bölümünde: "Ebedî Türk vatan ve milletinin bütünlüğüne ve kutsal Türk Devleti'nin varlığına karşı, Cumhuriyet devrinde benzeri görülmemiş bölücü ve yıkıcı kanlı bir iç savaşın gerçekleşme noktasına yaklaştığı sırada" şeklinde başlamakta ve millî birlikle ilgili esaslar getirmektedir. [44] T.C. Anayasası'nda Türk varlığının devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esası yer almıştır. Buna göre devlet ve ülke bir bütündür. Dili Türkçedir.

Millî birlik anlayışında önemli yeri olan ve dinî inançları hoş görü ile karşılama ortamının yaratılmasında önemli bir faktör olan lâiklik ilkesi,

[43] TBMM Gizli Celse Zabıtları, TBMM Basım Evi, Ankara 1980, s. 73.
[44] Kabul tarihi 18/10/1982, Kanun No.: 2709.

Levent Şahverdi Arşivi

geçmiş din-mezhep çatışmalarından alınan ilhamla Anayasa'da yerini almıştır.

Eşitlik ve sosyal adalet ilkesi, toplum düzenine yön veren ağırlığı ile Anayasa'da şu şekilde ifade edilmiştir: "Her Türk vatandaşının bu Anayasa'daki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu..."

Vatandaşlar arası sevgi ve kardeşlik, millî gurur, millî sevinç ve kederler millet olmayı -dolayısıyla millî birliği- destekleyen özellikleriyle şöyle anlatılmıştır: "Topluca Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarda, milî sevinç ve kederlerde, millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla ve "Yurtta sulh, cihanda sulh" arzu ve inancı içinde, huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu..."

Bayrak ve İstiklâl Marşı millî birlik ögesidir. Bu ikisi Anayasa'nın yine 3. maddesinde tanımlanmıştır: "Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Millî marşı İstiklâl Marşı'dır".

Devletin temel amaç ve görevleri 5. maddede: "Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak; kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır" şeklinde belirtilir. Bu madde ruhu bakımından, millî birliğe ulaşan ortama açılır.

"Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir" şeklinde belirlenen 6. madde ve eşitlik ilkesini savunan 10. maddeler Türk milletinin millî birliğini pekiştiren esasları içermekte, özellikle 10. madde: "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanımaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar" şeklinde belirtilen esaslarıyla T.C. Anayasası millî birlik hükümleri yönünden mükemmellik gösterir.

Levent Şahverdi Arşivi

Anayasalar bir ülkenin tüm yasalarına yön verir. Yine Anayasa'da belirtilmiş olan "Kanunlar Anayasa'ya aykırı olamaz" hükmü gereğince ülkenin siyasal, sosyal, adlî ve ekonomik hayatına ait yasalar da Anayasa doğrultusunda şekillenirler.

VII. SİYASÎ PARTİLER VE MİLLÎ BİRLİK

Günümüzün gelişmiş ülkelerinin belirgin rejim özelliği demokrasilerdir. Demokrasilerin özellikleri de düşüncelerin özgürce tartışılması, gerçeklerin bu tartışmalar sonucunda belirlenmesidir. İnsan sevgisi, temel haklar, düşünce özgürlüğü, serbest seçim, eşit oy gibi koşulların yanısıra seçmene birden fazla seçenek sunulması da demokratik yaşamın isteklerindendir. Birden fazla seçenek ancak, birden fazla teşkilâtlı siyasal partilerin varlığı ile sağlanabilir. Demokrasinin vaz geçilmez ögeleri olan siyasal partiler, programları ve temsil ettikleri siyasal ve ekonomik sistemler nedeniyle, halk arasındaki değişik tutum ve davranışları temsil ederler. Böyle olunca, halkın kendi düşünce seçeneğine göre değişik gruplara ayrılması gibi bir gerçeği de getirmiş olacaklardır. Ancak yine demokrasilerin şartı olarak siyasal gruplaşmaların, millî birliğin bozulmaması ilkesine bağlılıktan ayrılmaması da göz önünde tutulmalıdır. Halbuki Türkiye'de değişik görüş ve sistemi savunan partilerin geçmişte bazı acıklı olaylara neden oldukları görülmüştür. Cumhuriyet döneminde değişik partilere bağlı bireyler arasında Vatan Cephesi gibi millî birliği zedeleyen uygulama dönemleri yaşanmış, mahallelerde ve köylerde değişik partilere mensup vatandaşların kahvelerini bile ayırdıkları dönemler olmuştur. Bu durum, vatandaşlar arası düşmanlığın görünüşü olduğundan, millî birlik anlayışı ile bağdaşamaz. Cumhuriyet döneminin çok partili yaşam yıllarına rastlayan bu durum, bir zamanlar, tehlikeli gidişin kanıtı olmuştu.

Cumhuriyet'in daha önceki yıllarında kurulan Halk Partisi'nin karşısına daha değişik bir programla çıkan Terakkiperver Cumhuriyet Partisi, kaynaşmalara ve hatta dış odakların kışkırtmasıyla ayaklanmalara da sebep olduğundan, görülen gerek üzerine dağıtılmıştı. Bundan sonra kurulan Serbest Fırka uygulamasında da olduğu gibi, bazı endişelere ve ayrıcalıklara neden olmuştu. Bu olaylarda Türkiye'nin demokrasi yolunda yeni oluşunun etkisi olmuştur. Atatürk 1 Kasım 1930 tarihinde, Büyük Millet Meclisi'ni açarken: "Siyaset alanında karşılıklı çalışmaların verimli gelişmesi, ancak vatandaşlar arasında düşmanlık yaratılmasına yer verilmemesiyle sağlanabilir"[45] demişti. Atatürk, particilik çalışmalarının,

[45] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 351.

Levent Şahverdi Arşivi

toplumun birlik ve beraberliğini bozmamasını savunur. Adî politikacılık çalışmaları nedeniyle millî birliğin bozulmasını, hıyanet olarak niteler. Örneğin 10.X.1925 tarihinde Akhisar'da Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmasında: "Memleket beraberlik ve birliğe muhtaçtır. Alelade politikacılıkla milleti parçalamak hıyanettir" [46] demiştir.

Gelişmiş toplumlar, particilik alanındaki çalışmalarda, ayrılıkçılığa yer vermezler. Onlara göre, insan hak ve özgürlüğünden doğan siyasal düşünceler, memleketin selâmeti yönünde kullanılır. Bu anlayışta ayrılıkçılık yer almaz, nitekim Türkiye'nin koşulları da buna yer vermediğinden Atatürk memleket içinde yaptığı konuşmaların birinde: "Ayrılıkçılık düşüncesi adî particiliktir ki memleket ve milletin huzur ve güvenlik koşulları henüz böyle bir ayrılıkçılığa yol açmaya uygun değildir" [47] diyerek uyarıda bulunmuştur.

VIII. SİLÂHLI KUVVETLER VE MİLLÎ BİRLİK

Yurt savunmasında, millî varlığın güven altında bulundurulmasında Silâhlı Kuvvetler bir güvencedir. Bu kuruluş, her millette olduğu gibi Türk milleti için de bir övünç kaynağıdır. Her millet, ordusuna güvenir ve onun maddî, manevî kişiliğinde kendisini görür. Atatürk: "Türk ordusu; işte bütün milletin göğsünü güven, gurur duygularıyla kabartan şanlı ad" [48] demiştir.

Silâhlı Kuvvetler, yükümlülük ve özel kanunlarına göre, milletin içinden çıkan yurttaşlardan oluşur. Onlar, ayrıcalık gözetilmeden bir araya gelir, bu kutsal ocakta, millî duygular ve millî hedefler yönünde eğitilip yetiştirilmekle millî birlik bakımından güçlendirilmiş olurlar. Çünkü eşitlik, yetenek ve millî gözetim, bu kuruluşun ilkelerindendir. Askerlik görevi manevî vicdanda kutsal, din bakımından yücelik ve aile bakımından da gurur vericidir. Her aile oğlunun asker olmasıyla övünç duyar, evlâdını askerliğe gururla uğurlar. Dönüşünde askerlik ve vatan savunması görevini yapmış olmanın gururu, hem askerlik yükümlüsü üzerinde hem de aile - dost çevresinde yaşar gider. Askerlik, nazariyat ve uygulamalarında, savaş eğitimi yanısıra, millet, vatan duygularını da geliştirir. Bu duygular, aile ve okullarda öğretilenlerin üzerine yeni bilgiler koymak suretiyle geliştirilir ve sağlamlaştırılır.

[46] a.g.e., c. II, s. 227.
[47] a.g.e., c. II, s. 193.
[48] a.g.e., c. I, s. 387.

Levent Şahverdi Arşivi

Silâhlı Kuvvetler yurda ve millete yararlı unsurlar yetiştirmekte de etkindir. Bu ocakta sadece askerlik alanıyla ilgili bilgilere yer verilmez. Yurttaşların hayata hazırlanması, muhtaç olanların, edindikleri meslek yoluyla geçimlerini sağlayacağı sanat ve beceri sahibi edilmeleri de Silâhlı Kuvvetlerin özelliklerindendir. Atatürk'e göre: "Ordumuz, Türk topraklarının ve Türkiye ülküsünü gerçekleştirmek için harcamakta olduğumuz sistemli çalışmaların yenilmesi imkânsız güvencesidir." [49] Millî dayanışma, askerlik arkadaşlığı yoluyla en somut biçimde askerlikte kurulur. Çünkü askerî bir birlik içerisinde yardımlaşma, ekip halinde ve birlik beraberlik içinde çalışma, askerliğin gereklerindendir. Atatürk bu konuda şunu söylüyor: "Bir kuvveti oluşturan insanlar, genel hayatları, düşünceleri, hareket serbestlikleri ezilmemiş; gürbüz, neşeli erlerden ve subaylardan oluşuyorsa, böyle bir askerî birlikte biraz düşünce işleterek kendiliğinden iş görme duygusu çabuk gelişir." [50]

Atatürk, Cumhuriyet'in onuncu yıl dönümünü büyük coşku içerisinde kutlayan Türk milleti önünde, o zamana kadar yapılan başarılı işlerin sırrını ordu-millet iş birliğine ve beraberliğine bağlar ve şöyle der: "Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir. Bundaki başarıyı Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak yılmadan yürümesine borçluyuz." [51]

Millî birliğin önemi ve değeri, yurt savumasında ve millî varlığın titizlikle korunmasında belirir. Bunun güvencesi de millî duygulara, millî inanç ve amaçlara uygun olarak yetiştirilmiş ordudur. Atatürk, bu konudaki güvenini şöyle dile getirmiştir: "Cumhuriyet orduları, Cumhuriyet'i ve kutsal topraklarını güvenle koruma ve savunmaya yetenekli ve hazırdır." [52]

IX. TOPYEKÛN SAVAŞ KAVRAMINDA MİLLÎ BİRLİK

Birinci Dünya Savaşı'na kadar milletler arası mücadele daha çok aktif silâhlı güçlerle sürdürülürken, bu savaşta önemli değişikliklere baş vurulmuş, mücadele cephe gerilerine de kaydırılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'daki cereyanı sırasında, batı ve doğu Avrupa cephelerinde muharebelerin mevzi muharebesine dönüşmesi, özellikle Almanya üzerinde kesin sonuç almak amacıyla, düşman tarafının

[49] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 387.
[50] Atatürk, Zabit ve Kumandanla Hasbıhal, s. 20.
[51] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 271.
[52] a.g.e, c. II, s. 232.

Levent Sahverdi Arşivi

gayretlerini iç cepheye yani halka da yöneltmek gereğini duymuştur. Böylece Birinci Dünya Savaşı'na kadar sadece silâhlı kuvvetlerle yapılan sıcak savaş ilkelerinde değişiklikler ortaya çıkmıştır.

Alman generallerinden Ludendorf tarafından nazariyatı geliştirilen yeni bir savaş şekli, bu tarihten sonra derece derece yaygınlık kazanmaya başlama, Total harp, topyekûn harp ve milletçe harp gibi deyimlerle anlatılan bu yeni savaş şekli,doğal olarak bazı gerekçelere dayanıyordu. Bu gerekçelerden belli başlıları askerî cephelerin, sivil halk tarafından desteklenmesi; harp silâh ve araçlarındaki teknolojik gelişmeler nedenleriyle mücadele alanının genişlemiş olmasıdır. Bu gerçek, harbin yönetimini etkilemiş, askerî cephelerle birlikte, yurt içi alanlarının da mücadelenin hedefleri içine alınmasını gerektirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda, Almanya'nın birkaç cephede birden harbi sürdürme isteği, çok cepheli muharebeler dönemini getirmiş, bu cephelerdeki muharebeler de statik duruma dönüşünce, Alman milleti psikolojik olarak yıpranmıştır. Bu durum, cephelerin Alman milleti tarafından gereği gibi desteklenmemesine sebep olmuş ve hatta ideolojik nitelikli baş kaldırma hareketleri de ortaya çıkmıştı.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde, dünya üzerinde yerel nitelikli bazı savaşlar olmuştu. Bunlardan 1936'daki İspanya İç Savaşı, iç cephe bakımından incelenmeye değer. Bilindiği gibi bu iç savaşta İspanyol halkı sağ ve sol başlıca iki ideolojik akıma bağlı olarak kamplara bölünmüştü. Bu iki kamp faşist ve komünist akımların bağlıları tarafından oluşturulmuştu.

Zamanın iki etkin akımı, ülke halkını ikiye böldüğünden, aynı milletin bireylerinin birbirlerini acımasızca öldürmeleriyle sürüp giden İspanya İç Savaşı ideolojik akımların, bir ülkenin bütünlüğünü olumsuz yönde nasıl etkileyeceğini belirtmesi bakımından alınacak derslerle doludur. İspanya İç Savaşı, topyekûn savaş anlayışına beşinci kol deyimini getirmesi bakımından da ilginçtir. Şehirlerin faşist ve komünist kuvvetler arasında devamlı el değiştirdiği iç muharebeler sırasında, büyük şehirlerden birine taarruz yönelten komutana, durum hakkında soru soranlara onun verdiği cevap, üzerinde durulmaya değer. Komutanın cevabı: "Kuvvetlerim dört koldan şehri kuşatmakta, beşinci kol da içeriden zaptediyor" şeklindedir. Görüldüğü üzere, beşinci kol silâhlı kuvvetlerin yardımcısı olarak, hedefi içeriden, yani sivil cepheden ele geçirmek çabalarını sürdürebilmektedir. Ancak beşinci kol, sadece sivil cephede değil, askerî kuvvetler arasındaki bozguncu, moral kırıcı çalışmalarıyla da etkili olabilmektedir. Atatürk bu

Levent Sahverdi Arşivi

konuda duyarlıdır. O, der ki: "Kaleyi içinden ele geçirmek, dışında zorlamaktan çok kolaydır." [53]

İkinci Dünya Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'na oranla topyekûn savaş uygulamasının büyük boyutlara ulaştığı dünya olayıdır. Birinci Dünya Savaşı'nda tohumları atılmış olan topyekûn harp uygulaması, İkinci Dünya Savaşı'nda her yönden başarı ile sürdürülmüştür. Bu savaşta cephe gerilerindeki halk kütleleri plânlı propogandanın hedefleri arasında yer almıştır. Taraflar birbirleriyle sıcak savaşı sürdürürken, cephe gerilerini de ihmal etmemişler, yurt içi alanlarını da hedefleri arasında saymışlardır. Doğal olarak, bu mücadelede geniş halk kütlelerinin manevî yönü yani moralleri düşmanın hedefini oluşturmuş; böylece iç dayanışmayı kırarak, dolaylı olarak askerî cepheyi sarsmak amacı gütmüşlerdir. Bu uygulamada bir yandan silâhlı taarruzlarla, şehirler yıkılıp moral çöküntüsü sağlamaya çalışılırken, çeşitli araçlarla da propağanda yöntemlerini uygulamışlardır.

Bu yöntemler bazı ülkeler halkı arasında etkili olmuş, böylece millî birlik ve bütünlük zedelenmiş veya parçalanmış, ortam askerî harekâta uygun duruma getirilmiştir. Buna somut örneklerden biri Almanlar'ın Norveç'i istilâları sırasında olmuştur. Norveç'in istilâsı amacıyla yapılan hareket, 9 Nisan 1940'da başlamıştır. Bu tarihlerde Norveç'te siyasî partilerden, Nasyonal Sosyalist Partisi, Başkanı olan Widkun Quisling aracılığıyla, Almanlar'la iş birliğinde bulunmuş ve millî birlik hükûmeti kurmuştu. Bu parti, genel siyasetine uygun olarak, Almanlar'a direnişe karşı olduğundan, Norveçliler seferberliklerini tamamlayamadan teslim olmuşlar, Almanlar'ın istilâ harekâtını kolaylaştırmışlardır. Norveç halkı böylece pasif hale getirilmiş, içeriden çökertilmiştir.

Benzer olaylardan biri de Fransa'da cereyan etmiştir. Fransa, Almanlar'a göre, barış zamanı seferberlik hazırlıklarında geri kalmıştı. Bu durum, Fransa'nın Alman askerî gücü karşısında direnişini ters yönde etkilemiştir. Bundan başka, Fransızlar barışta hazırladıkları Maginot (Majino) hattına bel bağlayıp, rehavete düşmüşler, Maginot'nun koruyucu seddi gerisindeki Fransız halkı kendini güven içinde sanıp, savaşa milletçe gereken önemi vermemişti. Ayrıca Alman propagandası karşısında sessiz kalan halk, yurt çapında direniş göstermekten uzaktı. Alman askerî gücünün üstünlüğü, devlet adamlarının direnişini de etkilediğinden, Mareşal Petqin ve Laval gibi siyasî kişiler tutumlarını Almanlarla iş birliğine göre ayarlamışlardır. Bu durum, Fransızların milletçe direnişini etkilemiş ve teslimle sonuçlanmıştır.

[53] Nutuk, s. 636.

Levent Şahverdi Arşivi

Almanların İkinci Dünya Savaşı sırasında doğu cephesinde başlattıkları harekâtta, gerek düşman halkı arasında gerekse düşman ordusunda çözülmelere neden olan girişimleri olmuştur. Bunda, Sovyetler Birliği'nin değişik kökenli halktan oluşmasının etkisi olduğu kadar, halkın millî bilinçlenme yönünden zayıf durumda olması da etkili olmuştur. Harekâtın başlangıcında Sovyet ordusundan Almanlar'a önemli ilticaların oluşunun; ayrıca Almanlar'ın istilâ ettikleri köy veya şehirlerde halktan gereken direnişi görmeyişinin nedenleri incelenmeye değer. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Almanlar'ın kendilerine iltica edenlere karşı yaptıkları hareketler, köy ve şehirlerde anormal davranışları, sonraları Sovyet halkı ve askerlerini bilinçlendirmiş ve dayanışmaya yöneltmiştir.

Bu olumsuz örneklere karşı İkinci Dünya Savaşı sırasında bazı ülkelerin halkı millî bilinç ve dayanışma bakımından örnek olacak tutumlarıyla dikkati çekmişlerdir. Finlandiya 30 Kasım 1939'da güçlü komşusu Sovyetler Birliği'nin taarruzuna uğradığında, her yönden örnek olacak direnişte bulunmuştur. Finli'ler millî kahramanları Mareşal Mannerheim'in çevresinde toplanıp, birlik ve beraberlikle, düşmana karşı koyan Fin ordusunu desteklemişlerdir. Finlilerin bu örnek hareketi, hem Sovyetler Birliği'nin istilâ hareketine engel olmuş hem de üstün düşman karşısında, takattan düşünce, Finlandiya elverişli koşullarla barış yapma olanağını sağlamıştır.

Avrupa cephesinde Alman taarruzlarının büyük ölçüde yöneltildiği İngiltere halkı, havadan büyük baskılar altında olmasına karşın, direnme ve karşı koymada örnek olmuştur. Özellikle yakılan ve yıkılan Londra şehri halkı, devlet -ordu-millet iş birliğinin güzel örneklerini vermiştir.

Japonya, Uzak Doğu'da İkinci Dünya Savaşı'na girdiğinde milletçe çözülmemiş ve birlik örneği göstermiştir. Japon halkı, silâhlı kuvvetleri Pasifik'te ve Asya kıtasında çarpışırken, yurt içi dayanışması bakımından, İmparator'un sembolik kişiliği etrafında, millî birliğin güzel bir örneğini vermiştir.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmemekle beraber, silâhlı kuvvetleriyle ve halkıyla her an savaşa hazır durumunu sürdürmüştür. Böyle durumlarda önem kazanan millî birlik, o dönemin Cumhurbaşkanı millî şef İnönü'nün çevresinde oluşturulmuş ve savaşın sonuna kadar sürdürülmüştür.

Bir milletin en büyük silâhı, Atatürk'e göre millî birliktir. O'nun sözleriyle: "Bir memleketin en değerli varlığı, yurttaşlar arasında millî birlik,

Levent Şahverdi Arşivi

iyi geçinme ve çalışkanlık duygu ve yeteneklerinin olgunluğudur. Millet varlığını ve yurt egemenliğini korumak için bütün yurttaşların canını ve her şeyini derhal ortaya koymaya karar vermiş olması, bir milletin en yenilmez silâhı ve korunma aracıdır. Bu nedenle Türk milletinin idaresinde ve korunmasında millî birlik, millî duygu, millî kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir." [54]

X. MİLLÎ BİRLİĞE YÖNELİK MUHTEMEL ZARARLI GİRİŞİMLER VE KARŞI TEDBİRLER

Bir ülkenin, özellikle halkın millî birlik ve bütünlük içinde bulunuşu, çağımızın milletçe savunma ve millî varlığı güvenceye almada en etkili sigortasıdır. Bu durum günümüzün topyekûn savaş anlayışında da ilke ve amaçtır. Ancak, bu durumun bozulması ve hatta parçalanarak kırılması da düşmanın muhtemel amaçlarındandır. Bunun için de düşmanın içeriden ve dışarıdan akla gelebilecek veya gelmeyecek girişimlerde bulunması da beklenmelidir. Bu konuda muhtemel girişimlerin neler olabileceği konusundaki var sayımlar, bunlara karşı koruyucu ve düzenleyici tedbirlerin alınmasına yardımcı olabilecektir. Bu bozguncu girişimleri şöyle sıralayabiliriz: Etnik duyguları kışkırtma, din ve mezhep farklarını istismar etme, ideolojik saldırı, millî ahlâk ve maneviyatı çökertme, sosyal adaleti bozma, psikolojik savaş, askerlikten soğutma ve uyuşturucu alışkanlığı aşılama gibi.

Etnik Duyguları Kışkırtma

Günümüzde hiçbir toplum ırk bakımından saf ve katışıksız değildir. Bütün dünya milletleri, istilâlar, göçler, fetihler, ticarî ilişkiler ve kültür alış verişleri gibi çeşitli nedenlerle aralarında nüfus alış verişleri yapmışlar, bunun sonucu birbirine karışmışlardır. Örneğin dünyanın en eski kıtası olan Avrupa, fetihler ve istilâlar nedeniyle halk bakımından karışmıştır. Kıta içinde güney Yugoslavları anlamında Yugoslavya'da çeşitli milletlerin oluşturduğu bir halk kütlesi yaşar. Sırplar, Hırvatlar, Slovenler, Karadağlılar, Arnavutlar ve Türkler konfederatif bir yönetim altında siyasî birlik oluşturmuşlardır. Ancak bu çeşitli halkların milliyetçilik duyguları kışkırtmalara elverişlidir. İngiltere'de yıllardan beri siyasal birliğini sürdürmekle beraber, Bretonlar, Angllar, Skoçlar ve İrlandalılar gibi değişik kökenli halk arasında millî duygularının kışkırtılmasıyla çeşitli sorunlar yaratılması muhtemeldir. Belçika, Valonlar ve Flamanlar gibi

[54] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. IV, s. 573.

Levent Şahverdi Arşivi

değişik iki halkın millî ve tarihsel isteklerin kışkırtılması bakımından duyarlıdır. İspanya'daki Bask hareketi, Bask kökenli halkın ayrılıkçı tutum ve davranışından kaynaklanmaktadır. Sovyetler Birliği, totaliter bir rejim altında çeşitli ırktan oluşan halkları siyasal birlik içinde tutabiliyorsa da, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Alman ordularının Rusya steplerinde ilerleyişi sırasında örnekleri görüldüğü üzere, ayrılıkçı hareketlere sahne olabilir. Baltık halkları, Ukraynalılar, Kafkas milletleri ve Türkler bu ülkenin halkını oluşturduğundan, millî birlik bakımından duyarlıdır. Kanada nüfus yalınlığı bakımından sağlam gibi görünürüyorsa da, yıllar önce Quebek dolaylarında, bu yöreye yerleşmiş olan Fransızların bazı milliyetçi hareketlerine tanık olunmuştu. Türkiye, İran ve Irak gibi Orta Doğu ülkeleri de zaman zaman muhtemel etnik hareketler bakımından tedbirler alınması gereken ülkeler olarak görülmektedirler.

Örnekleri görüldüğü gibi dünya üzerinde birçok ülke, etnik hareketler bakımından milliyetçi hareketlerin ve dış etkilerin hedefi haline dönüşebilir. Bu hareketler, daha çok ayrılıkçı ve bağımsızlığa yönelik amaçlar güdebilir. Bu var sayımlar bazı tedbirlerin alınması için birer gerekçedir. Bu tedbirler sadece devletlerce alınacak güvenlik açısından düşünülmemeli, kültürel, sosyal adalet ve millî ülkü bakımından yönlendirilme gibi konularda da geliştirilmelidir. Bu konuda Amerika Birleşik Devletleri ilham alınacak bir örnek olarak belirgindir. Çünkü halk bakımından mozaik bir görünüşe sahip olan bu ülke, kültürel ve sosyo-ekonomik sorunlarını çoktan çözmüş olduğundan, elliden fazla küçük devletten oluşmasına karşın, millî birlik bakımından sağlam bir yapıya sahip görünmektedir.

Din ve Mezhep Kışkırtmaları

Milletlerin sosyal sorunları arasında yer alan din ve mezhep ayrılıkları tarih boyunca büyük olaylara neden olmuştur. Dünya tarihi bu sorunlardan doğan savaşlar ve olaylarla doludur. Haçlı seferleri, Avrupa'da din harpleri, İspanya'daki Müslüman-Hıristiyan mücadelesi ve Osmanlı devleti tarihinde görülen mezhebe dayalı olaylar bu konunun önemine birer kanıttır. kanıttır.

Gelişmemiş ve millî bir kültür düzeyine ulaşmamış toplumların halklarını oluşturan insanlar, değişik inançlarından ötürü birbirlerini hor görebilmekte, bu durum millî birliğin bozulmasında etkili olabilmektedir. Buna karşılık lâik devlet anlayışı içinde ve yüksek kültür düzeyine ulaşan toplumlarda din ve mezhebe dayalı konular bir sorun olmaktan çıkmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Hıristiyan ülkelerdeki Katolik - Protestan sorunları; Müslüman ülkelerdeki Sünnî - Şiî çatışmaları göz önünde tutulacak olursa, din ve mezhebe dayalı sorunların, millî birlik açısından önemini koruduğu belirmektedir.

İdeolojik Akımlar

Uluslar arası bir nitelik gösteren ideolojik akımlar, özellikle komünizm, millî dayanışma bakımından millî birlik ve bütünlüğe aykırı düşmektedir. Çünkü, bu akım, esasen milliyetçilikten çok uluslar arası bir felsefe gütmektedir. Böyle olunca, bu felsefeye bağlı olanlar, uluslar arası tutum ve davranışlarıyla, kendi milletlerinin kültür ve geleneklerine ters düştüklerinden, millî birliğe yapıcı katkıda bulunmaktan uzak kalmaktadırlar. Ancak bu gerçeğe karşın, dünyanın bazı ülkelerinde görüldüğü üzere, az çok milliyetçi bir anlayışta uygulanan sistemler de bulunmaktadır.

Komünizm ve faşizm gibi dış kaynaklı ideolojik akımların olumsuz niteliklerine karşın, millî nitelikli ve gücünü tarihî ve sosyal gerçeklerden alan Atatürkçülük gibi yaşam felsefesinin millî birliği destekleyip geliştirici yönü gözden uzak tutulmamalıdır. Atatürkçülük, gücünü Türk gerçeğinden, Türk toplum ve tarihinden aldığından, yabancı ve dış kaynaklı akımlar karşısında bir güvenlik supabı gibi nitelenebilir.

Millî Ahlâkı Çökertme

Millî ahlâk, millî birliğin örülmesi sırasında konulacak tuğlalardan biri olduğundan, bu unsuru çökertecek düşman çalışmalarını da düşünmek gerekir. Ailede, okulda ve toplum içerisinde yerleştirilip geliştirilen millî ahlâk, yurdunu ve milletini sevmek ve bu kutsal değerler için gerektiğinde her türlü öz veriyi gösterme şeklinde özetlenebilen bu vicdanî nitelik, düşman güçler tarafından çeşitli yöntemlerle baltalanabilir. Bu baltalamanın ne tür telkin ve çalışmalarla yürütülebileceği düşünülmeye değer. Genellikle millî ahlâka yönelik çökertici saldırılar, bir milletin bireylerinin düşüncelerini etkilemek suretiyle, toplumca millî ve vicdanî olarak kutsal sayılan değerleri onların gözünde küçültmek şeklinde olabilir.

Sağlığa Yönelik Saldırılar

Sağlıklı ve zinde bir millet, dış ve iç tehlikelere karşı korunmada vaz geçilmez bir kuvvettir. Bu bakımdan, bir milletin sağlığına yönelik karşı çalışmalar da hesaba katılmak zorundadır. Sağlık ruhsal ve bedensel yönüyle bir bütündür. Bu nedenle manevî ve maddî yönü vardır. İnsan

Levent Sahverdi Arşivi

bedeninde bu iki değeri çeşitli yollarla bozmak veya zayıflatmak bir amaç olabilir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için de çeşitli yöntemler uygulanabilir. Akla gelebilen yöntemler arasında, gençliği uyuşturucu maddelere alıştırmak, aşırı şekilde içki düşkünlüğü yaratmak ve bulaşıcı hastalıklar yoluyla etkileme akla gelebilir.

Uyuşturucu maddeler, bugünkü dünya gençliğinin belli başlı sorunlarındandır. Bu maddelere alışan gençler bedensel ve ruhsal bakımdan dejenere olduklarından, gerek ülkenin kalkınmasında gerekse yurdun savunmasında kendilerine düşen görevi yapmakta âciz kalmaktadırlar. Bundan başka, sağlık veya ruh sağlığı bakımından problemleri olanlar, toplum içinde gereken yerlerini alamamakta ve topluma uyum sağlayamamaktadırlar.

Aşırı alkolün beden ve ruh sağlığı üzerindeki etkileri, bugün tartışmasız kabul edilmekte ve buna karşı bir savaş da açılmış bulunmaktadır. Bu savaş, zinde ve sağlıklı bir gençliğe sahip olma isteğinin bir gereğidir.

Bulaşıcı hastalıklar, bedensel çalışmayı zararlı yönde etkilediğinden, buna karşı devletlerce önleyici çareler bulunmakta, koruyucu ve önleyici tedbirler sürdürülmektedir.

Sosyal Adaletin Bozulması

Sosyal adalet ilkesi ve uygulaması, millî birliğin faktörlerinden biridir. Bu ilkenin toplum düzeninde uygulanması millî birliğin faktörlerinden biri olduğundan, bu ilkenin toplum düzeninde uygulanmaması veya bozulması mümkündür. Bu, mevcut ekonomik politikanın bir gereği olabileceği gibi, düşman tarafından veya düşmana yardımcı olanlar tarafından sinsi ve uzun süreli çalışmalarla yürütülebilir. Milletin bireyleri arasındaki millî gelirin dengeli dağılımını baltalayacak hareketler, bir karşı çalışma olarak nitelenmeli ve önlenmelidir. Bu önlemler özellikle devlet yönetiminin görevleri arasındadır. Çünkü devlet, gelir dağılımının dengelenmesinde düzenleyici rol oynar. Devlet, sosyal adaletin sağlanmasında, vergilendirme yolu ile, bir denge sağlayabilir. Bu onun yetkilerindendir.

Psikolojik Savaş

Milletlerin sosyal yapısında maya olan millî ve sosyal nitelikli inanç, tutum ve geleneklerin oluşturduğu çeşitli değerler ve unsurlar vardır. Bunlar o milletin diğer milletlere göre gösterdiği özelliklerdir. Bunların çoğu manevî ve vicdana dayalı konulardır. Bu değerler o milletin özelliği olduğu kadar, sosyo-psikolojik gücünü oluşturur. Bu değerleri azaltmak, dağıtmak

Levent Şahverdi Arşivi

ve çökertmek, düşmanın hedefleri arasındadır. Bu nedenle, devletin ve milletin bunları koruyup devam ettirmesi gereklidir. Düşman için, felce uğratılması amaçlanan, bizim için de, beslenmesi ve güçlenmesi gereken bu değerler günümüzde psikolojik saldırı veya psikolojik harbin konusu olmuştur.

Halkın sosyal yapısını oluşturan manevî hedefleri biraz daha açmak gerekirse, siyasal düzenin bozulması, ahlâkî düzenin çökertilmesi, gelenek ve görenek yoluyla oluşan davranışların bozulması ve dinsel inançların sarsılması, toplum bireylerinde güvensizlik duygusunun yerleştirilmesi gibi konular psikolojik savaş anlayışında yerlerini almıştır.

Psikolojik savaş, uygulanması bakımından eski, ancak plânlı ve sistemli uygulaması bakımından yenidir. Örneğin XIII. yüzyılda bir imparatorluk durumuna yükselen Moğol Devleti'nin kurucusu Cengiz Han, istilâ edeceği ülkeler halkına, savaştan önce telkin ettiği Cengiz'in ordusu karşısında durulamayacağı düşüncesiyle, birçok ülkeyi savaşsız veya kolay savaşla yenmeyi başarmıştır. Osmanlı Devleti'nin yeniçeri kıyafetlerinde ürkütücü amacın saklandığını da bir psikolojik savaş konusu olarak kabul edebiliriz.

Psikolojik savaş özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda plânlı, programlı olarak tekrar ortaya çıkmıştır. Müttefik Kuvvetleri Başkomutan'ı General Eisenhower: "Her hususta topyekûn olan bu savaşta, askerlik biliminde, birçok büyük değişiklikler gördük. Bunlardan küçümsenemeyecek bir tanesi de psikolojik harbin, belli, etkili bir silâh olarak gelişmesidir" demişti.

Hitler'in, birçok Avrupa devletini istilâ ederken, -özellikle Avusturya, Çekoslavakya ve Norveç'de- psikolojik savaş yöntemlerinden yararlandığını kabul etmek doğru olur.

Psikolojik savaşın bir silâh olarak gelişmesi, günümüz savaşlarının topyekûn nitelik kazanması, yani milletçe yapılıp sonuçlandırılmasıdır. Milletlerin gücünü oluşturan, özellikle psikolojik nitelikli hedeflerin yok edilmesi, dayanışma ve birlik ruhunun çökertilmesi, bu yeni savaşın yöntemlerindendir. Psikolojik savaşın özelliği bu deyimin içindedir. Bu şöyle açıklanabilir: Bilindiği gibi insan madde (cisim) ve ruhtan oluşur, ruhsal bakımdan duyar ve düşünür. İnsanı, diğer canlılardan ayıran yön de budur. İnsanın manevî veya psişik varlığı, düşünce ve duygudan oluşur. Fizik, yani beden, duygu ve düşüncenin âleti ve yaptırma aracıdır. İşte psikolojik savaş, insanların düşünce ve davranışlarını etkilemek suretiyle çalışır. Psikolojik savaş, bir milleti oluşturan insanların -özellike manevî varlığını- düşünce, kanı ve davranışlarını etkilemekle sonuca ulaşmaya çalışır. Milletçe

Levent Şahverdi Arşivi

dayanışmayı sağlayan manevî değerlerin felce uğratılması halinde, bir ülkenin ele geçirilmesi ve halkın düşünülen amaçlar doğrultusunda yönlendirilmesi kolaylaşmış olmaktadır. Psikolojik savaşın hedeflerinden birinin millî birlik ve bütünlüğe yönelik olduğunu kabul etmek zorundayız. Barış zamanından itibaren milletçe savaşa hazırlanma, düşmanın istilâ hareketine karşı gereken tepkiyi gösterme, barış ve savaşta milletçe karşı koyma ve direnmeyi kırma amacıyla yapılacak psikolojik savaş dikkate alınmalıdır. Psikolojik savaş, propagandanın her türlüsünü kullanmak suretiyle amacına ulaşmaya çalışır. Propagandanın bilgi ve malzemesinin gizlenmesi ve açıklanmasına göre kara propaganda, gri propaganda ve beyaz propaganda gibi çeşitli şekilleri vardır.* Propaganda, bu çeşitli şekillerde telkin (inandırma) tekniği kullanır. Telkin ve propaganda tekniği incelik ve iyi plânlama isteyen bir konu olarak belirgindir. Korunma ve savunma bakımından bu tekniğin özelliklerini de iyi bilmek gerekir. Dünya bu konuda bir hayli ilerlemiştir. Yöntem bakımından bir millete yöneltilecek propaganda ve telkin saldırılarında, o milletin sosyal yapısına uygunluk önde gelmektedir. Bunda sosyal yapıyla uyum sağlamak için o milletin âdetlerine, geleneklerine, ahlâkî ve dinsel yapısına, hukuk ve idare teşkilâtına, kültürel bakımdan dil ve lehçelerine ve coğrafî bölgelerdeki halkın özelliklerine kadar ince ayrıntılara uygunluğuna özen gösterilmektedir. Yukarıda belirtilen bilgiler ve düşünceler ışığında millî birliği olumsuz olarak etkileyebilecek girişimler bir sorun olabilirler. Bir millete yönelik yıkıcı ve dağıtıcı çalışmalar altında her zaman bir sebep veya amaç aranmalıdır. Günümüzün çağdaş savaş şekli, herhangi bir sıcak savaşa baş vurmadan özellikle propaganda yöntemleriyle sürdürülen soğuk savaş uygulamalarıdır. Bu uygulamalar, metotları ve konuları bakımından bilinecek olursa, bunlara karşı tedbir almak ve bu faaliyetleri körletmek mümkündür. Ancak bu konuda sorumlu resmî makamlarla birlikte millete de görevler düşmektedir. Bozguncu çabalara milletçe gösterilecek tepki, bunların ortadan kaldırılmasına yardımcıdır. Atatürk'ün bu konudaki direktifleri şöyledir: "Bütün iyi niyetle, gösterilen direnme, azim ve sağlamlığa, gösterilen birlik ve beraberliğe karşın yine en güzel, en isabetli, en doğru düşünceleri ve ülküleri bozmaya çalışacak insanlara rastlanacaktır. Öylelerine karşı bütün millet bireyleri çok şiddetle karşı koymalıdır. Öylelerine karşı ezici bir birlik kütlesi şeklinde ortaya çıkmamız en zorunlu bir vicdan gereğidir." [55]

* Kara propagandada kaynak gizlenir. Beyaz propagandada kaynak açıktır. Gri propagandada kaynak, dinleyenin takdirine bırakılır.

[55] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 142.

Levent Sahverdi Arşivi

Toplum düzeninin bozulması, düşman propaganda ve çalışmalarına karşı sağlam tutulmalıdır. Bu düzenin önce sarsılması sonra dağıtılması millî birliğe yöneltilecek en zararlı girişimlerdendir. Ancak, bir milletin, düzenin bozulmasına yönelik çalışmalara karşı uyanık olması da gerekir. Başta devlet teşkilâtı olmak üzere, toplum bireylerinin bu konudaki duyarlılıkları, düzen bozucu çabaları yok etmede bir güvencedir. Atatürk, zamanında da bu alandaki çalışmalara karşı halkı uyarma gereğini duymuştur. O'nun değerlendirmesi ve sözleriyle: "Türk milletinin sosyal düzenini bozmaya yönelik didinmeler boğulmaya mahkûmdur. Türk milletinin kendinin ve memleketinin yüksek çıkarları aleyhine çalışmak isteyen karıştırıcı, alçak, vatansız ve milliyetsiz akılsızların boş sözlerini, gizli ve kirli emellerini anlayamayacak ve onlara müsamaha edecek bir toplum değildir. O şimdiye kadar olduğu gibi doğru yolu görür. Onu yolundan saptırmak isteyenler, ezilmeye, kahredilmeye mahkûmdurlar. Bunda köylü, işçi ve özellikle kahraman ordumuz candan beraberdir. Bundan kimsenin şüphesi olmasın." [56]

XI. MİLLÎ BİRLİĞİN SAĞLANMASINDA EĞİTİMİN ROLÜ

Millî birlik konusunun işlenmesi ve geliştirilmesi, bireylerin iyi eğitim sistemiyle sağlanabilir. Bireylerin ve toplumun yönlendirilmesinde eğitimin rolü her geçen gün artmaktadır. Bireyler, bilinçli olarak aileden itibaren okulda ve okul sonu hayatta kazanacakları bilgilerle ve deneyimle güçlendirilebilirler. Atatürk'ün bu konudaki sözleri şöyledir: "Eğitimdir ki (terbiyedir ki) bir milleti ya özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum olarak yaşatır ya da bir milleti kölelik ve yoksulluğa düşürür." [57] Toplumun yücelmesi iyi yetiştirilmiş bir gençlikle sağlanacağından, Atatürk bu konuya şu sözleriyle dikkati çekmiştir: "Okul, genç beyinlere, insanlığa saygıyı, millet ve memlekete sevgiyi, şerefi, bağımsızlığı öğretir." [58]

Eğitimin millet hayatındaki önemi ve rolü küçümsenemez. Bu gerçeği benimsedikten sonra, millî birlik eğitimi nasıl yapılmalı sorunuyla karşılaşmaktayız. Öncelikle şunu kabul etmek zorundayız ki millî birlik bakımından yapılacak eğitim çok yönlüdür. Millî birlik yönünden bilinçlenme, çok yönlü çalışmalarla gerçekleştirilebilir. Özellikle XIX. yüzyıldan beri dünya sahnesindeki millet olma yolundaki bilinçlenme ve millî devlet anlayışının yaygınlık kazanması, her millette millî eğitimin

[56] Arı İnan, Düşünceleriyle Atatürk, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 1963, s. 86.
[57] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 200.
[58] a.g.e., c. II, s. 43.

Levent Şahverdi Arşivi

gereğini de ortaya çıkarmıştır. Millî eğitimin basamakları, millî tarih, milletiyle övünme, millî ahlâk, vatan severlik, çalışkanlık, millî varlığa yönelen tehlikelerle mücadele, devlet, vatan ve millet kavramlarından doğan millî bilinçlenme gibi temel faktörlerden oluşur. Bu konulardaki eğitim, dolayısıyla millî birliği geliştirir ve güçlendirir. Bu da aileden itibaren okulda ve toplum içinde bireylerin yönlendirilmesiyle mümkündür. Millî birlik eğitimi başlı başına özel bir eğitimden çok genel ve millî nitelikli bir eğitim sonucu oluşur. Çünkü eğitim bir bütündür. Bireyleri bir yandan hayata hazırlarken, bir yandan da millî varlığı koruma ve güvenlik altına alma bilincini de aşılar. Millî duyguların beslenmesi ve millî ruhun geliştirilmesi, millî nitelikli eğitim programlarının uygulanmasını gerektirir. Bu programlar, genel eğitim uygulaması içerisinde, dolaylı olarak millî birliğe yardımcı ve onu destekleyicidir.

Vatanseverlik, millet sevgisi, devlet sevgisi, millî tarih, geçmişiyle övünme, millî varlığın korunmasında bir ülkü olarak yerleştirildiği takdirde, millî birlik yönünden kütle psikolojisi geliştirilip kökleştirilmiş olur. Bu değerler, doğal olarak, bir eğitim ve öğretim konusunu oluştururlar. Bunu gerçekleştirmede, millî ülkü, manevî inançlar, millî tarihten alınacak derslerin ruhsal güçte özel bir önemi vardır. Atatürk bu konuda dikkati çeker: "Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken, onlara özellikle varlığı ile, hakkı ile, birliği ile ters düşen tüm yabancı unsurlarla savaşma gereğini ve millî düşünceleri unutmadan her karşı düşünceye karşı şiddetle ve öz veriyle savunma zorunluluğu aşılanmalıdır. Yeni neslin bütün ruh gücüne bu nitelik ve yeteneğin aşılanması önemlidir. Sürekli ve müthiş bir kavga şeklinde beliren milletlerin yaşama felsefesi, bağımsız ve mutlu kalmak isteyen her millet için bu nitelikleri bütün şiddetiyle istemektedir." [59]

Bir milletin temel dayanağı gençliktir. Gençliğin yetiştirilmesi de eğitim sorunudur. Bunun yolu da okuldan geçer. Bu eğitimde gençlerin özenle yetiştirilmesi öncelik alır. Atatürk'ün bu konudaki düşünce ve direktifleri şöyledir: "Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz öğretimin sınırları ne olursa olsun, onlara temel olarak şunları öğreteceğiz: 1) Milletine, 2) Türkiye devletine, 3) Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne düşman olanlarla mücadele lüzumu. Fertleri, bu mücadele gerekleri ve vasıtalarıyla donanmayan milletler için yaşama hakkı yoktur." [60]

Millî tarih bilincinin yaratılıp yaşatılması, gençliğe millî tarih kültürünün verilmesini gerektirir. Bu kültür eğitim sorunudur. Bu eğitimin

[59] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 17.
[60] a.g.e., c. II. s. 164.

Levent Şahverdi Arşivi

de bir amacı olmalıdır. Bu amaç, gençlerde ve bireylerde, millî duygu ve millî heyecanları yaratıp, beslemelidir. Bu, kendine güvenme ve milletin tarihiyle övünme duygularını geliştirir. Gençlik, toplumun sadece bugünkü toplum olmadığını, geçmişe de uzandığını, geçmişi öğrenmek suretiyle, geleceğe hazırlanmanın gereğine inandırılmalıdır. Bu eğitimde Türk gerçeği ve Türk birliği işlenmelidir. Bu amaca yönelik tarih öğretiminde, eğitilenlere millî bir ruh vermek yanısıra, geleceğe hazırlanmada, geçmişten dersler çıkarmak da göz önünde tutulmalıdır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için, millî tarihte, sadece bilimsel kalıplar içinde kalınmamalı, olaylar gereğinden fazla abartılmadan işlenmelidir. Bu işlemede millî duyguları besleyen, millî ruhu geliştiren zaferler ve başarılara ağırlık verilmelidir. Atatürk bu konuda şöyle der: "Türk yetenek ve gücünün tarihteki başarıları meydana çıktıkça, Türk çocukları, kendileri için gereken atılım kaynağını o tarihte bulabileceklerdir. Bu tarihten Türk çocukları bağımsızlık düşüncesini kazanacaklar, o büyük başarıları düşünecekler, haritalar yaratan adamları öğrenecekler, kendilerinin aynı kandan olduklarını düşünecekler ve bu ruhla kimseye boyun eğmeyeceklerdir." [61]

Millî eğitim yoluyla millî birlik ve bütünlüğün geliştirilmesindeki konuları özetle belirttikten sonra, bu yoldaki plânlama ve programlamadaki esas da yine millî bir nitelik taşımalıdır. Esasen milletlere göre özellik gösteren millî eğitim ve kültürün de programlarda önemli bir yeri olması gerekir. Bu konuda Atatürk 16.VII.1921 Maarif (Millî Eğitim) Kongresi'ni açış konuşmasında şunları belirtmiştir: "Bir millî eğitim (millî terbiye) programından bahsederken, eski dönemin asılsız şeylerinden (hurafatından) ve doğuştan niteliklerimizle (evsafı fitriyemizle) hiç de ilgisi olmayan yabancı düşüncelerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkilerden tamamen uzak, millî ahlâk ve tarihimizle orantılı bir kültür demek istiyorum. Çünkü millî yaratıcılılarımızın tam gelişmesi ancak böyle bir kültür ile sağlanabilir. Herhangi bir yabancı kültürü, şimdiye kadar izlenen yabancı kültürlerin bozucu sonuçlarını tekrar ettirebilir. Kültür (haraseti fikriye) ortam ve yerle orantılıdır. O ortam, milletin ahlâkıdır (seciyesidir)." [62]

Atatürk'e göre, mücadele sadece silâhla olmaz. Bunun yanında akıl ve dimağ gücü de gereklidir. Tehlikeler karşısında manevî ve düşünsel güç de yerini almalıdır. O bunu şöyle anlatmıştır: "Büyük tehlikeler önünde

[61] Şemsettin Günaltay, 1951 Olağan Üstü Türk Dil Kurultayı, s. 33.
[62] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 16.

Levent Sahverdi Arşivi

uyanan milletlerin ne kadar yılmaz oldukları tarihçe kanıtlanmıştır. Silâhıyla olduğu gibi dimağıyla da mücadele zorunluluğunda olan milletimizin, birincisinde gösterdiği gücü ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur. Milletimizin temiz ahlâkı yetenek ile doludur. Ancak bu doğal yeteneği geliştirecek yöntemlerle donatılmış vatandaşlar gereklidir." [63] Gençlerin millî ahlâk yönünden yetiştirilmesi eğitimin amacıdır. Bu alandaki yetiştirme inandırarak, bilinçlendirerek ve özgürce sağlanmalıdır. Atatürk: "Millî ahlâkımız, uygar esaslarla ve özgür düşüncelerle artırılmalı ve desteklenmelidir. Bu çok önemlidir; özellikle dikkatinizi çekerim. Tehdit esasına dayalı ahlâk, bir erdem olmadıktan başka güvenmeye de gelmez." [64]

XII SONUÇ

Günümüzde millî varlığın, korunması ve güven içerisinde bulundurulması, toplumun birlik ve beraberlik içinde bulunmasıyla mümkündür. XIX. yüzyılda gelişen milliyetçilik cereyanları, dünya sahnesine millî devlet anlayışını getirmiş, milletler millî varlıklarını öncelikle kendi güçlerine dayanarak sağlama yöntemini benimsemişlerdir.

Milletlerin maddî ve manevî güçlerinin toplamı her milletin millî gücünü oluşturur. Bu güç içerisinde sosyo-kültürel güç, ekonomik güç, siyasal güç ve askerî güç belli başlı faktörlerdir. Millî gücün temel ögesi, insandır. Bundan ötürü insan iyi yetiştirildiği takdirde, millî gücün diğer ögeleri de değer kazanır. Kültür yoluyla kazanılacak sosyo-kültürel gücün millî varlığın korunmasındaki önemi küçümsenemez. Sosyo-kültürel gücün ögeleri içerisinde nüfus (insan), insanın niteliği, yetişme düzeyi, gelenekleri (örf ve adetleri), tarih ve köken bakımından homojenliği, milliyetçilik, millî birlik ve beraberlik yer alır.

Millî birlik ve beraberlik, millet bilincine ulaşmış bir toplumun, millî varlığını her türlü tehlikelere karşı korumada, milletçe belirlenen refah ve huzura ulaşmada maddî ve manevî bütün çabalarını birleştirmesi ve bu yolda birlikte hareketidir. Milletler toplum sorunlarını çözmede ve millî hedeflerine ulaşmada birlik ve beraberlikle hareket ettikleri takdirde başarılı olabilirler. Toplum sorunları millet bireylerinden dayanışma ve yardımlaşma ister.

[63] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 17.
[64] a.g.e., s. 174.

Levent Şahverdi Arşivi

Millî birlik ve bütünlük, milletçe birlikte duyuş ve bilinçlenme olarak da benimsendiğinden, belli başlı bazı faktörlere önem verilmesini gerektirir. Bu faktörler şöyle özetlenebilir: Toplumun millet oluşunu sağlayan milliyetçilik, millet iradesini gerçekleştiren siyasal bir düzen, millî kültür yoluyla kazanılan nitelikler (millî inanç, millî ülkü, millî tarih, millî dil, millî ahlâk), millî bayrak - millî marş, ekonomik alanda sosyal adalet, lâik yönetim ve diğer destekleyici ögeler.

Millî birlik, öneminden ötürü yasalarda -özellikle anayasalarda- öncelikle yerini almış ve bir ülkenin yasalarına yön verilmesinde temel düşünceyi oluşturmuştur.

Demokratik yönetimi benimsemiş ülkelerde, değişik düşünce ve ekonomik sistemleri benimsemiş siyasî partilerin tutum ve uygulamaları, millî birliği zedeleyici veya yok edici davranışlardan kaçınmalıdır.

Bir milletin silâhlı kuvvetleri, millî varlığın hem iç hem de dış tehlikelere karşı korunmasında, güvence vasıtası olduğundan, millî birlik ve beraberliğe yardımcı ve onu geliştirici bir özelliğe sahiptir. Bundan başka günümüzün savaş anlayışı topyekûn savaş kavramını ortaya çıkardığından, millî birlik topyekûn savaşta da önemini korumaktadır.

Türk millî tarihinde millî birlik, Türk Bağımsızlık Savaşı'ndan itibaren uygulamaya konularak, bu büyük mücadele Türk milletinin maddî ve manevî gücünü birleştirmesiyle başarıya ulaştırılmıştır. Atatürk, Türk millî gücünün birleştirilip yönlendirilmesinde düzenleyici ve yol gösterici kişiliğini ortaya koymuş ve millî birlik konusuna eğilmiş bir önderdir.

Günümüzün milletler arası mücadelesi, bir milleti, sıcak savaşa baş vurmadan dize getirme yöntemini de ortaya çıkarmış olduğundan, düşman güçler, bir milletin birlik ve beraberliğini yıkmaya yönelik çalışmalarda da bulunmakta ve "Kaleyi içinden ele geçirme" ilkesini de uygulamaktadırlar. Bu yöntem içerisinde ideolojik saldırı, din ve mezhep ayrılıklarını körükleme, bireyler arasında ekonomik ayrıcalıkları kullanma, psikolojik savaş yoluyla millî direnişi sarsma, uyuşturucu alışkanlığı yoluyla maddî ve manevî yönden çökertme gibi akla gelebilecek çeşitli yolları denemektedir.

Bütün bunlara karşı, devletçe ve milletçe alınacak tedbirler maddî ve manevî yönden güçlenmeyi destekler, özellikle bir eğitim ve uyarmayı zorunlu hale getirir.

Levent Şahverdi Arşivi

NATIONAL UNITY UNDER THE LIGHT OF ATATÜRKIST IDEOLOGY

The author stresses the importance of national unity in the light of a nation and state. He then points out the importance of national unity in Turkey under the light of Atatürkist ideology. The concept of national unity in Turkish historya can be traced back to the time of Turkish war of Indeoendence under the leadership of Atatürk, who was able to lead Turkey to victory by uniting the material and moral power of the Turkish people. The maintenance of national existence in safety and security is possible only by preserving national unity and solidarity.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK'ÜN SEVGİ FELSEFESİ

BEKİR TÜNAY

Bize göre, insanoğlunun içine, özene bezene konan en güzel ve güçlü duygu sevgidir. İnsanoğlu istese de istemese de bu köklü ve yüce duyguyu içinden söküp atamaz. Atmak istese de gücü yetmez. Amaç, bu yüce ve köklü duyguyu bilmek, anlamak, yaşamak ve yaşatmaktır. Asıl sorun ise, bu sevgiyi insanın, insanlığın yararına geliştirip yaymaktır. Bu gerçekten güzel olan duyguyu memleketin, milletin ve insanlık dünyasının yararları yönünde kullanmaktır. İnsanca yaşamanın, bütün incelikleri sevgide düğümlenir. Sevgi, neşe içinde bir hayat sürmenin, huzurun, güvenin kaynağıdır. Sevginin temelinde daima iyilik, doğruluk, güzellik vardır. Aynı zamanda insanların birbirlerini anlamaları ve birbirlerine destek olmaları ancak sevgi ile mümkündür.

Her konuyu yeteri, değeri ve gereği ölçüsünde düşünen Atatürk, doğumundan ölümüne kadar, kendine has bir sevgi felsefesi içinde yaşamıştır. O'nun için sevgi, hayatın ta kendisidir. Atatürk'ün insanlık âlemine sunduğu sevgi felsefesi, kişilerden topluma, millete ve milletlere uzanır. Hiç şüphesiz milletler arası güvenin de kaynağıdır. Milletler birbirlerini ancak severek anlayabilirler. Kendi milletlerine olduğu kadar dünya milletlerine de yararlı ve yardımcı olabilirler. Atatürk'ün haklara, ahlâka, şefkate ve insanî düşüncelere dayanan bu sevgi felsefesi, gerçekten insanlığın geleceği için çok güçlü bir ışıktır. O'nun evrenselliğinin en büyük örneklerinden biridir.

Bir süre merhum ünlü ressamımız Çallı İbrahim'in akşam yemeklerindeki sohbetlere katılmak mutluluğuna ermiştim. Bu sohbetlerde, sık sık, Atatürk'e de değinilirdi. İşte böyle bir yemek sohbetinde, üstad Çallı İbrahim'e: "—Hocam, Atatürk en çok kimi ve neyi severdi" demiştim. Şöyle bir iç çekerek, daha doğrusu derin bir nefes alarak, kendine has şive ve üslubu ile: "—O, kimseyi sevmezdi. Hiçbir şeyi sevmezdi. Yalnız kütleyi severdi. Türkü, Türklüğü severdi. Gözünde ve gönlünde yalnız bu ikisi vardı. Bunlar için yaşardı. Bu ikisini yürekten sevenleri anlar, bilir ve onları beğenirdi" demişti. Bu fikri aynen benimsediğim için, Atatürk'ün sevgi felsefesine bu anlayışla girmeyi tercih ettim.

Levent Sahverdi Arşivi

Mustafa Kemal'den Atatürk'e Sevgi

Mustafa Kemal'de en güçlü sevgi, hiç şüphesiz, vatan ve millet sevgisidir. Ondaki özgürlük ve bağımsızlık aşkını yaratan da yaşatan da bu sevgidir. O'nun doğumundan İkinci Meşrutiyet'in ilânına kadar cereyan eden olaylara, kalın çizgilerle değinecek olursak, şu manzara ile karşılaşırız: [1]

1880	Ruslar Türkmen bölgesine yerleşmeye koyulur;
1881	Fransızlar Tunus'a el koyar;
1882	İngilizler Mısır'a el koyar;
1884	Ruslar Merv'i alır, bağımsız Türkmen ülkesine hakim olur;
1885	Bulgarlar Doğu Rumeli'yi, İtalyanlar Sudan'da Musava ve Beylul'u alırlar;
1887	İtalya Mısır'da İngilizler'e, onlar da İtalyanlar'a Sudan'da hak tanırlar;
1894-96	Ermeni ayaklanmaları. İç işlerimize karışmalar;
1896	Girit Osmanlı yönetiminden çıkar;
1898	İngilizler Sudan'a el koyar;
1897	Osmanlı-Yunan Savaşı;
1899	Küveyt Şeyhi İngiliz himayesine girer;
1902	Fransa, Fizan'da İtalya'ya hak tanır;
1903	Büyük Makedonya ayaklanması;
1904	Necit, Yemen ve daha başka ayaklanmalar;
1905	Büyük devlet donanmaları, bir süre için, Midilli ve Limnos adalarına el koyarlar;
1906	Osmanlı hükûmeti, Tûr-u Sinâ ve Akabe üzerindeki iddialarından vaz geçer. Bu yerlerin Mısır'a, İngiltere'ye ait olduğu kabul edilir;
1907	İngiltere ile Rusya, İran üzerinde anlaşırlar;
1908	Makedonya'yı Osmanlılardan koparma görüşmeleri, İngiltere Kıralı ile Rus Çarı arasında, Reval'de yapılır.

Çökertilmeye çalışılan Osmanlı İmparatorluğu'nun bu durumunu Mustafa Kemal, okuyarak öğrenir. Hiç şüphesiz bir kısmını da yaşamıştır. Sadece okuyup geçmez. Olayları ve gidiş yönlerini de çok iyi kestirir. O nedenledir ki 1897 deki, Türk-Yunan Savaşı'ndan bahseden Mustafa Kemal: "Gençlik hayatımın en heyecanlı günlerini yaşadım. Yaşımın küçük

[1] Yusuf Hikmet Bayur; Atatürk, Hayatı ve Eserleri, s. 3-5.

Levent Sahverdi Arşivi

olmasına rağmen bu savaşa katılmayı çok istemiştim. Az daha gönüllü müfrezelerin arasına katılıp gidecektim" [2] der. Savaş kısa sürmüştür. Osmanlı ordusu zafer kazanmıştır. Ama gerçekte zaferin meyvelerini Yunanlılar toplamıştır. Buna çok üzülen Mustafa Kemal: "Hocalarımız bize, bütün Yunanistan'ın işgalinin mümkün olduğunu söylemişlerdi. Mütareke haberi gelince, aydın fikirli okul zabitlerimiz, büyük teessür duydular. Biz, onların yüzlerinden bunu anlıyorduk. Fakat bir şey soramıyorduk. Yalnız arkadaşım Nuri -Cumhuriyet devrinde milletvekili Nuri Conker- genç bir zabitin, (-Böyle olmamalıydı, yazık, çok yazık!) diyerek ağladığını anlattı. Manastır sokaklarında yine şenlikler yapılıyor, yine (-Padişahım çok yaşa!) avazeleri yükseliyordu. Ben, ilk defa bu temenniye katılmadım" [3] demişti.

Görüldüğü üzere, daha o yaşlarda Mustafa Kemal'in yüreğinde tertemiz vatan ve millet sevgisi yaşamaktadır. Her düşünce ve duygunun üstünde bu sevgi yer almaktadır. Bu maksatladır ki, 1906 ve 1908 yılları arasında Vatan ve Hürriyet Cemiyeti ile; sonradan Selânik'te Terakki ve İttihat Cemiyeti adını alan, kendi kurduğu teşekküllerde bitmez tükenmez mücadeleler verecektir. Sonradan adı İttihat ve Terakki'ye dönüşen cemiyetteki arkadaşlarına, bu alev alev yanan sevgi ile: "Meşrutiyet, köhneleşmiş ve insicamını kaybetmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun üzerine değil, Türk çoğunluğunun yaşadığı kısım üzerine oturtulmalı; düşmanlarının, yani büyük devletlerin yapacağı bir tasfiye yerine, ihtilâl idaresi, kendi başına bir Türk Devleti kurmalıdır" [4]. Mustafa Kemal, ömür boyu bu amaç için çalışır. Nitekim, Selânik'te Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kurmak için yaptığı ilk toplantıda, kuruculara: "Memleketin yaşadığı vahim anları size söylemeye lüzum görmüyorum. Bunu cümleniz müdriksiniz. Bu bedbaht memlekete karşı mühim vazifemiz vardır. Onu kurtarmak yegâne hedefimizdir". "Millet zulüm ve istibdat altında mahvoluyor. Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve izmihlâl vardır. Her terakkinin ve kurtuluşun esası hürriyettir. Tarih, bugün biz evlâtlarına bazı büyük vazifeler tahmil ediyor. Sizden fedakârlık bekliyorum. Kahhar bir istabdada karşı ancak ihtilâl ile cevap vermek ve köhneleşmiş olan çürük idareyi yıkmak için sizi vazifeye davet ediyorum." [5]

[2] Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, s. 10.
[3] a.g.e., s. 12.
[4] a.g.e., s. 114-117.
[5] Hüsrev Sami Kızıldoğan, Belleten, c. 1, s. 621-622.

Levent Şahverdi Arşivi

Bütün bunlar, Mustafa Kemal'in nasıl bir vatan sevgisiyle yanıp tutuştuğunun güçlü belgeleridir. Kişisel hırs ve heveslerden çok uzaktır. Kütle, bütün için yürek dolusu sevgi ile bilenmektedir. Cüret ve cesaretini de bu sevgiden almaktadır. O'nun için sevgilerin en yücesi, hatta kutsalı vatan ve millet sevgisidir. Her türlü sevgi bundan sonra gelmektedir. Nitekim, Selânik'te aynı karargâhta çalıştıkları, yaşça ve rütbece kendisinden ilerde bulunan Albay Cemal Bey -Cemal Paşa- Mustafa Kemal'e bir gazetede yayımlanan yazısını gösterir. Düşüncesini sorar. Mustafa Kemal: "Alelade bir yazı" dedikten sonra: "Siz şu veya bu tarzda, kuş beyinli kimselere kendinizi beğendirmek hevesine düşmeyiniz. Bunun hiçbir kıymeti ve ehemmiyeti yoktur. Siz bulunduğunuz vaziyeti mütalâa ediniz. Ve evvelâ kabul ediniz ki biraz feragat sahibi olmak lâzımdır. Eğer şunun bunun teveccühünden kuvvet almaya tenezzül ederseniz halinizi bilemem. Fakat âtiniz çürük olur. Çünkü bizim henüz hakikatle hiç temasa gelmemiş vasî muhitlerimiz vardır. Bu muhitlerde henüz acemkârî hayâlât ile meşbu olanlar çoktur. Büyük odur ki; hiç kimseye iltifat etmeyeceksin. Hiç kimseyi aldatmayacaksın. Memleket için hakikî mefkûre ne ise onu görecek, o hedefe yürüyeceksin." [6]

Daha genç yaşlarında Mustafa Kemal, gerçekçiliği sevgiyle bağdaştırmasını bilmiştir. Sevginin yüceliğini, çeşitli yer ve zamanlarda, düşünceleriyle, hareketleriyle ispatlamıştır. Eğer böyle olmasaydı: "-Yurt toprağı, herşey feda olsun sana! Hepimiz senin için fedaiyiz" [7] diyebilir miydi? Şahsî düşüncelerden uzak, doğumundan ölümüne kadar vatanı ve milleti için bitmez tükenmez mücadelelere seve seve katlanabilir miydi? Ve nihayet, milleti, karakterinin gereği, istiklâl ve hürriyete kavuşturduktan sonra, dünyanın huzur ve refahı için, yüce sevgi felsefesi ile yola çıkması mümkün müydü?

Atatürkçü Düşünce Sisteminde İnsan

Atatürkçü düşüncede en önemli unsur insandır. İnsan, Atatürk ilke ve inkılâplarının güç kaynağıdır. İnsansız bir topluluk ve millet düşünmek mümkün değildir. Bu durumda ne bir düzen, ne bir yönetim, ne de bir uygarlık söz konusu olabilir. Bilim, insan aklı ve zekâsı ile gelişir. "Her şeyin kaynağı insan zekâsıdır"; [8] "Bu dünyada her şey insan kafasından çıkar. Bir insan başının ifade etmeyeceği hiçbir şey tasavvur edemiyorum" [9] diyen

[6] Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk, Hayatı ve Eserleri, s. 24.
[7] Enver Ziya Karal, Atatürk ve Devrim, Ziraat Bankası Yayını, s. 20.
[8] Falih Rıfkı Atay, 19 Mayıs, s. 41.
[9] Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar, Belgeler, s. 182.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk, insanı ne derece yüksek gördüğünü anlatmaktadır. İnsanî duygulara dayanan dünya görüşü büyüklük ve üstünlüğünün kanıtıdır. Erişilmez bir insan sevgisidir ki O'nu mütevazi ve engin bir hoş görüye sahip kılmıştır. Atatürk'e göre, insanî duygu ve insanlık, gücünü sevgiden aldığı için de uygarlık işâreti olmaktadır. Bu nedenle Atatürk, milletini, millî duygu ile insanî duyguyu en iyi bağdaştırmasını bilen bir yüce millet olarak görmekten haz duyar, gurur duyar. Nitekim, bunu şöyle vurgulamaktadır: "Türk milleti, millî hissi, insanî hisle yan yana düşünmekten zevk alır. Vicdanında millî hissin yanında insanî hissin şerefli yerini daima muhafaza etmekle müftehirdir. Çünkü Türk milleti bilir ki, medeniyetin şehrahında müstakil ve fakat kendileriyle muvazi yürüdüğü umum medenî milletlerle mütekabil insanî ve medenî münasebet, elbette inkişafımıza devam için lâzımdır. Ve yine malumdur ki, Türk milleti, her medenî millet gibi, mazinin bütün devirlerinde keşifleriyle, ihtiralarıyla medeniyet âlemine hizmet etmiş, insanların, milletlerin kıymetini takdir ve hatıralarını hürmetle muhafaza eder. Türk milleti insanlık âleminin samimi bir ailesidir." [10]

Atatürk'ün insanlık ideali çok yüksektir. Hayatının hiçbir döneminde bencil olmamıştır. Her şeyi arkadaşlarına, millete mal etmesi de insan sevgisinden kaynaklanmaktadır. Her fırsatta insanları mutlu edebilecek çare ve yolları aramasının tek sebebi de budur. Sadece kendi milleti için çaba harcamazdı. Eşsiz insanlık ideali ile bütün dünya milletlerinin refah ve huzuru için, sık sık uyarılarda bulunurdu. İnsanî duygu ve düşünce alanında, olmasını istediği, varılmasını düşündüğü amaçları, gerçekleşmiş gibi göstererek insanları yumuşatacağına inanırdı.

Bu asil ve yapıcı düşünceyledir ki: "Artık insanlık kavramı, vicdanlarımızı temizlemeye ve hislerimizi yüceleştirmeye yardım edecek kadar yükselmiştir. İnsanları mesut edeceğim diye onları birbirine boğazlatmak, insanlıktan uzak ve son derece üzülecek bir sistemdir. İnsanları mesut edecek yegâne vasıta, onları birbirine yaklaştırarak, onlara birbirini sevdirerek karşılıklı maddî ve manevî ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir"; "Dünya barışı için insanlığın gerçek mutluluğu, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve muvaffak olmasıyla mümkün olacaktır." [11] Dünya milletleri, Atatürk'ün insan sevgisine dayanan bu gerçek ve soylu görüşünü anlayıp benimsediği zaman insanlık yoluna girer.

[10] Afet İnan, Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, s. 369-370.

[11] Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 323.

Levent Şahverdi Arşivi

İnsanlığa hizmet edebilecek noktaya yükselir. Böylece, insanlık âleminin birer samimî ailesi olduklarını ispatlamış olurlar. Şu halde bütün mesele, Atatürk'ü anlamakta ve anlatmakta düğümlenmektedir. Bu konuda ilk adım, Atatürkçü düşünceyi yaymakla sorumlu olduğumuzun bilincine varmaktır. Atatürk'ün sevgi felsefesi ve insanlık ideali, Atatürkçü ideolojinin en güçlü dayanağıdır. Temelinde insan sevgisi yatan bu ideoloji, Atatürk'ün, dünya milletleri için huzur, güven, refah getirmesi yolundaki barışçı inancını ifade etmektedir. Atatürk, milletleri insanlık yönüyle hiçbir zaman kendi milletinden farklı görmemiş, savaştıklarına bile kin, garaz bağlamamıştır. Çanakkale'de, Mehmetçik Abidesi'nde bir konuşma yapacak olan devrin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya şunları not ettirmiştir: "Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçik'lerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlâtlarını harbe gönderen analar! Göz yaşlarınızı dindiriniz. Evlâtlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler. Ve huzur içinde rahat uyuyacaklardır. Onlar bu topraklarda canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır." [12]

Bugünün medeniyet dünyasında, yıllanmış haksız olayları vesile sayarak cana kıyanlar vardır. Sapık destekçilerinin de gözlerini açmağa imkân bulunamamaktadır. İnsanlığa insanca yaşamanın yollarını gösteren Atatürk'ün bu insancıl duygu ve düşüncelerinden utanmaları gerekmez mi? Topraklarında, bir başka milletin uyruğunda da olsa, yaşayan insanlara yersiz, haksız davranışlarda bulunanların vicdanlarının titremesi gerekmez mi? Bu gibi tutum ve davranışlar, milletimizle birlikte Atatürk'ü, her gün biraz daha yüceltmektedir.

Sevgiden Doğan Görev Aşkı

Atatürk'te eşine çok az rastlanan bir görev aşkı vardır. Ondaki sevgiden kaynaklanan bu aşk O'nu, yurt ve millet sevgisinin doruğuna ulaştırmıştır. Bu sevgi karşılıksız da kalmamıştır. Belki de hiç bir lider, milleti tarafından Atatürk ölçüsünde sevilmemiştir. Bu sevgi ise, O'na, daima en büyük güç ve destek olmuştur. Atatürk: "Hayatımın bütün devrelerinde olduğu gibi son zamanların buhranları ve felâketleri arasında da bir dakika geçmemiştir ki her türlü huzur ve istirahatimi, her nevî şahsî duygularımı milletin kurtuluşu ve mutluluğu adına feda etmekten zevk duymayayım. Gerek askerî hayatımın ve gerek siyasî hayatımın bütün devir ve bölümlerini

[12] Yekta Ragıp Önen, Dünya Gazetesi, 10.12.1953.

Levent Şahverdi Arşivi

işgal eden mücadelelerimde daima hareket prensibim, millî iradeye dayanarak milletin ve vatanın muhtaç olduğu gayelere yürümek olmuştur." [13]

Atatürk'te millet ve vatan sevgisi sınırsızdır. Şahsı için en küçük bir istek ya da şiddetli bir arzu görmek mümkün değildir. Kendisine amaç olarak, ideal olarak seçtikleri tamamen millî ve insanîdir. Bunlara ulaştığı an, sanki bütün çabalar kendisinin değilmiş gibi bir tavır takınmaktan hoşlanır. Ondaki insan sevgisinin kanıtıdır bu: "Benim ihtiraslarım var. Hem de pek büyükleri. Fakat bu ihtiraslar, yüksek mevkiler işgal etmek veya büyük paralar elde etmek gibi emellerin tatmini ile ilgili bulunmuyor. Ben, bu ihtirasların gerçekleşmesini vatanıma büyük faydaları dokunacak, bana da gerektiği gibi yapılmış bir vazifenin canlı iç rahatlığını verecek büyük bir fikrin başarısında arıyorum." [14] Bu, vatan ve millet sevgisiyle daha hayatta iken mal ve mülkünü milletine bağışlamıştır.

Rakik, duygulu, şefkatli bir ruha sahiptir. Savaşı, bir milletin hayatı için zarurî olmadıkça düşünemeyecek kadar insanlığa aşıktır. "Milletin hayatı tehlikeye düşmedikçe savaş bir cinayettir" [15] der. Vicdanının sızlamasından yakınır. "Birçok zaferler kazandım. Fakat bunların en büyüğünden sonra bile, her akşam, savaş alanlarında ölen bütün askerleri düşünerek, içimde derin bir keder duyuyorum." [16] Yaşadığı sürece dünya milletlerinin gönlünde bu sevgi felsefesinin ateşini yakmaya çalıştı. Birçok ilke, inanç ve düşünceleri gibi onu da insanlık dünyasına armağan etti. Böylece Atatürk, düşünce sistemini sevgi temeli üstüne oturtmuş oldu.

Prof. Dr. Suat Sinanoğlu, Türk Humanizmi adlı eserinde, bu konulara da vukufla değinmiştir: "Atatürk, batılı olmayan bir toplumun tarihinde, ilk defa olarak halka baş vurmuştur. Bağımsızlığın elde edilmesinde ve demokratik bir devletin yaratılmasında halkla birlikte çalışmıştır. Yaşamı ve eseri üzerine çok yazılmıştır. Ama hiçbir tarihçi, söylevlerinde beliren kişiliğine uygun, bir manevî portresini çizememiştir. Oysa, söylevlerini okurken Atatürk'ün göz önünde beliren manevî kişiliğinin bir yana bırakılmaması gerekir. Çünkü 1919'dan ölüm tarihi olan 1938 yılına kadar geçen olayların en derin nedenlerini, akla uygun ve doyurucu biçimde açıklayabilmek için O'nun kişiliğinin tuttuğu ışığa ihtiyaç büyüktür." [17]

[13] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 61.
[14] Sadi Borak, Atatürk'ün Özel Mektupları, s. 22.
[15] Enver Ziya Karal, Atatürk ve Devrim, s. 11.
[16] Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s. 353.
[17] Suat Sinanoğlu, Türk Humanizmi, s. 36-37.

Levent Şahverdi Arşivi

dedikten sonra da: "Söylevlerinde, kahraman ve şövalye ruhlu bir insan olarak belirir. Ulusu için savaşım veren bir şövalyedir. Bazan utangaçlığa çok benzeyen alçak gönüllülüğü kendisinden söz etmesine engel olur. Dünyayı gerçekçi gözle görür. Fakat gerçeği, gerçeklerin en yalınını, kendi ideal ve amaçlarına yöneltmesini bilir. Olaylara egemen olmak ister ve olur. Türk ulusundan söz ettiği zaman, sözlerinde insanlık duygularının titreştiği hissedilir. Türklerin çok daha mutlu geleceğe lâyık oldukları fikri, O'nu baskı altında tuttuğu, bu fikirle yanıp tutuştuğu da bellidir. Fakat O bütün insanlara, bütün uluslara saygı duyar. İnsanların acılarına saygılıdır. Bizzat kendisi çektiği acılarla yücelmiştir" [18] diyor.

Görüldüğü, düşünüldüğü üzere, bütün bunlar Atatürk'teki insanî duygu ve düşüncenin büyüklüğünü ve erişilmezliğini vurgulamaktadır. O, her şeye insanla, insanlıkla başlar. Toplum ve millet kademesine sevgi yoluyla ulaşır. Bu sevgi ile insanları, insanlığı, milletleri birbirine bağlamak inancı ve amacı ile yanar. Bu sebeple, "Yurtta sulh, cihanda sulh" isteği, bu sevgi felsefesinin en huzur verici ve en güvenilir ifadesidir.

İnsan Sevgisinden Topluma

"Bütün insanlar, bir toplumsal vücudun azalarıdır. Ve bu sebeple birbirine bağlıdır" [19] diyen Atatürk; "Başkasına olan bir iyilik bize de iyiliktir. Başkasına olan kötülük bize de olan kötülüktür. Bu sebeple iyiliği sevmek ve kötülükten kaçmak lâzımdır. Yaptığımız işler, etrafımızda sevinçler veya acılar halinde akisler uyandırır. Bu hal bize vicdanî vazifeleri duyurur". "Bağlılık, bizi başkaları için müsamahakâr yapar. Çünkü, başkalarının kusurlarında bizim de istemeyerek, ekseriya beraber suçlu olduğumuzu gösterir. Hülasa, bağlılık, herkes kendi için yerine, herkes herkes için düşüncesini koyar. Bu düşünce toplumsaldır, millîdir. Geniş ve yüksek mânâsıyla insanîdir." [20]

Bu ne engin ve zengin bir sevgi felsefesi, vicdanla da, ahlâkla da sarmaş dolaş. Bu ne kutsal bir inançtır ki, hem millî, hem vicdanî ve ahlâkî, hem de evrenseldir.

Atatürk'e göre, insanlar hür ve serbest fikirli olmalıdırlar. Hür ve serbest fikirli insanlar, bu fikirlerini insanî düşünce ve duygularla bağdaştırmalıdırlar. Ancak bu yolla toplumu oluşturan kişiler arasında

[18] a.g.e., s. 37.
[19] Afet İnan, Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, s. 522.
[20] a.g.e., s. 529-531.

Levent Sahverdi Arşivi

samimî bir bağ kurulabilir. Böyle bir toplumdan oluşan millet ise güçlü olur. Güçlü millet, diğer dünya milletlerine karşı da sevgi ve saygı dolu tavırlarıyla yararlı olur. Nitekim Atatürk: "Şüphesiz fikirlerin, inançların başka olmasından, şikâyet etmemek lâzımdır. Çünkü bütün fikirler ve inançlar bir noktada birleştiği takdirde, bu hareketsizlik alâmetidir. Ölüm işaretidir. Böyle bir hal elbette arzu edilmez. Bunun içindir ki hakikî hürriyetçiler, taassupsuzluğun umumî bir haslet olmasını temenni ederler" [21] demektedir. Böylece, hür düşüncenin de insanlardan başlayarak toplumlara ve milletler arası bir düzeye ulaşmasında sevginin ne derece birleştirici, kaynaştırıcı bir etken olduğu görülmektedir. Atatürk, ömrü boyunca sevginin gücünü ve değerini gösteren gerçek örnekleri insanlığa vermiştir.

Huzur, Güven ve Refah Sevgi Felsefesindedir

Milletlerin huzur, güven ve refahı ancak milletler arası samimî bir sevgiyle mümkündür. Bu nedenle, milletleri dostluk-düşmanlık esasına göre ayırmak doğru olmaz. Yirminci yüzyılın son çeyreğini yaşayan dünya, atom devrini de aşmış, uzay çağına ulaşmıştır. Atatürk'ün, çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkma amacı, yalnız Türkiye için değil, bütün milletler için de doğrudur, gerçektir. En küçüğünden süperine kadar hiçbir devlet, bunun dışında bir düşünceyle hareket edemez; etmemesi gerekir. Çünkü, ilerlemeye son yoktur. Atatürkçü düşünce sisteminin temelini oluşturan dinamizm, fikir ile hareketi birlikte yürütme esasından kaynaklanır. Bu görüşe göre duran, haliyle düşecektir. Düşmemek için yorulmadan, durmadan çalışmak gerekir. Nitekim Atatürk gençliğe: "Siz, genç arkadaşlar, yorulmadan beni takibe söz vermişsiniz. İşte ben, bilhassa, bu sözden duygulandım. Yorulmadan beni takip edeceğinizi söylüyorsunuz. Fakat arkadaşlar, yorulmadan ne demek? Yorulmamak olur mu? Elbette yorulacaksınız. Benim sizden istediğim şey yorulmamak değil, yorulduğunuz zaman dahi durmadan yürümek, yorulduğunuz dakikada dinlenmeden beni takip etmektir. Yorgunluk her insan, her mahluk için tabiî bir haldir. Fakat insanda yorgunluğu yenebilecek manevî bir kuvvet vardır ki, işte bu kuvvet yorulanları dinlendirmeden yürütür. Sizler, yeni Türkiye'nin genç evlâtları, yorulsanız dahi beni takip edeceksiniz. Dinlenmemek üzere yürümeğe karar verenler asla ve asla yorulmazlar. Türk gençliği gayeye, bizim yüksek idealimize durmadan, yorulmadan yürüyecektir." [22]

[21] a.g.e., s. 509-510.

[22] Cumhuriyet Gazetesi, 1.4.1937.

Levent Şahverdi Arşivi

Hiç şüphesiz Atatürk'ün gayesi insanlık idealidir. İnsan sevgisidir. İnsanlığın barış, huzur, güven ve refahıdır. O'nun dinamik idealini benimseyenler için bu apaçık bir gerçektir. O, bu büyük ve asil düşüncelerini daha önceleri şu şekilde ifade etmiştir: "Türk Cumhuriyeti'nin en esaslı prensiplerinden biri olan yurtta sulh, cihanda sulh gayesi, insaniyetin ve medeniyetin refah ve ilerlemesinde en esaslı etken olsa gerektir. Buna elimizden geldiği kadar hizmet etmiş ve ediyor olmak bizim için övünülecek bir harekettir." [23]

Atatürk, dünyanın bir büyük savaşa hızla aktığını görmüştür. Çeşitli nedenlerle dünya devletlerini uyarmıştır. Nitekim, bu durumu daha 1932 yılında ünlü Amerikan Generali Mac Arthur'a açıkça anlatmıştır. [24] İlerleyen yıllarda ise: "Şuna da inanıyorum ki, eğer devamlı bir barış isteniyorsa, kütlelerin vaziyetlerini iyileştirecek beynelmilel tedbirler alınmalıdır. İnsanlığın refahı, açlık ve baskının yerine geçmelidir. Dünya vatandaşları, kıskançlık, aç gözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde eğitilmelidir." [25] Bu ileri görüş, sahibi Atatürk'ün sevgiye dayanan en samimî duygusudur. Yüreği insanlık aşkı ile yanan büyük insanın insanlığa feryadıdır. Ama ne yazık ki, hırsları akıllarını fersah fersah aşanlar, bu sevgi dolu, insanlık dolu sese kulaklarını tıkamışlardır. Beyin, kulak, ağız üçlüsü ile denge sağlayamayanlar, halâ da bunu anlamamakta ısrar ederler. Daha da edeceklerdir. Oysa, Atatürkçü düşünce sistemine, Atatürk'ün eşsiz sevgi felsefesine göre insanlığın kurtuluşu, Atatürkçü ideoloji ile mümkün olabilecektir. Gel gör ki, bugün de insanlıkta, insan sevgisinde nasibi olmayanlar vardır. İnsanları ve milletleri birbirlerine sevdirmek yerine düşman etmeğe uğraşmaktadırlar. İnsanoğlu çirkin tutkulara, bencil düşüncelere kurban edilmektedir. İnsan sevgisine dayanmayan egemenlik hayalleri sürüp gitmektedir. İnsanlık ise, yücelmesi gereken yerde düşmektedir, zavallılaşmaktadır. Kutsal inançlar bile pis hırsların elinde oyuncaktır.

Yüce Atatürk, bu koca dünyaya insanî duygu ve düşüncelerin ışık tutsun. Sevgi felsefen, insanlığın uyanışı olsun.

[23] Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, c. IV, s. 560.

[24] Bekir Tünay, Atatürk'ün Üstün Kişiliği, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı 3, s. 851.

[25] Ayın Tarihi, sayı 19, 1935.

Levent Sahverdi Arşivi

ATATÜRK'S PHILOSOPHY OF LOVE OF MANKIND

(Abstract)

This article deals with the value Atatürk attached to man and the source of this, which was his humanism. In Atatürk's philosophy of love, love extends from the individual to the nation and from the nation to other nations as well. This philosophy of Atatürk was important in maintaining peace not only at home but also abroad.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK VE ATATÜRKÇÜLÜK ÜZERİNE BİR İNCELEME

CİHAT AKÇAKAYALIOĞLU

Zamanımızda Atatürk'le ilgili bilinmeyen ve söylenmedik söz, düşünce veya görüş kalmamış gibidir. Elbette ben de, bilinen şeylerden söz edeceğim. Eğer bu ifadelerim, Atatürk'ü biraz daha yeniden anımsamak, gönlümüzdeki duyguları ve zihnimizdeki bilgileri biraz daha depreştirmek, harekete geçirmek için yeterli olursa, kendimizi mutlu sayarız.

Atatürk, çok sevdiği milletinin kendisini her zaman hatırlamasını dilerdi. Seven, inanan insan hatırlanmak ister. O, ulusuna inanmayan: "Ben görevimi yaptım, millet de yapacağını yaptı, ben öldükten sonra kim ne derse desin" diyen bir insan olsaydı, elbetteki hatırlanmak dileğinde bulunmazdı. Bir demecinde şunları söylemişti: "Hayatımda anıtlar diktirdiğimi, şahsım etrafında yapılan büyük propagandalara müsamaha ettiğimi görenler, beni bencil sanacaklardır. Ben, kendi şahsımda ülkülerimi unutulmaz kılmak için unutulmak istemiyorum".

Doğadaki pek çok güzellikleri, enginlikleri ve zenginlikleri, uzaktan veya yakından seyretmeye, incelemeye nasıl doyamıyorsak, inanıyorum ki, Atatürk konusunda da aynı duygu ve hareketler içinde bulunmaktayız. Bilindiği üzere, uzun yıllardan beri Atatürkçülük, gerek kavram olarak, gerekse kapsam bakımından tartışılagelmektedir. Kimine göre ideoloji ve doktrin, kimine göre bir dünya görüşüdür Atatürkçülük. Doktrin ve ideoloji olmadığını ileri sürenler az değildir. Doktrin ve ideoloji olduğunu kanıtlamaya çalışanlar da vardır. Çeşitli görüş ve düşüncelerin ortaya konması, Atatürkçülüğün yeterli şekilde incelenmemesinden ileri geldiği kanısındayım. Durum böyle olunca, konumuzu Atatürkçülük Üzerine Bir İnceleme şeklinde seçmemizi ve adlandırmamızı, umarım ki doğru bulacaksınız.

Atatürkçülük, her şeyden önce çağdaş bir öğretidir (ideoloji). Ayrıca, Türk milletinin anlayış ve değerlendirmesine göre, birkaç yönlü ve geniş kapsamlıdır. Bir bakıma bu yönleri şöyle belirtebiliriz:

1. Öğreti (ideoloji) yönü; 2. Eylem veya uygulama yönü; 3. Duygusal ve edebî yönü.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu yönler öğreti olgusu içinde ayrılmaz birer ögedirler. Bunlar üzerinde durmadan önce öğreti, ilke, doktrin, inkılâp, Atatürk hareketi, Türk inkılâbı ve Kemalizm kavramları üzerideki düşüncelerimi sunacağım.

Öğreti (ideoloji)

Bu kavram veya terim, çok sömürülen ve çeşitli anlamlara çekilen bir sözcüktür. Hem doktrin, hem ideoloji ve hem de siyasî meslek demek olan bu kavram, sözlük olarak: "Bilimde bir dizge oluşturan ilkelerin ya da inanların (doğma) tümü" demektir. Yine sözlüklerde ideoloji için şu tanımlamayı görüyoruz: "Toplumun, şöyle ya da böyle olması gerektiğine inananların düşünce ve kanaatlarından ortaya çıkan öğreti". Şu halde, kavram olarak öğreti ve ideoloji kelimeleri eş anlamdadır. Şimdi şöyle bir tanımlama yapabiliriz: "Öğreti, bireyin, herhangi bir zümrenin yahut toplumun; bir milletin veya bütün insanlığın daha çok kalkınması ve mutlu olması amacıyla ileri sürdüğü görüşler, düşünceler, ilkeler ve inançlar gibi düşünsel önermelerinin tümünün olgunlaşmış hâlidir."

Ülkemizde bu kavram yozlaştırılmış, suçlanmış, sadece aşırı solun çeşitli dallarına ait terimlerin ifadesi olarak anlatılmaya çalışılmıştır.

İlke (prensip)

Tasarlanmış bir kural, bir öneri, bir düzen, bir eylemsel inanç demektir. Atatürk ilkeleri dediğimizde, aynı zamanda, Atatürk öğretisinin ana kuralları, düzenin temel taşları anlatılmak istenmektedir.

Doktrin

Örneğin bir mezhep, bir felsefî veya siyasî okulun (ekol) temel fikirleri, bağlantıları doktrin olmaktadır. Çeşitli kelimelerle ifade etmek istersek doğma, nas da diyebiliriz.

Bu kavramı Atatürkçü açıdan değerlendirmek gerekir. Ayrıca belirteyim ki Atatürk ilkelerinin bir kısmı doktrin niteliğindedir. Yalnız bunlar nas, doğma katılığında değillerdir. Bu kavram üzerinde de bazı ideolojiler ve mensupları bağnazca davranarak, kendi öğretilerinden başkasına doktrin kavramını lâyık görmemektedirler. Her mesleğin, her uygulama plânının, örneğin askerî taktikte taarruzun, idaresiyle ilgili doktrinler vardır. Bunlar kaskatı terim veya kavramlar değildir. Gerektikçe yerlerini başka fikirlere, başka kavramlara yeni doktrinler olarak bırakırlar. Özetle demek istiyorum ki aşırı akımların dışında, esnek, yâni katılaşmamış doktrinler, öğretiler, meslekler mevcuttur ve mevcut olmalıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

İnkılâp

Pek kısa bir zaman içinde oluşan temelli ve önemli değişikliği ifade eder. Başka bir zaman içinde oluşan temelli ve önemli değişikliği ifade eder. Başka bir anlatımla, toplumsal yapıda meydana gelen hızlı dönüşüm, demektir. Şimdi, Atatürk'ün tanımlamasını gözden geçirelim: "Türk milletini son yüzyıllarda geri bırakmış olan kurumları yıkarak yerlerine, milletin en yüksek uygarlık gereklerine uygun olarak ilerlemesini sağlayacak yeni kurumları koymuş olmadır." [1]

Bu tanımlamadan anlaşılacağı üzere, Atatürk inkılâbı ulusaldır, özgündür (orijinal). Aşırı sol ideolojilerde olduğu gibi, uluslar arası bir hareket olma niyet ve hevesini taşımamaktadır. Bu tanımlamadaki: "son yüzyıllarda geri bırakmış olan" şeklindeki ifade, tarihimizde ve belli bir süreç içinde mevcut olan uygarlığımızı ve uygarlığa hizmetimizi inkâr etmemek anlamını taşımaktadır.

Atatürk Hareketi

Mustafa Kemal'in maddî yaşama gözlerini yumuncaya kadarki tüm çabalarının, girişimlerinin ve başarılarının adı Atatürk hareketidir. Türkiye Türkleri, bu hareketle uluslaşma, çağdaşlaşma ve uygarlık düzeyine ulaşma yoluna girmiş, büyük başarılar elde etmiştir.

Türk İnkılâbı

Bu kavramı genelde değil, Atatürk'ün ifadesi bakımından anlatacağım. Bugün haklı ve gerçeğe uygun olarak Atatürk inkılâbı dediğimiz büyük olaya, Mustafa Kemal, Türk inkılâbı adını vermişti. Amacı, her halde ulusallığını vurgulamak, daha çok benimsenmesini sağlamak olmalıdır. Maddî hayata gözlerini yummasından sonra, fikirleri ve eserleri üzerindeki düşünsel gelişim sonunda, Türk inkılâbı kavramını genelleştirmeye çalışmak asla doğru değidir. Atatürk, her şeyi millete mal eden bir önder olarak, Atatürk inkılâbı diyemezdi elbette. Fakat, gerçek ve tarih açısından, Atatürk inkılâbı kavramı gereklidir. Bu konular üzerinde iyi niyetle ve bilimsel açıdan duranların çokluğuna karşın; art niyetle, Atatürk'ün adına, eserlerine saldıranların çabaları da gözden kaçmamaktadır.

Kemalizm

Yabancı devlet adamları, yazarlar, düşünürler, özellikle Kurtuluş Savaşı sırasında, Atatürk hareketine Kemalizm; yandaşlarına Kemalist

[1] Afet İnan, Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, 1971, s. 35.

Levent Şahverdi Arşivi

adını vermişlerdi. Yukarıda değindiğim gibi, Türkiye'de Atatürkçülük kavramı yerleşmiştir.

İncelememizin başında Atatürkçülüğün öğreti, eylem veya uygulama, duygusal ve edebî yönlerinden söz etmiştim. Çok iyi biliriz ki bugüne kadar, Atatürkçülüğü, dağınık bilgiler halinde dile getirdik ve daha çok duygusal edebî yöne bağlı kaldık. Atatürk sevgisini, onun kısa biyografisini işledik. İnkılâp hareketlerinde de gerçeğe uygun görüş ve düşünceler sunmaktan genellikle uzak kaldık.

Duygusal ve edebî yönün değeri büyüktür, bu yolda emek verenleri, Atatürk sevgisiyle dolu olanları saygı ve şükranla anarız; o çalışmaların diğer yönlere de ışık tuttuğu inkâr edilemez. Ne var ki Atatürkçülük, üç yönü birlikte işlenerek, tam bir öğreti (İdeoloji) hâlinde ortaya konulmalıydı; yapılamadı. Halbuki, bunun için Atatürk'ün bir dileği de vardı. 1 Kasım 1937'de TBM Meclisi'nde yaptığı konuşmasında belirttiği bu dileğini Atatürk'ün, Söylev ve Demeçleri adlı kitaptan izleyelim: "Büyük davamız, en uygar ve rahata kavuşmuş bir millet olarak, varlığımızı yükseltmektir. Bu, yalnız kurumlarında değil düşüncelerinde de, temelli bir inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi birlikte yürütmek zorundayız. Bu girişimde başarı, ancak, türeli bir plânla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Ülke davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa aktaracak fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli ilkeleri en kısa zamanda sağlamak, Kültür (Millî Eğitim) Bakanlığı'nın üzerine aldığı büyük ve ağır zorunluluklardır. İşaret ettiğim ilkeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin bilincinde daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca görevdir." [2]

Mustafa Kemal'in söylediği, ülke davalarının ideolojisi, kendisinin ömür boyu dile getirdiği konular ve düşüncelerden başkası değildir. Onlar, Atatürkçülüğün öğreti yönünü oluştururlar. Ne yazık ki, bu dilek yerine getirilmemiştir. Geçmişte Türkiye'nin içine düştüğü korkunç durumda, bu görevin yerine getirilememesinin payı büyüktür. Bunalımın bir felâkete dönüşmesini, Atatürk ordusu önlemiştir. Türk ordusu, Atatürk düzenine, o arada demokrasiye dönüşü sağlamaya çalışırken, başta bilim adamları olmak üzere, aydınlarımızın, ilgili kurumların, Önder'imizin dileğini gerçekleştirmelerinin görevleri olduğunu söylemek isteriz. Meclis'teki söylevinden yukarıda sunduğum ifadeleri, tekrar anımsamak gerekecektir.

[2] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, c: 1, 1961, s. 401.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürkçülüğün gönüllerimizi dolduragelmiş duygusal ve edebî yönü çok işlendiğinden bu konuda, İbrahim Alâettin Gövsa'nın Tavaf adlı şiirinden iki dize ile yetineceğim:

Milyonla halkı cezb ile mihrak olan zekâ
İfradı, hadsi, vecdi, tezadıyla bir dehâ!

Atatürkçülüğün Öğreti Yönü

Silâhlı Kuvvetler Dergisi'nin Aralık 1972 tarih ve 244. sayısında, Atatürkçülük konusuda şu değerlendirme ve düşünceleri görüyoruz: "Türk Dil Kurumu sözlüğünde Atatürkçülük şöyle tanımlanmaktadır (Atatürk'ün açtığı inkılâp ve kalkınma yolu; bu yolda yürümenin gerektiğine inanış). Bu anlatım, sadece sözlük kapsamı içinde iyi bir belirlemedir. Demek ki, önce o yolu bilmek, sonra da inanmak gerekiyor. Hattâ Atatürkçülük, yalnız bir kuram olmadığı ve inkılâp eylemini kapsayıp, yapılan inkılâbı koruma çaba ve bilincini de içerdiğine göre, sadece inanış olmanın üstünde bir uygulama ve bir çabadır da."

Bize göre Atatürkçülüğe giden yol iki aşamadan geçer; İlk aşama Atatürk'ü ve konuyu sevmek, benimsemektir. Bu noktadan hareket ederek, önce O'nu aşağıda belirtilen yönlerden incelemek gerekir:

a. İnsanlığı (İnsan olarak yaradılışındaki özellikler, ruh ve beden yapısı).

b. Üstün insanlığı (O, kendisini insan üstü bir kimse olarak tanıtmaya çalışanlara çok kızardı. Mustafa Kemal insan üstü bir yaratık değil, en üstün insanlardan biriydi).

c. Kişisel, insancıl görüş, düşünce ve ülküleri ile bu yoldaki çabaları; yaptıkları ve yapmak istedikleri.

d. Maddî ve manevî bütün varlığıyla ülkesine bağlı ve üstün derecede yararlı olan Atatürk'ten alınan, alınacak dersler, örnekler.

O'nun pek üstün niteliklerinden birkaçı şunlardır:

a. Ülkeye hizmet yolunda çok dayanıklı, feragatli, azimli ve kararlı idi.

b. Onun için en kötü nitelik kötümserlik, karamsarlık ve umutsuzluktu. Kendisi, her olay ve bunalımı cesaret, umut ve iyimserlikle karşılardı. Ancak, gerçeklerin kötü, çirkin zararlı yönlerini, hatta hiyanetleri çok iyi görür; kötümserlik, karamsarlık ve umutsuzluğa kapılmadan tedbirlerini alır, geleceğe umutla bakardı. Olumlu sonuca ulaşmak için durmadan çalışır, o yolda çaba gösterenleri desteklerdi.

c. Yurdu, ulusu ve görevleri için her zaman heyecanlı ve ilgiliydi.

Levent Şahverdi Arşivi

d. Ülke sorunlarına bütün varlığıyla kendini verir, türlü sorunları görür, bunları ortaya çıkarırdı. Özellikle akla, bilime deneye dayanan çareler sayesinde sorunları çözümlerdi.

e. Önce vatan, diyerek kişisel çıkarları ve dar görüşleri bir yana itip, millî menfaatleri her şeyin üstünde tutardı.

f. Daima hakkı, gerçeği gözetir ve durmadan savunurdu.

g. Millet sevgisiyle birlikte, insanlık sevgisi en belirgin özelliğiydi. Bütün insanlığın ve milletlerin mutlu olması yoluyla, kendi ulusunun da mutlu olacağına inanırdı. Aynı zamanda, milletini kalkındırmanın insanlık için yararlı olacağı görüşündeydi.

h. Hayalci değil, gerçekçi ve ülkücüydü. Her işi, yerine göre, hesaba, akla, bilime ve tekniğe dayanırdı.

Kısacası, Mustafa Kemal'in özellikleri pek çoktur. Ancak, bunları gerçekçi ve bilimsel olarak incelemek, büyük çapta yapıtlarla mümkündür. Böyle de olsa, çalışmak ve onu bütün yönleriyle öğrenmek, tanımak Atatürkçülerin baş ödevidir.

İkinci aşama; görüş düşünce, ülkü ve çabalarını benimseyip birey ve toplum olarak onların uygulanmasına, gerçekleşmesine çalışmak. O halde Atatürkçülük:

1. Büyük Önder'i bütün yönleri ve eserleriyle iyi tanımak, sevmek, benimsemek, tanıtmaya ve sevdirmeye çalışmak;

2. Çabalarını, fedakârlıklarını, feragatlerini ve üstün direnme gücünü iyi öğrenerek yurt-ulus hizmetinde örnek tutmak;

3. Milletine olan sevgi, inan ve güven duygularını bir gerçeğin ifadesi hâlinde kavrayıp benimseyerek aynı duygu ve heyecanı yaşamak, yaşatmak;

4. Onun ideolojisini, ülkü ve eserlerini gerçekleştirmeye, yüceltmeye, bu arada Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmaya bütün gücümüzle çalışmak;

5. Ülkücülük ile gerçekçiliği bağdaştırmak;

6. O'nun: "Türk, övün-çalış-güven" öğüdünü gerçek anlam, kapsam ve amacıyla kavrayıp, uygulamaktır.

İdeolojinin tanımlamasını yaparken amaç, mutluluk ve kalkınmadır, demiştim. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın önderi ve başkomutanıdır. İhtilâl yapmış, yeni bir düzen, yeni bir devlet kurmuştur. Birbirini tamamlar nitelikte, bütünüyle değerlendirilmesi gereken reformlar yapmıştır. Bütün bu hareketlerin ideolojisi, fikriyatı bulunmaması olanaksızdır. Onun öğretisi

Levent Sahverdi Arşivi

milliyetçilik ve medeniyetçilikti. Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki inkılâp ve kalkınma hareketlerini, sunduğu fikirleriyle birlikte yürüttü, uyguladı. O, fikirlerini, ilkelerini ve yöntemini başarılı örneklerle ortaya koydu. Bu nedenle de söylüyoruz ki Atatürkçülük, eski terimiyle Kemalizm bir ideolojidir. Atatürkçü bir öğretidir. Çağ dışı ideoloji ve doktrinler karşısında çağdaş bir ideolojidir. Mustafa Kemal, bu kavram ve anlamlarda da bir inkılâp yapmıştır.

Şimdi, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı'nın 1975 tarihli Konferans Broşürü adlı eserindeki Atatürkçülüğün Öğreti Yönü başlıklı yazıyı gözden geçirelim: "O, katı ideoloji yobazlığından sıyrılmış, gerçekçi fikirler ve yöntemlerle, ideolojinin hedefi olan mutlu kılma, kalkındırma yolunu göstermiş, olanaklar ve zaman ölçüsünde başarıya ulaştırdığı eserini Türk ulusuna, Türk gençliğine emanet etmiştir. Örneğin; komünist ideolojinin felsefî temeli, tarihî maddecilik, diyalektik maddecilik olduğu halde, Atatürkçülüğün felsefî temeli pozitivizmdir".

Elbette ki, öğretinin fikir temelinde bir felsefî öz bulunmak gerekir. Bu fikrimizi pekiştirmek için, Profesör İsmet Giritli'nin ocak 1970'de yayımladığı bir yazısındaki şu ifadeleri inceleyelim: "Atatürk'ün fikir sisteminin temelinde pozitivist bir esprinin varlığı ileri sürülürken, bununla, Atatürk'te bilim kavramının temel kavram olması niteliği kastedilmektedir. Esasen Atatürk, batı uygarlığını da, bu medeniyetin ilme dayandığına inandığı için benimsemiştir. Batı uygarlığının bilime dayanması, ilmin ise evrensel oluşu, Atatürk'ün görüşüne göre, Türk İnkılâbını dar bir taklitçilikten kurtarabilir. Türk inkılâbının temelinde sistemleştirilmiş olan pozitivist espri, her türlü teolojik, metafizik ve dogmatik dünya görüşüne karşı bir bilim anlayışı olarak benimsenen Kemalizm'i, ideolojik bağımsızlığa kavuşturur".

Profesör Giritli diğer bir yazısında şunları da söylemektedir: "Türkiye'yi sağcı veya solcu bir odağa oturtmak isteyenler, Kemalizm'in bir ideoloji değil, tarihsel bir olay olduğunu söylerler. Oysa, Kemalizm'in ne kapitalist, ne de sosyalist ideoloji olmadığı ne kadar doğru ise, kendi başına ayrı bir ideoloji meydana getirdiği ve fakat bu ideolojinin tüm liberalist ve Marksçı sosyalist ideolojiler gibi, dogmatik ve totaliter olmadığı da bir gerçektir. Kemalizm'in her türlü dogmatik doktrine karşı oluşu, onun ideolojik bağımsızlığını teşkil eder. Aşırı sağ ve aşırı sol yabancılık kokarken, Kemalizm, Anadolu Türklerinin kendi öz malıdır. Gerçekten Kemalizm doktrini, Anadolu'nun dehâsıyla, Türklüğün büyüklüğünden fışkırır. Bu doktrinin kurucusu, Mustafa Kemal Atatürk'ün ta kendisidir".

Levent Sahverdi Arşivi

Önder, Türkiye'de ayrıcalıksız ve birbiriyle kaynaşmış bir halk topluluğunu düşünmüş ve hedef edinmiştir. Ona göre, halk kavramı, millet kavramıyla eşittir. Millet yaşamına şu veya bu zümrenin egemen olması, ya da herhangi bir topluluğun çıkarlarının öncelik kazanması gibi bir düşünce kabul edilemez. Sınıf mücadelesi veya egemenliği, Atatürkçü düşüncede yer alamaz. Bununla birlikte, herkesi zengin etmek, gerçekçi bir düşünce değildir. Her Türk'ü insanca yaşama düzeyine ulaştırmak; aynı zamanda haysiyetli kılmak, fırsat eşitliği sağlayarak devleti ve milleti güçlendirip, halkı daha rahat kılacak çabalara yol açmak ve onları desteklemek; ayrıcalık gözetmeden birey, toplum, halk, millet, devlet dayanışmasını ve iş birliğini bir bütün olarak verimli kılmak, Mustafa Kemal'in fikir ve yönteminin esasıdır.

Sırası gelmişken belirtelim ki sosyalizmin amaç ve hedefleri arasında devletsiz toplum yaratmak vardır. Atatürkçülükte ise, yukarıda belirttiğimiz gibi birey, toplum, halk, millet, devlet beşlisi birbirinden ayrılmaz unsurlardır.

Atatürk, ulusal ülküleri gerçekleştirmek için inkılâp bütünlüğü içinde reformlarla ilerlemek azim ve kararındadır.

Atatürk'te Düşünsel Oluşum

Mustafa Kemal'in gençliğinden beri fikrî çalışmalar yaptığını, çok okuduğunu ispatlayan tanıklar, belgeler vardır. Bu, ayrı bir araştırma veya yazı konusu olacak kadar bol sayıda kaynağa dayanmaktadır. Ne var ki, eski fikrî çabalarına değinmeden geçmenin zorunluğu her halde takdir edilecektir.

Yalnız inkılâbına temel olan düşünsel oluşumuna kısaca değinmekle yetineceğiz. Mustafa Kemal, hiçbir zaman benim felsefî akidem ve inanım şudur dememiştir. Mustafa Kemal'de yaptığı inkılâba temel olan sosyal ve ekonomik düşünceler, görüşler, inanlar vardır.

O'nun doktrin adamı olmadığı, doktrini reddettiği birçok defalar söylenmiştir. Fakat, benliğinde saklı, bilinç altında oluşmuş felsefî inan ve tutkuların etkisiyle, çabalarına ve inkılâbına, özel bir temel üstünde, özel bir yön vermiştir. "Doktrin istemem, donar kalırız" demesi, bir doktrindir.

Naşit Kızılay, Felsefe Gözüyle Atatürk adındaki eserinin ilgili bölümünde diyor ki: "1919'da dünya, ekseninden çıkmış ve bir şaşkınlık içindeydi. Yalnız, bu dönemin en genel karakteri, toplumdaki sürekli parçalanmadır. Bunun sebeplerini fikir ve felsefelerde aramak gerekir. Sosyologlar ve tarihçiler, denizlerin kıyılarında çakıl taşlarıyla denizi

Levent Şahverdi Arşivi

ayrıştırmak ve kavramak sevdasına düşmüş; siyasîler gününü gün etmenin çıkarına kapılmış; fikirler, yüzeyde çalkalanan solgun yapraklar gibi ümitsiz bir geleceğe boynu bükük bakıp durmaktatır. Bu acıklı görünümler karşısında, Ata'nın çok yüksek bir ruhî tansiyona sahip olması gerekirdi ve O'nda, bu manevî tansiyon doğuştan vardı. Atatürk'ü içinde bulunduğu koşullara karşı ayakta tutan, bu milletin bağrı ve kendisinin dehâsı olmuştur".

Atatürk'ün fikir ve eserlerini felsefî bir temele oturtmak için çeşitli kalem denemeleri yapılmıştır. Naşit Kızılay kitabının önemli bir kısmını buna ayırmıştır. Ona göre: "Mustafa Kemal, manevî güçlere inanmakta, teolojik görüşlere sahip bulunmakta fakat teokrasiye karşı çıkmaktadır. O, hürriyetçi, ilerici ve inkılâpçıdır. Atatürk eklektik (seçmeci) ve devşirici bir kişi değildir. Tamamiyle kendisine özgü (orijinal) bir siyasî felsefenin ardından gitmiştir. Şu veya bu akımları ele alırken, parça olarak değil, kendi ruhu ile değiştirip bütünleyerek almıştır. Atatürk, canlı ve kişilikli varlığında bütün felsefeleri eritmiş, kaynatıp kendi hüviyetiyle kalıplamış ve damgalamıştır. İşe başlarken bütün sosyal ve siyasî felsefeleri süzerek, kendi benlinde eriterek yepyeni ve taptaze bir sosyal ve siyasî felsefeye baba olmuştur. Felsefeler arasında pragmatik bir eleme yapmıştır. Plüralist bir siyasî felsefesi vardır. Duçe, bir avuç kara gömlekli ile işe başladı; fakat kendisini bir felsefe ile savunmaya çalıştı. Atatürk de apoletlerini Osmanlı hanedanının yüzüne fırlatmakla işe başladı; fakat ne yazık ki, kendisini bir felsefe ile savunmaya olanak bulamadı. Fakat, Atatürk'ün felsefî bir dayanağı yoktur, diyemeyiz. Ata, bizzat kendisi canlı bir felsefe idi. Yazılı bir kitaptan işe başlamadı; fakat O'nun felsefî esası ruhunda saklıydı".

Bilindiği gibi Mustafa Kemal bir asker, büyük bir komutan olarak, içinde bulunduğu durum dolayısıyla cepheden cepheye koştu. Askerî ve siyasî mücadelerle yurduna hizmet için çırpındı durdu. Kan ve ölüm dolu hizmet alanlarında her şeyi görüyor, düşünüyor, algılıyor; zihninde fikir ve felsefeler oluşturuyor; fakat yazmak olanağını ağır koşullar altında pek az bulabiliyordu. O, yaşamı boyunca, asıl olarak kalem değil, kılıç kullanmakla yükümlüydü. Kurtuluş Savaşı boyunca da başka olanaklara sahip olamamasına rağmen fikir ve felsefe alanında kafasını yormaktan geri kalmamıştı. Onun için, sağlığında ve ölümünden sonra bir ideolojiye sahip olmadığını iddia edenler çok görülmüştür. Mustafa Kemal'in hepsine verdiği karşılık büyük Söylev'de şöyledir: "Programımız, karşı çıkanların gördükleri ve bildikleri biçimde bir kitap değildi. Fakat esaslı ve uygulamaya dayalı idi. Biz de, uygulanamaz fikirleri, kuramsal bir takım

Levent Sahverdi Arşivi

ayrıntıları yaldızlayarak bir kitap yazabilirdik. Öyle yapmadık. Milletin maddî ve manevî yenileşme ve gelişme yolunda yapılacak işlem ve eylemlerle, sözlerden ve nazariyelerden ileride gelmeyi öngördük".

Atatürk'ün gençliğinden beri en büyük ülküsü, teokratik idareyi yıkarak, demokratik ve halkçı bir devlet kurmaktı. Kurtuluş Savaşı'na bu amaçla atıldı. İlk fikirlerini ve ülküsünü, tam bağımsız, millî ve milliyetçi bir devlet kurmak şeklinde ortaya atarak, koşulların el verdiği ölçüde görüş ve düşüncelerini derinliğine ve genişliğine işledi.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmak ve yeni devleti çağdaşlaştırmak için, eylemlerine paralel olarak yeni fikirlerini, siyasî, sosyal ve ekonomik hedefleri ile, kullanılacak yöntemleri milletine sundu; görevler ve sorumluluklar yükledi.

Bugün ciltler dolduran söylev ve demeçleriyle, birer anıt gibi ortada duran eserleri, onun ideolojisinin ifadeleridir.

Herhangi bir ... izm üzerine yazılmış kitapları ele aldığımız zaman görülecektir ki Mustafa Kemal'in ifadesiyle, ortada görünen sadece uygulanamaz fikirler ve kuramlarla birkaç ilkeden ibarettir. Mustafa Kemal'in ileri sürdüğü fikirler hayatın içinden, gerçeklerin koynundan doğmuş; sunduğu ilkeler ciltler dolduracak kadar kapsamlı, anlamlı varlıklar olarak yaşayagelmiştir. İnsafla konuya eğilen aydın kafalar, bu varlıkları Mustafa Kemal'in, Kemalizmin ideolojisi olarak kabul etmekten başka ne yapabilirler.

Ayrıca akıl ve bilimi önder edinen bir devlet ve düzen yaratıcısının, aklın ve bilimin verilerini ideoloji kabul etmesi kadar doğal başka ne vardır. O halde bilimin metinleri Atatürkçülüğün ideolojisidir demek en doğru ifade tarzı olacaktır.

Atatürkçülüğü bir ideoloji saymayanlar, gerçeği göremiyorlarsa veya görmemezlikten geliyorlarsa, bu bakımdan diyeceğimiz sadece şu olacaktır: Kendi karaciğerinin yerini ve hizmetlerini bilmeyen, hatta varlığından haberi olmayan kimselerin bu bilgisizliği, karaciğerin mevcudiyetini inkâra yeter bir sebep midir?

Mustafa Kemal, 1 Kasım 1937'de, Büyük Millet Meclisi'ni açarken yaptığı konuşmanın bir bölümünde demişti ki: "Biz ilhamlarımızı gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz. Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de, milletler tarihinin binbir facia ve ıstırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız sonuçlardır.

Levent Şahverdi Arşivi

Elimizdeki programın ruhu, bizim yalnız bir kısım vatandaşlarla ilgili kılınmamızı önler. Biz, bütün Türk milletinin hizmetindeyiz, koruyucusuyuz".

Yukarıda açıkladığımız gibi, Mustafa Kemal, kuramlara bağlı kalmamış; hareket ve eylemleri nazariyelerden yeğ görmüş; gerektikçe fikir ve hareketi birlikte yürütmüştür. O'nun bu yöntemine, dogmalar değil, Türkiye'nin ve dünyanın gerçekleri; milletin ihtiyaç ve eğilimleri; çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için bilim, teknik ve akıl yolu esas olmuştur.

Atatürk'ün her dersi, her ilke ve yöntemi hayattan çıkardığını gördükten sonra, akla Goethe (Göte)'nin Faust'undaki şu sözleri gelmektedir: "Her kuram solgun ve soğuktur; hayatın altın yapılı ağacı ise, usareli ve feyizlidir".

Atatürk'ten önce ideoloji, bir dogma, katı bir öğreti (doktrin) sistemiydi. Kalıplaşmış, değişmez bir takım kural, düşünce ve kuram bütünü hâlinde insanlığı etkisi altına almış bulunuyordu. Mustafa Kemal, bu modası geçmiş ideolojiler yerine, doğa kanunlarına ve insanın tabiatına, toplumların gelişme ve değişme ihtiyaç ve özlemlerine uygun yeni bir ideolojiyi ortaya koydu. O, fikirlerine ve sistemine donmak ve dondurmaktan kaçındığı, hatta korktuğu için bir ad bile vermedi. Ne var ki, bütün dünya bu ideolojiye Kemalizm adını vermekte gecikmedi.

Kemalizm, bugünkü adıyla Atatürkçülük, çağdaş bir ideolojidir. Türk toplumuna yetmiştir, yetecektir. Birçok milletlerce örnek alınmış, bir model olarak benimsenmiştir. Mustafa Kemal, ilkelerini geniş bir ideoloji sistemi içinde işlemiş, halka maletmiş ve gerçekleştirilmesini sağlamıştır.

Ekonomik Görüş ve İlkeleri

Atatürk 1923'te İzmir'de açılan İktisat Kongresi'nde: "İçine girdiğimiz halk döneminin millî tarihini yazabilmek için, kalemlerimiz sabanlar olacaktır. Öyle bir ekonomi dönemi ki, onda, ülkemiz bayındır ve mutlu olsun, milletimiz gönençli ve zengin olsun" diyen Mustafa Kemal, bu yolun, bu sistemin fikriyatını her gün geliştiriyor ve topluma sunuyor, eserlerini de birer birer ortaya koyuyordu.

Mustafa Kemal, aklın, bilimin ve tekniğin önderliğine, egemenliğine inanmış, ideolojisine bunları esas yapmıştı. O halde, Kemalizmin değişme ve gelişme olay ve süreçleri, aklın ve bilimin verilerine uygun olacaktı.

Profesör Suna Kili'ye göre: "Türk aydınlarının karar ve çabaları çeşitli sorunların çözümlenmesi, Türk politikasının gelişme ve ilerlemesi, aşama

Levent Sahverdi Arşivi

aşama Atatürk ideolojisine kadar geri kalmıştır. Kemalizm, ideolojik oluşumun esaslarını vermiştir ve bu yüzden Kemalizm, Atatürk reformlarının sırdaşı olmuştur."

Bilim, teknik, akılcılık, gerçekçilik, milliyetçilik, gelişme, uygarlık, yenicilik Atatürk'ün öğretici söylevlerinde çoğunlukla rastlanan kelimelerdir. Kemalist ideoloji, bütün Türk ulusunun yapısını baştan başa akılcı, yenici ve ilerletici bir eğitim sistemi ile değiştirmiştir".

Daha önce de belirttiğimiz gibi ideoloji, yönetim, ekonomi ve toplumsal alanlarla ilgili görüş, düşünce ve yöntemleri kapsamaktadır. Bu bakımdan, Atatürk öğretisinin yabancı düşünürler ve bilim adamlarınca nasıl değerlendirildiğini kısaca gözden geçirmeyi yararlı buluyoruz.

Örneğin, Gerard Tongas, Kemalizm ile ilgili eserinde, dünyanın sosyal ve ekonomik çelişki ve didişmelerine, özellikle sınıf kavgalarına değindikten sonra diyor ki: "Dünyanın bu sosyal bunalımı içinde Atatürk'ün felsefesi, komünizm ile, eski sosyal rejimler arasında uzlaştırıcı bir rol oynadı. Kemalizm, diğer bütün felsefeler arasında, pratik ve halkçı karakter üstünlüğüyle seçkinleşmiştir. O'nun felsefesi üstün uygulama yeteneğine sahiptir. Çünkü, onun ilkeleri sadece kuramsal olmayıp, hemen uygulamaya elverişliydi. Kemalizm, halk bilincine, uygar anlamda serbest fikirli, bağımsız bir hayat görüşü benimsetir. Yâni, başka bir deyişle O, körü körüne politik, sosyal ve dinî bir dünya yaşamını öğretmez. Kemalizm'in esas ilkesi, halk ve millet için bağımsız bir hayattır. O, çok büyük bir yurt severlik ve milliyetçilik şeklini teşvik eder. Bu vatan severlik ve milliyetçilik, uluslar arası uzlaşmayı bozmaz. Her ulus için halkçı felsefeyi ve diğer ulusların bağımsızlıklarına saygıyı, kapitalist sınıfların bencilliklerini ve milletlerin uluslar arası uyuşmazlıklarının çözümlenmesini kabul eder. Kemalizm, insanlık için denenmiş çağdaş bir hayat felsefesidir. Türkiye'nin siyasî hayatı temel ilkelere sahiptir. Bunlar; cumhuriyetçiyiz, milliyetçiyiz, halkçıyız, devletçiyiz, lâikiz, inkılâpçıyız şeklinde belirtilmiştir. Bu ilkeler, Türk siyasî yaşamının uygun bir açıklanışıdır ve bu altı prensipten her biri, Ankara kalesinin ardından doğan güneş ışınları gibi Kemalist bayrağa çizilmiştir. Kemalizm, diğer idare sistemleriyle kıyaslanamaz. O, değerli bir Cumhuriyet'tir ki, temelini, halk için - halk ile, formülünden almıştır. Atatürk'ün Mussolini, Hitler, Stalin kimliğinde bir diktatör olduğunu kimse iddia edemez. İşçi ve patronlar arasındaki ilişkilerde denge ve uzlaşma, ülkenin mutluluğu ile yakından ilgili sayılmıştır. Özel teşebbüsün serbest oluşuna karşılık, hükûmetin bütün ekonomik girişimler üzerinde genel bir gözetimi vardır" demektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Profesör Maurice Duverger'nin, Kemalizm hakkındaki görüş ve düşünceleri de şöyledir: "İkinci Dünya Savaşı'na kadar Mustafa Kemal'in eseri Türkiye çapında değerlendirildi. Eski bir ülkenin modern bir millet hâline sokulması için harcanan çabayı takdir etmeyen yoktu. Söz konusu eser, 1945'ten bu yana bir örnek değeri kazandı. Kemalizm, Türkiye tarihin bir sayfası olmaktan çıkıp, politik bir sisteme örneklik etmeye başladı. Yer yüzünde henüz Moskovaya da Pekin tımarına girmemiş olan üçüncü dünya devletlerine yol gösteren bu sistem, yarı gelişmiş milletler için de Marksizm'in karşısına dikilen ikinci bir alternatiftir".

Kısacası, Kemalist bilimsel zihniyet, sorunların fanatizm ve dogmalarla değil, özgür akıl gücü ile incelenmesi, ayrıştırılması ve çözümlenmesi demektir.

Buraya kadar Atatürkçülüğün duygusal ve edebî yönü ile, öğreti yönü üzerinde durduk. Şimdi eylem ve uygulama yönünü; inkılâp kavramı ve konusu ile Atatürk İlkelerini inceleyeceğiz.

Atatürk İnkılâbı ve Atatürk İlkeleri

Atatürk inkılâbı ve Atatürk ilkelerini, Genelkurmay Askerî Tarih Başkanlığı'nın -tarafımdan hazırlanan- Atatürk adlı broşüründen sunacağım:

Atatürk inkılâbı birdir ve bir bütündür. Bu inkılâp, Mustafa Kemal'in yönettiği Anadolu ihtilâlinin hedef ve amacı, Büyük Zafer'in sonucudur. Şuracıkta belirtmeliyim ki, Millî Mücadele'yi inkılâp hareketlerinden ayırmak olanaksızdır. Bu iki hareketin bütünleşmesiyle bir inkılâp gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu bütünlük içinde inkılâp hareketleri diğer bir deyişle, reformlar vardır. Teokratik ve otokrat bir saltanat idaresinin devrilerek ulusal bağımsızlık ve egemenliğe dayanan lâik, millî, demokratik ve elbette çağdaşlaşma yolunda bir devlet kurulup yaşatılması, Atatürk inkılâbının esasıdır. Bu ana felsefeye uygun gelişme ve değişimler, inkılâp bütünlüğü içinde ve onu tamamlayıcı inkılâp hareketleridir, reformlardır.

Cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve lâiklik gibi Atatürk ilkeleri arasında yer alan inkılâpçılık, Atatürk inkılâbını koruma ülküsünü ve çağın, ülkenin gerçeklerine, değişim ve ihtiyaçlarına uygun olan ve onları karşılayacak nitelikte reformların, atılımların yerinde ve zamanında yapılmasını ifade eder.

İnkılâbın getirdiği lâik, milliyetçi, halkçı, insan hak ve özgürlüklerine bağlı, demokratik parlamenter nitelikteki Atatürk düzeninin değiştirilmesi düşünülemez ve olanaksızdır. Reformlar, atılımlar, aşırı sol ve aşırı sağ

Levent Şahverdi Arşivi

öğretilerin alanlarına geçmemek şartıyla, alt ve üst yapıda sürüp gidecek, Atatürkçü düzenin özüne ve felsefesine bağlı olarak başarılara ulaşacaktır.

Atatürk inkılâbının Ana İlkeleri

Evvelce değinildiği gibi inkılâbın ilk evresi, Millî Mücadele'dir. Buradan başlayarak Atatürk inkılâbı milliyetçilik ve medeniyetçilikten oluşan iki ana ilkeye dayatılmıştır. Bu temel öge ve felsefeye bağlı olan Atatürk inkılâbı inkılâp hareketleriyle oluşmuştur. Bunlar:

a. Milliyetçilikten doğma inkılâp hareketleri;

b. Medeniyetçilikten doğma inkılâp hareketleridir.

Aşağıda baş ve bütünleyici ilkeler olarak belirtilen ögeler, bu ana ilke ve hareketlerden kaynaklanmıştır. İnkılâp hareketleri de, bu baş ve bütünleyeci ilkelerin yapısında yer almıştır.

Milliyetçilikten doğma inkılâp hareketleri genel olarak şunlardır:

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulması ve ulusal egemenliğin sağlanması; tam bağımsızlığın sağlanması;

2. Saltanat ve hilâfetin kaldırılması;

3. Ulusal iktisat anlayış ve hareketinin yaratılması;

4. Ulusal dil ve tarih hareketleri;

5. Ulusal benlik ve bilincin yaratılmasıyla içte güçlü, dışa karşı güçlü bir toplumsal yapı oluşturulması;

6. Ümmet felsefesi yerine, millet felsefesinin, Türk milliyetçiliği için esas alınması.

Medeniyetçilikten doğma inkılâp hareketlerini de şöyle sıralayabiliriz:

1. Lâikliğe ait inkılâp hareketleri (a. Dinle dünya işlerinin ayrılması ve meşihat "Şeyhülislâmlık" kuruluşunun kaldırılması; b. Medrese, tekke, zaviyelerle, şerî mahkemelerin kapatılması; c. Dinsel hukukun kaldırılması ve medenî hukukun, Medenî Kanun'un kabulü);

2. Birden fazla evliliğin yasaklanması;

3. Şapka giyilmesi, kıyafet değişikliği;

4. Türk harflerinin kabulü (Lâtin asıllı);

5. Türk rakamlarının kabulü;

6. Batı takviminin ve hafta tatillerinin kabulü.

Levent Şahverdi Arşivi

Milliyetçilik Ana İlkesi

Konumuz Atatürk milliyetçiliğidir. Bu açıdan millet ve milliyet kavramları iç içedirler. Büyük Önder'imiz: "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir" diyerek, çok özgün ve anlamlı bir tanımlama yapmaktadır. O halde millet-halk, Atatürkçülük'te eş anlamda iki kavramdır.

Atatürk, millet kavramını şöyle ifade etmektedir: "Zengin bir anılar mirasına sahip olan, sahip olunan mirasın korunmasında ve devamı hususunda iradeleri ortak olan insanların birleşmesinden vücuda gelen topluma, millet adı verilir". Bu görüş ve düşüncelerden sonra, milliyetin tanımlamasını şöyle yapmaktadır: "Türk milliyetçiliği, ilerleme ve gelişme yolunda ve uluslar arası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş uluslara paralel ve onlarla dengeli bir şekilde yürümekle birlikte, Türk toplumunun özel karakterini ve başlı başına bağımsız kimliğini saklı tutmaktır". Ayrıca, Mustafa Kemal'in ileri milliyetçi olduğunu şu ifadesi açıkça göstermektedir: "Gerçi bize milliyetçi derler; ama biz, öyle milliyetçileriz ki bizimle iş birliği eden bütün milletlere saygı ve uyum gösteririz. Onların milliyetlerinin bütün gereklerini tanırız. Bizim milliyetçiliğimiz her halde bencilce ve mağrurca bir milliyetçilik değildir". Görüldüğü gibi Atatürk milliyetçiliği, kültür ve kader birliği milliyetçiliğidir. Irk ve din ögelerini esas almamaktadır.

Anayasa'mız da, aynı görüşü benimseyerek: "Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" demiştir. Elbette ki, vatandaşın bazı görevleri, sorumlulukları ve nitelikleri vardır. Bunlar, gereğinde yurt ve ulus için canını vermeye hazır olmaya varıncaya kadar, pek çok ödev ve yükümlülüklerdir. O nitelik ve çabalar içinde olan her vatandaş, din ve ırk ayırımı yapılmaksızın Türk'tür. Bu anlayış ve bu yargı, Atatürkçü felsefenin eseridir.

Büyük Söylev'de yer alan millî siyaset kavramını açıklayan bölümü anımsayarak bu konuya son vereceğim. Atatürk Nutuk'ta, bir millî siyaset uygulanması gereğini, bu politikanın ne olduğunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun son durumlarını da anlatarak belirtmiştir. Bu arada: "Dış siyasetin en çok ilgili bulunduğu ve dayandığı husus, devletin iç teşkilâtıdır. Dış siyaset, iç teşkilâtla orantılı olmak lâzımdır" demiş, Panislâmizm, Panturanizm politikasına geçerek: "İslâmcılık ve Turancılık siyasetinin başarıya ulaştığına, dünyada uygulanabildiğine tarihte rastlanmamaktadır; ırk farkı gözetmeksizin bütün insanlığa yaygın bir dünya devleti teşkili

Levent Şahverdi Arşivi

hırslarının sonuçları da tarihte yer almıştır; istilâcı olma hevesleri sözümüzün dışındadır" şeklindeki sözlerinden sonra:

"Dünyadaki bütün Türkleri bir devlet halinde birleştirmek ulaşılamayacak bir hedeftir. Bu, yüzyılların ve yüzyıllarca yaşamakta olan insanların çok acı, çok kanlı olaylarla ortaya koyduğu bir gerçektir. Bizim açık ve uygulanabilir gördüğümüz siyasî meslek, millî siyasettir. Dünyanın bugünkü koşulları ve yüzyılların kafalarda ve karakterlerde yerleştirdiği gerçekler karşısında, hayalci olmak kadar büyük hata olamaz. Tarihin deyişi budur; bilimin, aklın, mantığın deyişi böyledir. Milletimizin güçlü, mutlu ve güvenlik içinde yaşayabilmesi için, devletin tümüyle millî siyaset izlemesi ve bu siyasetin iç teşkilâtımıza tam olarak uygun ve dayanmış olması lâzımdır" şeklindeki ifadesine şöyle devam etmiştir: "Millî siyaset dediğim zaman, söylemek istediğim anlam ve kavram şudur. Millî sınırımız içinde, her şeyden önce kendi kuvvetimize dayanmak suretiyle varlığımızı koruyarak, millet ve ülkenin gerçek mutluluk ve bayındırlığına çalışmak; uzak hedefler peşinde milleti işgal ederek zarara uğratmamak; uygar dünyadan uygar ve insanî muamele ve karşılıklı dostluk beklemek".

Bu anlatımda, politik bir ifade ile millî siyaseti anlatırken, Atatürk milliyetçiliğinin esasları da belirtilmiş oluyor. Milliyetçilikde din, mezhep ve ırk ögelerini esas almak ve böyle bir politika uygulamak, ulusu parçalar; her toplumun din, mezhep gruplarına doğal ve yapay olarak ayrılması olanağı vardır. Atatürkçü felsefeye uymayan tutum ve uygulamalar ülkemizi kolayca din ve mezhep bölünmesine ve etnik gruplara ayırabilir. Hele, iç ve dış düşmanlarımızın bundan yararlanacakları da düşünülürse bu, bir felâket halini alır.

Anayasa'mız, başlangıç bölümü ve tümüyle Atatürk inkılâp ve felsefesinden esinlenmiştir. 3'üncü maddesinde: "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür" yargısını koymakla din, mezhep ve ırk dahil, her türlü bölücülüğü yasaklamıştır. İlgili başka maddelerde bu ruh ve öze değinilmiş, özellikle vicdan özgürlüğüne büyük yer ve önem verilmiştir.

Bir noktayı vurgulayacağım: Atatürk, dine, vicdan özgürlüğüne saygılıydı. Yukarıda sunduğumuz ifadelerin başka anlama çekilmemesi bakımından, bu yönü hatırlamalıyız.

Medeniyetçilik Ana İlkesi

Medeniyetçilik, ana ilkelerden biridir. Atatürk, her zaman uygarlıktan, bilimden bahsetmiş, o düzeylere yükselmenin ve onlardan yararlanmanın yollarını göstermiştir. Bu tek yol, lâik anlayış ve düzen

Levent Şahverdi Arşivi

içinde, durmadan, yılmadan, dönmeden çalışmaktır. Atatürk'ün konuşmalarının çoğunda şu ifadelere rastlanmaktadır: "Medeniyet tarikatı Türkiye, şeyhler, dervişler ülkesi olamaz. En doğru, en gerçek tarikat, medeniyet tarikatıdır. Biz, medeniyet, bilim ve teknikten kuvvet alıyoruz. Biz, medeniyet ailesi içinde bulunuyoruz. Uygarlığın bütün gereklerini uygulayacağız".

Atatürk, 10. yıl Söylev'inde "Millî kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağız" dediği zaman, bir ülküyü, bir hedefi de belirtmiş oluyordu. Yani o hedef, uygarlıktı.

Atatürkçülüğü, yâni Kemalist ideolojiyi bir bütün olarak düşünüp, ele almayanlar: "Millî Mücadelenin ideolojisi, milliyetçilik ve tam bağımsızlıktır" derler. Bu incelememizde görüldüğü gibi biz, Kemalizmi, yâni Atatürkçülüğü başından itibaren ele alıp yorumladığımız için, gerçek ve tarih açısından doğru bir değerlendirme yaptığımız kanısındayız. Bu olay ve olgular dizisinin ideolojisi, Kemalizmdir, Atatürkçülüktür.

Atatürk İnkılâbının Başlangıcı, Niteliği, Amaçları ve Kurduğu Düzen

Atatürk inkılâbı 19 Mayıs 1919'da başlamıştır. Bu yargıyı, Atatürk'ün Nutuk'ta yer alan bir ifadesinden çıkarıyoruz. O, Söylev'in başında, ülkenin durumuna, kurtuluş çarelerine ve kendi kararına değindikten sonra şöyle devam etmektedir: "O halde, ciddî ve gerçek karar ne olabilirdi? Baylar, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da, millî egemenliğe dayalı, kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak. İşte, İstanbul'dan çıkmadan düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur."

Görüldüğü gibi, yeni bir devlet kurma çabalarına 19 Mayıs 1919'da girişen Atatürk , inkılâbı da o gün başlatmış oluyordu. Bu arada bir noktaya değinmek gerekir. Kurtuluş Savaşı 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar'ın İzmir'e çıkmasıyla başlamış olduğundan, bu iki olay arasında dört gün fark vardır. Öte yandan, Anadolu İhtilâli 22 Haziran 1919'da, Mustafa Kemal Paşa'nın yayımladığı Amasya Bildirgesi (Tamimi) ile başlayacaktır. Atatürk inkılâbı orijinal, millî bir inkılâptır. Hatta Atatürk, ona Türk inkılâbı adını vermiştir. Sonradan inkılâp Tarihimizde ve Anayasa'mızda Atatürk inkılâbı veya Atatürk inkılâpları diye adlandırılmıştır.

İnkılâbın amacı, bir Atatürk düzeni kurmak; düzenin amacı da, Türk milletini ülkesi ve ulusu ile bir bütün halinde çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak, hatta üstüne çıkarmaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk düzenini şöyle tanımlayabiliriz: Millî egemenlik ve bağımsızlığa bağlı ve aynı zamanda barışçı ve insancıl milliyetçi, lâik, halkçı, demokratik-parlamenter sistemi benimsemiş; iktisadî yaşamını plânlı karma ekonomiye dayatan; Kemalist; özde inkılâpçı; bütün dünya uluslarıyla her alanda iş birliğine açık; her türlü diktayı reddeden; haklar, özgürlükler, eşitlik ve kalkınma düzenidir. Türkiye Cumhuriyeti'yle temsil edilen bu düzenin kurulması, tamamlanması, Atatürk'ün ilk eylemi ve hayatı boyunca süren çabasıydı. Aşama aşama hedefe erişmeye çalıştı. Uzun vadeli ara hedefler ve evreler Türk ulusuna ve Türk gençliğine ulusal bir ülkü ve hedef olarak bırakıldı. Başka milletlerin, yüzyıllar süren kanlı savaşımlarla ulaştıkları ereklere tam olarak erişilmesi elbette beklenemezdi ve olanaksızdı. Atatürk, yaşamı boyunca mümkün olan her atılımı yaptı, geleceğe ait bilgi, görüş, düşünce, yöntem ve amaçları gösterdi, öğütledi. O'nun fikirlerinde ve eylemlerinde yukarıda açıklanan düzenle ters düşen tek öge bulunmamaktadır.

Atatürk İlkeleri

Konumuzun başlarında açıklandığı üzere, Atatük inkılâp ve düzeni, milliyetçilik ve medeniyetçilik ana ilkelerinden kaynaklanmıştır. Kısmen yasalarımızda, özellikle Atatürkçü öğretide yer alan genel ilkeler şunlardır:

1. Baş ilkeler: Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Lâiklik, İnkılâpçılık, Milliyetçilik.

2. Bütünleyici İlkeler: Tam Bağımsızlık, Ulusal Egemenlik, Ulusal Birlik ve Bütünlük, Ülke Birlik ve Bütünlüğü, Barışçılık, Bilimcilik, Çağdaşcılık ve Batıcılık, İlericilik (Terakkiperverlik), Hürriyetçilik, Ülkücülük, Gerçekçilik, İnsan sevgisi ve insanlık ülküsü.

Bunları birbirinin içinde saymak veya yerlerini değiştirmek mümkündür. O açıdan tartışma da yapılabilir. Ancak; onları benimseyen, dile getiren, uygulayan, Türk ulusunun hizmetine koyan tek adam Mustafa Kemal'den başkası değildir.

ON ATATÜRK AND ATATÜRKISM

(Abstract)

The Atatürk Ideology which is constituted by Atatürk's ideas and views forms the subject matter of this article. The author writes about the characteristics of Atatürk's ideology as it differs from other ideologies. These, he points out are rationalism and realism.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK'ÜN EĞİTİM SAVAŞI

Doç. Dr. GALİP KARAGÖZOĞLU

Ulu Önder Atatürk Büyük Nutku'na şöyle başlar: "1919 yılı Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Vaziyet ve manzara-i umumiye: Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup Genel Savaş'ta (Birinci Dünya Savaşı) yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır ateşkes anlaşması imzalanmış. Büyük Harp'in uzun seneleri boyunca millet yorgun ve fakir bir halde. Millet ve memleketi Genel Savaş'a sürükleyenler, kendi hayatlarının endişesine düşerek memleketten kaçmışlar. Ordunun elinden silâhları ve cephanesi alınmış ve alınmakta. İtilâf Devletleri ateşkes anlaşması hükümlerine uymaya gerek görmüyorlar. Birer vesile ile İtilâf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana iline Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep'e İngilizler girmişler. Antalya ile Konya'da İtalyan birlikleri; Merzifon'da, Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her yanda yabancı devletlerin subay ve görevlileri ve özel adamları çalışmakta. 15 Mayıs 1919'da İtilâf Devletleri'nin onayı ile Yunan ordusu İzmir'e çıkarılıyor." [1]

Yurdumuz, içinde bulunduğu bu kara günlerden 19 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlatılan ve 9 Eylül 1922'de düşmanın denize dökülmesiyle sonuçlanan Türk İstiklâl Savaşı'nın büyük zaferiyle kurtulmuştur.

Ancak Balkan Savaşı (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve İstiklâl Savaşı (1919-1922) gibi birbiri ardına üç savaş geçirmiş Türk milletinin elinde yarısı yanmış yıkılmış bir memleket; erkek iş gücünün çoğunu savaşlarda kaybetmiş, endüstriyel faaliyetleri çok sınırlı ve parasal kaynakları yok denecek kadar az bir ülke kalmıştı. Fakat Türk milleti Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde yeni bir devlet yaratmanın ideali, bilinci ve azmi içinde zorlukların tümüne meydan okuyacak kadar manevî bir coşku içindeydi.

Büyük askerî Zafer'in sonunda Türkiye'miz düşmanlardan temizlenmiş ve bağımsızlığımız elde edilmişti ama bütün yaralarımızın sarılması, yeni ve müreffeh bir Türkiye'nin yaratılabilmesi için yeni bir orduya ve yeni bir atılıma ihtiyaç vardı. Bunun bilincinde olan Atatürk, Büyük Zafer

[1] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c. I, Millî Eğitim Basım Evi, İstanbul 1973.

Levent Sahverdi Arşivi

şenliklerine katılmak üzere İstanbul'dan Bursa'ya gelen kalabalık bir öğretmen topluluğuna 27 Ekim 1922 günü: "Ordularımızın kazandığı zafer, sizin ve sizin ordularınızın (Milli Eğitim Ordusu) zaferi için yalnız bir ortam hazırladı. Gerçek zaferi siz kazanacak ve sürdüreceksiniz ve kesinlikle başarılı olacaksınız. Ben ve sarsılmaz imanla bütün arkadaşlarım sizi izleyeceğiz ve sizin karşılaşacağınız engelleri kıracağız" [2] diyerek yeni Türkiye'nin yaratılmasında en büyük güç olarak eğitime ve eğitim ordusuna güvendiğini vurgulamıştı. Bu sözleriyle Atatürk, daha işin başında, yeni bir Türk toplumunun oluşturulması ve ülkemizin çağdaş medeniyetlerin üstüne çıkarılması isteniyorsa bunun için tek çıkar yolun eğitim olduğunu ilgililere duyuruyordu. Bugün güçlü bir eğitim ordusu olarak Türk toplumunun kalkınmasına yararlı hizmetler veren Türk eğitim sistemimizin bugünkü noktaya nerelerden geldiğini daha iyi değerlendirebilmek ve Ulu Önder Atatürk'ün eğitim alanında verdiği büyük savaşın önemini daha iyi anlayabilmek için Cumhuriyet'imizin ilk yıllarındaki Türk eğitim sistemimizin genel görünümüne bir göz atmak yararlı olacaktır.

"1920'de yeni Türkiye devleti, kurulduğundan 3,5 yıl sonra Cumhuriyet ilân edilirken düşlenemeyecek ölçüde elverişsiz, olumsuz ve korkunç koşullar altında, 11 yıl süren çok ağır savaşlar geçirmiş; topraklarının üçte ikisi savaş alanları olmuş; yanmış, yıkılmış; nüfusunun üç milyonunu yitirmiş idi. Savaşların yıkımı öylesine korkunç olmuştu ki, ülkede öğretmen, hekim, eczacı, hemşire, sağlık memuru, mühendis, hukukçu, mimar, sanatçı vb. meslek adamlarının, yüksek okul mezunu hemen hemen kalmamıştı. Dahası duvarcı, marangoz, demirci, ayakkabıcı, terzi, nalbant, şoför vb. esnaf bile. Ordunun ihtiyaç duyduğu şoförü, nalbantı yetiştirmek için özel kurslar açılması zorunluluğu olmuştu. Ne hastahane, ne okul, ne yol, ne liman, ne fabrika vardı." [3]

Cumhuriyet'in ilân edildiği 1923 yılını izleyen 1923-24 öğretim yılında Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 11-12 milyon kadardı. Bu nüfusun ancak yüzde onu ve kadın nüfusunun ise ancak yüzde üçü okur yazardı. Türkiye'de 4894 ilkokul, 72 ortakoul, 23 lise, 64 meslek okulu, 9 fakülte ve yüksek okul olmak üzere toplam 5062 öğretim kurumu bulunuyordu. Bu okullarda görevli öğretmen ve öğretim üyesi ise ilkokulda 10238, ortaokulda 796, lisede 513, meslekî teknik öğretimde 64 ve yüksek öğretim kurumlarında 307 olmak üzere toplam 11918 kişi idi. Öğrenciler ise ilkokullarda 341.941, ortaokullarda 5905, liselerde 1241, meslek okullarında 6547 ve yüksek öğretimde 2914 olmak üzere toplam 358.548 kişiden oluşmaktaydı.

[2] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 46.
[3] Rauf İnan, Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1981, s. 144.

Levent Sahverdi Arşivi

Eğitimin bu çok düşük sayısal özelliklerinin yanı sıra eğitimin niteliksel (kalite yönünden) özellikleri de pek iç açıcı bir durum göstermemektedir. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu meslekî formasyondan geçmemiş, eğitim ve öğretimin bilimsel yöntemlerini öğrenerek yetişmemiştir. Öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere neredeyse okur yazarlığı iyi durumda olan herkesin öğretmen olarak görevlendirilmesi bir zorunluk olmuştur.

Öğretim programları günün ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak, ya dinsel eğitime önem veren ya da sadece genel kültür veren bir yapıya sahiptir. Beceriye, pratiğe dayalı ve davranış geliştirmeyi amaçlayan öğretim programları henüz Türk eğitim sisteminde yaygın olarak görülmemektedir.

Okul binalarından İstanbul ve birkaç büyük yerleşme merkezinde bulunanlardan bir kısmı dışındakiler eğitim öğretime elverişli değildir. Özellikle ilkokullar ile ortaokulların büyük bir bölümü ya büyükçe bir evden bozma ya da derme çatma binalarda eğitimi sürdürmeye çalışmaktadırlar. Ders araç gereci bakımından okullarımız çok yoksuldur. Öğretim faaliyetleri bir kara tahtanın başında ezberciliğe dayanan bir yöntemle yürütülmektedir. Bunlardan başka, eğitimle ilgilenecek bir merkez ve taşra örgütü, henüz tam anlamıyla kurulamamıştır. Özetle belirtmek gerekirse, Cumhuriyet ilân edildiği zaman Türk eğitim sistemi tam bir harabe halindedir.

Bütün bu imkânsızlık ve güçlüklere rağmen Büyük Önder, İstiklâl Savaşı'nın ilk gününden itibaren çok başarılı bir eğitim savaşı da başlatmış ve zihninde oluşturduğu bir makro eğitim plânını uygulamaya koyarak Türk eğitim sistemine yeni bir biçim vermiş ve böylelikle bugünkü Türkiye'mizin sosyal ve ekonomik yapısının temellerini atmıştır.

Yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920'de açılmasından 16 gün sonra, 9 Mayıs 1920 tarihinde okunan hükûmet programında eğitim işlerine büyük önem verilmiş ve ileride bir takım temel eğitim reformlarının yapılacağı belirtilerek savaş nedeniyle o günkü mevcut eğitim kurumlarıyla yetinileceği açıklanmıştı. Bu programda eğitim sistemimizde hangi ilkelerin göz önünde bulundurulacağı açıkça ortaya konuyordu. [4]

Söz konusu hükûmet programında Osmanlı Devleti zamanında hazırlanan programlarda pek rastlanmayan millî şuuru geliştirme, kendine güven duyma, girişim gücüne ve üretici fikirlere sahip olma, kendi

[4] Reşat Özalp-Aydoğan Ataünal, Türk Millî Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilâtı, Millî Eğitim Basım Evi, İstanbul 1977, s. 30.

Levent Şahverdi Arşivi

bünyemize uygun programlar geliştirme gibi bugünkü modern eğitimde hâlâ kullanılan temel ilkeler daha o zaman düşünülmüş ve programa alınmıştır.

Bu örnek de açıkça göstermektedir ki yeni Türkiye'nin eğitim politikası modern eğitimden anlayan ve eğitimin önemini kavramış bir kadronun elindedir. Nitekim düşmanlarımızın Polatlı önlerine geldiği, neredeyse top seslerinin Ankara'dan duyulabileceği günlerde ve Sakarya Muharebesi'nden çok kısa bir süre önce 16 Temmuz 1921'de Yeni Türkiye'nin eğitim politikasını saptamak ve sorunlara bir çözüm bulmak amacıyla Ankara'da bir Maarif Kongresi'nin toplanmış olması da bunun bir başka kanıtıdır. Mustafa Kemal Atatürk, Maarif Kongresi'ni açış konuşmasında, devlet yapısındaki yaraları sarmak için gerekli çabaların en büyüğünün eğitim alanında gösterilmesi gerektiğini; ülkeyi istenen düzeye çıkarabilmek için eğitim alanındaki çalışmalara ve hazırlıklara önem verilmesinin zorunluluğunu; Türkiye'mizin bu duruma gelmesine bugüne kadar izlenen eğitim politikasının da sebep olduğunu, yeni eğitim sisteminde Türklük anlayışına ters düşen yabancı kültür ögelerine yer verilmemesi ve millî değerlerimize önem verilmesinin yeni eğitim politikamızda temel ilkeler olarak benimsenmesinin şart olduğunu belirterek Türkiye'nin eğitim savaşını da resmen başlatmış olmaktadır. [5]

Büyük Atatürk, Türk Kurtuluş Savaş'ıyla birlikte başlattığı eğitim savaşını ölümüne kadar başarıyla sürdürmüştür. Ulu Önder'in eğitim alanında gerçekleştirdiği büyük atılımın bir değerlendirmesi yapıldığında görüleceği üzere 1923-1938 yılları arasındaki eğitim savaşında da gerek sayısal gerekse nitelik yönünden inanılmaz başarılara ulaşılmıştır. Bu gelişmeleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

I. ATATÜRK DÖNEMİNDE EĞİTİMDE SAYISAL GELİŞMELER

a) 1923-1938 yılları arasında Türkiye nüfusu 12.206.000'den 16.916.000'e yükselerek % 38'lik bir artış gösterirken, ilk öğretimdeki öğretmen sayısındaki % 28'lik artış dışında eğitim sistemimizin tüm alanlarındaki sayısal artışla, Türkiye nüfusundaki eğitim alanlarında yapılan yatırım ve faaliyetlerle, daha önce eğitimden yararlanamayan geniş kitlelere hizmet götürmesi amaçlanmıştır.

b) İlk öğretim kademesindeki en yüksek artış % 352 ile kadın öğretmenlerde ve % 323 ile kız öğrencilerde görülmektedir. Bu artışlar,

[5] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II., s. 16-18.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk döneminde kadın erkek eşitliğine önem verilmesi, Türk kadınının iş hayatına atılmasının teşvik edilmesi ve ilk öğretimin zorunlu kılınarak 7-11 yaş arasındaki çocukların ilkokula devamının titizlikle izlenmesi sonucunda gerçekleştirilebilmiştir.

c) Yeni Türkiye'de eğitime, gerek devlet gerekse toplum tarafından ne kadar önem verildiğinin bir göstergesi de orta öğretim alanındaki öğrenci sayısının inanılmaz artışında görülmektedir. Ülkede ihtiyaç duyulan vasıflı insan gücü açığını kapatmak amacıyla orta öğretime önem verilmiş ve ortaokullardaki öğrenci sayısı % 1463 ve liselerdeki öğrenci sayısı ise % 2015'lik bir artış göstererek Cumhuriyet dönemimizde rekor seviyeye ulaşmıştır. Ayrıca yeni açılan okullar ilk öğretimde % 60'lık bir artış gösterirken ortaokullarda % 216 ve liselerde % 226'lık bir artış göstererek ilk öğretimini tamamlayıp orta öğretime devam etmek isteyenlere yeni imkânlar yaratılmıştır.

d) Modern Türk kadınının bilgi, beceri ve davranış yönünden yetiştirilmesini amaçlayan kız enstitülerine (bugünkü kız meslek liseleri) anne babaların ve kız öğrencilerin gösterdiği ilgi, teknik öğretim kademesindeki kız öğrencilerin sayısında % 225'lik bir artış sağlamıştır.

e) Yüksek öğretim kademesinde fakülte ve yüksek okul sayısında % 111'lik bir artış sağlanmaştır. 1923 yılında yüksek öğretim kurumlarımızda hiçbir kadın öğretim üyesi bulunmaz iken 1938 yılında 99 kadın öğretim üyesinin bu kurumlarda görev yapması, Atatürk'ün Türk toplumunu modernleştirme çabalarının başarıya ulaştığını göstermesi bakımından çok anlamlıdır.

Diğer taraftan yüksek öğretim kurumlarındaki erkek öğrenci sayısının % 220 ve kız öğrenci sayısının % 525'lik bir artış göstermesi, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yüksek vasıflı insan gücünü sağlamada da başarılı olduğunu göstermektedir.

II. ATATÜRK DÖNEMİNDE EĞİTİMDE NİTELİK YÖNÜNDE GELİŞMELER

1923-1938 Atatürk döneminde eğitim sistemimizde nitelik yönünden görülen önemli gelişme ve düzenlemeler bugünkü eğitim sistemimizin temelini ve ana çatısını oluşturmuştur. Reformcu ve atılımcı özelliklere sahip Atatürk, millî eğitim seferberliğinde de aynı özelliğini göstermiş ve 15 yıl içinde Türk eğitimine nitelik yönünden de yeni bir biçim vermiştir. Atatürk döneminde Türk eğitim sisteminde gerçekleştirilmiş olan niteliksel gelişme ve değişikliklerden en önemlileri şunlardır:

Levent Sahverdi Arşivi

a. Öğretimi Birleştirme Yasası'nın 3 Mart 1924'te kabulü ile eğitim düzenimizdeki mektep medrese ikiliği ortadan kaldırılmış ve Türk eğitim sistemi Millî Eğitim Bakanlığı'nın denetimine alınmıştır. Bu değişikliğin sonucu olarak okullarda dinî eğitime son verilmiş ve lâiklik ilkesinin eğitimde uygulanmasına başlanmıştır. Medreseler kapatılmış ve eğitim kurumları modern eğitim modellerine göre yeniden düzenlenmiştir. Diğer taraftan ülkemizdeki yabancı okullardaki dinsel alâmet ve işaretler kaldırılarak bu okulların Türk eğitim sisteminin amaç ve hedeflerine uygun öğretim yapmaları sağlanmıştır.

b. Türk eğitim sistemine yeni biçim vermek amacıyla yapılan çalışmalara katılmak ve görüşleri alınmak üzere dünyaca tanınmış eğitimciler Türkiye'ye davet edilmiştir. Amerikalı eğitimci John Dewey 1924'te, Alman eğitim profesörü Kühne 1925 ve Belçikalı eğitimci Omer Buyse 1926'da Türkiye'yi ziyaret etmişler ve Türk eğitim sistemi hakkındaki görüş ve önerilerini Millî Eğitim Bakanlığı'na sunmuşlardır.

c. Millî eğitim sistemimizi yeniden örgütlendirmek amacıyla 22 Mart 1926'ta maarif teşkilâtına dair kanun çıkarılmış ve Öğretimi Birleştirme Yasası ile Millî Eğitim Bakanlığı'na verilmiş olan tüm eğitim hizmetlerinin nasıl ve ne biçimde yürütüleceği bir esasa bağlanmıştır. Ayrıca 10 Haziran 1933'te Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütü'nün organlarını, görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen 2287 sayılı yasa çıkarılarak Bakanlık Merkez Örgütü, modern örgütlenme ilkelerine göre yeniden düzenlenmiştir.

d. Modern eğitim görüşlerine göre hazırlanmış yeni öğretim programları 1926 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. Önce ilkokul programı değiştirilmiş ve yeni program güncellik, yöresellik, hayatîlik ve çocuğa görelik ilkelerine göre yeniden hazırlanmış; gözlem, inceleme, araştırma ve yaparak yaşayarak öğrenme yöntemiyle öğrenim esas alınmıştır.

e. Daha önce ücretli olan orta öğretim, 1926-27 ders yılından itibaren 822 sayılı yasa ile ücretsiz olmuş ve böylelikle gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının da orta öğretime devam etmeleri teşvik edilmiştir.

f. İlkokul ve orta dereceli okul öğretmenlikleri yasalarla bir esasa bağlanmış ve hangi niteliklere sahip kimselerin öğretmen olabilecekleri belirlenmiştir. 20 Mayıs 1926'da kabul edilen 842 sayılı yasa ile ilkokul öğretmenleri, 13 Mart 1924'te kabul edilen 439 sayılı yasa ile orta dereceli okul öğretmenlerinin meslek güvencesi sağlanmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

g. 1926-1927 yılından itibaren orta öğretim okullarında da karma öğretim yapılması kararlaştırılmış, böylelikle kız ve erkek öğrencilerin bir arada öğrenim görmeleri gerçekleştirilmiştir.

h. 1 Kasım 1928 tarihinden Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkında çıkarılan 1353 sayılı yasa ile şimdiye kadar eğitim sistemimizde kullanılan Arap harfleri yerine Latin alfabesinden alınmış yeni Türk harfleri kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca 1929-30 ders yılı başından itibaren okullardan Arapça ve Farsca dersleri kaldırarak bunların yerine Fransızca, İngilizce ve Almanca dillerinin öğretilmesi kararlaştırılmıştır.

i. Ülkemizin ihtiyaç duyduğu yüksek vasıflı insan gücünü yetiştirmek amacıyla yurt dışına devlet hesabına gönderilecek öğrenciler hakkındaki 1416 sayılı yasa, 10 Nisan 1929 tarihinde kabul edilmiş ve bu yasa çerçevesinde teknik alanlarda mühendis ve yabancı dil, tarih, coğrafya, matematik, resim, müzik ve beden eğitimi alanlarında öğretmen olarak yetiştirilmek üzere çok sayıda öğrenci Almanya, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerine gönderilmişlerdir.

j. Ülkemizdeki yüksek öğretimi geliştirmek amacıyla birçok yüksek öğretim kurumu açılmıştır. İlerde Ankara Üniversitesi'nin fakültelerinden birisi olacak Ankara Hukuk Fakültesi (5 Kasım 1925), orta dereceli öğretmen yetiştirmek amacıyla Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü (1927), İstanbul Darülfünunu kaldırılarak yerine kurulan İstanbul Üniversitesi (31 Mayıs 1933), ileride Ankara'da Ziraat Fakültesi'ni oluşturacak Yüksek Ziraat Enstitüsü (10 Haziran 1933), Millî Musikî ve Temsil Akademisi (bugünkü Devlet Konservatuvarı) (25 Haziran 1934), Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi (14 Haziran 1935), Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi) (1936), İstanbul'da İktisat Fakültesi (7 Şubat 1937) ve Ankara'da Tıp Fakültesi (9 Haziran 1937) Atatürk döneminde öğrenime başlamış en önemli yüksek öğretim kuruluşlarımızdır.

k. Türk dili ve Türk tarihi ile ilgili araştırmaları yapmak ve bu konularda bilimsel çalışmaları yürütmek üzere 12 Nisan 1931'de Türk Tarih Kurumu ve 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu'nun kurulması gerçekleştirilmiştir.

ATATÜRK'ÜN EĞİTİM SAVAŞININ TEMEL İLKELERİ

Atatürk dönemi eğitim sisteminde gerçekleştirilen ve yukarda iki başlık halinde kısaca açıklanmaya çalışan bu başarıların gelişigüzel bir çalışmanın veya çeşitli tesadüflerin ürünü olduğu iddia edilemez. Atatürk inkılâplarının

Levent Sahverdi Arşivi

tümünde görülen akılcı, bilimsel ve gerçekçi yaklaşımın eğitim savaşında da temel olduğu ve bu temelden hareketle yeni Cumhuriyet'in eğitim modelinin Atatürk'ün ortaya koyduğu belli görüş ve ilkeler çerçevesinde geliştirildiği ve uygulandığı ortaya çıkmaktadır.

Atatürk'ün çeşitli zamanlarda verdiği söylev ve demeçler ile yaptığı konuşmalar ve sohbetler incelendiği zaman görüleceği üzere Atatürk, çok sağlam, tutarlı ve çağdaş bir eğitim görüşüne sahiptir. Hemen hemen eğitimle ilgili her konuşmasında yeni toplumda uygulanacak Türk eğitim modelinin bir ilkesini ortaya koymuş ve sistemin temel taşlarını yerleştirmiştir. Aşağıda 10 ana başlık halinde kısaca açıklanan bu eğitim ilkeleri, Atatürk'ün eğitimle ilgili görüş ve düşüncelerinin sentezinden çıkarılmıştır. Atatürk'ün bu 10 eğitim ilkesi bugün dünyadaki çağdaş eğitim sistemlerinin de dayandığı temel ilkelerdir.

1. En Önemli Kalkınma Gücü Eğitimdir

Ulu Önder Atatürk, eğitime önem vermiş, eğitim meselelerine ilgi duymuş, eğitimcilere sevgi ve saygı göstermiştir. Yeni Türkiye'nin kurulmasında ve çağdaş medeniyet düzeyine çıkarılmasında eğitimi en önemli güç olarak görmüş ve 1923-1938 yılları arasında verdiği çeşitli söylevlerde ve yaptığı TBMM açış konuşmalarında Cumhuriyet hükûmetinin eğitim alanında yaptıklarını ve yapmak istediklerini uzun uzun açıklamıştır.

27 Ekim 1922'de Bursa'da öğretmenlerle yaptığı konuşmada eğitime verdiği önemi belirtmek için şunları söylüyordu: "Görüyorsunuz ki en önemli ve feyizli görevimiz millî eğitim işlerimizdir. Eğitim işlerinde kesinlikle muzaffer olmalıyız. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu yolla olur. Bu zafere ulaşabilmek için düşünce ve güç birliği ile mükemmel bir eğitim programı üzerinde çalışmamız gerekir. Toplumu, çağımızın gereklerine cevap verecek düzeye yükseltmek için bu nitelikler yetmez; bu niteliklerin yanında bilim ve teknik gereklidir. Bilim ve teknikle ilgili çalışmaların kaynağı okuldur. Bunun için okul gereklidir. Okul, genç beyinlere, insanlığa saygıyı, ulus ve yurt sevgisini, bağımsızlık şerefini öğretir. Bağımsızlığımız tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için tutulması uygun olan en doğru yolu belletir" [6].

Cumhuriyet'in ilânından bir yıl sonra Samsun'a yaptığı gezide öğretmenlere yaptığı konuşmada eğitimin önemini vurguluyor ve:

[6] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 43-44.

Levent Sahverdi Arşivi

"Belirteyim ki en önemli, en esaslı nokta eğitim meselesidir. ... Bir milleti, hür, bağımsız, şanlı, üstün bir toplum olarak yaşatan da köleliğe, yoksulluğa düşüren de eğitimdir" [7] diyerek yeni Cumhuriyet'in sağlam temellere oturtulmasında eğitime büyük görevler düştüğünü açık ve seçik olarak bir daha ortaya koyuyordu.

Atatürk'ün eğitime ne kadar önem verdiğinin en güzel örneklerinden birisi de Kurtuluş Savaşı'mızın en sıkıntılı günlerinde eğitim politikamızda izlenecek yöntem ve ilkeleri saptamak üzere 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında, Ankara'da I. Maarif Kongresi'ni toplamış olmasıdır. Büyük Önder bir yandan dış düşmanlara her türlü yokluğa göğüs gererek karşı koyarken bir yandan da kurulacak yeni Türkiye Devleti'nin eğitim modelini biçimlendirmeye çalışıyordu.

Eğitimin, devletin en önemli işi olduğuna daima inanmış olan Ulu Önder, kendi dönemindeki Millî Eğitim Bakanlarını seçerken çok titiz davranmış ve eğitim seferberliğini yürütebilecek nitelikte dinamik, atılımcı kişileri seçmeye çalışmıştır. Ona göre, eğitim işlerini yürütmek, ülkenin en kutsal ve en önemli görevidir. Nitekim, Kurtuluş Savaşı'nın sona erdiği günlerde bir gazetecinin sorduğu: "— İşte memleketi kurtardınız, şimdi ne yapmak istersiniz" sorusuna Ulu Önder: "— Maarif Vekili olarak millî irfanı yükseltmeye çalışmak en büyük emelimdir" cevabını vererek ülkenin eğitim meselelerine en büyük önemi verdiğini vurgulamıştır. Ancak, yeni Türkiye'nin çok önem verdiği eğitim faaliyetlerinin yürütülebilmesi için de yeni Cumhuriyet'e ve Atatürk'e inanmış aydın düşünceli ve yeniliklerden yana bir öğretmen ordusunun desteğine ihtiyaç vardır. Bu gerçeği çok iyi bilen Atatürk, öğretmenleri kendisine en yakın yardımcı olarak görmüş ve her fırsatta öğretmenlerin ve öğretmenlik mesleğinin yüceliğini belirtmiştir.

16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara'da toplanan I. Maarif Kongresi'ni açış konuşmasında öğretmenler hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklıyordu: "Huzurunuzda ve milletin huzurunda millî eğitimimizle ilgili görüşlerimi açıklamaya imkân veren bu fırsattan yararlanarak beklediğimiz kurtuluşun saygıdeğer öncüleri olan Türk öğretmenlerine duyduğum derin saygıyı belirtmek isterim. Ulusumuzu yetiştirmek gibi kutsal bir görevi üstüne almış olan yüce Türk öğretmenlerinin bugünkü durumu göz önünde bulunduracağından ve her güçlüğe göğüs gererek bu yolda yılmaksızın yürüyeceğinden şüphem yoktur. Göreviniz çok önemli ve hayatîdir." [8]

[7] a.g.e., s. 200.

[8] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II., s. 17-18.

Levent Şahverdi Arşivi

Bursa'da 27 Ekim 1922'de yaptığı konuşmada ise büyük bir içtenlikle: "İsterdim ki çocuk olayım, genç olayım, sizin ışık saçan sınıflarınızda bulunayım. Sizden feyz alayım, siz beni yetiştiresiniz. O zaman milletim için daha yararlı olurdum."[9] diyerek öğretmenlere duyduğu sonsuz sevgiyi, güveni belirtmiştir.

25 Ağustos 1924'te Ankara'da toplanan Muallimler Birliği Kongresi'nde ise: "Yeni nesli, Cumhuriyet'in fedakâr öğretmen ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin değeri, sizin maharetiniz ve fedakârlığınızın derecesiyle orantılı olacaktır. Cumhuriyet, düşünce, bilgi, fen ve beden yönünden kuvvetli ve yüksek karakterli koruyucular ister. Yeni nesli bu nitelik ve yeteneklerle yetiştirmek sizin elinizdedir"[10] diyerek yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yaratılmasında ve geleceğinin güven altına alınmasında öğretmenlerin en güvenilecek unsur olduğunu bir daha vurgulamıştır. Nitekim Atatürk döneminde öğretmenlik mesleği, toplum içinde gerek toplumsal düzey bakımından gerekse parasal açıdan altın çağını yaşamıştır.

2. Eğitimimiz Millî Olmalıdır

Atatürk yeni bir toplum yaratılmasında ve yeni bir devletin kuruluşunda en önemli etken olduğuna inandığı eğitimin yeniden düzenlenmesinde geleneksel eğitim modellerinin terk edilerek çağdaş bir eğitim modelinin geliştirilmesinin önemini vurgulamış ve bu modelin yabancı fikirlerden ve etkilerden uzak ve bizim millî değerlerimize uygun olmasını istemiştir. 16 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'ni açış konuşmasında: "Bugüne kadar izlenen eğitim ve öğretim yöntemlerinin milletimizin gerileme tarihinde en önemli etken olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî eğitim programından bahsederken eski devrin hurafelerinden, toplumsal yapımızla hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, millî özelliklerimizle ve tarihimizle bağdaşabilen bir kültür kastediyorum"[11] diyerek yeni eğitim sisteminde, çocuklarımız ve gençlerimize özellikle kendi varlığı ile, hakkı ile, birliği ile ters düşen bütün yabancı unsurlarla mücadele gereğinin öğretilmesini ve millî değerlerimizi aksi fikirlere karşı şiddetle ve fedakârlıkla müdafaa edecek bir anlayış geliştirmelerinin sağlanmasını istemiştir. 1 Mart 1922'de Türkiye Büyük

[9] a.g.e, s. 42.
[10] a.g.e, s. 174.
[11] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 16-17.

Levent Şahverdi Arşivi

Millet Meclisi'ni açış konuşmasında ise ilk öğretimden üniversiteye kadar eğitimin her kademesinde gençlerimizin en önce ve her şeyden önce Türkiye'nin istikbaline, kendi benliğine ve ulusal geleneklerine düşman olan bütün varlıklara karşı mücadele etme bilincinin kazandırılmasının gereğini vurgulamıştır. [12]

Eğitimin herkese göre farklı tanımları vardır ve herkes eğitim sözünden kendi anlayışına ve amacına uygun bir anlam çıkarır. Batı kültürüyle yetişmiş bir insanın eğitim anlayışının, doğunun mistik inanışını benimsemiş bir insanın eğitim anlayışından farklı olması doğaldır. O halde, yeni toplumumuzun eğitimi nasıl bir eğitim olacaktır; doğu modeli mi, batı modeli mi? Bu konudaki görüşlerini Atatürk şöyle açıklamaktadır: "Efendiler! Asırlardan beri milletimizi idare eden hükûmetler eğitimimizi geliştirme çabalarında bulunmuşlardır. Ancak, bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için doğuyu ve batıyı taklit etmekten kurtulamadıkları için sonuçta milletimiz cehaletten kurtulamamıştır".

Bu soruna Ulu Önder, Samsun'da 22.9.1924'te yaptığı konuşmasında açıklık getirecektir: "Ben burada yalnız yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kuşaklara vereceği eğitimin millî eğitim olduğunu kesinlikle belirttikten sonra diğerleri üzerinde durmayacağım, ne demek istediğimi kısa bir örnekle açıklayacağım: Efendiler! Yeryüzünde üç yüz milyonu aşkın Müslüman vardır. Bunlar ana, baba, hoca eğitimiyle eğitim ve terbiye almaktadırlar. Ancak üzülerek söylüyorum, işin gerçek olan yanı şudur ki bütün bu milyonlarca insan şunun ya da bunun kölesi durumdadır. Aldıkları dinî eğitim ve terbiye onlara bu kölelik zincirlerini kırabilecek insanlık değerlerini vermemiştir, veremiyor. Çünkü, eğitimlerinin hedefi millî bir eğitim değildir." [13]

O halde, geliştireceğimiz eğitim modeli bize göre bir eğitim sistemi olacak, ne batıyı ne doğuyu taklit edecektir. Bu nedenledir ki eğitimimizin tam anlamıyla millî olabilmesi için eğitimde kullanılacak dili de, yöntemi de ve eğitim araçlarını da millîleştirmek şarttır. Bu görüşe inanan Atatürk, 3 Mart 1924'te uygulamaya konulan Tevhid-i Tedrisat (Öğretimi Birleştirme) Yasası'yla eğitim sistemimizi çağdaşlaştırmış, 1 Kasım 1928'de yeni Türk harflerinin kabulüyle Arap alfabesini atarak daha kolay öğrenmeyi sağlayan Lâtin kökenli Türk alfabesini uygulamaya koymuş ve 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu'nu kurarak dilimizi de millîleştirme

[12] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 224.
[13] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 200-201.

Levent Şahverdi Arşivi

suretiyle eğitimimizde yöntemde millîlik, dilde millîlik ve araç gereçte millîlik uygulamalarını tamamlamayı başarmıştır.

3. Eğitimimiz Bilimsel Olmalıdır

Yeni Türkiye toplumunun yaratılmasında izlenecek yöntemin ne olacağını Atatürk her fırsatta çok açık bir biçimde ortaya koymuştur. "Hayatta en hakikî mürşit; ilimdir, fendir" ifadesiyle ölümsüzleştirdiği bu düşüncesi, Atatürk ideolojisinin temel taşlarından birisidir. Yapılan bütün inkılâplarda ve yeniden düzenlemelerde bilimsellik ilkesine uyulmuş ve alınan kararlar ve yapılan değişikliklerde bilimin emrettiği yol izlenmiştir. Toplumun yeniden biçimlendirilmesinde en önemli itici kuvvet olarak görülen eğitim alanında da aynı ilkeye uyulmasını ve ilim ve fennin gösterdiği yoldan şaşılmamasını özellikle istemiş, hatta emretmiştir. Bu tutumuyla Atatürk, Türkiye'nin çağdaş bir devlet haline gelmesini önleyen engelleri tam bir cesaretle yıkıp atabilen, akıl ve bilim çağına geçmenin tek kurtuluş yolu olduğunu tam bir berraklıkla görüp bu gerçeği tam bir açıklıkla gözler önüne seren bir liderdir. [14]

Bursa'da 27 Ekim 1922'de yaptığı ünlü konuşmasında belirttiği üzere: "Milletimizi yetiştirmek için asıl kaynak olan okullarımızın ve üniversitelerimizin kuruluşunda da ilim ve fen yolu izlenecektir. Ayrıca, milletimizin siyasî ve sosyal hayatında, fikrî eğitiminde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. Okul sayesinde, okulun vereceği ilim ve fen yardımıyladır ki Türk milleti, Türk sanatı, Türk şiir ve edebiyatı, iktisadiyatı bütün güzellikleriyle gelişecektir. ... Bunları yapmak istiyorsak gözlerimizi kapayıp bu dünyada tek başına yaşdığımızı farzedemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp dünya ile ilişkisiz yaşayamayız. Bilakis gelişmiş ve yükselmiş bir millet olarak uygarlık düzeyinin üzerinde yaşayacağız. Bu da ancak ilim ve fen ile olacaktır. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her yurttaşın kafasına koyacağız. Bilim ve teknik için sınır ve şart yoktur." [15]

Yapılacak çalışmalarda, dogmalara, her türlü bilimsel dayanaktan yoksun inançlara ve kalıplaşmış ilkelere bağlı kalınmaması gerektiğine ve bilimin sürekli bir gelişme demek olduğuna inanan Atatürk, 22.9.1924'te Samsun'da yaptığı konuşmada bu görüşlerini şöyle açıklıyordu: "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, başarı için en gerçek rehber ilimdir, fendir. İlim ve fennin dışında rehber aramak gaflettir, cahilliktir ve yoldan

[14] Turhan Feyzioğlu, Atatürk Yolu, Otomarsan Kültür Yayını, 1981, s. 29.
[15] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 43.

Levent Sahverdi Arşivi

sapmadır. Bin, iki bin, binlerce yıl önceki bilim ve teknikle ilgili ilkeleri, kuralları şu kadar bin sene sonra aynen uygulamaya kalkışmak elbette bilim ve tekniğin içinde bulunmak değildir." [16]

Atatürk döneminde yapılan tüm eğitim reformlarından ve eğitimle ilgili en önemli kararlardan önce muhakkak bilimsel bir ön çalışma yapılmış, yerli ve yabancı uzmanların görüşleri alınmış, diğer ülkelerdeki benzer çalışmalar izlenmiş ve ancak bütün bunlardan sonra sistemde bir değişikliğe gidilmiştir. Öğretimi Birleştirme Yasası'nın (Tevhid-i Tedrisat) kabulü, yeni harflerin kabulü ve halk mekteplerinin açılması, üniversite reformu, öğretmen yetiştirme, Millî Eğitim Teşkilât Yasası'nın uygulanması, yurt dışına gönderilecek öğrencilerle ilgili 1416 sayılı yasa, karma eğitimin başlaması, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun kuruluşu gibi önemli reformların tümü bilimsel bir yaklaşımla gerçekleştirilmiş faaliyetlerdir.

4. Eğitimimiz Uygulamalı Olmalıdır

Davranış ve beceriyi geliştirmekten çok belli bilgilerin ezberlenmesini öngören çağ dışı eğitimin, genç Türkiye'nin dinamik yapısında hiçbir yarar sağlayamayacağını çok iyi bilen Atatürk, eğitimimizin işe ve üretime dönük, uygulamaya yer veren bir öğretim yöntemini benimsemesini istemiştir. 1 Mart 1922'de TBMM'ni açış konuşmasında: "Memleleket çocuklarını toplumsal ve ekonomik alanlarda etkin ve verimli kılabilmek için gerekli olan ön bilgileri vermede uygulamalı yöntem izlenmesi eğitim ve öğretimin ana kuralı olmalıdır. Orta öğretimde de eğitim ve yönetimin uygulamaya dayandırılması ilkesine uymak, kesin olarak gereklidir" [17] demiş ve aynı yıl Bursa'da öğretmenlere yaptığı konuşmada: "Bir yandan yaygın olan cehaleti ortadan kaldırırken, öte yandan toplum hayatında yapıcı, etkili ve verimli insanlar yetiştirmek gerekir. Bu da ilk ve orta öğretimin, uygulamalı öğrenme ilkesine dayanması ile gerçekleştirilebilir" [18] diyerek eğitimde uygulamalı öğretim yönteminin muhakkak kullanılmasını istemiştir. Ayrıca, 1 Mart 1923'te TBMM'ni açış konuşmasında aynı konuya değinmiş ve: "Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntemin amacı bilgiyi insan için gereksiz bir süs, bir baskı aracı ya da medenî bir zevkten çok hayatta başarıya ulaşmayı sağlayan, uygulanabilir ve kullanılabilir bir araç haline getirmektir. Millî Eğitim Bakanlığı'mız bu ilekeye önem vermektedir.

[16] a.g.e., s. 197.

[17] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 224.

[18] a.g.e., c. II, s. 45.

Levent Şahverdi Arşivi

Uygulamaya dayanan ve yaygın bir eğitim öğretim için yurdun önemli merkezlerinde çağdaş kitaplıklar, çeşitli bitkileri ve hayvanları içine alan bahçeler, konservatuvarlar, atölyeler, müzeler, sergi salonları kurmak gerekli olduğu gibi, ilçe merkezlerine dek bütün yurdun basımevleriyle donatılması gerekmektedir" [19] diyerek eğitimimizin uygulamalı yapılabilmesinin bir devlet politikası haline getirildiğini açıklamıştır.

Ülkenin ekonomik gücüne katkıda bulunabilecek bir eğitim programının muhakkak uygulamalı eğitimle gerçekleşebileceğine inanan Atatürk, 17 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi'ni açış konuşmasında tüm öğretim programlarının ekonomik programın ışığında hazırlanması gerektiğini bildirmiş ve: "Evlâtlarımıza öyle bir ilim ve irfan vermeliyiz ki ticaret alanında, tarımda, sanatta ve bütün bunlarla ilgili faaliyetlerde verimli olsunlar. Bunun için de öğretim programımız gerek ilk öğretimde, gerekse, orta öğretimde verilecek bütün şeyler bu görüşe göre hazırlanmalıdır" diyerek eğitim faaliyetlerinin muhakkak uygulamalı yapılmasını emretmiştir.

5. Eğitimimiz Gerçekçi Olmalıdır

Gerçekçilik, Atatürk ideolojisinin en önemli ögelerinden birisidir. İslâm dininin kaderci yaklaşımından uzaklaşıp gerçekçiliğe dönmeyi ilke edinen Atatürk, hiçbir zaman hayaci olmamış ve uygulanması mümkün olmayan ütopik fikirlere ilgi duymamıştır. Gerek siyasî ve askerî, gerekse ekonomik ve sosyal birçok kararı alırken dünyayı kendi istediği şekilde değil, fakat bütün gerçekleriyle görmeye çalışmıştır.

Eğitimde de hayalci bir yaklaşımı tercih etmemiş, eğitimin her alanında gerçekçiliği uygulamaya ve uygulatmaya çalışmıştır. 22 Eylül 1924'te Samsun'da yaptığı konuşmada öğretmenlerin öğretip eğittikleri yeni neslin gerçeğin nurlarıyla dolmasına yardım edecek ve bunu sağlayacak şekilde yetiştirmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Bunun için de millî eğitim faaliyetleri ile geliştirilmek ve yükseltilmek istenen genç beyinlerin paslandırıcı, uyuşturucu ve gerçek dışı, yararsız bilgilerle doldurulmamasını istemiştir. Aynı konuşmada: "Genç neslin kafası yormadan, onun her şeyi almaya ve kolaylıkla sindirmeye elverişli beyni, gerçeğin izleriyle süslenmelidir" [20] diyerek eğitim sistemimizin akla, mantığa ve gerçeğe uygun bir öğretim vermesinin kaçınılmaz olduğunu önemle belirtmiştir.

[19] a.g.e., c. I, s. 288.
[20] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, 111, 201.

Levent Şahverdi Arşivi

6. Eğitimimizde Birlik Sağlanmalı ve Eğitimimiz Lâik Olmalıdır

Atatürk, yeni Türkiye'nin toplumsal bütünleşmesinin ancak eğitimsel bütünleşme ile mümkün olacağına inandığı içindir ki o günkü eğitim sistemimizde görülen mektep medrese ikilemini ortadan kaldırarak sistemde bütünlüğü sağlayacak öğretim birliğini kurmak istemiştir.

Eğitimin tüm olarak devletin denetim ve gözetimi altına alınabilmesi ve dinî eğitimin etkisinden kurtarılarak çağdaşlaştırılabilmesi için bu gerekli idi. Nitekim daha Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk toplandığı günlerde hazırlanan ve 9 Mayıs 1920'de Meclis'te okunan ilk İcra vekilleri programımızda öğretimde birlik konusuna üstü kapalı dokunuluyor ve: "Resmî eğitim öğretimin, bütün okullarımızın en ilmî en modern ilkeler çerçevesinde ve sağlık şartlarına uygun bir biçimde yeniden düzenleneceği" belirtiliyordu. Atatürk 1 Mart 1923'te TBMM'ni açış konuşmasında ise: "Eğitim ve öğretimde birlik, toplumumuzun gelişmesi ve devamı bakımından çok önemlidir. Bu nedenledir ki Şeriye Vekâleti ile Maarif Vekâleti'nin bu konuda fikir ve çalışma birliği yapması temenniye şayandır" [21] diyordu. 1 Mart 1924'te TBMM yeni toplantı yılını açarken artık öğretimde birliği sağlamanın zamanının geldiğini belirtiyor ve: "Kamu oyunda kabul görmüş bulunan eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin bir an kaybetmeksizin uygulanması gereğini görüyoruz. Bu yolda meydana gelecek gecikmenin zararları ve bu yolda çabuk davranmanın ciddî ve büyük yararlarının bulunması bu konuda bir an önce karar vermemizi gerektirmektedir" [22] diyerek derhal bu önemli değişikliğin yapılmasını istiyordu. Bu konuşmadan iki gün sonra 429 sayılı kanunla Şeriye Vekâleti (Din İşleri Bakanlığı) kaldırılıyor, 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Yasası ile Türkiye'deki tüm eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanıyor ve 431 sayılı yasayla da Halifelik lağvediliyordu. Öğretim Birliği Yasası'nın kabulünden sonra Atatürk bir konuşmasında: "Uygar uluslar önünde saygınlık kazanmak isteyen Türk ulusu, çocuklarına vereceği eğitimi mektep ve medrese namında birbirinden büsbütün başka iki çeşit kuruma teslim etmeye hâlâ katlanabilir miydi? Eğitim ve öğretimi birleştirmedikçe aynı fikirde, aynı zihniyette bireylerden oluşan bir ulus yapmaya imkân aramak abesle iştigal olmaz mıydı" [23] diyerek bu değişikliğin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır.

[21] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 290.
[22] a.g.e., s. 317.
[23] Atatürk, 100 Temel Eser, İstanbul 1970, s. 217.

Levent Şahverdi Arşivi

Öğretim Birliği Yasası'nın kabulü ile okullarımızda dine dayalı eğitim öğretim kaldırılarak lâik eğitim öğretim başlatılıyor, medreseler kapatılıyor ve Türkiye'de yaşayan ve zorunlu öğretim yaşında olan bütün Türk çocuklarının Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkokullara devamı zorunlu kılınıyordu.

Atatürk'ün gerçekleştirdiği en önemli eğitim reformu denilebilecek Öğretim Birliği Yasası'nın uygulamaya konulması ile yurdumuzda bulunan yabancı ve azınlık okulları da devletin denetimine girmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın koyduğu ilkelere uymayan birçok yabancı okul kapatılmıştır.[24] Diğer taraftan yabancı ve azınlık okullarının orta bölümlerinde Türkçe, Türk tarihi, coğrafyası zorunlu olarak okutulması ve bu okullarda Türklük ve Türkiye aleyhinde hiçbir öğretim faaliyetine müsade edilmeyerek Osmanlı Devleti zamanında devlet içinde birer devlet gibi hareket eden bu öğretim kurumlarının tam anlamıyla Millî Eğitim Bakanlığı'nın kontrolü altına alınması da bu Kanun'un gerçekleştirdiği önemli başarılardandır.

7. Eğitimimiz Karma olmalıdır

Toplumların biçimlendirilmesinde işe aileden başlamak en etkili yöntem olarak kabul edilmektedir. Ailede ise annenin çocukların eğitimindeki etkesi babadan daha güçlü görülmektedir. Batı kültürleri incelendiği zaman görüleceği üzere kadınları iyi yetiştirilmiş toplumlar sosyal yapısı bakımından daha sağlam bir görünüşe sahiptir. Yeni Türk toplumunun yeniden şekillendirilmesinde Türk kadınının rolünü çok iyi bilen Atatürk, eğitim sistemimizde kadın eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Atatürk'e göre: "Bir toplum aynı hedefe bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümezse o toplumun ilerlemesine bilimsel açıdan imkân ve ihtimal yoktur."[25] "Toplumu kalkındırmak istiyorsak izlememiz gereken daha emin ve daha etkili yol vardır. O da büyük Türk kadınını çalışmalarımıza ortak etmek, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınını bilimsel, toplumsal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapma yoludur."[26] "Bir toplumun hayatta başarılı olması için, başarılı olabilmenin erektirdiği bütün sebep ve şartlara sahip olması gereklidir. Bu nedenledir ki yeni Türkiye Cumhuriyeti için

[24] Atatürk'ün Millî Eğitim Politikası, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1980, s. 60-63.

[25] Akil Aksan, Atatürk Der ki, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, s. 60.

[26] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 151.

Levent Şahverdi Arşivi

bilim ve teknik lâzım ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın öğrenmeleri şarttır. Çünkü bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını istememiştir. Allah'ın emrettiği şey Müslüman olan erkek ve kadının birlikte ilim ve irfan kazanmasıdır. Türk toplum hayatında kadınlar irfan ve diğer hususlarda erkeklerden kesin olarak geri kalmamışlardır. Belki daha ileri gitmişlerdir." [27] "O halde Türk eğitim sisteminde "erkek ve kız çocuklarımızın bütün öğrenim basamaklarında eşit eğitim ve öğretim görmeleri sağlanmalıdır." [28] Bu konudaki düşüncelerini Atatürk, 30 Ağustos 1925'te Kastamonu'da yaptığı tarihî konuşmasında açıklamış ve karma eğitimin Türk eğitim sisteminin temel ilkelerinden birisi olması gerektiğini açık ve seçik bir biçimde ortaya koymuştur: "Bir sosyal topluluk, bir millet, erkek ve kadın denilen iki tür insandan oluşur. Kabil midir ki bir kitlenin bir parçasını geliştirelim, diğerine müsamaha edelim de kitlenin bütünü ilerletilebilmiş olsun. Mümkün müdür ki bir insan topluluğun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer bölümü gök yüzüne yükselebilsin. Şüphe yok, gelişmenin adımları dediğim gibi iki cins tarafından beraber arkadaşça atılmalı ve gelişme ve yenilik alanında birlikte, kesin bir tavır alınmalıdır. Ancak böyle olursa inkılâp başarılı olacaktır." [29] Böylelikle Türk tarihinde ilk defa, Türk eğitim sistemine karma eğitim bir ilke olarak girmiş ve yerleşmiştir. Nitekim Ulu Önder'in karma eğitim konusundaki bu kararlı tutumu sonucunda III. Heyet-i İlmiye'nin 1926 yılında aldığı kararlar ışığında 1927-1928 öğretim yılında, 71 ortaokuldan 23 tanesinde derhal karma öğretime geçilmiştir.

Atatürk'ün Türk eğitim sistemine koyduğu bu ilke ölümüne kadar başarıyla uygulanmış, gerek ilk öğretim ve orta öğretimde, gerekse yüksek öğretim kademesindeki kız öğrenci sayılarında çok büyük artışlar olmuştur.

8. Eğitimimiz Modern Fakat Dipislinli Olmalıdır

Yeni Türk toplumunu yaratmak amacıyla uygulanacak eğitim modelinin çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek ve modern hayata uyabilecek niteliklere sahip olması gerektiğine inanan Atatürk, okullarımızda uygulanacak öğretim programlarının özellikleri hakkındaki görüşlerini 1922'de Bursa'da yaptığı konuşmada şöyle açıklıyordu: "Bence bu programın (öğre-

[27] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II., s. 84-85.

[28] a.g.e., s. 174.

[29] Mine Tan, Atatürk Devrimleri ve Eğitimi Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 92, s. 45-57.

Levent Şahverdi Arşivi

tim programlarının) önemli noktaları ikidir: 1. Toplumsal hayatımızın ihtiyaçlarını karşılaması; 2. Modern hayata uygun olmasıdır." [30]

Ancak, Atatürk'ün eğitim görüşüne göre şu noktayı da önemle göz önünde tutmak gereklidir: "Öğrenci her ne yaşta olursa olsun, onlara geleceğin büyükleri gözüyle bakılmalı ve öyle muamele edilmelidir. Ancak, bütün bunları büyük bir düzen içinde, kargaşaya ve başı bozukluğa meydan vermeden, bir disiplin içerisinde yapmak şarttır." [31]

Eğitimde disiplinin çok önemli olduğunu bilen Atatürk: "Hayatın her çalışma alanında olduğu gibi özellikle eğitim ve öğretimde de disiplin başarının temelidir. Müdürler ve öğretmenler disiplini sağlamak, öğrenciler de buna uymak zorundadırlar" [32] diyerek modern eğitimden amacın, çocuğun her istediğini yapabilecek kadar serbest bırakılması demek olmadığını, aksine bir disiplin içerisinde çocuklara belli davranışların kazandırılması gerektiğini açık bir biçimde ortaya koymuştur.

9. Eğitimimizde Fırsat Eşitliği Sağlanmalıdır

Eğitimde fırsat eşitliğini sağlayarak toplumun her kesimini eğitim hizmetlerinden yararlandırmak, demokratik rejimlerin temel hedeflerinden birisi olmuştur. Büyük devlet adamı Atatürk, yeni Türk toplumunun, ancak her ferdinin yeteneklerini geliştirmesine imkân sağlayacak bir eğitim düzeni ile çağdaş medeniyetlerin düzeyine ulaşacağına inanıyordu. Okuma yazmayı öğrenme ve eğitim görme sadece bir grubun, bir sınıfın hakkı olmamalı, batıdan doğuya, şehirden köye kadar bütün yurt kadını, erkeği, çiftçisi, hamalı ile her birey eğitimden payını almalıydı. [33]

Bunun için herkes okur yazar olmalı ve ilk öğretim yaygınlaştırılarak zorunlu hale getirilmeliydi. Ayrıca anne babalar kız çocuklarını okula göndermekten çekinmemeli ve herkesin okulda bir sanat öğrenerek üretici ve sanatkâr olmasını sağlayacak bir eğitim düzeni getirilmeliydi. [34] Her köye ve her yerleşme merkezine muhakkak bir ilkokul açılmalı ve ilkokulların açılmadığı yerlerdeki çocuklarımıza ilk öğretim hizmeti sunabilmek için yatılı ilkokullar açılarak yaygınlaştırılmalıydı. Atatürk bu konudaki görüşlerini 1 Mart 1933'te TBMM'ni açış konuşmasında şöyle açıklıyordu: "İlk öğretiminin muhtaç olduğu kurumlardan biri de yatılı

[30] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 44.
[31] Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, 1981, s. 83.
[32] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 328.
[33] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 255.
[34] a.g.e., s. 174.

Levent Şahverdi Arşivi

ilkokullardır. Hükûmetin son zamanlardaki inceleme ve gözlemleri, her yerde yatılı okullara karşı genel bir istek olduğunu göstermiştir. Birkaç ilin küçük yavrularını bir yerde toplamanın eğitimde birlik, yurt sevgisi ve kardeşlik üzerinde yapacağı olumlu etki ortadadır. Bu nedenle Millî Eğitim Bakanlığı'mız, bu okulların açılmasını bütün olanaklarıyla destekleyecektir." [35]

"En uygar ve en zengin bir ulus olarak varlığımızı yükseltmek istiyorsak okuma yazmanın ötesinde, yurdun büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket meselelerinin dayandığı temel düşünceleri anlayacak, anlatacak, bunları nesilden nesile aktaracak insan ve kurumları yaratmak; bu önemli dayanakları en kısa zamanda temin etmek, Kültür Bakanlığı'nın üzerine aldığı büyük ve ağır yükümlülüklerdir. Memleketimizi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde düşünerek batı bölgesi için, istanbul Üniversitesi'nde başlanmış olan düzenleme programını daha köklü bir biçimde uygulayarak Cumhuriyet'e gerçekten modern bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için, Ankara Üniversitesi'ni az zamanda kurmak gereklidir ve doğu bölgesi için Van gölü sahillerinin en güzel bir yerinde her şubeden ilk okullarıyla ve üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden girişimde bulunulmalıdır." [36] Eğitimde fırsat eşitliğini sağlama konusunda Atatürk'ün plânladığı çalışmalardan bir kısmı onun sağlığında gerçekleştirilememiş ve Ankara Üniversitesi ancak 1946 yılında bir üniversite olarak faaliyete geçebilmiş, Van Üniversitesi ise büyük Ata'nın ölümünden 43 yıl sonra, 1981 yılında kurulabilmiştir.

10. Eğitim Sistemimizde Halk Eğitimine Önem Verilmelidir

Atatürk, büyük davasına başlarken halka dayanmanın tek çıkar yol olduğunu ve halkın desteklemediği ve benimsemediği bir hareketin başarıya ulaşamayacağını biliyordu. Onun halkçılık ilkesinin temeli budur. O halde halkın bilinçli olarak toplumun problemlerine sahip çıkabilmesi için onun eğitilmesi ve öğretim düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir. Bunun gereğine inanan Atatürk, Cumhuriyet'in yerleşip köklenebilmesi için halkın eğitimine çok önem vermiş ve halk eğitiminin yaygınlaştırılması için her türlü çabayı göstermiştir.

1 Mart 1922'de TBMM'ndeki açış konuşmasında halkın eğitilmesinin önemini şöyle belirtiyordu: "Bizim izleyeceğimiz millî eğitim politikasının

[35] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 288-289.
[36] a.g.e., s. 386.

Levent Şahverdi Arşivi

temeli önce içinde bulunduğumuz bilgisizliği gidermektir. Ayrıntılarına girmekten kaçınarak bu düşüncemi birkaç sözcükle açıklamak için diyebilirim ki, genel olarak bütün köylüye okumayı, yazmayı ve dört işlemi öğretmek, vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafya, tarih, din ve ahlâk bilgisi vermek, millî eğitim programımızın ilk hedefidir." [37]

O dönemde halkının % 85'i kırsal kesimde yaşayan ve o güne kadar ilk öğretim imkânlarına bile kavuşturulamamış ve 1923 yılı tahminlerine göre % 91'i okuma yazma bilmeyen bir toplumda hiç vakit geçirilmeden cehaletin yok edilmesi gerekliydi. Atatürk 27 Ekim 1922'de Bursa'daki konuşmasında; "Öğretmen Hanımlar, Öğretmen Beyler! Bütün bu gerçeklerin milletçe iyi anlaşılması ve benimsenmesi için her şeyden önce cehaleti ortadan kaldırmak lâzımdır. Bunun için eğitim programımızın, eğitim politikamızın temel taşı, bilgisizliğin yok edilmesidir" [38] diyerek probleme parmak basıyor ve ileride yapacağı eğitim reformlarının ilk işaretlerini veriyordu.

14.8.1923 tarihinde TBMM'nde okunan IV. İcra Vekilleri Heyeti'nin programında, devletin eğitim, öğretim görevinin önceliklisinin çocukların eğitim ve öğretimi, ikincisinin ise halkın eğitim ve öğretimi olduğu belirtiliyor ve halkın eğitiminin sağlanması için gece dersleri verileceği, çırak okulları kurulacağı ve halk diliyle, halkın ihtiyacına uygun kitaplar yazdırılıp ülkenin her tarafına dağıtılacağı açıklanıyordu.

Atatürk'ün gerçekleştirdiği en köklü eğitim reformu olarak kabul edilen yeni Türk harflerinin, 1 Kasım 1928'de TBMM'nce kabul edilerek uygulanmaya konulmasıyla halk eğitimi konusundaki çalışmalar bütün Türkiye'ye yayılmış ve ülke büyük bir okul görünümünü kazanmıştır. Halka yeni harfleri ve okuma yazmayı öğretmek amacıyla her yerde Millet Mektepleri açılmış ve Atatürk Millet Mektepleri Örgütü'nün Genel Başkanlığı'nı ve Başöğretmenliği'ni üstlenmiştir. Bu faaliyetin ne kadar önemli olduğunu yeni harflerin kabul edildiği gün TBMM'nde yaptığı konuşmada: "Efendiler! Türk harflerinin kabulüyle hepimize bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlâtlarına önemli bir görev düşmektedir. Bu görev, milletimizin tüm olarak okuyup yazmak için gösterdiği istek ve aşka doğrudan hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz özel ve genel hayatımızda rastgeldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek, kadın

[37] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 223.
[38] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 45.

Levent Sahverdi Arşivi

ve her vatandaşımıza öğretmek için can atmalıyız" [39] diyerek belirtiyor ve okur yazar bütün vatandaşları cehaletin ortadan kaldırılması ile ilgili savaşta görevlendiriyordu. Halkın eğitiminin sürekli bir faaliyet olarak sürdürülmesi amacıyla 1930 yılından itibaren Halk Okuma Odaları açılmaya başlanmış ve bu odaların sayısı 4500'e ulaşmıştır. Halka sadece okuma yazma öğretilmesinin yeterli olmayacağını bilen Atatürk, halkın, kendilerine yararlı bilgi ve becerilerle donatılması gerektiğini, 1 Mart 1923'te TBMM'nde yaptığı açış konuşmasında şöyle dile getiriyordu: "...merkezlerde bilimsel toplantılar ve konferanslar düzenlemek, halkın okuyup yazmayan kısmını en kolay yoldan okutarak onlara en gerekli olan bilgileri verecek gece dersleri açmak, bölgelerindeki yayın organlarında, özellikle genel eğitim ve halk bilgileriyle ilgili konularda yazılar yazmak, buralarda çalışan öğretmenlerin aksatmadan yerine getirecekleri ödevler olacaktır." [40] Atatürk'ün gerek örgün, gerekse yaygın eğitimde gösterdiği çabalar sonucunda 1923'te % 9 olan okur yazarlık oranı, 1938'de % 21,6'ya yükselmiş ve toplumumuzun her kesiminde okullar yetişkinlere de hizmet sunmaya başlamışlardır.

Türkiye'mizin kurtarıcısı Atatürk'ün eğitim savaşında kazandığı bu zaferler ve eğitimimizi plânlama ve yönetimde koyduğu bu temel ilkeler, onun ölümünden sonra da zamanın hükûmetleri tarafından devam ettirilmeye çalışılmış ise de Türk eğitim sistemindeki gelişmelerin altın çağı olarak nitelendirebileceğimiz Atatürk dönemindeki hız ve coşkuya hiçbir zaman ulaşmak mümkün olamamıştır.

ATATÜRK'S EDUCATION CAMPAIGN

The author deals with the series of educational reforms which began to be carried out followig the foundation of the Turkish Republic and the role of Atatürk in these reforms. The author tries explain Atatürks ideas and views on education which have given Turkish educationits distinctive characteristics.

[39] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 346.
[40] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 288

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK VE HAVACILIK *

MUHTEREM ERENLİ

1903 yılında, ilk uçak havalanıp göklerle kucaklaştıktan sonra, o güne kadar bir kara ve deniz bölümü olarak tanımlanan yurt kavramı, bu tanıma sığmaz oldu.

Uçaklar, uçuş teknikleri o kadar hızla gelişti ki hava gücü, 1913'de başlayan Birinci Dünya Savaşı'nın sonucu üzerinde kesin etkisini gösterdi. Klasik savaş stratejisi ve taktik ilkeleri de değerlerini kaybederek, yeni savaş yolları, yöntemleri ortaya çıktı.

Zaman zaman, batı ülkelerinin ünlü dergilerinde havacılık konularına ve olayları yaşayanların anılarına geniş ölçüde yer veriliyordu. Bunun amacı, hiç kuşkusuz, havacılık tarihi ile uğraşanlara yararlı kaynak sağlamak, yetişmekte olan genç kuşağı da havacılık konusunda isteklendirmekti. Ülkemizde de bu alanda bilgili, hevesli gençler yetiştirmekte, bilinçli bir ortam oluşturmakta yarar görülüyordu.

O devri yaşamış kişilerin bu konu ile ilgili anılarını saptayarak, Türk havacılığının tarihi ve gelişimi ile ilgili derli toplu bir araştırmaya katkıda bulunmak ve gelecekte bu konu ile ilgilenecek gençlere yardımcı olmak amacıyla, derlediklerimi yayımlamak istedim.

Önemli Rol

Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti adına arkadaşı Fethi Bey (Okyar) ile 1910 yılında Fransa'da yapılan büyük Picardie Manevraları'nı yabancı ülkelerin kurmaylarıyla birlikte izleme görevi almıştı. Cumhuriyet Gazetesi yazarı Abidin Daver, o sırada Paris'te Mustafa Kemal'le yaptığı görüşmeyi şöyle anlatır: [1] Mustafa Kemal'le, 1910 yılının Eylül ayında Paris'te, Luna Park'ta karşılaştım. Yanında Fethi Bey vardı. Bir süre önce, Fransız ordusunun Picardie'de yaptığı manevraları izlediklerini bildiğimden, çocukluğumdan beri içimdeki askerlik merakı ile, kendisinden manevralar konusundaki izlenimlerini sordum. Görüşünü şöyle özetledi: "Uçaklar savaşta önemli rol oynayacaktır. Fransız sahra topçusu mükemmel, fakat

* Yazarın "Atatürk ve Havacılık" adı ile hazırladığı ayrıntılı eserin özeti olarak sunulmuştur.

[1] Niyazi Ahmet Banoğlu, Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk, kitap 3, s. 29.

Levent Sahverdi Arşivi

Fransız piyadesi kırmızı pantolonlarıyla çok iyi bir hedef teşkil eder. Fransız ordusu, gereğinden fazla ateşli ve saldırgan bir ruhla yetiştirilmektedir."

Havacılık o zaman henüz yeni tutunmuştu. Sadece, o da çok elverişli havalarda, gözlem hizmetlerinde kullanılmakta idi. İtiraf edeyim ki Mustafa Kemal'in havacılık konusundaki görüşlerinde isabet olduğuna pek inanmamıştım. Dört yıl sonra, Birinci Dünya Savaşı'nda, hava gücünün kesin etkisi görüldü. Havacılığın daha yeni filizlenmeye başladığı bir çağda, gök egemenliğinin önemini ve geleceğini görerek benimseyen Atatürk, görüş ve düşüncelerinde yanılmamıştı.

Türk Tayyare Cemiyeti'nin Kuruluşu

Mustafa Kemal, havacılığın hızla gelişeceğini sezinlemiş, ilgilileri bu konuda uyarmıştır. Türk havacılığının gelişmesini, güçlendirilmesini sağlamak amacıyla zaman geçirilmeden gerekli girişimler başlatılır. Cumhuriyet'imizin 1. yılında, Ankara'nın Hacıbayram semtindeki bir evde Türk Tayyare Cemiyeti kurularak (16 Şubat 1925) yurt düzeyinde hizmete başlar. Kuruluşun adı, harf devriminden sonra, Türk Hava Kurumu (THK) biçiminde değiştirilir.

Kurum, oldukça kısa bir sürede, çetin ve erdemli çalışmaları sonucunda gelişerek yurt düzeyinde takdir, sevgi ve güven kazanır; varlığını topluma benimsetir.

Atatürk, havacılık ile ilgili görüşlerini şöyle açıklar: "İstikbal göklerdedir. Göklerini koruyamayan uluslar, yarınlarından asla emin olamazlar". Atatürk'ün bu kesin hükmü, gerçeğin ta kendisidir. Bu yıllarda havacılık yeni doğmuş, gelişme dönemini yaşamaktadır. Atom parçalanmamış, hidrojen bombası hayal bile edilmemiştir. Ay ya da gezegenlere gidişin düşüncesi de yoktur. Ancak, uygarlığın akış yönü, bilim ve teknolojinin hızlı temposu, ulusları geleceklerini göklerde aramaya zorlamaktadır. Hüner, bu gelişmeyi o günlerde sezinleyerek görebilmekti. İşte Atatürk, ulusuna bu uyarısı ile geleceği açıklamaktaydı. 1 Kasım 1924'de, TBMM'ndeki açış konuşmasında Atatürk, yurdun havacılık konusuna da yer vererek: "...Yurt savunmasından söz ederken, askerî alanda önemli ve etkin bir nitelik taşıyan hava kuvvetlerine, yüce Meclis'in özellikle ilgi ve dikkatini çekerim."

Yurt düzeyinde havacılık konusunda görev alan THK'nin tüzüğündeki ilk madde şudur: Türk ulusuna ve özellikle Türk gençliğine havacılığın, sivil ve askerî alanda sahip olduğu ve alacağı rolün büyük önemini anlatmak, havacılık aşkını uyandırmak, yurt savunmasındaki önemini belirtmek, havacılığın her alanda yardımcısı olmak.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk, 8 Haziran 1926'da Bursa'da, Öğretmenler Birliği'nin toplantısındaki konuşmalarında da havacılık konusuna değinirler: "Türk ulusunun, hava kuvvetlerimizin güçlendirilmesi gereğini anlayıp değerli yardımlarda bulunması, siyasî uygarlığa erişmesinin en büyük kanıtıdır."

Bu alanda ulusa yol gösteren Türk Tayyare Cemiyeti'nin çalışmalarını takdir ederim. Cemiyet'in sabit ve muayyen gelir bulması için yurdumuzun çeşitli yerlerinde yapmış olduğu toplantıların yararlı bir şekilde sonuçlanması için, yurttaşların gayret göstereceklerinden eminim". Atatürk konuşmasını noktalamadan önce Kuruluş'a, en önemli görevini de şu sözleriyle verir: "... Havacılığın toplum içinde tanıtılıp sevdirilmeside, aynı zamanda gençliği heveslendirip istekli hale gelmesinde Cemiyet'in çalışması önemlidir."

Atatürk, yurttaşlarına olan güveninde gene yanılmamıştır. Mal ve para bağışlarıyla, yatırımları ile ulusal yardımların akışı ve uçakların gövdelerinde yazılı il ve ilçe adlarını taşıyan uçak filolarının çoğalışı dikkat çekicidir. Köyleri bile saran uçak, uçmak tutkusu, gelişerek, toplumda havacılık sevgisinin benimsediğini gösterir. Toplumun ilgisini, havacılığa olan sevgi ateşini söndürmeden sürdürmek, Kurum'un önemli göreviydi. Bunun için çok özenli çalışmalarını yoğunlaştırarak, yurda, bu konuda bilgili, yetenekli evlâtlar yetişmesini sağlamıştır.

Kurum'un gelişme çağında değerli hizmetleri olan pilot Vecihi Hürkuş'un bir anasını özetliyorum: Türk Tayyare Cemiyeti'nin esas tüzüğü, 1924 yılında, Türk Hava Kuvvetleri Genel Müfettişliği'nce hazırlanan şekli ve mucip sebep lâyihasıyla, yüksek makamlara sunulmuş ve büyük Atatürk'ün direktifleriyle Bolu Mebusu Cevat Abbas tarafından hazırlanan bir takrirle, ek olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuştur.

Anadolu Ajansı'nın 24 bülteninde şu konu yer alır: "Türk Tayyare Cemiyeti'nin ilk satın aldığı okul uçağı, bugün İstanbul üzerinde iki kez uçmuş ve limandaki bütün vapurlar tarafından sürekli düdükler çalmak suretiyle selâmlanmıştır. Okul uçağı, şehir üzerinden pek alçak uçarak dolaşmış ve halk tarafından, hevesle izlenmiştir."

İstanbul üzerinde yaptığım uçuşlarla halkımıza, Türk Tayyare Cemiyeti'ne yardımcı olmaya çağıran konfetler atıyor, bu arada gençlerimizi de havacılığa yöneltmek istiyordum. Kurum'un İstanbul şubesinin, Kınalıada'da Kurum yararına düzenlediği büyük çapta deniz yarışmaları programına ek olarak, Ceyhan uçağı ile yapılacak göteri uçuşunun topluma bildirilmesi, kentte geniş bir ilgi toplamıştı. İstanbul

Levent Şahverdi Arşivi

halkı o gün, çok neşeli bir gün yaşamıştı. Bu şekilde gösteriler Kurum'a bağış sağlanması yönünden etkili ve yararlı sonuçlar vermiştir.

21 Eylül 1925 tarihinde, teknik program uygulaması olarak uçuş eğitimine başladım. Mevcut altı öğrenciyle, çift kumandalı uçak üzerinde çalışmalara başladım. Bir hafta süren bu eğitimle, hemen her öğrencimin 30 kez uçtuğunu, uçakta kumanda egemenliğini sağladığını gördüm. Öğrencilerimin kavram, yetenek ve başarılarından kıvanç duydum, onurlandım.

Bu Millet Yapar

Turan Altıok'un bir çocukluk anısı: Atatürk'ün, 1925'de Türk Tayyare Cemiyeti'ni kurmak suretiyle ulusa kılavuzluk ederek, sivil havacılığın ülke çapında temellerini atışını izliyoruz. Geçenlerde anılarımı karıştırırken baba yadigârı bir albümde yedi fotoğraf elime geçti. Bu solmuş, şahısları bile zor tanınan fotoğraflar, Anadolu'nun havacılık tarihini ve onu yaratanlardan bir parçayı simgeliyordu. Fotoğrafın arkasındaki tarih, 30 Ağustos 1931'i gösteriyor, ön yüzünde kalabalık bir halk topluluğu arasında bir uçak görünüyordu. Fotoğraf ve yazılara derin derin baktım. Uçağın üstünde DÜZCE yazısı, yanında subay, astsubay, erler, siviller ve Düzce'nin ileri gelenleri, iki subayın elinde çiçek buketleri ve de minik bir çocuk! Evet, bu çocuk bendim ve o yıl ilkokulu bitirmiştim. Bir diğer fotoğrafta görüldüğü gibi uçağın içinde babam, Hava Kurumu Düzce Şubesi Başkanı olarak nutuk veriyordu. Çocuk belleğimde, kulaklarımda kalan bu seslenişlerin ardından büyük alkış; sevinç içinde birbirini tebrik eden Düzceliler ve 1930-1931'lerin millî şuuru içinde büyük coşkuları hâlâ taptaze.

Yurttaşlarımız, Türkiye'de sivil havacılığın oluşturulup, kökleşmesi ve geliştirilmesi için bu amaca dönük çalışmalara, her türlü maddî, manevî katkıyı yapacaklardır. Belleğimi toparlıyor ve yineliyorum: "Bu ulus hamiyetlidir. Bu ulus yapar; ve de ne yaparsa iyi yapar." [2]

Türkkuşu'nun Kuruluşu

Türk'ün havacılığa verdiği önemi, Türkkuşu'nun nasıl kurulduğunu Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti adlı kitabındaki anılarından izleyelim: "Gazi Paşa, kendisini yoğun bir çalışmaya vermişti. Bütün dünyanın üzerinde durduğu konuya tüm gücüyle eğilmişti. Geleceğin göklerde olacağına inanıyordu. Konuya ta

[2] Yazı, Uçan Türk Dergisi'nden özetlenerek alındı.

Levent Şahverdi Arşivi

1925'lerde eğilmiş ve 16 Şubat 1925 yılında Türk Tayyare Cemiyeti'ni kurmuştu. Havacılık O'nun en büyük tutkularından biri halini almıştı. Havacılıkla ilgili bütün yabancı yayınları izliyor, bu konudaki gelişmeleri gün geçirmeden Türkiye'de de uygulama alanına sokmağa çalışıyordu. Ona göre insanlığın hizmetine girecek en büyük gelişmeler havacılık alanında olacaktı. Hatta gün gelecek, insan oğlu uzaya, başka dünyalara gidecek, Ay'ı ve benzeri gezegenleri bile fethedecekti. İşte bu çağdaş savaşlar da göklerde üstün olan uluslar tarafından kazanılacaktı. Gerçi havacılık tekniği, çok pahalı bir teknikti ama uygar ve çağdaş Türkiye'nin bu aşamayı yapması geleceği yönünden şarttı. Gazi Paşa, yaptığı konuşmalarla gençleri havacılığa teşvik ediyordu. Bu arada, havacılık konusunda gerekli çalışmalar da sürdürülmekteydi. Savaş sonrası Türkiye için bunu bir fantezi gibi görenler, daha ileriki yıllarda ne derece yanıldıklarını çok iyi anlayacaklardı. Gazi, hiçbir konuyu Türk ulusu için bir fantezi, bir lüks olarak kabul etmiyordu. Vakit buldukça Türk Tayyare Cemiyeti'ne giderek, çalışmalarla ilgili bilgi alıyordu. Savaş sonrası Türkiye'nin çok fakir olan bütçesi ile mucizeler yaratılır, ulusal bilinç şahlanırken, Mustafa Kemal Paşa, Türk Tayyare Cemiyeti için o çok güvendiği hamiyetperver, yardımsever ulusunu yardıma çağırmıştı. İstikbal Göklerdedir! derken, bunu sadece bir işaret olarak bırakmıyordu. Bu bir ulusal hedefti. Bunun için sadece fikir alanında, spor alanında kalmamalıydı. Bu konuda daha geniş yatırımlar yapılmalı, çağdaş havacılık teknolojisi tümü ile ülkeye getirilmeliydi. Tayyare fabrikaları kurmalı, kendi uçağımızı kendimiz yapmalı, günün birinde ele güne muhtaç hale gelmemeliydik; çünkü dünya uluslarını gelecekte hiç de parlak günler beklemiyordu. Kendi yaptıkları çelik kanatlarla göklerini, topraklarını savunamayan ulusların akıbetleri hüsran olacaktı. Bu konuya inanmış olan halkımız da tüm olanakları ile Türk Tayyare Cemiyeti'ni destekliyordu. Gazi Paşa: "Eskimiş teknolojileri değil, en yeni teknolojiyi ülkeye getirmediğimiz sürece, yabancı ülkelere bağımlı olmaktan kurtulamayız. Bunun için de, bir yandan mümkün olduğu kadar kemerleri sıkarak kendi yağımızla kavrulacak, bir yandan da yeni parasal kaynaklar yaratarak, çağdaş teknolojilerin en yenilerini topraklarımıza taşıyacağız. Biz, yeni ve genç bir Türkiye kuruyoruz. Dost, düşman ülkelerin geride kalmış teknolojilerine gereksinmemiz yok. Ya en yenisini kurar, onlarla boy ölçüşürüz, ya da biraz daha sabreder, bunu yapabilecek güce erişmemizi bekleriz" diyordu.

Gazi Paşa'nın heyecanı hiçbir şekilde eksilmemiş olduğundan, havacılık konusu sık sık gündeme geliyor, bu arada benim de kulaklarım bu çağdaş teknoloji ve havacılık sorunları ile doluyordu. Artık belirli bir yaşa

Levent Şahverdi Arşivi

gelmiştim. Kendime kesin bir yol çizmeliydim. Ne olacaktım? Kendime başarılı olabileceğim bir meslek edinmek istiyordum. Şunu hemen itiraf edeyim ki, havacılık konusu aklımın ucundan bile geçmiyordu. Evet, uçakları mavi göklerimizde gördüğüm zaman kanım kaynıyor, heyecanlanıyordum ama, o çelik kanatları yönetmek isteğini pek duymuyordum. Böyle bir isteği duysam bile, beni yetiştirebilecek bir okul da mevcut değildi. 1934 yılında soyadı yasası kabul edilmişti. Ulusun Gazi Paşa'sına lâyık gördüğü soyadı Atatürk oldu. Türk'ün adı var oldukça Atatürk adı da yaşayıp gidecektir. Bir gece Atatürk sordu: "— Söyle bakalım Sabiha, senin soyadın ne olsun?" Herkes yüzüme bakıyordu: "— Siz ne emrederseniz o olsun efendim!" diye kekeledim; heyecanlanmıştım. Atatürk bu cevabım üzerine elini çenesine dayayarak bir süre düşündükten sonra: "— Sana Atatürk kızı soyadını vermek isterim ama.." dedi, fakat sonunu getirmedi. Eline bir kalem, kâğıt alıp şunu yazdı: Gökçen. İşte o geceden sonra artık Sabiha Gökçen oldum. Niçin, ne düşünerek bana bu soyadını vermişlerdi bilemiyorum. O yıllarda ben henüz havacılığa başlamadığım gibi, havacı olmayı da aklımdan geçirmemiştim. Soyadımı seviyordum, herkes bana Gökçen diyordu. Atatürk'ün, Gökçen soyadını vermesinden tahmini bir yıl sonra göklerle buluşup havacılığa başladım.

Hiçbir devlet adamı, hiçbir lider kendi ülkesinin kadınlarını Atatürk kadar takdir etmemiş, yüceltmemiş, lâyık olduğu yeri alması için insan üstü gayret göstermemiştir. Türk toplumunda kadın, kendine özgü saygın yerini Atatürk ve onun inkılâpları sayesinde almıştır. O, kadınlarımızın, kızlarımızın dünyanın en yetenekli, en iyi, en erdemli insanları olduklarına içitenlikle inanıyordu. Bu nedenledir ki, onları yaşamın her safhasında, iş hayatının ortasında, çalışırken, başarırken ve yükselirken görmek istiyordu. Havacılık konusunda da Türk kızlarına güveniyordu. Uçan gençliğin özlemi her geçen gün yüreğini dağlıyordu sanki. Bunu gerçekleştirmek için bir okula gereksinme olduğunu hissetmiş, ilgililerle bu konuda geceli gündüzlü yeni bir çalışmaya girmişti. Arada bir bu çalışmalara tanık olduğumda, beni yanına çağırır ve sorardı: "Gökçen, bak yakında genç kızlarımız, delikanlılarımız göklerde dolaşmaya başlayacaklar. Sen bu işe ne dersin" sorusunun ardından da cevabımı beklemeden ilâve ederdi: "Kanatlı bir gençlik, yurdun geleceği bakımından en büyük güvencedir. Bir gün batılılar, Ay'a ayaklarının izlerini bırakacaklarsa, bunların arasında bir de Türk'ün bulunması için şimdiden çalışmalara girişmek, aşamalar kaydetmek gerekir."

Atatürk'ün bu yoğun ve inançlı çalışmaları sonunda, havacılıkla ilgili bir okulun kurulması ve faaliyete geçmesi birgün gerçekleşiverdi. O'nun

Levent Sahverdi Arşivi

azmi, çelik iradesi, yılmaz inancı bu olmazı da kısa sürede olur yapıvermişti. Adını bizzat kendisinin koyduğu Türkkuşu, artık sivil havacı gençliğin emrinde olacaktı. Burada gençlerimiz uçuşu, plânör kullanmayı, paraşütle atlamayı, kısacası havacılıkla ilgili herşeyi bilimsel bir şekilde en iyi öğretmenlerden, deneyler yaparak öğreneceklerdi.

3 Mayıs 1935 yılı sabahı Atatürk çok erken kalkmış çok sevdiği kilot pantalonlu spor elbisesini giymiş, kasketini de alarak karşıma gelmişti. Yüzünden mutluluk akıyordu. Bana: "— Haydi bakalım Gökçen, gidiyoruz. Bugün bizim için bir bayram günüdür. Hem de ileride çok övüneceğimiz bir kuruluşun, açılışını yapacağımız bir bayram. Türk Hava Kurumu'na bağlı olarak Türkkuşu'nu açıyoruz. Orada binlerce, yüz binlerce genç havacı yetiştireceğiz. Zehra'yı da al, birlikte gelin" dedi. Hava alanında büyük bir kalabalık vardı. Gençler heyecanlı, orta yaşlılar gururluydu. Atatürk açış konuşmasını yapmak üzere kürsüye geldiği zaman ortalık alkıştan inliyordu. Atatürk konuştukça, ben adeta kanatlandığımı hissediyordum. Konuşmadan sonra, plânörle uçuş gösterileri ve paraşütle atlayışlar yapıldı. Bunları yakından izlemek gerçekten insanı büyülüyor, heyecandan heyecana sürüklüyordu. İyiden iyiye, ilgilenmeye başlamıştım havacılıkla. Atatürk bir ara kulağıma eğilerek sordu: "Gökçen, görüyorum çok heyecanlandın bu gösterilerden. Hareketler seni çok ilgilendirdi. Nasıl, sen de böyle havalarda süzülebilir, paraşütle atlayabilir misin bakalım?" Başımı sallayıp, şöyle dedim: "Haklısınız Paşam. Gerçekten çok heyecanlandım ve çok beğendim bu gösterileri. Onların yerinde olmayı isterdim". Bu cevabım üzerine tatlı tatlı gülümsedi ve: "— Cesaretini beğendim. Gökçen olan soyadına havacılık doğrusu çok yakışacak" dedikten sonra yanında duran Türk Hava Kurumu Genel Başkanı Fuat Bulca'ya dönerek şu öneride bulundu: "Fuat Bey, bizim Gökçen de paraşütle atlamak istiyor. Demir tavında dövülür. Madem ki istiyor, o halde başlasın hemen bu işe." Fuat Bey "— Emredersiniz Paşam" dedikten sonra uzmanları çağırttı, onlara Atatürk'ün ve benim isteğimi nakletti. Uzmanlar bunun hemen olamayacağını, atlamanın bazı teknik bilgileri olduğundan önce bunları öğrenmem gerektiğini, eğitim görmemi önerdiler; ertesi günden itibaren çalışmalara başlayabileceğimi söylediler. Artık benim için de istikbal göklerde idi. Uykusuz geçen bir gecenin sabahında, soluğu Ergazi Meydanı'nda aldım. Paraşütle atlama tekniğini öğrenmek için gelmiştim ama, plânör uçuşları beni daha çok ilgilendirdi. Bu düşüncemi açıkladığım zaman anlayışla karşıladılar; bana, "İkisini de öğretiriz" dediler. Öğretmenlerimin dediklerini can kulağı ile dinliyor, söylediklerini harfi harfine yerine getiriyor, hiçbir şeyi aksatmadan yapmaya özen gösteriyordum. İlk anda

Levent Şahverdi Arşivi

anladım ki havacılık, gerçekten de dünyanın en heyecanlı, en güzel ve aynı zamanda en tehlikeli mesleklerinden biriydi. Büyük bir disiplini gerektiriyordu. Yapılacak en küçük hata, en küçük bir dikkatsizlik affedilmiyor, insan bunu hayatı ile ödüyordu. Havacılık tutkusunu burada kelimelerle ifade etmek bana çok güç geliyor. Bu tutkuyu, bu heyecanı, bu korkuyu, bu mutluluğu insanın bizzat yaşaması gerekir. Soğukkanlı olmayı, irademe sahip olmayı, iyi muhakeme etmeyi diyebilirim ki havacılığa başladıktan sonra daha iyi öğrendim. Bu eğitimlerimden sonra köşke döndüğümde Atatürk beni kapıda karşılayıp sorardı: "—Anlat bakalım Gökçen. Bugün neler yaptın, neler hissettin?" O gün nasıl uçtuğumu, neler yaptığımı en ufak ayrıntılarına kadar heyecanla anlatırdım. Atatürk bunu yalnız benden dinlemiyor, öğretmenlerimden, Başkan Bulca'dan da bilgi alıyordu. Başarılı olduğum günlerde, Atatürk'ün yüzü gerçekten görülmeğe değerdi. İşte mutluluk benim için buydu. Bir Türk kızının havacı olması, O'nun için anlatılmaz bir mutluluktu. Başarılı olmam için O'nun her şeyi yapacağına inanıyordum. Sofrada arkadaşlarına şöyle derdi: "—Göreceksiniz, Gökçen iftihar edeceğimiz bir uçman kızımız olacaktır. Onu bir gün Avustralya'ya uçarak göndereceğim".

İnanmanın, güvenmenin başarmak kadar önemli olduğunu işte ben o yıllarda bu müstesna insandan öğrendim. O, inanıyor, güveniyor, ondan sonra vakit kaybetmeden kollarını sıvayarak harekete geçiyordu. Yolu bitirebilmek için yola çıkmak gerekti elbette. Mustafa Kemal Paşa yola ne zaman ve niçin çıkılacağını en iyi bilendir.

3 Mayıs 1935'de Türkkuşu'nun yurt hizmetine açılışı dolayısı ile Atatürk'ün hava alanında yaptığı konuşmaya tanık olan Server Ziya Gürevin, olayı şöyle aktarıyor: "Dört yanımızı saran hava birden karışıyor. Mustafa Kemal Atatürk'ün alanda kurulu bulunan kürsüye doğru ilerlediğini görüyoruz. O'nun konuşacağını hiç kimse beklemediği için ovayı dolduran insan yığının içinden bir sevinç dalgası yükseliyor. Az sonra kürsü, görkemli bir görünüşe bürünüyor. Şimdi kulaklarımızda Dumlupınar'ın yalçın dağının sesi duyuluyor: "Bayanlar, Baylar! Bizin dünyamız - bilirsiniz- topraktan, sudan ve havadan oluşmuştur. Hayatın da, esas unsurları bunlar değil midir? Bu unsurlardan birinin eksikliği, yalnız eksikliği değil, sadece bozukluğu yaşantıyı olanaksız kılar. Hayatı, hele ulusal hayatı seven, onu korumak isteyen yurdun topraklarına, denizlerine olduğu gibi, havasına da ilginliğini her gün biraz daha çoğaltmalıdır. Bu ilginlik, saydığım hayat ögelerine egemenlikle olur. Doğa insanları türetti, onları kendine taptırdı da. Ancak insanların yaşayabilmeleri için, doğaya da

Levent Şahverdi Arşivi

egemenliğini şart kıldı. Doğaya egemen olmasını bilmeyen yaratıklar, varlıklarını koruyamamışlardır. Doğa onları, kendi unsurları içinde ezmekten, boğmaktan, yok etmekten ve ettirmekten çekinmemiştir. Türk, bu gerçeği çok önceden tanımak kapasitesini göstererek, kapsal bir dölenle toprağını ve onun türlü ürünlerini, insanlığa verimli kılmıştır. Coşkun denizlerde göğüslemedik dalgalar bırakmayarak insanlığa genlik veren kültür yollarını açmıştır. Lâkin yaşadığımız bu çağda, artık insanlar, yalnız karada ve denizde kalmadılar. Doğanın hava varlığının da içine daldılar. Hayat için, yaşamak için havayı yalnız nefeslenmenin yeter olmadığı anlaşıldı. Gerek ve gerçek olan hava egemenliği, açık olarak ortaya çıktı. Bütün ulusların büyük bir önemle oluşturmaya çalıştıkları bu alanda, Türk ulusu da kuşkusuz yerini almalıydı. Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti, kara ordumuzun yanında, donanmamızı kurarken, hava filolarımızı da, en son hava araçları ile düzenlemekten geri kalmadı. Kişilikleriyle onur duyduğumuz hava subaylarımız ve komutanları da yetişmiş bulunuyorlar. Pilotlarımız, her zaman ve her halde, ulusun yüzünü ağartacak yüksek değerdedir. Lâkin arkadaşlar, bu kadarı yeter görmek doğru olmazdı. Hava işine, onun bütün dünyada aldığı önem derecesine göre genişlik vermek gereklidir. Bunu göz önünde tutan Cumhuriyet hükûmeti, havacılığı, bütün ulusun işlevi yapmak kararındadır. Türk, yurdunun dağlarında, ormanlarında, ovalarında, denizlerinde, her bucağında nasıl bir bilgi ve kendine güvenle yürüyor, dolaşıyorsa vatan göklerinde de aynı surette dolaşabilmelidir. Bu ise Türk'ü, çocukluğundan vatan kuşları ile, yurt havası içinde yarışa alıştırmakla başlar. İşte bugün, burada bizi toplayan neden, o kutsal işe başlama törenidir. Havacılığın gelişimine ciddî şekilde sarılmasından dolayı hükûmete, Genel Kurmay Başkanı Mareşal'a ve Türk Hava Kurumu Başkanı, değerli arkadışımız Fuad'a (Bulca) burada, özel olarak gönül borcumu sunarım.

Türk çocuğu, her işte olduğu gibi, havacılıkta da, en yüksek düzeyde, gökte seni bekleyen yerini az zamanda dolduracaksın. Bundan, gerçek dostlarımız sevinecek, Türk ulusu mutlu olacaktır".

Konuşmasını noktaladıktan sonra uçakların gösterileri izlenir. Havacıları coşku içinde, ilgiyle izleyen Atatürk, bakışlarını bir türlü gök yüzünden ayıramıyor ve sık sık dudaklarından şu sözcük çıkıyordu: "— Enfes!"

Atla Be Yahu!

Türkkuşu'nun açılışı ile ilgili Bay Mustafa Emir'in anısı: 1935 yılında Ankara'da Etimesgut Hava Alanı'nda Türk Hava Kurumu'nun onuncu kuruluş yıl dönümü ile birlikte; Türkkuşu'nun açılışı kutlanıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün de onur verdikleri bu törende, devlet ricali, yabancı elçilik mensupları ve binlerce Ankaralı oradaydık. Çok alkışlanan söylevini bitirip, hazırlanan tören çadırlarına gelince, biz de büyüklerin bacakları arasından sıyrılıp, beş metre yakınına kadar sokulmayı başardık. O sırada, plânörcülerimizin gösterileri de başladı. İsimlerini hatırlayamadığım iki Rus öğretmeninin eğitimlerini yaptırdığı havacılarımız, çok güzel uçuşlar ve akrotim gösterileri yaptılar. Tüm gösterileri sakin izleyen Mustafa Kemal, ayağa kalktı, çadırın dışına çıktı. Bunu gören diğer büyükler de onu takip ettiler. Bu arada ben de ona daha yakın olma olanağını buldum. İki metre yakınından onu seyredebiliyordum. Bir paraşütçünün atlamasını bekliyordu. Uçak alan üzerine gelmiş, kanadın üzerinde atlamaya hazırlanmış paraşütçümüz görülüyordu. Gayret etti, fakat atlayamadı. Uçak uzaklaşıp gitti. Bir dakika sonra tekrar alan üzerine geldi. Atlayacak sandık, gene atlayamadı. Bu sıkıntı veren durum, üç dört defa tekrar etti. Ne yazık ki her defasında, kanat bağlantılarına sımsıkı yapışan genç, atlamaya cesaret edemiyordu. Turların adedi çoğaldıkça ümitsizlik artıyor, sağdan soldan "Atlayamacak" sözleri duyuluyordu. Uçak belki de son turunu yapmak için alan üzerine geldiğinde hareketsiz duran Atatürk, sağ elini kaldırdı ve bağırdı: "— Atla be yahu!" O anda bir cisim boşluğa yuvarlandı; beyaz bir paraşüt açıldı. Paraşütçü genç atlamıştı. Atatürk, paraşütçü yere inmeden aramızdan ayrılmıştı. [3]

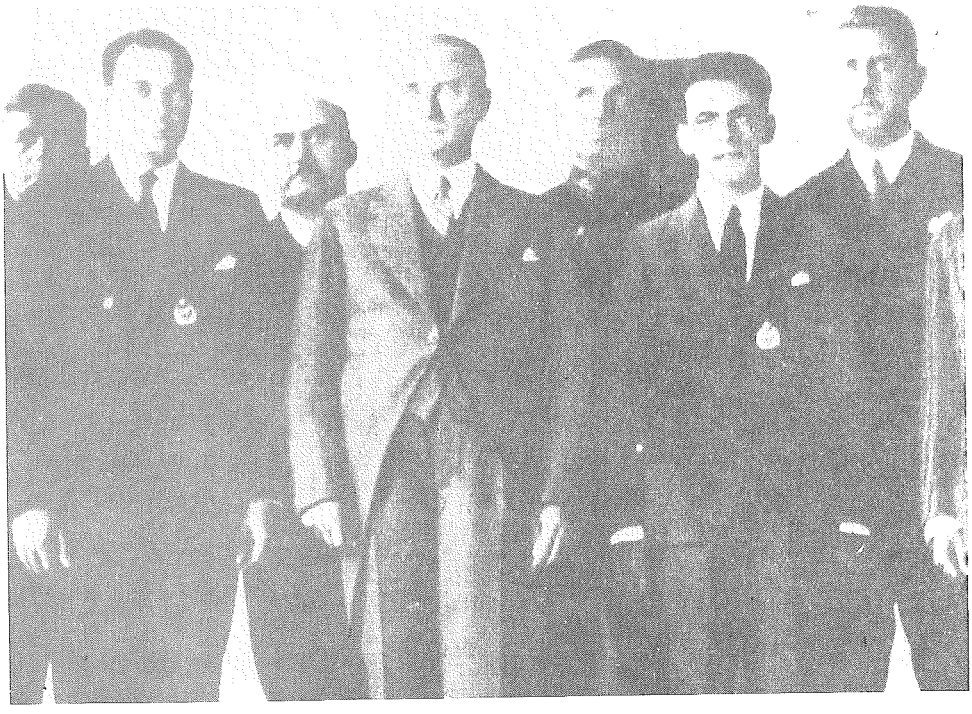
Olaya tanık olan Sabiha Gökçen Hanımefendi şu açıklamayı yapar: "Plânör öğretmenleri Anohin ve Romanof idi. 3 Mayıs 1935 günü yapılan açılış töreninde, henüz okulda yetişmiş gençler mevcut değildi. Bunun için de törende yalnız yetişmiş yabancı öğretmenler gösteri uçuşu yapmışlardır. Hatırladığıma göre, Okuldan gelen bir gönüllü atlayış yapmıştı. Eğitim görmemiş veya yeterli bilgiye sahip olmayan paraşütçünün bu nedenle atlayışı geciktirdiği düşünülebilir".

Atatürk Gökten Konuşuyor

Mustafa Kemal Atatürk, Veliaht Vahdettin ile yaptığı Almanya ziyaretinden dönüşünde, tedavi amacıyla Karlsbad'a gitmişti. Atatürk ve Türk Havacılığı adlı kitapta Cemal Kutay tarafından kaleme alınan konuyu olduğu gibi aktarıyorum: Atatürk tedavide bulunduğu Karlsbad' dan, çok yakın bir arkadaşına yazdığı mektupta, hava gezilerini şöyle özetler: "... Uçak bizim zamanımızın bütün niteliklerini kapsayan bir vasıtadır. Bu vasıta, mesafe kavramını ortadan kaldırmış gibidir. Bu özelliği

[3] Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1948, Yunus Nadi Mükâfatı yarışma yazılarından.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk 1 Ağustos 1931 günü Yalova'da iki Amerikalı havacıyı kabulü esnasında

Atatürk 1934 Haziranında İran Şahı Rıza Pehlevi ile bir hava gösterisini izlerken

Levent Şahverdi Arşivi

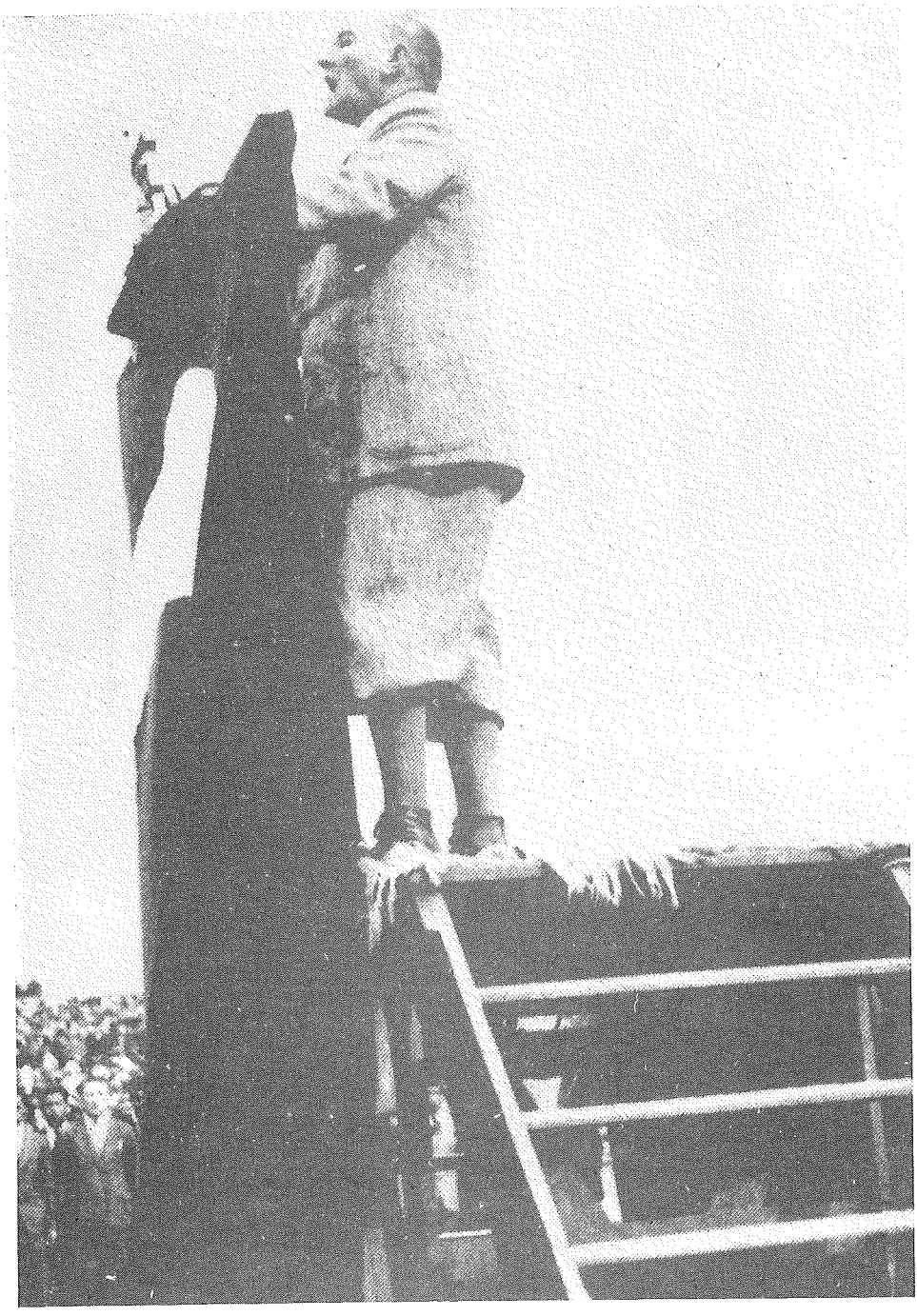

Atatürk 29 Ekim 1932 günü
Cumhuriyet Bayramı töreninde
uçakların gösterisini izlerken

Atatürk 3 Mayıs 1935 günü
Türkkuşu'nun hizmete açılışını
takiben bir planör'ün önünde
küçük Ülkü ile beraber

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk 3 Mayıs 1935 günü Türkkuşu'nun hizmete açılışı münasebetiyle Etimesut Hava Alanı'nda yapılan törende konuşmasını yaparken

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk 9 Haziran 1936 günü Eskişehir Hava Alayı'nı ziyareti esnasında (Solunda Zeki Doğan, sağında Sabiha Gökçen)

Atatürk 9 Haziran 1936 günü Eskişehir Hava Alayı'nda bir uçuş gösterisini izlerken (Soldan sağa Fahrettin Altay, Sabiha Gökçen, Atatürk ve Zeki Doğan)

Levent Şahverdi Arşivi

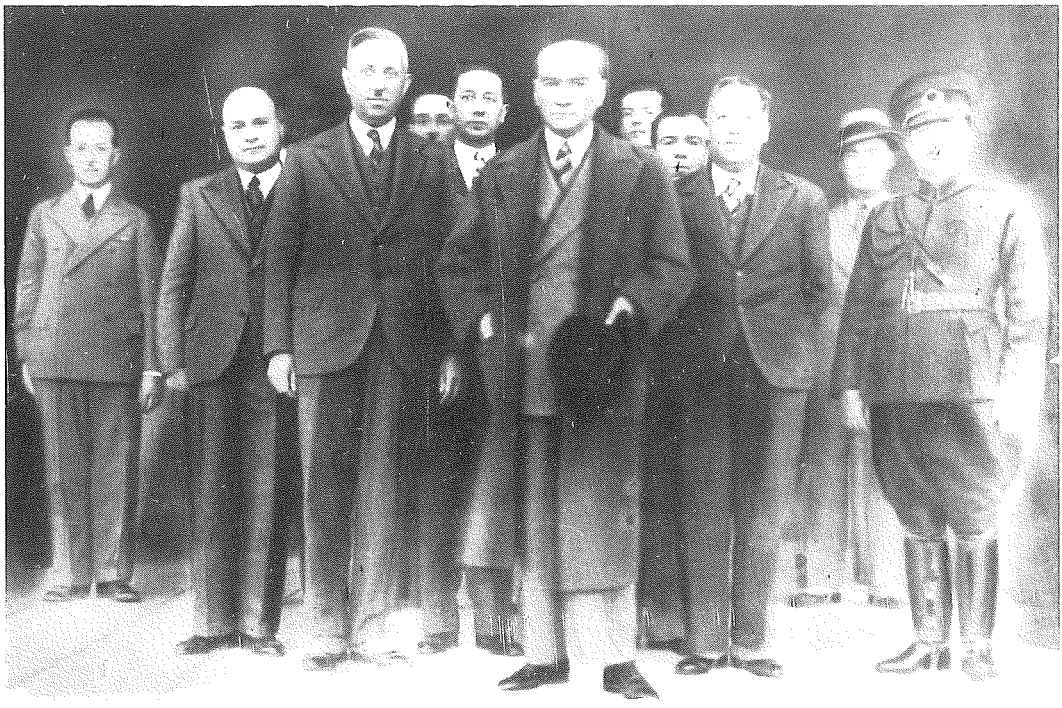

Atatürk 9 Haziran 1936 günü Eskişehir Hava Okulu'nu ziyareti esnasında komutanlarla beraber

Atatürk 9 Haziran 1936 günü Eskişehir Hava Okulu'nu ziyareti esnasında hava teknisyenleri grubunu denetlerken (X işaretli şahıs, incelemenin yazarı Muhterem Erenli)

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk Türk Hava Kurumu'nu ziyaretinde (Solunda Fuat Bulca, sağında Cevat Abbas Gürer)

Sabiha Gökçen 29 Ekim 1937 günü Ankara'da yapılan törende uçağı ile gerçekleştirdiği hava gösterisini takiben kordiplomatik ve yabancı subaylar tarafından tebrik edilirken (Solundaki sivil şahıs Türk Hava Kurumu Başkanı Fuat Bulca)

Levent Şahverdi Arşivi

Sabiha Gökçen, bir uçuş öncesi uçağının önünde

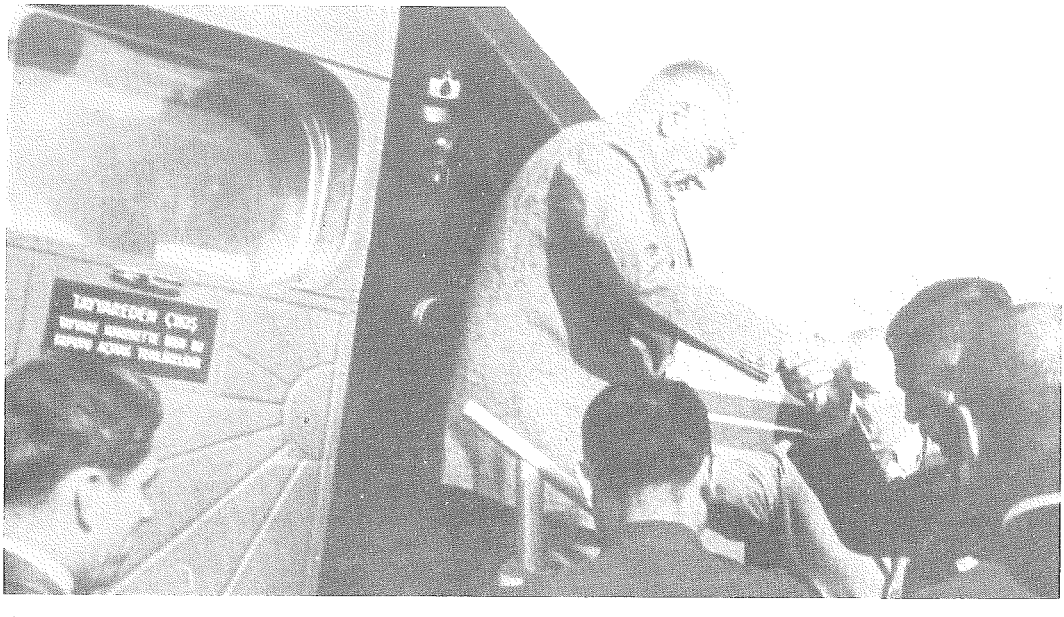

Kadın havacımız Sabiha Gökçen 16 Haziran 1938 günü tek başına Balkan turnesine çıkmak üzere Volti tipi bombardıman uçağı ile Yeşilköy'den hareketi esnasında

Levent Sahverdi Arşivi

Atatürk 1937 yılında uçakla Eskişehir'deki görevine giden Sabiha Gökçen'i Etimesut Hava Alanı'nda uğurlarken

Atatürk 1937 yılında Devlet Hava Yolları'nın hizmete sunduğu iki motorlu De Havilland tipi yolcu uçağını içine girerek tetkikten sonra uçaktan ayrılırken

Levent Şahverdi Arşivi

ile beraber bir de savunma açısından önemi göz önüne getirilirse, yalnız bir zevk ve zamandan kazanan taşıt aracı olarak değil, memleketin hayatî kıymetlerinden biri olduğu anlaşılır. Burada fırsat buldukça uçak seferleri yapıyorum. Bu yolculuklar, bana çok zevk veriyor ve yararlı oluyor."

Havacılık ve Spor Dergisi'nin 1939 yılı, 251. sayısında Atatürk Gökten Konuşuyor başlıklı bir yazıda da bu konu işleniyordu. Atatürk'ün gerçekten uçup uçmadığı dikkatimi çekti. 1982 yılında Sabiha Gökçen Hanımefendi'nin, Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti adlı eseri yayımlandığında üzerinde çalıştığım birçok konu aydınlandı fakat sözünü ettiğim bu konuya ait bilgi yoktu.

Havacı pilot Sabiha Gökçen, Atatürk'e ait anılarında şu açıklamayı yapar: "Birçok kimsenin ilgilenip, öğrenmek istediği bir konuya değinmek isterim. Atatürk neden benimle uçuş yapmadı? Bilinen bir gerçek, o günlerde uçaklar bugünkü kadar gelişmemiş, teknik olanaklar yeteri kadar güven verici ve olumlu bir düzeye henüz ulaşamamıştı. Bu nedenle de uçuşlar, bugünkü kadar tam güvenli görülmüyordu. Ancak havacılık çok hızlı bir tempo ve atılım içinde daima gelişmekteydi. O zamanın hükûmeti, bu koşullar ve gerçekler karşısında Atatürk'ün uçağa binmesine, uçmasına kesinlikle karşı olup, uçuş yapmalarına taraftar değildi."

İlk karşılaşmamda merakımı gidermek için Gökçen Hanım'a şu soruyu sordum: "— Gökçen Hanım, Atatürk Gökten Konuşuyor başlıklı bir yazıyı okumuştum. Atatürk size uçtuğundan veya uçuş izlenimlerinden söz edip, bir açıklama yapmışlar mıydı?" Konuyu kapsayan yazıyı okudular ve sorumu şöyle cevapladılar: "— Böyle bir uçuş yaptıklarını sanmıyorum. Çünkü Atatürk hayatında hiç uçmadı ve bu konuda bir anlatımı olmadı. Atatürk uçmayı çok istiyordu. Eğer hasta olmasalardı mutlaka uçacaklardı."

Mustafa Kemal Paşa Akşehir Hava Üssü'nde

THY kaptan pilotlarından değerli, hocamız Hayri Öcal'ın yaşadığı, bir olayı aktaracağım: 13 Eylül 1921'de Sakarya Savaşı'nın kazanılmasıyla Garp Cephesi Komutanlığı Akşehir'e gitmişti. Birinci uçak bölüğünün elinde iki faal uçağı ile (uçuşların bir tek uçağın üzerinde kaldığı da oluyordu) düşmanın her türlü harekâtı izleniyor, gözetlenenlerden elde edilen bilgiler hemen cephe komutanlığına ulaştırılıyordu. Böylece uçak azlığı, gereç ve yakıt yokluğu, uçucuların öz veri, yetenek ve gözü pekliği ile etkisiz kalıyor, görev kesintisiz sürdürülüyordu. 2 temmuz 1922 de, hava üssümüzü Akviran'dan, Akşehir'e taşımıştık. İtalyanlarla yapılan bir

Levent Şahverdi Arşivi

anlaşmayla, av uçakları satın alınmıştı. Uçaklar Mersin yolu ile Konya'ya, ambalaj halinde getirilmişti. Deneme pilotları monte edilen uçakların deneme uçuşlarını yapmaktaydı. Akşehir'den bir pilot istenince komutan Yüzbaşı Fazıl, bu görevi bana verdi. 9 Ağustos 1922 günü, trenle Konya'ya hareket ettim. Uçaklar Spat tipi tek kişilik, Fransız malı av uçaklarıydı. Kontrolünü yaptığım ilk uçakla, 13 Ağustos 1922'de Konya'dan, havalanıp Akşehir üssüne indim.

Bir akşam üzeriydi. Gazi Mustafa Kemal Paşa, bulunduğumuz üsse gelerek birliğimize onur verdiler. Gazi Paşa'nın ilgi ve dikkatli bakışları ile izlediği uçuşumdan sonra, yanlarına çağırıldım. Kemal Paşa'nın soruları üzerine, bildiğim kadarıyla uçağın teknik özellikleri konusunda açıklamalar yaptım. Anlattıklarımdan memnun kalmışlardı; iltifatlarını esirgemediler. Kısa bir süre sonra, biz havacılara şu görevi verdiler: "— Düşman uçaklarının, keşif için cephemiz gerilerine geçmemelerini sizden isterim". Üssümüz aldığı emir üzerine, Bolvadin çevresinde hazırlanan bir alana geçti. Avcı uçaklarında Yüzbaşı Fazıl, Vecihi ve ben, aramızda görev bölümü yaptık. İlk uygulamayı 25 Ağustos 1922 günü şafakla komutanımız Fazıl başlattı. Görevimiz: Afyon'da bulunan düşmanın hava üssü üzerinde ve çevresinde uçmak; düşman uçaklarının, keşif amacıyla bizim cephe gerilerine sızmalarını engellemekti. Eğer bu uçuş sırasında havada düşman uçağına rastlarsak hemen çatışacaktık. Uçuş süresi bir buçuk saat olacaktı. İkinci uçak bu süre dolmadan havalanarak görevi devralacaktı. Çalışmalarımız bu şekilde sürdürülecek, şafakla başlayan görev, akşam karanlığına kadar devam edecekti. Benim sıram gelince havalandım. Afyon düşman üssü üzerinde, komutan Yüzbaşı Fazıl'dan görevi devraldım. Keşif uçaklarımız ise cephenin çeşitli yerlerinde gözleme uçuşlarını sürdürmekteydi. Olaysız olarak görev sürem bitmek üzereyken, Afyon - Çobanlar İstasyonu arasında, önümde ve biraz altımda bir uçağın uçuşu dikkatimi çekti. Bizimkiler sanarak yanına sokulduğumda, bir düşman keşif uçağı olduğunu farkettim. Bu sırada o da beni gördü ve hemen geriye dönerek, rotasını değiştirdi. Ben hemen peşine düşerek üzerine saldırıp makinalı tüfeğimi çalıştırdım. Silâh tutukluk yaptığından, ancak birkaç mermi atabildim. Makinalıyı düzeltip, uçağın üzerine tekrar atılım yaparak ateş açtım. Makinalım gene tutukluk yaptı ve gene düzelttim. Avımı tekrar kıstırıp, yakınına ve kuyruk altına sokuldum. Durumu farkeden düşman uçağı, yere doğru diklemesine bir dalış yaparak, aldığı hızla Afyon üssüne doğru kaçmaya başladı. Yere elli metre kala son atağımı yaptım. Yunan uçağı burnunu dikerek üssün bulunduğu alana inerken, ben de tam gazla Dover yönüne doğru yükseldim. Afyon üzerinden üssüme dönerken, hava

Levent Şahverdi Arşivi

alanının bir kenarında, izlemiş olduğum uçağın kırılmış durumunu gördüm. Üsse döndüğümde uçağımın pervanesinde tam dokuz mermi deliği olduğunu hayretle gördüm.

Uçak satın alındığında üzerinde makinalı tüfek yoktu. Silâhlar alelacele monte edildiğinden, iyi ayarlanamamış dolayısıyla, makinalı tüfeğimden çıkan mermilerin bir kısmı pervaneme rastlamıştı. Büyük bir şans eseri olarak, tam Afyon düşman üssü üzerinde pervanem parçalanmamıştı.

26 Ağustos 1922 günü, erken saatte görevi alarak havalandım. Türk ordusunun ilk harekâtı başlamıştı. Afyon'un güney sırtları, pamuk atılır gibi atılıyordu. Yoluma devam ederken, topçumuzun çok isabetli olan atışlarını da izliyordum. Afyon üzerine geldiğim zaman, bir düşman uçağının hava alanından yükseldiğini gördüm. Rotamı onun üzerine yönelterek izlemeye başladım. Yakalayıp atılıma geçtiğim zaman o çatışmayı kabul etmedi. Uşak yönüne doğru tüm hızıyla kaçarak uzaklaştı. Onu daha fazla izleyemezdim. Çünkü düşman uçaklarının üslendiği Afyon Hava Alanı'nı boş bırakmaya gelmezdi. Harekâtımızı izlemek amacıyla yeniden bir keşif uçağı daha uçurabilirlerdi. Tekrar Afyon üzerine geldim. Yerde düşmanın Dover'de bulunan yedek kolordusunu, takviye için Afyon'a doğru harekete geçirmiş olduğunu görerek, gerekli yere bilgi verdim. Afyon ovası toz duman içinde kalmıştı. Düşman araçları devamlı hareket halinde sağa, sola şaşkın ve perişan halde koşuşturuyordu. Savaş alanı ise bir ana baba günü olmuştu.

28 Ağustos 1922 günü, düşmanın terk ettiği Afyon Hava Alanı'na indim. 1 Eylül 1922 günü, Uşak ve çevresini keşif göreviyle havalandım. Uşak üzerine geldiğimde, kentin alevler içinde yanmakta olduğunu, gözlerim yaşararak izledim. içimde, bu gaddar, acımasız düşmandan öç alma hırsı birden alevleniverdi. Dumlupınar ile Uşak arasında düşmanın yürüyüş kollarını yakaladım. Zaten perişan bir halde vadiye dökülmüşlerdi. Gaz kesip üzerlerine doğru alçalarak bomba ve makinalı tüfeğimle insanlıktan yoksun acımasızları, son kurşunum tükeninceye kadar çılgınlar gibi taradım. Düşman, perişan bir halde kaçıyor, fakat vahşetini, yakıp yıkmayı da sürdürüyordu. Türk ordusu, bir an önce bu sürüyü denize dökmek amacıyla devamlı olarak kovalamaktaydı. 11 Eylül 1922 günü, düşmanın terk ettiği, terk etmek zorunda kaldığı İzmir Seydiköy Hava Alanı'na üssümüzü getirdik. Yurdumun bu güzel cennet köşesinden, düşmanın kirli ayağı kırılarak atılmıştı. Kanlı eli, uygarlık dışı vahşetini döküldüğü deniz bile temizleyemezdi. Yurt kurtarılmıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Eskişehir - Tahran Uçuşu

Pilot Yüzbaşı Muzaffer (Göksen)'in 3 Mayıs 1926'da, o günlerin koşulları içinde yapmış olduğu Eskişehir - Tahran gezi uçuşunun anısını özetleyerek aktarıyorum: Bir Türk filosunun Tahran'a gezi uçuşu yapacağı söylentileri birkaç aydır yaygındı. Bu uçuşa katılabilmek umudu, hepimizi heyecana süreklemekteydi. Bir türlü gerçekleşmeyen bu söylenti, ilgi ve önemini yitirmek üzereydi.

26 Mayıs 1926 günü, ani olarak alınan bir emirle, saat 14 de, iki uçak ile Tahran'a gitme emrini aldım. Gereken hazırlık yapıldı. Bu uçuşa arkadaşlarım Teğmen Enver (Akoğlu), sivil pilot Basri, teknisyen Sadi katıldılar.

Komşumuz İran'ın yeni Şahı Pehlevî Hazretleri'nin taç giyme törenine katılacaktık. Cumhurbaşkanımız Gazi Mustafa Kemal'in armağınını Şah'a iletecektik.

Batıdan hareketle, doğuya doğru uçarak bayrağımızı dış ülkelerin göklerinde gezdirecektik. İçimiz, bu onurlu görevin verdiği kıvançla doluydu.

Ankara'da son deneme uçuşlarımızı yapıp, uçaklarımızı iyice gözden geçirdikten sonra, yol durumumuzu inceleyip, rotamızı belirledik. Genel Kurmay İkinci Başkanı'mızın titiz ilgileri moralimizi yüceltmişti. 3 Mayıs 1926 günü, hava alanından saat yedi sıralarında havalandık. İlk iniş yeri olan Kayseri Hava Alanı'na ulaşıp, yakıt ikmalini yaparak saat 11'de tekrar havalandık. Aziziye - Gürün - Darende - Malatya - kuzey Çermik rotası üzerinde uçuşumuzu sürdürdük. Diyarbakır Hava Alanı'nda, arkadaşlarımız bizi sabırsızlıkla beklemekteydiler. 5 Mayıs 1926 sabahı saat 06.22 de havalandık. Erçek gölü, güney kontur yolunu izliyoruz. Hava koşulları elverişli. Tebriz üzerindeyiz, biraz sonra iniş yapacağımız hava alanı göründü. Yürekten bir sevgi ve ilgiyle karşılandık. Aynı gün Tahran'a hareket etmek istiyorduk, fakat hava durumu izin vermediğinden geceyi Tebriz'de geçirmek zorundaydık. Kenti gezdik, sevimli bir yerdi. Hiçbir yabancılık duymadık. Ufak bir şive değişikliğiyle hemen herkes Türkçe konuşuyordu; bizi de hiç yadırgamamışlardı.

6 Mayıs sabahı günün erken saatlerinde Tahran'a uçtuk. Şehir üzerinde alçak ve gürültülü bir geçiş yaptıktan sonra alana indik. Tahran'ın görkemli Savoya Oteli'ndeyiz. Rahatımız için herşey ayrıntıları ile düşünülmüş. Dil konusunda burada da hiç sıkıntı çekmedik. Her yerde Türkçe bilenlere rastlanıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

11 Mayıs 1926 günü saat 10.30'da Büyük Elçimiz Mahmut Şevket Bey ile birlikte Şah Hazretleri'nin huzurlarına kabul edildik. Bir tören kıtası, saray kapısında bizi selâmladı. Saray göze çarpacak kadar gösterişsizdi. Şah Hazretleri aynı gün bir haftalık bir geziye çıkacaklarmış. Cumhurbaşkanımız Gazi Mustafa Kemal'in, armağan olarak gönderdikleri çok zarif kılıcı kendilerine, Büyük Elçimiz takdim etti. Mahmut Şevket Bey'in konuşmasına Şah Hazretleri de kısa ve içten sözcüklerle karşılık verdiler: "Kılıcı dost ve bir birader armağanı olarak daima yanımda taşıyacağım!" Ayrıca dört genç havacı Türk subayının İran'a gönderilmesine özellikle çok memnun kaldıklarını belirtip hemen dönüşümüzü uygun bulmadıklarını, bu nedenle gezisinden dönünceye kadar Tahran'da konuk olarak bulunmamazı istediler. Hepimizle ayrı ayrı ilgilenerek sohbet ettiler. Bu güzel davranışları üzerimizde olumlu izler bıraktı.

Güzel bir kent olan Tahran'da tam 21 gün konuk olarak kaldık. Filomuz onuruna ordu ve Dışişleri görkemli şölenler verdiler. Dışişleri ve Harbiye Bakanlarının, Genel Kurmay Başkanı'nın ve birçok askerî erkânın bulunduğu bu şölenlerde, genç Cumhuriyetimiz ve dinç ordumuz gıpta ve sitayiş dolu sözlerle övüldü. Şah Hazretleri, resmi törenlerde bir anı olmak üzere ordu subaylarına ve erkân-ı hükûmete verdikleri nişanla bizi de taltif ettiler.

27 Mayıs günü, görevini yerine getirmiş insanların gönül huzuru ile özlemini duymaya başladığımız vatanımıza doğru Tahran Hava Alanın'dan uçuşa geçtik.

Türk Havacısı

Emekli Hava Tümgeneral Hüseyin Turgut'un Türk Hava Kuvvetleri'nde görev aldığı günlere ait bir anısı: Yıllarca emek veren bir havacının, hiç kuşkusuz birçok anıları vardır. Kimisi tatlı, kimisi acı, çoğu da ibret vericidir. Bu anılardan bazılarını mesleğe yeni atanmış genç kuşağa da anlatmanın yararlı olacağını ve ilgilerini çekeceğini sanırım.

1932'de bir yarışma sınavında başarılı olan beş havacı, inceleme yapmak ve gelişmeleri izlemek amacıyla Fransa'ya gönderilmişlerdi. Aralarında ben de bulunuyordum. Fransa'ya ayak bastığımız andan itibaren, bize her yerde gösterilen ilgi ve saygıdan, büyük kıvanç ve sevinç duyuyorduk.

Rıhtımdaki gümrük memuru kimliğimi sordu: "—Türk havacısı" dedim. Adamın yüzü değişti, merakla yüzüme baktı, sonra da hiçbir gümrük işlemi yapmadan: "—Hoş geldiniz, buyrun geçin" dedi.

Levent Şahverdi Arşivi

Fransız hava alayı komutanını ziyarete gitmiştim. Yaşlı Albay, içten bir ilgi ve nezaketle beni karşıladı. Ziyaret süremi uzatarak birçok sorular sordu. Görüşme sonunda, yardımcısı yarbayı çağırttı ve: "—Türk havacıları ne isterse hepsini yerine getiriniz" dedikten sonra bir anısını da anlattı: "1911-1912 yıllarında Fransa'da ilk açılan Havacılık Okulu'nda birkaç Türk havacısı ile birlikte eğitim gördük. Bunlar, yurtlarına döndükten sonra, rekorlar kırdılar. Deniz üzerinden en uzun uçuşu onlar yaptılar. Bir yükseklik rekoru kırdılar. Ayrıca, kara üzerinden en uzak ilk uçuşu da onlar yaptılar. Çok değerli ve çok cesur pilotlardı. Bütün bu başarılarını, Fransız yapısı uçaklarla gerçekleştirmişlerdi ki biz de bundan büyük bir kıvanç duymuştuk" dedikten sonra, bu ilk pilotlardan kimlerin hayatta bulunduklarını sordu. Albay Salim adını duyunca hemen anımsadı. Diğer Fransız hava birliklerinde de, tanıştığım yaşlı ve eski hava subayları hep aynı konuya sık sık değindiler. Fransızlardan ilk havacılarımızın, ne kadar ün ve onur kazandıklarını büyük sevinç ve kıvanç içinde dinledim.

Garnizonlardan birisinde Türk tarihini, Atatürk'ü çok iyi bilen; Kurtuluş Savaşı'nı ve bunu izleyen gelişmeleri bilimsel bir yaklaşımla yorumlayan; savaş endüstrimizin gelişmemiş olduğunu sorduğu sorularla ortaya çıkartan bir Japon subayı ile tanışmıştım. Bu vesile ile, "Rekorlar kıran pilotlar Türk, oysa uçaklar bizimdi" diyen Fransız albayının sözünü acı ile anımsadım.

New York-İstanbul Uçuşu

1931 Temmuzunda Russel Boardman ve John L. Polando adında iki Amerikalı sivil havacı, bir uzun uçuş rekoru kırdılar. New York'tan havalanıp, bir atılımda 840,323 kilometreyi, 49 saat 08 dakikada uçarak Yeşilköy Hava Alanı'na indiler. Bu olay, Yeni Dünyayı Yakın Doğu'ya hava yolu ile ilk kez bağlamış oldu. İlerleyen teknoloji, güçlü başarısı ile uzunluk ve zaman kavramına yeni bir boyut kazandırmış oluyordu. Türk havacılık tarihindeki etkileri açısından da önemi olan bu uçuş, 1931 yılında rekorlar zincirine bir halka daha eklerken Amerikan gençliğine de bilim ve teknolojilerinin bir zafer armağanı oldu.

Yeni Dünya ile Türkiye arasında kurulan bu direk bağın Türkiye Cumhuriyeti açısından önemi; ileri teknoloji üreticisi Amerika ile bağlantımızı sağlaması; Türk-Amerikan dostluğunun ilk adımını oluşturması; Türkiye'de Atatürk'ün önderliğinde başlatılan havacılık girişimlerindeki ilgiyi güçlendirmesi gibi sonuçların başlangıcı olmasıdır.

Uçuşa New York'tan başlayan pilotlar, Atlas Okyanusu, İrlanda, Londra Paris, Münih, Slazburg, Belgrat rotasını izleyerek İstanbul'a

Levent Şahverdi Arşivi

vardılar. Uçuşları hava şartları açısından iyi sayılabilecek bir ortamda geçti. Yeşilköy Hava Alan'ında İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Muhiddin Üstündağ, Amerika'nın Türkiye Büyük Elçisi, THK İstanbul Şube Müdürü Hasan Fehmi Bey, basın mensupları, havacılarımız ve kalabalık bir halk topluluğunca karşılanan pilotlar, Pera Palas'ta konuk edildiler. Basın mensuplarından birinin: "—Yeni bir uzun uçuş rekoru için İstanbul'u neden seçtiniz" sorusunu: "—Türkiye'de çok yeni ve iyi şeyler yapıldığını işittik. Bunları yerinde görmeye ve selâmlamaya geldik" biçiminde yanıtlayan pilotlar, Türklerin Atatürk'ün önderliğinde kurdukları Cumhuriyetlerinin, reformlarının Amerika gibi uzak bir ülkede uyandırdığı olumlu yankılarını vurgulamış oluyorlardı.

31 Temmuz 1931'de THK İstanbul Şube Müdürü Hasan Fehmi Bey, konuklarımıza Atatürk'ün kendilerini Yalova'da kabul edeceklerini bildirdi. Yalova'da Başbakan İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Cumhurbaşkanlığı Baş Kâtibi Tevfik Bey ve milletvekilleri konukları karşıladılar. Amerika'nın Türkiye büyük elçisi tarafından takdim edilen havacıları, Başbakan İsmet İnönü, THK'nin en büyük madalyası ile onurlandırdı.

Saat 18.00 de konuk havacılar köşke geldiler. Cumhurbaşkanımız M. Kemal Atatürk, çalışma salonunda uçucuları kabul etti. Tanıştırmadan sonra Atatürk, konuk havacıları tebrik ve takdir ederek çok övücü sözler söyledi. Bu sözler pilotlara tercüme edilince her iki havacı başlarını eğerek saygı ile Atatürk'e teşekkür ettiler. Atatürk havacılara şu soruyu sordu: "—Bu geziniz süresince sizde en çok ilgi uyandıran ve sizi etkileyen olay ne oldu? Pilotlar soruyu: "İstanbul'a gelişimiz ve inişimiz" biçiminde cevapladılar.

—Yolda kaç gece geçirdiniz?

—İki gece. Fakat daima doğuya doğru gittiğimiz için geceler kısalıyordu. En çok altı saat gece gördük.

Atatürk bundan sonra nereye gitmek istediklerini sorarak "Bundan amacım yeni Türk ulusunun başkenti Ankara'yı görmek isteğinde olup olmadığınızı anlamaktı" diye eklediler. Konuk havacılar gezilerinin bundan sonraki bölümü için bir kararları olmadığını, fakat en kısa zamanda Amerika'ya dönmek zorunluğunda olduklarını açıkladılar. Ata'mız, havacıların Türkiye'de birkaç gün daha kalacaklarını öğrenince: "—Türk ulusunun sizleri yakından görmesi, sevgilerini istedikleri kadar gösterebilmesi için bu süre az değil midir" biçimindeki soruları havacıları çok duygulandırdı; şükranlarını saygı ve içtenlikle tekrarlamalarına neden oldu.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk; Kristof Kolomb'un Hindistan zannı ile nasıl Amerika'ya gittiğini, halbuki bu asır çocuklarının Amerika'dan kalkıp Atlas Okyanusu'nu aşarak ve nereye gittiklerini de bilerek İstanbul'a geldiklerini belirtince havacılar: "— Kristof Kolomb'un kullandığı araçlar yetersizdi. Bizimki kadar gelişmemişti" biçiminde açıklama yaptılar. Atatürk: "— Evet, ben de bunu tekrarlatmak istiyordum. Başarınız için bu asrın bilim ve tekniği gerekliydi." Bu sohbetlerinden sonra da şu beyanatta bulundular: "Eşi görülmemiş gezinizi, Türk ulusu yüreklerden taşarak beğendi, dostça karşıladı. Amerika göklerinden yükselerek Türk gök yüzünde göreceğimiz değerli konukları oradan uçtukları andan, Türkiye ufuklarına geldikleri ve topraklarımıza kondukları dakikaya kadar ilgi ve heyecanla takip etti. Başarınızı candan ve gönülden diledi, aynı zamanda da kendi başarısı gibi sevindi.Gerçekten başarınız, bilim ve tekniğin; ustalık ve cesaretiniz, insan gücünün benzersiz bir zaferidir. Kıtaları birleştirirken ulusları da yaklaştırıyorsunuz. Sizin gibi kahramanlar ulusları, birbirinin mutlululuk ve kaderleriyle ilgili olan bir aile bireyleri haline getirirler. Kuşkum yoktur ki siz, uygarlığını hayranlıkla izlediğimiz yeni dünyanın büyük diyarı ile eski dünya kıtalarının kucaklaştığı yerde bulunan yeni Türkiye'yi böyle aracısız birleştirirken Amerikalıların ve Türkelerin kalplerini de birbirine daha çok yaklaştırdınız. Bugünün gençliği, zamanımıza kadar insan oğullarının hayalinde canlandıramadığı gök yüzü yollarından, insanlar arasında, uluslar arasında yüksek dostlukların, yüksek sevgilerin kurucuları oluyor. Bu yüce hedeflerin yüce işaretlerini veren Amerika'nın sizin gibi cesur ve ülkücü gençlerini karşımda görmekle övünçlü ve mutluyum. Siz gök yüzünde güzel bir yol çizdiniz. Bu geziniz Türk havacılarında da hazırlanmak için büyük bir isteklenme uyandıracaktır. Sizi coşku ile kutlarım. Kişiliklerinizde Sayın Amerika ulusunu, Amerika bilgi ve tekniğini, Amerika havacılığının kahraman temsilcilerini selâmlarım. Yüksek toplumunuzu dünyada yüksek bir surette temsil eden sayın Cumhurbaşkanınızı bu güzel münasebetle dostça anarım. Size iyi yolculuklar ve daima büyük başarılar dilerim".

Bu büyük iltifatı Amerika büyük elçisi havacılar adına şu şekilde cevapladı: "Sayın Cumhurbaşkanı; İltifat ve verdiğiniz değerden gerek havacılar, gerekse ben çok duygulandık. Minnettarız. Siz, kendiniz de ve Türk ulusunda mevcut olan evsaf ve hasletleri başkalarında gördüğünüz zaman değerlendirmesini ne kadar iyi biliyorsunuz. Türk ulusunun yüksek niteliklerini nefsinde toplayan devlet başkanının bu iltifatını hiçbir zaman unutmayacağız. Bu olay Türkiye - Amerika arasındaki dostluğu güçlendirecek nitelikte olduğu için seviniyorum."

Levent Şahverdi Arşivi

Cumhurbaşkanımız M. Kemal Atatürk, büyük elçinin sözlerine: "Böyle kahramanlar yetiştiren büyük ulusu burada daima başarıyla temsil eden zatıdevletlerini bilhassa tebrik ederim. Bu mutlu olayın iki ulus arasındaki dostluğu daha çok arttıracağı hakkındaki görüşünüze tamamiyle iştirak ederim" cümleleriyle karşılık verdiler.

Bu söylevlerden sonra konuk havacılar Atatürk'e, paraşüte bağlı New York Times Gazetesi'nin bir nüshasını ve Washington elçimizin bir mektubunu takdim ettiler. Atatürk'le birlikte resimler çekildi ve bu tarihî kabul filme alındı. Bir saatlik sohbet sonunda konuk havacılar Atatürk'e veda ederek ayrıldılar. Kaplıcadan Yalova'ya gelip tekrar Sakarya motörüyle saat 21.25 de Dolmabahçe Sarayı rıhtımından karaya çıktılar.

Pilot Boardman Atatürk hakkındaki hislerini soran bir basın habercisine şu cevabı verir: "— Türkiye'nin liderini tesadüfen görmekle çok duyguluyum. Bu öyle bir lider ki, görüşü ve kudreti ile yeni ve genç bir Türkiye yaratmıştır. Cumhurbaşkanınız tarafından kabul edilmekle çok mutluyuz. Lideriniz o kadar mükemmel bir zekâyı gösteren zattır ki, bu zekâ kendi konuşmalarından anlaşılmaktadır. Bu konuşmalar sanki Türk ulusunun bizi şereflendirdiğini açaklamış olmakla da büyük anlamları içine almış bulunmaktadır".

Kemal Atatürk o akşam yemekte konuk havacılar hakkındaki izlenimlerini şu sözleriyle açıklamışlardır: "Ben Amerika'nın bu kahraman çocuklarını, kahramanlığın bütün niteliklerine sahip ve bu niteliklerini bütün dünya karşısında uygulamaya dirençli ve girişken gördüm. Kendileri yüksek kahramanlıklarını, alçak gönüllülük içinde gizliyorlar. Ümit ederim ki, beklerim ki, bu gençler bugün yaptıklarından daha büyük edimli eserler sahibi olacaklardır. Bununla zaten çok yüksek olan Amerika toplumu gurur duyacağı gibi, bütün insanlık yüksek heyecanlı gururlarla mutluluk duyacaktır. Bu sevinçlerin en yükseğini, en derin duygularla Türk ulusunun duyacağına kuşku yoktur. Çünkü Türk ulusu güzel olan her şeyi, her uygar şeyi, her yüksek şeyi sever, takdir eder. Fakat muhakkaktır ki, her şeyin üstünde tapındığı bir şey varsa o da yüksek kahramanlıktır. Bu sözlerim kuşkusuz bugünkü uyanık Türk gençliğinin kulaklarında yüksek ve etkili yankılar yapacaktır. Yüksek hasletlerine güvenle baktığım Türk çocuklarından daha az şey istemem."

Konuk havacılar ise izlenimlerini yazılı ve imzalı bir belge ile basına açıklamışlardır. Bu belgenin Türkçeye çevirisi şöyledir: "Sağ görü ve kişiliği ile modern Türkiye'yi yaratan yüce insanla görüştüğümüzden dolayı

Levent Sahverdi Arşivi

derinden duyguluyuz. Kendileri güçlülüğün tam, somut sembolüdür 1 Ağustos 1931.

New York'tan İstanbul'a 28-30 Temmuz 1931".

Russel Boardman John L. Polando

Kartallarımızın Şerefine

Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünün kutlandığı 29 Ekim 1923 gecesi Ankara Palas'taki baloya onur veren Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) salona şöyle bir baktıktan sonra yanında bulunanlara sorar: "— Bütün havacılar bu kadar mı?"

Salonda pek az havacı vardır, onlar da tamamen yaşlı subaylardır. Salon kapısının dış kanadında bulunan havacı Yüzbaşı Zeki (Gülsüm) cevap verir: "— Hepsi bu kadar Paşam!" Bir an susar ve kendine özgü açık kalpli konuşmasıyla sözünü şöyle sürdürür: "— Paşam, biz uçuş elbiselerimizle uçarız. Büyük üniforma ile uçmayız. Bugün yapılan hava törenine de birliklerimizden uçuş elbiselerimizle katıldık. Bu nedenle, Ankara'da görevli hava subaylarımızdan başka hiçbirimizin büyük üniforması yok. Başbakanlık'tan Merkez Komutanlığı'na gönderilen emirde, büyük üniforması olmayan subayların baloya giremeyecekleri bildirilmiş. Bu emre uyularak bizi baloya almıyorlar.

Genç havacıyı dikkatle dinlemiş olan Atatürk sorar: "— Havacılar şimdi neredeler?" Zeki Gülsüm: "— Hepsi bir yana dağılmış eğleniyorlardır Paşam."

Atatürk Merkez Komutanına dönerek: "— Bütün inzibatlar seferber edilecek,nerede olurlarsa olsunlar bütün havacıları toplayıp buraya getirsinler!" Yüzbaşı Zeki Gülsüm: "— Fakat Paşam hiçbirimizin büyük üniforması yok ki!" Atatürk genç havacıya bir an baktıktan sonra, bakışlarını merkez komutanına çevirerek emrini tekrarlar.

Bu emirden sonra Yüzbaşı Zeki Gülsüm, balo salonuna girerken Merkez Komutanı da inzibatları seferber etmek üzere dışarı çıkar. Çok geçmeden Ankara Palas salonları heyecanlı, şaşırmış genç havacılarla doluverir. Gazi Paşa, havacıları görünce kordiplomatiğin yanından ayrılarak havacıların yanına gelir, hepsinin ellerini sıkıp hatırlarını sorduktan sonra onlar için şampanya istetir. Garsonlar şampanyaları getirince Atatürk, kadehleri özenle doldurarak teker teker havacılara verip

Levent Şahverdi Arşivi

seslenir: "— Kartallarımızın şerefine!" Koca salon, bir ağızdan: "— Şerefinize Paşam!"

Gazi Paşa tekrar havacılara dönerek: "— Hepinizi tam yemek yiyeceğiniz sırada bulunduğunuz yerlerden toplattım. Karnınız açtır, gelin benimle." Atatürk havacıları büfeye götürür, ağırlar.

Bir süre sonra büfeden ayrılan havacılar, öbek öbek salona dağılmışlar dans edenleri izliyorlardı. Bir ara, bir grup havacı aniden yanlarında Atatürk'ü görünce hemen toparlanıverirler. Gazi Paşa sorar: "— Neden dans etmiyorsunuz?" Bu arada sanki cevap beklermiş gibi yüzüne baktığı pilot Teğmen Yıldırım (Yakar): "— Paşam tanıdığımız kimse yok ki, üzerimizdeki üniformanın onuru ile uygun olmayan bir durumla karşılaşmamak için cesaret edemiyoruz." Gazi Paşa, havacı gençlere: "Benimle gelin" deyip kordiplomatiğin bulunduğu yere yürür ve havacı gençlere dönerek seslenir: "— Haydi bakayım, müziğin ahengine uyun!"

Hiç kimse, özellikle havacılar, saatin kaç olduğunu düşünmeden, büyük bir mutluluk içinde eğlenmektedirler. Bir ara kulaktan kulağa Atatürk'ün bir isteği yayılır: "Bütün havacılar, Cumhurbaşkanlığı köşkünün arabalarına binip Halk Evine gidecekler". Havacılar bir anda Ankara Palas salonlarını boşaltır, otomobillerle Halk Evi'nin yolunu tutarlar. Az sonra Atatürk de Halk Evi'ne gelir. Birer sıra halinde kapının iki yanına dizilmiş havacılar, gülümseyerek aralarından geçen Cumhurbaşkanını selâmlayıp peşinden içeriye girerler.

Saat 04.30 da Atatürk'ün yeni bir isteği duyulur: "Bütün subaylar Ordu Evi'nde toplanacaklar." Halk Evi'ndeki bütün kara, hava ve deniz subayları Ordu Evi'ne giderler. Biraz sonra kendilerine yetişen Atatürk, onlarla birlikte içeriye girerlerken: "— Burası bizim evimiz, burada daha samimî olacağız" der.

İçeriye girdikten kısa bir süre sonra, Atatürk bir subaya şu soruyu yöneltir: "— Sen söyle. Yıldırım Beyazıt'tın Ankara Savaşı'nda Timurlenk'e yenilmesinin sebepleri nelerdir?"

Atatürk kendi evlerinde ve kendi konularıyla, o mutlu gecenin kıvancını gene kendi aralarında sürdürür.

Havacılarım Yurdunu Böyle Savunur

1934 yılı Ekim ayında, Çanakkale Boğazı'nda yapılan deniz - hava müşterek manevrada, düşmanı temsil eden beşli Breguet uçak koluna, bulunduğu yerde saldırı yapan Hawk avcı uçaklarından biri, dalış yaparken

Levent Şahverdi Arşivi

Breguet uçak kolunun sağındaki uçağa çarptı. Her iki uçak, manevrayı yöneten yüksek komuta heyetinin bulunduğu muhribin 25 metre kadar önünde denize düştüler. Yüzbaşı Bedri şehit oldu. Bu üzücü olay, başta Mareşal Fevzi Çakmak tarafından büyük bir heyecan ve üzüntü ile izlenmiş, manevra bitiminde durum Atatürk'e anlatılmıştır.

Atatürk o yılın Cumhuriyet Bayramı gecesi, âdet edindikleri üzere, Ankara Palas salonlarında davetlisi bulunan, geçit törenine katılmış havacı pilotlarla sohbet sırasında birden havacılara: "Düşman donanması en hassas bölgemize yaklaşmaktadır. Bombanız, merminiz bitti, ne yaparsınız" diye sordular. Bütün pilotlar: "Hayatımız bedeli de olsa gemilere uçağımızla çarparız" cevabını verdiler. Atatürk bu cevap üzerine, bir şeyler öğrenmek için çevresinden ayrılmayan kordiplomatiğin duyacağı biçimde: "—Benim havacılarım hayatları pahasına da olsa vatanını böyle savunur" diyerek gürledi.

İntihar pilotluğunun çaresizlik içinde, ideal bir saldırı biçimi olacağını pilotlarına benimseten Ata'mız olmuştur. Bir süre sonra yapılan araştırmada pilotlarımızın, oy birliği ile benimsedikleri bu taktik, böylece tarihe mal edilmiş oluyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan beş yıl evvel gerektiğinde Türk pilotları tarafından uygulanacak bu saldırı biçimini, belki de Japonlar bizden öğrenip tatbik etmişlerdir.[4]

Mussalini'ye Verilen Cevap

Falih Rıfkı Atay'ın bir anısı: Mussolini, havacılıktaki gücüne dayanarak, Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurma yolunda, Anadolu'yu da kapsayan bir saldırganlık politikası izliyordu. " —Ekmeğimizi şarkta aramalıyız" biçimindeki küstah konuşmalarıyla Atatürk'ü sinirlendirmişti. Özellikle o günlerde, havacılığa büyük önem vermekte olan Atatürk, İtalyanların hava harekâtını incelerken, bir yandan Ankara büyük elçisinin aracılığı ile Mussolini'nin bu sözlerini açıklığa kavuşturmasını istemişti.

İtalyanlar, saldırgan Mussolini'nin huzurunda, çift kanatlı iki uçağı, 100 metre aralıklarla, iple birbirine bağlayarak uçuş gösterileri yapmışlardı. Atatürk durur mu hiç? Hemen talimat verdi. Türk uçakları da benzeri uçuşlar yapmalıydı, yapıldı da. Fleet tipi çift kanatlı üç uçak, 25 metrelik

[4] Fevzi Uçantürk - Nevzat Gökeri, Hava Kuvvetleri Dergisi, Haziran 1971, sayı 241, s. 48-50, 54-55.

Levent Şahverdi Arşivi

yan yana aralıklarla birbirlerine bağlanıp Eskişehir'den havalandı; Ankara'ya geldi. Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılarak, yine aynı aralıkları koruyarak tekrar Eskişehir'deki üssüne döndü. Atatürk, İtalyanlara son derece mânidar bir cevap vermişti. [5]

İyi Bir Fikir

Emekli hava Tümgeneral Sadi Atikkan, Atatürk'e ait bir anısını şöyle anlatır: 1935 yılında, Ankara Palas'taki Cumhuriyet balosunda Atatürk, her zamanki gibi bizlerden bir gurubu, yarım daire şeklinde karşılarına almışlar neşeli bir şekilde sohbet ediyorlardı. Sorular soruyor, tatmin olmazsa kişisel fikirlerini söylüyordu. Konu, ilk kadın pilotumuz Sabiha Gökçen'di. Kadın pilot konusunda düşüncelerimizi öğrenmek istiyorlardı. Bir süre sonra konu değişti. Deniz Kuvvetlerinden, Hava Kuvvetleri'ne geçmiş, fakat uçuculukta başarılı olamamış bir arkadaşımız, hiç münasebet yokken, eski görevine dönmek istediğini söyledi. Bilindiği gibi, zaman ve koşullar ne olursa olsun, ciddiyet dışı hareketlere hiç hoş görüsü olmayan Atatürk, arkadaşımızdan bu isteğinin nedenini sordu. O da, Deniz Kuvvetleri'nde daha yararlı olabileceğini söyledi.

Atatürk'ün bir özelliği de, çok hassas yaradılışta bir insan olması idi. Birden neşesini kaybetti. Hepimize hitap ederek: "—Sizlere şunu söyleyeyim ki, meslek değiştirenler hiçbir zaman başarılı olamazlar. Eminim ki bu arkadaşınız, aranızda başarılı olamadığı için sizlerden ayrılmak istiyor."

Etrafında oluşturduğumuz yarım çemberi, benim bulunduğum yerden geçmek için yürüdü. İşte bu anda, birden ağzımdan şöyle bir söz çıktı: "—Sayın Atatürk'üm, Sabiha Gökçen'i İzmir'e göndermenizi istirham..."

Atatürk, sözümü kesti ve o, insana dehşet veren mavi gözlerini, gözlerime dikerek biraz da sertçe sordu: "—Ne yapacaksın Gökçen'i İzmir'de?"

Açık söylemek gerekir, o an dizlerim tir tir titriyordu. Ürkek bir sesle sorularını cevapladım: "—Sayın Atatürk'üm, İzmir'de halk arasında Sabiha Gökçen'in yalnız uçmadığı, uçuşlarında daima yanında bizlerden biri bulunduğu şeklinde yaygın bir kanı var. Halbuki, İzmir'e gelip ve İzmir Türk Hava Kurumu'nun, Gaziemir Hava Alanı'na davet edilerek halk ve öğrenciler önünde yapılacak bir gösteri uçuşu ile, arz ettiğim bu yanlış kanı, ortadan kalkmış olur."

[5] Said Arif Terzioğlu, İstikbal Göklerdedir, Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 1971.

Levent Şahverdi Arşivi

Konuşmamın ortalarına doğru, Atatürk'ün yüzündeki asabî çizgiler silinmiş, her zamanki o sakin halini almıştı: "—Haklısın. İyi bir fikir. Göndereyim, göndereyim!"

Bir süre sonra, Gökçen'in Türkiye ve Balkan turlarına tanık olduk. [6]

Şimdilik Bir (K) Harfi Yeterlidir

Atatürk havacılığın her dalı ile yakından ilgileniyordu; çalışma ve aşamaları yerinde izlemekteydi. Devlet Hava Yolları'nın 1953-1954 yıllarında genel müdür olan, Afyon Milletvekili Bay Rıza Çerçel, Atatürk ve Hava Yollarımız adlı yazısında bir anısından söz eder: Atatürk, bir yaz gününde Devlet Hava Yolları Ankara Tayyare Meydanı'nı ziyarete gelmişti. Çevresi tepelerle çevrilmiş ıssız bir kır, bu kırın kuytu bir köşesinde, sanki kır bekçisi için yapılmış gibi mütevazi bir kulübe, kenarları vahşi otlar ve sazlarla sarmaş dolaş olmuş iki kambur pist, kömür cürufunun çamurları üzerine serpilmesi ile vücutlanmış bir uçuş yolu. İşte o günkü hava alanının varı yoğu bu kadardı.

O'na, alan binası önünde hasır bir koltuk getirmiş; etrafını çevrelemiş; yakın bir gelecekte yapılacak işleri, alınacak uçakları, kurulacak tesisleri uzun uzun anlatmıştık. Atatürk sadece dinliyordu. Bu dinleyişte tunçtan bir heykel sabrı vardı. Nihayet bu mutlu ziyaretin değerli anısını sonsuzlaştırmak için kendisinden bir imzasını rica etmiştik. Uzatılan defteri ve kalemi aldı. Düşünüyordu. Gözleri karşıki ıssız tepelerle, bunların çevrelediği alan boşluğunda bir şeyler arıyor gibiydi. İsteksiz bir edâ ile başını önüne eğdi. Elindeki kalemin, kâğıt üzerine mıhlanmış gibi bir hali vardı. Nihayet kalem işler gibi oldu ve kâğıt üzerinde Kemal'in baş harfi olan tek bir K harfi belirdi. Fakat hepsi bu kadardı. Büyük insan atacağı Kemal Atatürk imzasının baş harfi olan K harfini yazdıktan sonra defteri ve kalemi geri verirken: "—Şimdilik bir K harfi yeterlidir. Bana vaad ettiğiniz işler yapılıp bitirildikten sonra imzamın geri kalan kısmını tamamlarım" demişlerdi.

Emekleri Olsun İstedim

Fevzi Uçantürk anlatır: Atatürk, havacılardan, bölgelerindeki arkeolojik değeri olan kalıntıların havadan çekilmiş fotoğraflarını istemiş.

1937 Haziran'ında, Genel Kurmay Başkanlığı, bir ay içinde bu çekimin gerçekleştirilerek, fotoğrafların bir albümle Ata'ya verilmek üzere kendilerine teslim edilmesini 3. Hava Alay Komutanlığı'na emretmiş.

[6] Atatürk ve Türk Havacılığı, Hava Kuvvetleri Dergisi, sayı 241, 1971, s. 79.

Levent Şahverdi Arşivi

Alay komutanı Hava Albayı Şefik Çakmak, kuruluşta Smolik uçaklarıyla donatılmış tek kara keşif bölüğü bizimki olduğundan bu görevi bize verdi. Ayrıca komutan, bölük komutanı olarak, bizzat beni çağırarak fotoğrafların çok iyi çekilmesini, Ata'ya lâyık bir albüme konarak 20 gün içinde hazırlanmasını istedi.

Ertesi gün ben başta olmak üzere, foto çekme uçuşlarına başladık. O zamana kadar bölüklerde her türlü keşif, topçu atışı tanzimi, foto görevleri birkaç uçucu subay tekelinde kalır, diğer uçucular pilotluktan başka bu gibi görevlere iltifat etmezler, eğitilmezlerdi. Benim alışılmamış bu tarz hareketim, bölükteki foto tekelcisi ile görev verdiğim uçucular tarafından tepki ile karşılandı. Durum tabur ve alay komutanlarına duyuruldu. Komutan haklı olarak endişelerini açıkladı ve bu önemli görev iyi yapılmazsa ağır olan sorumluluğumu hatırlattı. "Bana güveniniz olduğunu sanırım. Görev verdiğim uçucu subayların tarihî değeri büyük olan albümde yerleri, emekleri olmasını istedim. Yoksa en kolayını seçerek ben ve yetişmiş subaylar bu görevi kısa zamanda başarırdık. Güç olanını seçtim, başaracağız" cevabını verdim.

O günlerde İzmir'in en iyi ciltçisini bulup yeşil kadifeden büyükçe bir albüm hazırlattım. Ciltçi Atatürk için yapıldığını duyunca, yalnız masraf ücretini alıp: "Benim için bu bir şereftir" diyerek el emeğini almadı. 15 gün içinde albümü hazırlatıp alay komutanına teslim ettim. Komutan memnun oldu ve çok teşekkür ederim dedi. Albüm, alay komutanı tarafından Genel Kurmay Başkanlığı'na, oradan Atatürk'e sunuldu. Bu arada ayni albümden sayın Mareşal Fevzi Çakmak da istemişler, hazırlatılıp gönderildi.

Atatürk hazırlattırdığı bu albümü Dolmabahçe Sarayı'nda topladıkları yerli ve yabancı dil, tarih otoritelerine göstermiş, havacılarının başarısı takdirle karşılanmıştır. [7]

Sabiha Gökçen'in Balkan Turu

Atatürk'ün davetlisi olan yabancı konuklar, bir sohbet sırasında Sabiha Gökçen'den uçağı ile bir Balkan turu yapmasını, başkentlerine gelerek kendilerinin konuğu olmalarını isterler. Bu davete hem Atatürk, hem de Sabiha Gökçen olumlu cevap vererek, teşekkür ederler. Yalnız Sabiha Gökçen, böyle bir tur için hazırlanması gerektiğini bildirerek bir aylık süre ister.

[7] Fevzi Uçantürk, Hava Kuvvetleri Dergisi, Haziran 1971, sayı 241, s. 62.

Levent Şahverdi Arşivi

Sabiha Gökçen gerçekleştirdiği bu turu şöyle anlatır: Amerika'dan yeni alınan Volti tipi askerî uçaklarla ve getirilen Amerikalı uzman pilot Jack ile, hemen çalışmalara başladım. Uçağın özelliklerini öğrendikten sonra, yurt içinde bazı uçuşlar yaptım. Güzel bir havada yarım Türkiye turu yapmak üzere İstanbul'dan hareket ettim. İlk olarak Köyceğiz'e, oradan Tuz gölüne ve sırasıyla Ankara'ya, Zonguldak üzerinden de İstanbul'a dönerek, havada yarım Türkiye turunu beş buçuk saatte tamamladım. Artık Balkan turu için hazırdım. Fakat Atatürk, hastalığı nedeniyle her geçen gün biraz daha çöküyor ve yatağa bağlanıyordu. Bu yüzden hayatımda ilk defa Gazi Paşa'ya yalan söyleyerek, bu tur için hazır olmadığımı özür dileyerek bildirdim. Gezimi ertelemek için ileri sürdüğüm özürün gerçek nedenini hemen sezinleyip: "—Hastalığım süresince benden ayrılmak istemediğini biliyorum. Ama seni davet edenlere verdiğin sözü unutma. İnsanlar sözlerinde durdukları sürece saygınlık kazanırlar. Bir kere söz verdik. Türk sözünden dönmez. Sen görevini yaparken, ben de hastalığımı yenmeye çalışacağım ve dönüşünü bekliyeceğim" dedi.

16 Haziran 1938 günü, Atatürk'ün isteği üzerine, tek başıma Balkan turuna başladım. İlk ziyaret yerim Atina olacaktı. Veda için yanına gittiğimde: "—Birkaç saat sonra senin Balkan turuna çıktığını ve Türk kadınını göklerde şerefle temsil ettiğini dünya radyoları yayınlayacaklar. Gittiğin yerlerde gazeteciler seninle konuşma yapacak ve fotoğraflarını çekecekler. Sordukları her soruya açıkça cevap ver. Barışçı bir ülkenin kızı olduğunu, yurtta ve dünyada barışı arzu ettiğini, her Türk gibi bunu gönülden istediğini söylemeyi unutma." "—Sizi mahcup etmeyeceğim Paşam. Türk kadınlarını şerefli üniformam ile Türklüğe lâyık bir şekilde temsil etmek için elimden geleni yapacağım" diyerek elini öpüp veda ederken benden, Selânik'e gidip doğduğu evi de görmemi ve dönüşte kendisine anlatmamı istedi.

Uçağımla havalandıktan sonra, Savarona'nın üstünden uçarak ona gök yüzünden de veda ettim.

İlk ziyaret yerim Atina idi. Rotamı çizerek yola koyuldum. Tam saatinde Atina'ya vardım. Beni alanda meraklı bir kalabalık ve büyük elçimiz Ruşen Eşref Ünaydın karşıladı. Hava alanında askerî törenle karşılandım. Millî Marş'ımız çalınırken, elimde olmadan sevinç göz yaşları döktüğümü anımsıyorum. Gece verilen şölende Selânik'e de giderek Atatürk'ün doğduğu evi ziyaret etmek istediğimi söyledim. Sabahleyin Selânik'e uçtum. Selânik'e ayak bastığımda kendimi yurdumda hisseder gibi oldum. Adeta Atatürk'ün varlığını ve nefesini yanımda hisseder gibiydim.

Levent Şahverdi Arşivi

Balkan turunu tamamlayarak, Bükreş'ten İstanbul'a hareket ettim. Türkiye toprakları üzerinde uçarken, dünyada bundan daha güzel bir yurt parçası olamayacağını düşünüyordum. Yeşilköy Hava Alanı'na inince beni bekleyen kalabalığı selâmlayarak, doğruca Savarona'ya gittim. Atatürk kamarasında istirahat ediyordu. Beni güçlükle kucaklayarak: "—Gökçen, döndüğüne sevindim. Başarınla beni nasıl memnun ettiğini bir bilsen" dedi. Daha sonra, Selânik'te neler yaptığımı ve doğduğu evi görüp görmediğimi sordu. Gazi Paşa'ya izlenimlerimi uzun uzun anlattım. Doğduğu evdeki izlenimlerimi anlatırken, gözleri doldu ve: "—Güzel Selânik" diyerek özlemini dile getirdi.

Atatürk'ün Kızları

1956 yılında Türkkuşu sivil havacılık okullarımızın başında bulunan Hava Kurmay Albay Burhan Göksel, okulda çoğunluğu genç kızlardan oluşan bir paraşütçü ekibini ve yine çoğunluğu kadın pilotlardan oluşan beş uçaklık bir filoyu komşu ülke Irak'a, hava gösterisi için götürür.[8] Bu kafile bizzat Kral'ın davetlisidir. Kızlarımız, Başbakan Nuri Sait Paşa'nın yalısında konuk edilirler. Türk kızlarının hava gösterileri de Bağdat Hava Alanı'nda, binlerce insanın heyecanları ile izlenir. Musul'daki gösteriler, daha fazla ilgi ve heyecan yaratır. Burhan Göksel, Musul'daki bu ilgiyi şöyle anlatıyor:

Gösteri sabahı, havacı kızlarımız için ayrı ayrı tahsis edilmiş lüks arabalarla hava üssüne gidiyoruz. Yanımda henüz lise öğrenimi yapan çok genç bir paraşütçü kızımız vardı. Alanın giriş kapısında trafik polisinin işaretini bekliyoruz. Önce, polisin uğraşını, genellikle böyle olağan üstü günlerde, gösterilerde alışılmış olan bir trafik düzenlemesi sanıyoruz. Halbuki durum öyle değil. Polis, seyircileri cinsiyetlerine göre ikiye ayırmaktadır. Bayan seyirciler alanın kuzeyinde hazırlanmış tribünlere, baylar da güneydeki tribünlere yöneltilmekteler. Genç öğrencime, tanık olduğumuz bu olayı ilgi ve dikkatle izlemesini ve Atatürk'ün hepimize sağladığı büyük nimetleri, bundan daha canlı bir örnekle göremeyeceğimizi söyledim ve hiçbir zaman unutmamasını öğütledim.

Gösteriler başladıktan sonra, Arap spiker sürekli açıklamalar yapmakta ve doğal olarak Türk ve nisa sözcüklerini sık sık kullanmaktadır. Bu arada gene sık sık Atatürk'ün de adı tekrarlanmaktadır. Yanımıza görevli olarak verilen, Kerküklü ve Türk asıllı havacı yarbaydan, özellikle

[8] Anı dizisi, Atatürk'ün Kızları, Uçan Türk Dergisi, Temmuz - Ağustos 1956, s. 160-161.

Levent Şahverdi Arşivi

bu kısımları bana çevirmesini rica ettim. O da benim kadar duygulanmıştı. Spiker, tam bizim atlayışı yaptıracak uçak, alanın üzerine yaklaşırken çok heyecanlı bir sesle: "—Ey Arap kadını, sana yürekten sesleniyorum; az sonra semalardan paraşütle atlayan, Atatürk'ün kızlarını göreceksin. Akrobasi yapan Türk kadın pilotlarını izleyeceksin. Daha sonra da programa göre, Irak uçaklarını ve atlayacak paraşütcülerimizi izleyeceksin. Havacılarımızın hepsinin erkek oluşu, umarız ki seni çok üzecektir. Bu olaylarda sana büyük ders vardır. Sen de kendini kurtar. Arap erkeğinin yanında yerini hemen al. Atatürk'ün kızları sana örnek olsun"!

Atatürk Hava Okulunda

Havacılık mesleği bilgi ve teknik ister. Ama bu koşullar da yeterli olamaz. Çünkü sağlıklı fizikî yapı önemli olduğu kadar; bilginin, tekniğin ve disiplinin de manevî değerlerle kaynaşması, aynı zamanda ahenkli bir uyum içinde bulunması gereklidir. Eğer bir havacı, tekniği, bilgisi, becerisi ve yeteneği ile birlikte moral üstünlüğüne de sahipse ve bu etkenleri bünyesinde uyum içinde toplamışsa başarılıdır. Hava Okulu bu nitelikleri öğrencilerine kazandırmak için mevcut imkânlarını seferber eder.

1934 yılında Yeşilköy'de bulunan Hava Makinist Okulu'na öğrenci olarak katıldım. İlk yılın sonunda okulumuz Eskişehir'e nakledildi. İkinci sınıf eğitimimizi (son yılımızdı) ve fabrika stajımızı burada sürdürdük.

9 Haziran 1936 sabahı okulda olağan üstü bir hareket, hazırlık ve canlılık vardı. Cumhurbaşkanımız Atatürk, okulumuza onur verecekti. Hepimiz O'nu yakından görebilmek için sabırsızlanıyorduk. Saatlerdir, sabırsızlıkla beklediğimiz o mutlu an geldi. Kafalarının içi teknik bilgiyle, yürekleri yurt ve Atatürk sevgisi, saygısı ile dopdolu bir avuç genç uçak teknisyen adayı, sanki kurulu çelik bir yay gibi dimdik, Atatürk'ün önünde, saygı duruşundaydık. Atatürk bizim grubumuza yaklaştı, önümüzden ağır ve vakur adımlarla ilerledi. Yüz hatları sakin, düşünceli ve sessizdi. Bu görünümü ile bizlere, geleceğimiz için önemi olan havacılığımızın gelişmesinde güvendiğini belirtmek ister gibiydi.

Atatürk'ün, bu telâpatik uyarısını henüz göreve başlamadan ve o anda sessizce içimize sindirmiş, kalben Atatürk'e söz verip and içmiş gibiydik.

Geçen görev yıllarında, zor koşullar içinde imkânsızlıklara ve yoksulluklara rağmen yürekten verdiğimiz sessiz söz, bizleri içtenlikle görevimize sımsıkı bağlamıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk Göremedi

Atatürk 29 Ekim Cumhuriyet Bayramlarında Hava Kuvvetleri'nin topluca geçişindeki miktar ve uçuş eğitimindeki üstünlüğüne çok önem verir ve Bayram gecesi de Ankara Palas salonlarında özellikle davet ettirdiği pilotlarla o günkü merasim uçuşunun eleştirisini yaparlardı. Törendeki bu geçiş, birlik ve uçucular için de bir sınavdı. Uçuştan sonra merasim, komutan için tenkit vesilesi olur, birlik, filo ve pilotlarının iyi veya fena notları, yüzlerine karşı açıklanırdı.

1938 senesi 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'na katılacak Hava Kuvvetleri, Atatürk'ün direktifleri uyarınca, diğer senelere göre miktar ve değer bakımından geliştirilmişti. Ne yazık ki sağlığı iyice bozulan Atatürk, Bayram'daki geçitte bu gelişmeyi görememişlerdir. [9]

Adın Andımızdır

Eskişehir'de 10 Kasım 1938 gününü hiç unutamam. Yıllar geçmiştir, fakat bugün bile aynı acıyı, yeniden yaşıyorum.

Görevime gitmek üzere evimden ayrıldığımda yüreğim, acı bir kuşkunun kıvılcımı ile yanıyor, bunalıyordu. Kendimi yorgun ve isteksiz buluyordum. İç güdüm beni yanıltmamıştı. Göreve başladıktan kısa bir süre sonra, garnizon direğinde nazlı nazlı dalgalanan bayrak yarıya indirilmiş, acı gerçek, tüm yurtta sessizce açıklanmıştı. Yıldırım çarpmışcasına birden irkildim. Bu acı gerçeğe inanamıyor, kabullenemiyordum. Atatürk'ü ilk olarak ortaokul öğrencisiyken, Ankara'da, Cumhuriyet'imizin dokuzuncu yıl dönümü törenine izci olarak katıldığımda selâmlamıştım. Atatürk'ün naşını taşıyan tren gece yarısından sonra Eskişehir'den geçecekti. Son selâmımı da Eskişehir'de vermek üzere gara gittim. Gece Eskişehir'de dondurucu bir hava vardı. Ama bunu duyan ve aldıran kim! Gar, yaşlı - genç; sivil - resmî üniformalı; çoluk - çocuk ile dopdoluydu.

Dünyada hiçbir lider ulusunun gönlünde, böylesine geniş ve derin bir sevgiye ulaşmış olamazdı. Atatürk, yalnız Türk ufuklarından değil, yaşlanmış dünyamızın ufuklarından da ender geçen bir yıldızdı. O'nun ulusuna saçtığı ışık, bundan sonraki yıllarda da azalmadan ve daha güçlü olarak ışıyacaktı. Türk ulusu yürüdüğü doğru yolda bu ışıktan daima yararlanacak, güç alacaktı.

Uzaklardan duyulan lokomotifin düdük sesiyle daldığım düşüncelerden silkindim. Garda bir kıpırdanış, hareketlenme ve kaynaşma

[9] Fevzi Uçantürk, Hava Kuvvetleri Dergisi, Haziran 1971, sayı 241, s. 52-58.

Levent Şahverdi Arşivi

oldu. O güneş, alışageldiğimiz gibi vagonun camında görünmemişti. Gülümseyerek bakan, yakıcı ve büyüleyici mavi gözlerini göremiyorduk. Herkesin gözlerinden yaşlar dökülüyordu.

Eskişehir'in, yasla kararan bağrından tren yola çıkıyordu. Eşsiz büyük dehayı sanki sımsıkı bağrına basmış, gönül verdiği Anadolu'ya, ulusunun başkentine götürmekteydi.

Fizikî, fanî görüntünden yoksun kalacağız, fakat gönlümüzde sevgin, saygın; kafalarımızda ilkelerinle dopdoluyuz. Son nefesimizi verinceye kadar seni yüreklerimizde taptaze yaşatacağız. Adın andımız olacak, ışıklandırdığın onurlu yollar daima aydınlık kalacaktır. Tanrı rahmetinle nur içinde yat.

ATATÜRK AND AVIATION

(Abstract)

This article deals with the importance Atatürk always attached to aviation. The developments in aviation during the years following the foundation of the Republic of Turkey, and the pioneering role Atatürk played in the development of aviation in Turkey are described in detail.

Levent Sahverdi Arşivi

ATATÜRK DÖNEMİ EKONOMİ POLİTİKASI

Yrd. Doç. Dr. MUHARREM TÜNAY

Atatürk'ün ekonomi politikasını anlayabilmek için, bu politikanın temelini oluşturan iki ilkeyi mutlaka göz önüne almak gerekir. Bunlardan birincisi, her alanda olduğu gibi ekonomide de milliyetçilik olup, Misak-ı Millî sınırları içerisinde kalan yurttaşlarının refah ve mutluluğunu sağlamayı, ana hedef olarak kabul eder. Burada konumuz açısından önemli olan millî ekonomik çıkarların gözetildiği, dış pazarlara ve yabancı ekonomilere bağımlılığın kaldırıldığı, millî ekonominin kurulmasıdır. Millî ekonominin kurulmasıdır diyoruz, çünkü Cumhuriyet Türkiye'sinin devraldığı Osmanlı ekonomisi, daha 1809 ve 1838 ticaret anlaşmalarıyla önce İngiltere ve daha sonra da 1878'den itibaren Bismarch Almanya'sının kontrolüne geçmiş, bu ilişkiler sonucunda ipek, demir ve deri gibi yerli zanaatları çökmüş ve nihayet alt yapı yetersizlikleri yüzünden yurt içinde yetiştirilen ürünler bile tüketici pazarlarına ulaştırılamaz olmuştu. [1]

Atatürk ve Cumhuriyet'i gerçekleştiren öncü kadro, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasî bütünlüğünü, Rusya'nın yayılmacı politikasına karşı koruyabilmek için, kendi iç pazarlarını ve tüm ekonomisini diğer büyük devletlere peşkeş çekmek zorunda kaldığını çok iyi biliyorlardı. Oysa Atatürk çağdaş uygarlık düzeyine erişebilmenin en önemli, hatta hayatî yolunun, yine ekonomik kalkınmadan geçtiğini de hem söylevleri hem de başında bulunduğu uygulamalar dolayısıyla gayet açık bir biçimde ortaya koymuştur. Bu durumda yapılacak iş, Osmanlı'nın hatalarına düşmeksizin kendi kendisine yeterli, dış ekonomik ilişkilere açık, ama dıştan gelen olumsuz etkilere karşı korunan, millî bir ekonomi düzenini kurmaktan ibarettir.

Bu çok kısa olarak özetlediğimiz strateji, aslında ideolojik bir yaklaşım olmayıp, 19. yüzyılın ikinci yarısından beri birçok iktisat bilimcisinin ifade ettikleri bir gerçeği yansıtmaktadır. Devletin korumacı görevleri veya bebek sanayiler adları altında iktisat literatürüne geçen bu görüşler, kısaca hiçbir ekonominin yeterince gelişmeden ve hız (momentum) kazanmadan dış

[1] R. Robinson, The First Turkish Republic, Harvard University Press. X, Cambridge, 1965, s. 93.

Levent Şahverdi Arşivi

rekabete açılamayacağı, eğer böyle olursa yeni filizlenen sanayi atılımının daha kuruluş aşamasında çökmeye mahkûm olduğunu ileri sürerler. [2] İlerde de değineceğimiz gibi Almanya, İtalya, Japonya ve hatta bir oranda Amerika gibi güçlü sanayiler, ekonomik gelişmelerinin en kritik aşamalarını uzun yıllar süren bir koruma şemsiyesi altında gerçekleştirmişlerdir. Bunun tek istisnası İngiltere'dir ki, bu ülke de ilk sanayileşen ülke olduğu için dış rekabet söz konusu değildir.

İşte bu çerçevede devletçilik ilkesi, hem millî ekonominin kurulması için vaz geçilmez bir araç hem de milliyetçilik ilkesinin, bir türevidir. Devletçiliğin Türkiye'ye, 1929 dünya ekonomik buhranına bir tepki olarak geldiğini iddia eden görüş bu bakımdan yanlıştır. Milliyetçilik veya millî ekonominin kurulması ile devletçilik ayrılmaz bir bütünün iki parçalarıdır. Ekonomik kalkınmaya sıfırdan başlayan bir ülkede milli ekonominin kurulması, devletin korumacı ve öncü görevleri olmadan asla mümkün değildir. Dolayısıyla devletçilik Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihinden itibaren amaçlanan ve uygulanan bir ekonomi politikasıdır. [3] Sadece 1929'a kadar devletin merkezî ağırlığının, 1929-39 dönemine oranla daha az etkili olmasının nedenlerini dikkatlice araştırmak gerekir.

1923-29 döneminde, millî ekonominin kurulmasını ve devletçiliğin tam olarak uygulanmasını engelleyen objektif faktörlere geçmeden önce, bir noktanın daha açıklanması gerekmektedir. O da Jön Türk'lerin bir kanadının yukarıda açıkladığımız ekonomi anlayışına benzer bir tahlil yapmış olmalarıdır. Jön Türkler'in 1902 Paris Kongresi'nde, Prens Sabahattin, Osmanlı İmparatorluğu'nun ancak yabancı sermayenin ülkeye çekilmesiyle kurtulabileceğini öne sürmüştü. [4] Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni oluşturacak olan bir diğer kanat ise, ülkede tarihsel olarak büyük bir sermaye açığı olduğunu ve bu açığın ancak devletin öncülüğünde ve ekonomide milliyetçilik prensibinin ışığında giderilebileceğini söylemişti. Atatürk ve yakın çevresinin de Jön Türk hareketi ile ilişki içinde olduğu düşünülürse, Cumhuriyet'in ekonomi politikası anlayışı, daha anlamlı bir çerçeveye oturacaktır. Ancak, İttihat ve Terakki, kendi yönetimi sırasında ne bu ideali gerçekleştirebilmiş, ne de bu yönde bir çaba göstermiştir. Dolayısıyla Atatürk'ün ekonomi politikası anlayışının, tarihsel kökenlerini inkâr etmemekle birlikte, Türk ekonomi tarihi içinde bir dönüm

[2] Gülten Kazgan, İktisadî Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, İstanbul 1969, s. 213-220.

[3] Korkut Boratav, 100 Soruda Türkiye'de Devletçilik, İstanbul 1974, s. 159-163.

[4] S. Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, İstanbul 1977, c. II, s. 1046-1049.

Levent Sahverdi Arşivi

noktası ve radikal bir dönüşümün başlangıcını teşkil ettiğini söylemek istiyoruz.

Son olarak önemli bir amacın da, ekonomik gelişmenin belirli bir aşamasında, özel girişimciliğin veya özel sektörün yoktan var edilmesi gerekliliğini vurgulayalım. Çünkü Osmanlı toplumunda çok kıt olan özel sermaye, büyük ölçüde Müslüman olmayan azınlıkların elindedir.[5] Bu çerçevede bir Türk müteşebbis (girişimci) sınıfının da, yine devlet aracılığı ile yaratılması kaçınılmaz bir hedef olarak görünmektedir. Bunun yolu da devletin temel stratejik sanayileri (demir-çelik, tekstil, kimya, vs.) kurması, daha ileri bir aşamada bunları özel sektöre devretmesi ve özel girişimcilere kredi, vergi muafiyeti gibi kolaylıklar sağlaması olarak düşünülmüştü. İşte Atatürk'ün devletin destekleyici veya tamamlayıcı rolünden bahsetmesini, bu kalkınmanın nisbeten daha ileri aşamalarındaki bahsettiğimiz uygulamalara atıfta bulunduğu şeklinde yorumlayabiliriz. Bu da göstermektedir ki, daha işin başlangıcından itibaren ekonomik kalkınma süreci tüm aşamalarıyla Atatürk'ün kafasında bir bütün, bir plân olarak bulunmaktadır.

1923-29 Dönemindeki Objektif Engeller

Yukarıda belirttiğimiz temel ekonomik kalkınma ilkeleri İzmir İktisat Kongresi'nde, ekonomide milliyetçilik, devletin tamamlayıcı görevi ve özel girişimcilik başlıkları altında tam bir resmiyet kazanmıştır.[6] Ancak bu prensiplerin gerçekleştirilebilmesi için, oldukça büyük bazı engellerin aşılması gerekiyordu. Her şeyden önce ülkede mekanik enerji kullanan 341 kuruluş vardı ki, bunların büyük çoğunluğu en fazla atölye olarak tanımlanabilirdi.[7] Yüzyıllardan beri ihmal edilmiş olan tarım sektörü, on yıl süren savaşların da etkisiyle tamamen harap olmuştu. Alt yapıdaki yetersizlikler, pazarlar arasındaki bağlantı zorlukları ve iş gücünün verimsizliği, Osmanlı İmparatorluğu'nun miras olarak bıraktığı en önemli engellerdi. Bunlara bir de Lozan Antlaşması'nın getirdiği ekonomik güçlükleri eklemek gerekir.

Ancak bütün bu güçlüklere rağmen 1923-29 arasında, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda, bazı başarılar elde edilmiştir.[8] Önce tarımdan Aşar vergisi, biraz da eşrafın isteği üzerine, tarım

[5] M. Öğüt Yazman, Türkiye'nin Ekonomitk Gelişmesi, Ankara 1974, s. 40; Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1973, s. 25.

[6] Gündüz Ökçün, Türkiye İktisat Kongresi, Ankara 1968.

[7] R. Robinson, The First Turkish Republic, Cambridge 1965, s. 93.

[8] Kenan Bulutoğlu, Atatürk and His Economic Policy, Political and Social Thought in the Contemporary Middle East, der. K. Karpat, New York, 1968, s. 329.

Levent Şahverdi Arşivi

sektöründen kaldırılmış ve tarımda sermaye birikimine imkân tanınmıştır. Ayrıca tamamlayıcı olarak 1926'da çıkarılan Medeni Kanun, tarımda mülkiyetin kolay el değiştirmesini kolaylaştırdığı için ekonomik gelişmeyi teşvik etmiştir. Diğer bir gelişme ise, şeker sanayii alanında olmuştur. 5 Nisan 1925'de çıkartılan bir yasa uyarınca, gıda sanayiinin kurulmasında ilk hedef olarak, ham maddesi Türkiye'de yetişen şeker sanayii seçilmiş ve o tarihe kadar ithal edilen bu madde, bundan böyle kurulan birkaç fabrika vasıtasıyla yurt içinde üretilmeye başlanmıştır. [9]

Bu dönemdeki en büyük atılım, 28 Mayıs 1927'de çıkartılan Sanayii Teşvik Kanunu ile gerçekleşmiştir. [10] Bu yasa hem devletçiliğin anlamını ortaya koyması, hem de millî sanayileşme politikasının başlatıcısı olması açısından çok önemlidir. Yasaya göre, 1927'de özel kesim üretiminin % 44.3'ü gıda maddelerinde, % 23.83'ü ise tekstil alanında yoğunlaşmaktaydı. Sanayi malları üretimi ise, ki bu sanayileşme oranının en büyük göstergesidir, % 7-10'u geçmemekteydi. İşte yasanın temel amacı, diğer alanlarda yoğunlaşan özel sermayenin, sanayi malları üreten sanayi, ya da stratejik sanayiler alanına çekilmesiydi. Ancak bunun yapılabilmesi için, devletin özendirici hükümler aracılığıyla özel sermayeye mutlaka destek vermesi gerekiyordu. [11] Sanayii Teşvik Kanunu bu tür özendirici hükümleri içeriyordu. Bunlardan en önemlileri olarak vergi indirim ve muafiyetleri, kurulacak sanayi tesisleri için çok ucuz arsa ve alt yapı hizmetlerinin temini ve yine bu alanda faaliyet gösterecek olan özel girişimcilerin, ürettikleri mallara devletin tercihli alımlar yoluyla sabit bir talep yaratması sayılabilir. Ayrıca bu son hüküm, tarım alanında da yatırımların teşvik edilmesi amacıyla devletin pancar, tütün, pamuk gibi ürünlere talep yaratması biçimindeki, genel politikanın bir parçasını oluşturuyordu.

Toparlarsak, 1923-29 dönemi, yukarıda belirttiğimiz engeller nedeni ile, bir gerçek sanayileşme dönemi olmaktan ziyade bir ekonomik enkazı kaldırma, sanayileşmenin ön koşullarını hazırlama dönemi olarak, iktisat tarihimize geçmektedir. Bütün bunlara rağmen yine de Osmanlı borçlarının muntazaman ödenmesi, sanayileşme öncesi hız kazandırıcı önlemlerin getirilmesi, ekonomiye genel bir canlılık ve nisbî bir refah düzeyinin kazandırılması açısından, küçümsenmeyecek başarılar elde edilebilmiştir.

[9] Türkiye İş Bankası'nın Bu Yılı, 1924-1934, Ankara 1934, s. 16.

[10] Z.Y. Hershlag, Turkey, The Challenge of Growth, Leiden 1968, s. 65.

[11] R.W. Kerwin, Private Enterprise in Turkish Industrial Development, Middle East Journal, Winter 1951, s. 22-23.

Levent Şahverdi Arşivi

Gerçek sanayileşme atılımı ise, bu hazırlık döneminden sonra ve Osmanlı borçları, gümrük tarifeleri ve yabancı sermayenin çekilmesinin olumsuz etkileri gibi engellerin ortadan kalktığı bir ortamda gerçekleştirilecektir.

Sanayileşmeye İlk Adım: 1929-39 Dönemi

Dünyada, 1929 büyük buhranının başlaması Osmanlı gümrük tarifelerinin son yılına rastlar. Bu da dünya pazarlarındaki olumsuz gelişmelerin, Türkiye'yi daha fazla etkilemesine yol açan en önemli faktör idi. Türkiye için en ağır darbe, dünya pazarlarında tarım ürünleri ve ham madde fiyatlarının düşmesiydi. Halâ büyük ölçüde tarıma dayalı olan Türkiye ekonomisinde, 1929'da 224 milyon TL olan dış ticaret gelirleri, 1933'de 170 milyon TL'ye kadar düştü. [12]

Şimdi, iktisadî politika açısından, Türkiye'nin önünde iki temel sorun vardı. Birincisi, büyük buhranın olumsuz etkilerine karşı korunmak, ikincisi de daha önceden plânlanan sanayileşme hamlesini başlatmak. Aslında, bunların ikisi de aynı sorunun parçalarıydı ve kendine yeterli millî bir ekonominin kurulması, en radikal çözüm olarak gözükmekteydi. İşte bu noktada Millî Şef ve devletçilik ilkesinin savunucuları, devletin korumacı önlemlerinin şemsiyesi altında, sanayileşme hamlesini başlatma kararını aldılar. [13] Daha önce de belirttiğimiz gibi, korumacı ve devletçi bir çatı altında sanayileşme, zaten çağdaş uygarlık düzeyine erişebilmenin en vaz geçilmez unsuru idi. Ancak büyük buhranın yarattığı fevkalâde koşullar, bu projenin bir an önce gündeme getirilmesini sağlamıştır. [14]

Bu dönemde, sanayileşme ana hedefinin gerçekleştirilebilmesi için alınan üç karar vardır ki, bunlar o dönemin iktisat politikasının, felsefî temellerini oluşturuyordu. Bunlardan birincisi, sanayi-tarım ikilemi içinde sanayi kesimine ağırlık verilmesi kararıydı. Halâ bir tarım ülkesi özelliğini koruyan Türkiye'de, bu kararın alınması ve uygulanması hiç de kolay olmamıştır. [15] Ancak temel sanayilerin ve özellikle de makina sanayiinin kurulması ile, tarımda da mekanizasyonun başlatılabileceği ve iş gücü verimliliğinin arttırılabileceği düşünülmüştü. Aksi halde, hem tarım hem de sanayinin tüm gereksinimlerinin ithal yoluyla karşılanmasına, hem döviz

[12] Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, İstanbul, 1966, s. 371; ayrıca bkz. Z.Y. Hershlag, Turkey, The Challenge of Growth, Leiden 1968, s. 84.

[13] D.E. Webster, The Turkey of Atatürk, Philadelphia 1936, s. 261.

[14] M. Öğüt Yazman, Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi, Ankara 1974, s. 64-65.

[15] S.M. Rosen, Turkey, Labor in Developing Countries, der. W. Galenson, Berkley 1962, s. 253.

Levent Şahverdi Arşivi

rezervleri açısından hem de kalkınma stratejisi açısından olanak yoktu. Kalkınma stratejisi diyoruz; çünkü İngiltere gibi tarihsel doğal akışı içinde değil, tam tersine hızlandırılmış bir kalkınma süreci söz konusuydu. Bunun için de sanayinin önceliği mutlaka gerekliydi.

İkinci olarak, alt yapı yatırımları ve stratejik sanayilerin kurulmasıyla, diğer yan ve bağımsız sanayi dallarının da teşvik edilmesi ve böylelikle geniş bir iç pazar yaratılması düşünülmüştü. [16] Örneğin, demir-çelik sanayiinin kurulması, demir cevheri ve kömür üretimi alanlarında canlılık yaratabilecekti. Devlet ayrıca en büyük tüketici olduğuna göre, geniş bir fabrika ağının kurulmasıyla, özel sektör tarafından üretilen mallara da büyük bir talep yaratacaktı. Sonunda tüketim malları sanayii de zorunlu olarak stratejik sanayilerden makina, techizat ve enerji almak durumunda kalacak ve bu da ağır sanayinin kurulma aşamasında bir iç pazar sorunuyla karşılaşmasını önlemiş olacaktı. [17] Görüldüğü gibi, sanayileşmenin en temel zorluklarından birisi olan, iç pazar yaratma ve genişletme sorununda, son derece isabetli iktisadî kararlar ve rasyonel düşünce biçimleri gündeme getirilmekteydi.

Yalnız sanayi politikasında tarıma öncelik verilmesi ve kurulacak stratejik sanayilere iç pazar yaratılması, sadece alınmış kararlar olarak kalmamalıydı. Bunların tam olarak uygulanması için, bir de iktisadi yönetim modeli gerekiyordu. İşte bu düşüncenin ışığında, plâncılık anlayışı ilk kez geliştirilmeye başlandı. [18] Aslında Türkiye'de o dönemde ne plânlama yöntemlerini bilen bir uzman kadro, ne de örnek alınılacak bir plâncılık tarihi veya geleneği vardı. Ancak Cumhuriyet Türkiyesi'nin, başta Atatürk olmak üzere en üst düzey yöneticileri, yine yerinde bir kararla yukarıda belirttiğimiz eksikliği, yabancı uzman kadroların getirilmesi yoluyla giderilmesi kararını aldı. Bu çerçevede Sovyetler Birliği'nden, Profesör Orlov başkanlığında bir plânlama heyeti, davet üzerine Türkiye'ye geldi ve çalışmalara başladı. Sovyet heyetine kesinlikle bir sosyalist plân istenmediği, ancak yukarıda belirttiğimiz sanayi sektörüne ağırlık veren ve iç pazar sorunlarını halledebilecek, bir kalkınma plânına ihtiyaç duyulduğu açıkça belirtildi. Dolayısıyla, plânın temel ilke ve hedefleri Türk yönetimi tarafından ortaya koyuluyor, teknik bilgi ve iktisadî analiz ise, Sovyet heyeti tarafından bu genel çerçeveye oturtuluyordu. Böylece birbirine tamamen

[16] Korkut Boratav, 100 Soruda Türkiye'de Devletçilik, İstanbul 1974, s. 159-163.

[17] S.M. Rosen, Turkey, Labor in Developing Countries, Berkley 1962, s. 253.

[18] D.E. Webster, The Turkey of Atatürk, Philadelphia 1939, s. 168; ayrıca bkz. Lord Kinross, Atatürk, The Rebirth of a Nation, London 1964, s. 448.

Levent Sahverdi Arşivi

bağlı sanayi öncelikli, pazar yaratıcı ve merkezî plân tarafından yönlendirilen sanayileşme hareketi, başlatılmış oluyordu.

Birinci beş yıllık plânda üç hedef gözetiliyordu. Birincisi, eldeki tüm sermayenin mümkün olduğu kadar sanayi sektörüne aktarılması veya sanayileşme için kullanılması öngörülmüştü. İkinci olarak, özel girişimciliğin nisbeten zayıf olduğu ülkemizde daha çok sayıda kamu iktisadî kuruluşunun meydana getirilmesi, sanayileşmede devletin öncülüğü ilkesi açısından uygun görülmüştü. [19] Sonucu ve en önemli hedef ise, Türkiye'de ham maddesi bulunan üretim alanlarında, temel sanayilerin kurulması idi. Bugün gelişmekte olan ülkelerin, başta petrol olmak üzere bir sürü ham madde ve mal açısından dünya pazarlarına nasıl bağımlı olduklarını, ekonomilerinin bütünüyle çökmemesi için döviz rezervlerinin büyük bir kısmını bu iş için nasıl seferber ettiklerini düşünürsek; birinci beş yıllık plânın son derece gerçekçi ve büyük bir ileri görüşlülük içerisinde hazırlandığını söyleyebiliriz. Ayrıca, daha önce de sözünü ettiğimiz bağımsız millî ekonominin kurulması ve ülkenin tarihsel koşullarının bir zorunluluk haline getirdiği devletçilik esaslarını, bu plânın hedefleri çerçevesinde tam olarak görebiliriz.

Plân uygulamasında, sadece sanayi sektörüne 100 milyon TL.'lik yatırım yapılmış, elektriklendirme, liman ve demir yolu yapımı gibi alt yapı hizmetleriyle birlikte, toplam 311 milyon TL harcanmıştır. [20] Ülkenin o günkü kısıtlı imkânları içinde bu kaynak, büyük ölçüde deniz ve demir yolu taşımacılığı, posta servisleri ve temel ihtiyaç mallarını kapsayan, devlet tekelleri aracılığıyla yaratılmıştır. Sanayi yatırımlarının da önemli bir kısmını Sümerbank ve Etibank gerçekleştirmiş ve demir-çelik, tekstil ve çimento sanayileri bu dönemde kurulmuştur. [21] Ana iktisadî hedefler uyarınca, tarım sektörünü besleyen ithalât her ne kadar asgariye indirilmişse de, yine de tarımsal üretim 1929 ile 1939 yılları arasında % 20 oranında artmıştır. Ancak bu artışı, tarımdaki verimlilik artışı veya bu sektöre devlet yardımlarındaki artıştan ziyade, ekili alanların aynı dönemde % 4.86'dan % 12.25'e çıkmasıyla açıklamak daha doğru olacaktır. [22]

Daha da şaşırtıcı olan bir gerçek ise; bütün bu büyük projeler gerçekleştirilirken Türkiye'nin dünya ekonomik krizinden, batılı ekonomilerden daha fazla etkilenmemiş olmasıdır. Bunun en önemli göstergesi

[19] Kemal Karpat, Turkey's Politics, Princeton 1959, s. 88.
[20] Memduh Yaşa, İktisadî Meselelerimiz, İstanbul 1966, s. 24.
[21] R. Robinson, The First Turkish Republic, Cambridge 1965, s. 108.
[22] Z.Y. Hershlag, Turkey, The Challenge of Growth, Leiden 1968, s. 150.

Levent Şahverdi Arşivi

olarak, Türkiye'nin gayrisafî millî hasılasındaki düşüş oranını verebiliriz. Değişik çalışmaların bulgularına göre, Türkiye'de gayrisafî millî hasıla 1927-1934 yılları arasında düşme göstermiş, ancak bu düşme ABD ve Kanada gibi güçlü batı ekonomilerinden çok daha az olmuş ve Almanya düzeyinde kalmıştır.[23]

Buhrana karşı alınan önlemler içerisinde, ayrıca Türk parasının değerinin korunmasından ve hatta giderek artmasından da bahsetmek mümkündür. 1930 tarihli Türk Parası'nın Kıymetini Koruma Kanunu ve yine aynı yılda Merkez Bankası'nın kuruluşu çerçevesinde, TL'nin sterlin karşısındaki değeri 1930'da 1030 kuruştan 1936'da 625 kuruşa çıkmıştır. Yine buna paralel olarak ve aynı zaman dilimi içinde, ABD doları karşısında 212 kuruştan 126 kuruşa, İtalyan lireti karşısında ise 1112 kuruştan 884 kuruşa yükselmiştir.[24] Bunun aslında parasal istikrarı sağlamakla birlikte, ihracat üzerinde doğal olarak olumsuz etkileri de bulunduğunu öne sürenler olmuştur. Ancak bu dönemde, ana hedefin bugünkü deyimiyle bir ihracat patlaması değil de, sanayileşme olduğunu düşünürsek ve ayrıca daha temel sanayilerini kuramamış durumdaki bir ülkenin, hemen dış pazarlara açılmasının sakıncalarını göz önünde bulundurursak, yukarıdaki görüşün pek de geçerli olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim 1950'lerden itibaren başlayan ve sonraları artan oranlarda gelişen dışa açılma hareketi, Türkiye'yi sadece tarım ürünlerinde uzmanlaştırmıştır. Dolayısıyla Cumhuriyet'in öncü kadrosunun, hem buhrana karşı korunmada ve de daha önemlisi buhran koşullarında sanayileşme hamlesini başlatmada, büyük başarı elde ettiklerini mutlaka vurgulamamız gerekir.

Sanayileşme Modelleri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme

Bugünün gelişmiş batı ülkelerinin, hangi sanayileşme süreçlerinden geçtikleri konusunda süregelen tartışmalarda, bazı doğru olmayan görüşler de yer almıştır. Bunlardan özellikle bir tanesi vardır ki, 1950'lerden günümüze kadar iktisat çevrelerinde çok etkili olmuştur. Bu görüşe göre, batı kalkınmasının en saf örneği İngiltere'dir ve bugün gelişme sürecine girmiş olan diğer ülkeler de, sanayileşmek istiyorlarsa mutlaka bu modele uymak zorundadırlar.[25] Çok ana hatlarıyla İngiliz modeli tarımda, toprağın konsantrasyonu ve verimlilik artışını izleyerek, önce bir sermaye

[23] Selim İlkin, İlhan Tekeli, Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu, Ankara, 1982, s. 9.

[24] Gülten Kazgan, Türk Ekonomisinde 1927-35 Depresyonu, Kapital Birikimi ve Örgütleşmeler, Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları, İstanbul 1977, s. 248.

[25] W. Rostow, The Stages of Economic Growth, Cambridge 1967.

Levent Şahverdi Arşivi

birikiminin oluşmasına ve daha sonra da bu birikimden önemli bir oranın sanayi kesimine aktarılmasına dayanır.[26] Tarımsal dönüşüm olarak adlandırılan bu olay, aslında çok uzun bir zaman süreci içinde küçük üreticilik, emek, yoğun teknoloji, dolaysız tüketim için, üretim kalıpları ve aynî ödeme biçimlerinin, kendi doğal akışı içinde veya bazı zorlamalarla ortadan kalkmalarıyla mümkün olmaktadır. Tabii yine zaman içinde mal ve para dolaşımının hızlanması, tüketim kalıplarının değişmesi, pazar için üretimin artması ve nihayet kurulan sanayilerin birbirlerine talep yaratması ve yeni sanayileri teşvik etmesi ile büyükçe bir iç pazar yaratılır. Yığın üretiminin, büyük teknolojik sıçrayışlar sonucunda, iç pazarı da aşarak dünya pazarlarına yönelmesi de yine bu sürecin doğal bir sonucudur. Artık ülke, bir tarım ülkesi olmaktan çıkıp ve hatta ağır sanayilerin kurulma aşamasını geride bırakıp, dayanıklı tüketim mallarına ağırlık vermeye başlayan, güçlü ve zengin bir ekonomik yapıya sahip olmuştur.

Ne var ki, yukarıda çok kabaca özetlemeye çalıştığımız İngiliz sanayileşme modeli, en az 400-500 yıllık bir evrim çizgisini izlemiştir. On üçüncü yüzyılda başlayan Orta Çağ ekonomik düzeninin çöküşü, büyük sanayi ihtilâlinden de sonra, ancak on dokuzuncu yüzyılda yerini tam olarak bambaşka bir ekonomik yapıya, modern İngiliz sanayi toplumuna terketmiştir. Bugün, kalkınmak için çabalayan ülkelere tavsiye edilen bu reçete, bu kadar uzun bir zaman dilimini kapsadığı için ne kadar sağlıklı ve rasyoneldir, bunu okuyucunun değerlendirmesine bırakmak istiyoruz. İkincisi, İngiltere dünyada ilk sanayileşen ülke olduğu için, ne uluslar arası rekabete girmiş, ne de böyle bir rekabet karşısında ekonomisini koruma zorunda kalmıştır.[27] Bugünkü dünya ekonomik sistemi ve ilişkilerinin ne kadar karmaşık, rekabetçi ve eşitsiz olduğunu düşünürsek; İngiltere'nin çok özel ve avantajlı koşullarda sanayileşmesini gerçekleştirdiğini ortaya koyabiliriz. Kaldı ki bütün bu avantajlara rağmen, bu başarıyı sağlamak 5-6 yüzyıl içerisinde mümkün olabilmiştir.

Hepsinden daha da önemlisi, batıda hiçbir ülke İngiliz modelini taklit edememiş ve aynı aşamalardan geçmemiştir. Amerikan sanayileşmesi, tamamen güneydeki köleci pamuk plântasyonlarının, kuzeyin sanayileşmesini finanse etmesi, batısında çok verimli, büyük bir tarımsal alanın bulunması ve kıtanın dünyanın en zengin doğal kaynaklarına sahip olması sonucu gerçekleşmiştir.[28] Ayrıca, ABD'nin Monroe doktrininden

[26] T. Kemp, Industrialisation in Nineteenth Century Europe, London 1976, s. 4-24.

[27] T. Kemp, Industrialization in Ninetenth Century Europe, London, 1976, s. 8-9.

[28] B. Moore, Jr., Social Origins of Dictatorship and Democracy, New York 1970, s. 111-149.

Levent Şahverdi Arşivi

beri süregelen, Orta ve Güney Amerika üzerindeki siyasî ve ekonomik tekelinin de yardımıyla gerçekleştirdiği bu başarılı iç savaş, 1860'lardan başlayarak 50-60 yıllık bir sürece sığdırılmıştır. Fransa'ya gelince, o İngiltere'nin yolunu izlememiş; 1789 İhtilâli'nden itibaren değişik Jakoben, Gironden, Orlean iktidarları tarafından siyasî destek karşılığı, küçük üreticilik ve köylülük teşvik edilmiştir. [29] Fransa'nın en temel sanayilerden biri olan kimya sanayiini bile, Birinci Dünya Savaşı sırasında zorlandığı için kurmasını ve yakın zamanlara kadar, ekonomisinin giyim ve mobilya gibi lüks tüketim alanlarında yoğunlaşmasını göz önüne alırsak, bu ülkenin de ekonomik yapısının ve evrim çizgisinin, İngiltere'den çok farklı olduğu görülür.

Sanayileşme modellerinin değerlendirilmesinde, Türkiye açısından en önemli olanı Almanya, Japonya ve İtalya'yı içine alan modeldir. [30] Bu üç ülke de tarihsel gelişimleri, siyasî ve ekonomik yapıları ile kültürleri bakımından oldukça farklı olmakla birlikte, bazı ortak özellikleri dolayısıyla bir tek model çerçevesinde düşünülebilirler. Bu ülkelerin hepsinde sanayileşme, siyasî iktidar tarafından tepeden inme bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Yani bu ülkeler, doğal gelişmeleri sonunda pürüzsüz olarak bir sıçrama veya sanayileşme noktasına gelmemişler; ancak devletin öncülüğünde, sanayileşme sürecinin birkaç aşamasını birden tek bir hamlede atlamışlardır. Aslında, bu ülkelerin hiçbir tarihsel birikimleri olmadığını söylemek istemiyoruz. İtalya daha 15. yüzyılda, Avrupa'nın sanat, ticaret ve zenginlik bakımından en önde gelen ülkelerinden birisi idi. Ancak daha sonra bu ülke, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun işgalinin de etkisiyle, 19. yüzyılın ortalarına kadar genellikle bir tarım ülkesi olarak kaldı. [31] Sadece kuzeydeki bazı bölgeler, Avrupa ticaret merkezlerine yakınlıkları dolayısıyla ekonomik açıdan biraz daha ileri durumdalardı.

Almanya da, Orta Çağ başlangıcından beri Hansa tüccarlarının büyük katkısıyla çok canlı ticaret merkezlerini içeriyordu. Ayrıca 19. yüzyıldaki tarım reformu ve Zollverein gümrük birliğinin etkisiyle, para ekonomisi ve pazar için üretim kalıpları oldukça gelişmişti. [32] Ancak 1871'de modern Almanya kurulduğu sırada bile, Junker toprak aristokrasisi ülkenin en güçlü

[29] T. Kemp, Industrialization in Nineteenth Century Europe, London, 1976, s. 48-65.

[30] Japonya için bkz. T. Kemp, Historical Patterns of Industrialization, New York 1968, s. 146-160; Almanya ve İtalya için, Industrialization in Nineteenth Century Europe, s. 85-106 ve s. 160-165.

[31] D. Thomson, Europe Since Napoleon, New York 1978, s. 158-161.

[32] T. Kemp, Industrialization in Nineteenth Century Europe, s. 85-88.

Levent Şahverdi Arşivi

ekonomik ve siyasî toplumsal katmanını oluştururken, bugün ağır sanayi diyebileceğimiz, hiçbir temel kuruluşu yoktu. Japonya ise; mucize denilebilecek bir sanayileşme atılımını gerçekleştirdiği 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Meiji dönemine gelene kadar tamamen bir tarım ülkesi, sosyal ve siyasî bakımlardan da çok katı bir toplum görünümünü korumaktaydı.[33] Dolayısıyla, orada da İngiliz modelinde olduğu gibi sanayileşmenin ön koşulları yaratılmış değildi.

Yukarıda, adı geçen üç ülkede de saydığımız bu dezavantajlara rağmen, merkezî ve güçlü devlet müdahaleleri ve hatta müdahaleden de öteye, devlet öncülüğünde temel sanayiler kurulmuştur. Başlangıçta, Almanya ve İtalya üstün İngiliz teknolojisi ve teknik adamlarından yararlanmış; Japonya ise resmen teknoloji casusluğu yaparak bir sıçrama yapmıştır. Ancak kısa bir süre sonra, bu ülkeler kendi teknolojilerini üretir hale gelebilmişlerdir. Daha sonra da, kurulan ağır sanayi tesisleri ve bunlara bağlı olan yan sanayi kuruluşları, özel girişimcilere ya çok az bir karşılıkla ya da vergi muafiyeti, devlet finansmanı veya alt yapı sağlanması gibi özendirici önlemlerle yavaş yavaş devredilmiştir. Yani bir başka deyişle, bu ülkelerde özel sektör, sonradan devlet tarafından kurulmuştur. Daha da önemlisi, bu tepeden inme ve çok hızlandırılmış sanayileşme süreci, İngiltere gibi yüzyıllara yayılan tarihin kendi akışı içine bırakılmamış ve yalnızca 50-60 yıl gibi çok kısa bir döneme sıkıştırılmıştır.

Görülüyor ki, bizim gibi ülkelere önerilen ve alternatifi yokmuş gibi görünen İngiliz modeli, tektir ve bir başka benzeri dahi bulunmamaktadır. Halbuki, devlet eliyle ve öncülüğünde gerçekleştirilen sanayileşme, hem de İngiliz sanayi mallarının yıkıcı rekabetine rağmen, gerekli korumacı önlemlerle ve çok kısa bir sürede başarıya ulaşmıştır. 1930'lardan sonra Türkiye de böyle bir yönde ilerleyebilirdi. Almanya, Japonya ve İtalya kadar başarılı olabilir miydi sorusunu çok spekülatif olduğu için sormuyoruz. Ayrıca daha sonraki yıllarda başka ekonomi politikalarının tercih edilmesindeki siyasî ve ekonomik faktörlere de başka bir çalışmanın konusu olduğu için burada değinmiyoruz. Sadece başta Atatürk olmak üzere; Cumhuriyet'in öncü kadrosunun, ekonomi politikası bakımından doğru ve çok tutarlı bir yolda olduklarının anlaşılmasını istiyoruz. Sanayileşme hareketi, dışta büyük buhran gibi düşünülebilecek en olumsuz koşullar altında, içte ise Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik mirasının ağır etkilerine rağmen başlatılmıştır. Devletin lokomotif görevi yaptığı bu

[33] P. Anderson, Lineages of the Absolutist State, London 1977, s. 435-461.

Levent Şahverdi Arşivi

hamle, ekonomik kalkınma teorileri açısından olsun veya tarihte görülen başarılı örnekleri bakımından olsun, nereden bakılırsa bakılsın, ekonomik gelişmenin en rasyonel ve en çabuk yoludur.

THE ECONOMIC POLICY OF TURKEY DURING THE ATATÜRK PERIOD
(Abstract)

This article deals with Atatürk's views on economics and the economic policy followed in Turkey during his life time.

Levent Sahverdi Arşivi

KAYIPLAR

PROF. DR. GOTTHARD JAESCHKE

(8 Nisan 1894 - 2 Aralık 1983)

2 Aralık 1983 günü kaybettiğimiz Gotthard Jaeschke, 8 Nisan 1894'te Silezya'da doğdu. Üniversite eğitimini, hukuk, şarkiyat ve Türkoloji konularında, Freiburg ve Berlin'de yaptı. 1915'de Alman dışişlerine giren Jaeschke, çoğunlukla Türkiye ve Kafkasya'da görevlendirildi. 1924-1927'de İzmir ve Tiflis'te viskonsüllük; 1927-1931'de Ankara'da elçilik başkâtipliği yaptı. 1931'de Berlin Şark Dilleri Enstitüsü'nde Türkçe öğretmenliğine başladı. 1936'dan, Rus işgali dolayısıyla Enstitü'nün kapatıldığı 1945'e kadar bu görevini profesör sanı ile sürdürdü. 1947-1959 yılları arasında Münster/Westfalen'deki Üniversite'de konuk profesör olarak, Türkoloji, İslâmiyet, Türk tarihi, Türk hukuku, Türk inkılâpları konularını içeren dersler verdi. Ayrıca bu konularda araştırma, doktora yapmak isteyenlere de yardımcı oldu.

Jaeschke, doğu bilimleri üzerindeki geniş bilgisini, Azerbeycan'la ilgili çalışmalarının yanında, özellikle ilgi duyduğu Türkler üzerindeki araştırmalarında yoğunlaştırdı. Osmanlı tarihinin son dönemleri, Jön Türkler, İslâmiyet, Türk dili, Türk Kurtuluş Savaşı vb. konular üzerinde çalıştı. Atatürk inkılâpları, bu inkılâpların doğrultusunda çağdaşlaşan Türkiye Cumhuriyeti tarihi ile ilgili çeşitli incelemeler yayınladı. 200'ü aşkın yazısından çoğunun konusu Atatürk ve yakın tarihimizle ilgili olan Jaeschke, ayrıca bu konu ile ilgili birçok yapıtın da tanıtmasını yaptı. Tarih çalışmalarıyla dünya çapında ün yapan Jaeschke, Türkiye'de de hak ettiği saygın yeri almıştır.

89 yıllık bilimsel çalışmalarla dolu yaşamı: "Ulu Atatürk'ü anarken hayata gözlerimi yummaktayım" cümlesi ile, 2 Aralık 1983'de, son bulan Prof. Dr. Gotthard Jaeschke'nin anısı önünde saygı ile eğiliyoruz. *

GOTTHARD JAESCHKE'NİN YAYINLARININ LİSTESİ

A. ŞARKİYAT

I. Kitap ve Makaleler

1. Die Entwicklung des osmanischen Verfassungsstaates von den Anfängen bis zur Gegenwart. Hukuk Doktorası. Greifswald 1917. — Tekr. bs. WI V (1917), S. 5-56. — Genişl. ayrıbasım Berlin 1917: Verlag "Der Neue Orient", 57 S.

2. Die rechtliche Bedeutung der in den Jahren 1909-1916 vollzogenen Abänderungen des türkischen Staatsgrundgesetzes. WI V, S. 97-152.

3. Das Streben der Türkei nach wirtschaftlicher Selbständigkeit und die Stellung des deutschen Handels. NO I (1917), S. 501 v.d. (a).

4. Verordnung über die Pflichten der Müftis, aynı yer S. 545.

* Gotthard Jaeschke'nin biyografisi ve eserleri ile ilgili bilgi, Prof. Dr. Bertold Spuler, Die Welt der Islams, XI, 1974 adlı kaynaktan alınmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

5. Zur Reform der türkischen Gerichtsverfassung. Aynı yer S. 545 v.d.

6. Gesetze, Beschlüsse, Verordnungen u. Erlasse im Osmanischen Reichsanzeiger. aynı yer. S. 548. (a).

7. Der Krieg und die Wahlen in Deutschland und in der Türkei. NO III (1918), S. 192 v.d. — Kanun, tekr. bs.: F.v. Kraelitz-Greifenhorst, Die Verfassungsgesetze des Osmanischen Reiches (2. bs. Wien 1919), S. 60.

8. Das türkische Zollgesetz vom II. IV.1918 (çevr.) Deutsches Handelsarchiv 1919, cilt. I, S. 49 v.d. (a).

9. Mesopotamien. Wirtschaftsdienst (Hamburg), 1924, S. 644 v.d. (a).

10. Syrien, aynı yer S. 1117 v.d. (a). — Çevr: Oriente Moderno IV, S. 612: "Giudizio tedesco sulla situazione politica ed economica in Siria".

11. Die Türkei seit dem Weltkriege. Geschichtskalender 1918-1928 (Erich Pritsch ile birlikte). WI 10 (1929), S. 1-154. Ayrı bs. Berlin 1929: Deutsche Gesellschaft für Islamkunde. — Tanıtma: Akçura Yusuf, Hakimiyeti Milliye, 10.IX.1929 ve Türk Tarih Encümeni Mecmuası, Yeni Seri, I, S. 79, Yunus Nadi, Cumhuriyet ve La République, 6.VII.1930, Başmakale: "L'Histoire Turque attend son historien" ve Ahmed İhsan, Resimli Uyanış (Serveti Fünun), 18.XII.1930.

12. Die Türkei seit dem Weltkriege II. Türkischer Geschichtskalender für 1929 mit neuem Nachtrag zu 1918-1928. WI 12 (1930), S. 1-50. — Ayrı bs. Berlin 1930: D. Gesellsch. f. Islamkunde. — Türk. Çevr. Niyazi Recep Aksu: Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi, (I) 1918-1923, (II) 29.X.1923- I. 1930. İstanbul 1939 ve 1941. (= Edebiyat Fakültesi, Türk İnkılâbı Tarihi Enstitüsü Araştırmalarından, cilt. II ve IV.).

13. Die Türkei seit dem Weltkriege III. Geschichtskalender für 1930. WI 12 (1931), S, 137-166. — Ayrı bs. Berlin 1931: D.G.f. Islamkunde. — Tanıtma: Yeni Asır (Izmir), 23.VIII.1932, Başlık: "Dostlarımızı tanıyalım ve sevelim." (Lasst uns unsere Freunde kennen uud lieben.)

14. Der Freiheitskampf des türkischen Volkes. Ein Beitrag zur politischen Geschichte der Nachkriegszeit. WI 14 (1932), S. 6-12 ve Ayrı bs. Berlin 1932: D.G.f. Islamkunde.

15. Die Religionsfrage in der Türkischen Republik. Die Eiche (München), yıl. 20 (1932), S. 208-212.

16. Die türkisch-armenische Grenze und der Friedensvertrag von Gümrü (Alexandropol). MSOS XXXV (1932), S. 162-176.

17. Der Wiederaufbau der deutschen Arbeit in der Türkei seit dem Weltkriege. Der Auslandsdeutsche (Stuttgart), XV, S. 508-511.

18. Der Kampf um Kilikien und der Ursprung der französischtürkischen Freundschaft. OR XIV, S. 121 v.d.

19. Das System der Staatsverträge der Türkischen Republik, ZP 23 (1933), S. 281-287.

20. Die Türkei seit dem Weltkriege IV. Geschichtskalender für 1931-1932. WI 15 (1933), S. 1-33.

21. Die Entstehung der Angora-Regierung. Aynı yer. S. 49-52.

22. Zur Geschichte des türkischen Nationalpakts. MSOS XXXVI (1933), S. 101-116.

23. Das Ende des deutschen Armenierwerkes in der Türkei, O, yıl 15, S. 134 v.d.

Levent Şahverdi Arşivi

24. Azerbaycan hakkında Almanca neşriyattan (Deutsche Veröffentlichungen über Aserbeidschan). İst. (1934), Nu. 51, Azerbaycan Yurt Bilgisi, yıl 3, Nu. 25, S. 27-31 ve Türk Kültürü VII (1969), S. 568-571.

25. Die Staatsverträge der Türkei seit Beginn des Weltkrieges. MSOS XXXVII (1934), S. 97-132.

26. Urkunden zum Frieden von Gümrü. Aynı yer, S. 133-142. (ek bilgi: MSOS XXXIX (1936), S. 59 v.d.)

27. Der Weg zur russisch-türkischen Freundschaft. WI 16 (1934), S. 23-38. — Tanıtma: R. Central Asian Society yıl XXII, S. 702 v.d.

28. Das bulgarisch-türkische Grenzabkommen von 1915. Aynı yer. S. 39-43. — Tekr. bs. Martens, N.R.G., XXX (1935), S. 394.

29. Bolşevik Vesikalarına göre Komintern ve Türkiye (Die Kom. Intern. und die Türkei nach bolschewistischen Urkunden), İst., Nu. 55.

30. Ak ve Kızıl Ruslar Ermenistanı kurtardılar mı? (Haber die weissen und roten Russen Armenien gerettet?) Aynı yer, Nu. 65. — Cevap Massis (London), VII, S. 81-84. Tekrarı: kur. I, S. 156.

31. Georg Kampffmeyer zum 70. Geburtstage. Forschungen und Fortschritte (Berlin), yıl 10, Nu. 18, S. 240. — Tekr. bs. Türkische Post, II.VII. ve Deutsche Allg. Zetitung, 14.VII.1934.

32. Präsident Wilson als Schiedsrichter zwischen der Türkei und Armenien. MSOS XXXVIII (1935), S. 75-80.

33. Die grösseren Verwaltungsbezirke der Türkei seit 1918. Aynı yer, S. 81-104. Karşıl. Türk Âmme İdaresi Bibliyografyası 1928-1957 (Ankara 1959).

34. Die jüngsten Reformen in der Türkei. O, yıl 17 (1935), S. 1-6 ve OR XVII, S. 51 v.d.

35. Wer herrschte am Bosporus 1918-1923, OR XVII S. 1 v.d. — genişl.tekr. bs. ZP XXXIV (1944), S. 290-294.

36. Die Türkei in den Jahren 1933 ve 1934. Geschichtskalender. MSOS XXXVIII (1935), S. 105-142.

37. Geschichte und Bedeutung der türkischen Eisenbahnen. OR XVII. S. 76-79 ve ZP XXXII (1942), S. 559-566. — Türk. çevr: Demiryollar Dergisi XI, S. 593-598. Tekr. bs. Ulus, 16.II.1936.

38. Die Bagdadbahn im Weltkriege. OR XVII, S. 89.

39. Transkaukasien, ein Musterbeispiel sowjetrussischer Eroberungspolitik. Ost-Europa XI (1935), S. 22-31. — Türk. çevr.: Kur. Nu. 13-14, S. 379-387. Frans. Çevr.: Prométhée (Paris) X, Nu. 110. — Rus. Tenkit, Turkmenovedenie (Aschabad) 1936, Nu. 5, S. 36.

40. Almanya ve Azerbaycan (Deutschland und Aserbeidschan), Kur. I, S. 213-217.

41. Die Nordostgrenze der Türkei und Nachitschewan. WI 17 (1936), S. 111-115. (İlave WI 18, S. 121). — Türk. Çevr: Kur. II 1936), S. 488 v.d.

42. Nationalismus und Religion im türkischen Befreiungskriege. WI 18 (1936), S. 54-69.

43. Das Clemenceau-Faisal-Abkommen. Aynı yer, S. 118-120.

44. Die Sowjetisierung Armeniens. MSOS XXXIX (1936), S. 49-60. — Türk. Çevr.: Kur. 1938, S, 1282-1290, 1357-1363.

Levent Şahverdi Arşivi

45. Das britisch-französische Abkommen über Syrien und Kilikien vom 15.IX.1919., Aynı yer, S. 61-67.

46. Türkische Feiertage. ON II, (1936), Nu. 5-6, S. 1-4.

47. Sandschak Alexandrette. Aynı yer, Nu. 29-30, S. 1-10.—Tekr. Bs. Türk. Post, 11.I.1937.—Türk. Çevr.: Cumhuriyet. II.-14.I.1937 ve Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi (Die republikanische Türkei in fremder Sicht) (Ankara 1938), S. 241-250.

48. Die neuen türkischen Eisenbahnen. OR XVIII (1936), S. 17 v.d.

49. Die Meerengenfrage als türkisches und internationales Problem. Ost-Europa XI, S. 439-451.—Tekr. bs., OR XVIII, S. 86-89, XIX, S. 5 v.d.

50. Ankara, die Hauptstadt der Türkischen Republik. Europäische Revue, XII (1946), 457-463.—Tekr. bs: Berliner Börsen-Zeitung, 6.VI.1936.

51. Das Bauerntum in der modernen Türkei. Süddeutsche Monatshefte, yıl. 33 (1936), S. 554 v.d.—Frans. özet: En Terre d'Islam (Lyon), yıl. II (1936), S. 285 v.d.

52. Die Hedschasbahn. O XVIII (1936), S. 15 v.d.

53. Der Islam in der modernen Türkei. Aynı yer, S. 121-127.—Genişl. tekr. bs: OR XIX (1937), S. 17-20.—Frans. analiz: En Terre d'Islam, yıl. 13 (1938), S. 3-14, 124-147.

54. Türkei: *der Weltbolschewismus* (Berlin 1936), S. 359-361.

55. Neuere Literatur über die Türkische Republik. OLZ XL (1937), Sütun. 73-81.

55a. Die Entwicklung der türkischen Verfassung 1924-1937. ON, yıl. 3, S. 121-124.

56. Führerwille und Volkswille in der neuen Türkei. Aynı yer, S. 273-277. Türk, Çevr: Cumhuriyet, 27.11.1938.

57. Der Vertrag von Saadabad, ein Markstein in der Geschichte Vorderasiens. ZP, yıl 27 (1937), S. 495-499.

58. Hat England den Arabern auch Palästina versprochen? OR XIX (1937), S. 63 v.d.

59. Das Clemenceau-Lloyd George-Abkommen vom 15.IX.1919. WI 19 (1937), S. 148 v.d. (Karşl. Nu. 45.).

60. Der Übertritt zum Islam in der Türkei. Aynı yer., S. 150 v.d.

61. Aserbeidschaner und Tataren. MSOS XL (1937), S. 117-128.—Türk. Çevr.: Kur., S. 1106-11, 1144-47.

62. 1916 Lozan Kongresinde Rusya mahkûmu milletler (Die unterjochten Völker Russlands auf dem Kongress von Lausanne 1916). Kur., S. 761-765, 790-794.—Tekr. bs. Şimalî Kafkasya (Varşova), Nu. 38-40 (1937), S. 8-13.—Russ. çevr: Severnyj Kavkaz (Varşova), 1937, Nu. 42-43.—Frans. çevr. Prométhée (Paris), XII, Nu. 132, S. 12-21.—Poln. çevr. Mlody Prometeusz (Varşova), 1938, Nu. 2, S. 8-13.

63. Die völkerrechtilche Lage des Sandschaks Alexandrette. O XX(1938), S. 1-7.

64. Land und Volk in der Türkei: *10 Jahre Türkische Handelskammer für Deutschland* (Berlin 1938), S. 212 v.d.—Türk. Çevr: Gençlik (İstanbul), yıl. 1 (1938), Nu. 4.

65. Die Diplomatie der Ankara—Regierung. MSOS XLI (1938), S. 161-170.

66. Kommunismus und Islam im türkischen Befreiungskriege. WI 20 (1938), S. 110-117.

67. Der Weg zur russisch-türkischen Freundschaft im Lichte Moskaus. Aynı yer, S. 118-36.

68. Vom Osmanischen Reich zur Türkischen Republik. Zur Geschichte eines Namenswechsels. WI 21 (1939), S. 85-93.

Levent Şahverdi Arşivi

69. Die ersten Verfassungsentwürfe der Ankara-Türkei. MSOS XLII (1939), S. 57-80.

70. Der Freiheitskampf Aserbeidschans im Spiegel der deutschen Presse. Die Befreiung (Berlin), I (1939), S. 28-33.

71. Die Form der Eheschliessung nach türkischem Recht. Ein Beitrag zum Internationalen Privatrecht. WI 22 (1940), S. 1-66 ve ayrı bs. Leipzig 1940: O Harrassowitz — Türk-çevr.: *Istanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası XVIII (1952), S. 1128-54, XIX (1953), S. 400-431.*

72. Alexandrette und Hatay. WI 22, S. 149-154.

73. Türkei (= Kleine Auslandskunde, Bd. 8). Berlin 1951: Junker und Dünnhaupt, 64 S. — 2. bs., 1941. — Çekosl. çevr.: Turecko. Prag 1942: Nakladatelstvi Orbis, 79 S.

74. Die politische Entwicklung der Türkei seit Ausbruch des Krieges: *Jahrbuch für Politik u. Auslandskunde* 1941, S. 236-255.

75. Der Turanismus der Jungtürken. Zur osmanischen Aussenpolitik im Weltkriege. WI 23 (1941), S. 1-54 ve Ayrı bs. Leipzig 1941:O. Harrassowitz.

76. Die Republik Aserbeidschan. Geschichtskalender. Aynı yer, S. 55-69.

77. Eine türkische Nationalreligion? Aynı yer, S. 70-76. (a).

78. Aus der türkischen Gesetzgebung über den Islam. Aynıyer, S. 77-88.

79. Der Name Atatürk. Mitteilungen. Aynı yer, S. 89 v.d.

80. Ismet İnönü. ZP 32 (1942), S. 33-48.

81. Türkei 1941. *Jahrbuch der Weltpolitik* 1942.

82. Die Türkei in den Jahren 1935-1941. Geschichtskalender. Leipzig 1943: O. Harrassowitz, X, 194 S.

83. Türkei 1942.: *Jahrbuch der Weltpolitik* 1943, S. 541-552.

84. Zwei Denkschriften der Kaukasustürken von 1915. WI 24 (1942, S. 132-135.

85. Das türkische Finanzjahr, Mitteilungen. Aynı yer, S. 136-143.

86. Islamforschung der Gegenwart. Martin Hartmann zum Gedächtnis. WI 23 (1944), S. 111-121.

87. Entwurf zu einem Friedens — und Freundschaftsvertrag zwischen dem Osmanischen Reich und der Föderativen Transkaukasischen Republik. Aynı yer, S. 170-174.

88. Die 6 Grundsätze der Türkischen Volkspartei. Aynı yer, S. 174-179.

89. Die Türkische Republik und das Türkentum im Auslande, Mitteilungen. Aynı yer, S. 180-187. (a).

90. Der osmanisch-aserbeidschanische Freundschaftsvertrag vom 4.VI.1918. Studien zur Auslandskunde, Abt. Vorderasien, cilt. 1, fas. I (1944), S. 64-73.

91. Das Ende des osmanischen Sultanats. Aynı yer, fas. II, S. 113-136.

92. Türkei 1943. *Jahrbuch der Weltpolitik* 1944, S. 550-557.

93. Der Turanismus und die kemalistische Türkei: *der Orient in deutscher Forschung,* S. 248-254 ve *Beiträge zur Arabistik, Semitistik und Islamwissenschaft, S. 468-483. Leipzig 1944: O. Harrassowitz.*

94. Zur Krisis des Islams in der Türkei. Aynı yer, S. 514-530.

95. Literatur über die Türkische Republik: O. Kolshorn, Die Türkei von heute, Berlin 1944: Sprachmittler-Verlag, S. 138-142.

Levent Şahverdi Arşivi

96. Muhammed und das Christentum nach neueren Forschungen. ZMR 33 (1949), S. 16-28).

97. Zur religiösen Lage in der neuen Türkei I-III. Aynı yer, S. 150-154, 34 (1950), S. 92-99, 218-226.

98. Mustafa Kemals Sendung nach Anatolien: *Aus der Geschichte des islamischen Orients* (F. Taeschner ile birlikte), S. 17-40. Tübingen 1949: I.C.B. Mohr (Paul Siebeck). (= Philosophie and Geschichte, Heft 69).

99. Amerikanischer Strassenbau in der Türkei. Zeitsch. f. Raumund Forschung ;Bonn), 1950, S. 395 v.d.

100. Der Islam in der neuen Türkei. Eine rechtsgeschichtliche Untersuchung. WI, N.S., I (1951), S. 1-174 ve ayrı bs. Leiden: E.J. Brill. — Berichtigungen und Nachträge. Aynı yer, II, S. 278-287. — Türk. çevr. (ilaveli). Ankara 1972, 168 S. (= Bilgi Yayınları, Özel Dizi: 10.)

101. Das osmanische Scheinkalifat von 1922. WI I, S. 195-228.

102. Zwei Unterredungen mit 'Abd ur-Raḥmān Şeref, Mitteilungen, aynı yer, S. 229-233.

103. Ziya Gökalp, L'Indépendance du Khalifat (Çevr.) Aynı yer, S. 301-304.

104. Die Europäisierung der Türkei. Übersee-Rundschau 1952, S. 482 v.d.

105. Der türkisch-armenische Friedensvertrag von Gümrü (AlexandropolÂ, Mitteilungen. WI II (1952), S. 25-61.

106. Zeitschriftenschau: Zum Islam der Gegenwart. Aynı yer, S. 62-68.

107. Aus der Endzeit des Osmanischen Reiches. — Neue Prüfungsordnung für türkische Geistliche. Aynı yer, S. 126-135.

108. Zur Form der Eheschliessung in der Türkei. Eine rechtsvergleichende Untersuchung. Aynı yer, S. 143-214.

109. General Milne zur Entsendung M. Kemals nach Anatolien, Mitteilungen Aynı yer, S. 267-277.

110. Geschichte der russisch-türkischen Kaukasusgrenze. Archiv des Völkerrechts IV (1953), S. 198-206. — Türk. çevr.: Ulus, 27.XI., 2.XII.1953.

111. Die Eroberung Konstantinopels im Jahre 1453 und ihre Bedeutung für Geschichte und Gegenwart. Die Welt als Geschichte 1953, S. 210-220.

112. Ein osmanisches Verbot des Tscharschaf. WI III, S. 46-49.

113. Türkische Gesetzsammlungen. Aynı yer, S. 225-234.

114. Die osmanischen Armeeinspektionen, Mitteilungen. Aynı yer, S. 254-281.

115. Vollzug der Todesstrafe in der Türkei: *Westöstliche Abhandlungen, Rudolf Tschudi zum 70. Geburtstag,* S. 338-341. Wiesbaden 1954: O. Harrassowitz.

116. Die Türkei in den Jahren 1942-1951. Geschichtskalender VIII, 196 S. Wiesbaden 1955: O. Harrassowitz. — Tanıtma: Nadir Nadi, Cumhuriyet, 7.V.1955 (Başmakale ve T. Bıyıklıoğlu: B XIX (1955), S. 103-106.

117. The Moral Decline of the Ottoman Dynasty WI IV (1955), S. 10-14 ve 201. (= 23 rd International Congress of Orientalists in Cambridge, 23.VIII.1954).

118. Die Reformdekrete von 1839 ve 1856. Aynı yer, S. 51-58.

119. Haben wir von den Muslims zu lernen? Le Levant (Strassburg) 1960, Nu. 4, S. 7 ve Informationsdienst (Wiesbaden), Nu. 22 (1971), S. 5.

Levent Şahverdi Arşivi

120. Die "İmam Ehe" in der Türkei. WI IV, S. 164-201. — Tanıtma: R. Hartmann: *OLZ* 1957, sütun 253-257 — Türk. çevr: Sabri Şakir Hatırasına Armağan (Gedenkschrift f. Ş.Ş.) (Ankara 1964), S. 11-34.

121. İstanbuler Gedenkfeiern nach dem zweiten Siege von Inönü. — Aus drei Briefen des Präsidiums für die geistlichen Angelegenheiten. WI IV. S. 212-216.

122. Zur Ziya Gökalp-Bibliographie: *Festschrift Zeki Velidi Togan* (İstanbul 1950-55), S. 127-130.

123. die christliche Missison in der Türkei. Saeculum 7 (1956), S. 68-78. Tekr. bs. Informationsdienst 19 (1970), S. 16 v.d. 20, S. 16.

124. Neueres Schrifttum zum türkischen Unabhägigkeitskriege (1919-1923). ZDMG 105 (1956), S. 70 v.d.

125. Büyük İnkılâpçı ve Diplomat Atatürk (Der grosse Revolutionnär und Diplomat A.). Ulus, 20.-29.IV.1956 ve V. Türk Tarih Kongresi (5. Türk. Geschichtskongress) (Ankara 1960), S. 14-27.

126. Der Islam in der neuen Türkei: Europ-asiat. Dialog. Düsseldorf 1956: Schwann Verlag, S. 23-31.

127. Beträge zur Geschichte des Kampfes der Türkei um ihre Unabhängigkeit. WI V (1957), S. 1-64. — Tenkitli analiz: T. Bıyıklıoğlu: *Atatürk Anadolu*'da (1919-1921), Ankara 1959.

128. Ali Fuad, Die Braut des Glaubenszeugen (Çevr.). Aynı yer, S. 111-114.

129. Neue Amnestie für türkische "Imam-Ehen", Mitteilungen Aynı yer, S. 115-120.

130. Die Bedeutung der Stadt Istanbul in der Geschichte der Eheschliessungsformen. 22. Congrès des Orientalistes, Istanbul 1951, II (1957), S. 259-262.

131. Auf dem Wege zur Türkischen Republik. Ein Beitrag zur verfassungsgeschichte der Türkei. WI V, S. 206-218.

132. Traité de Paix et d'Amitié entre le Gouvernement Impérial Ottaman et le Gouvernement de l'Union des Montagnards du Caucase (8.VI.1918). Aynı yer, S. 259-262.

133. Johannes Lepsius: Zum 100. Geburtstag am 15.XII.1958. Die Zeichen der Zeit (Berlin-Ost), 12 (1958), S. 447-450.

134. Mehmed VI., der letzte Sultan der Osmanen. XXIV. Intern. Orientalistenkongress in München 1957 (Wiesbaden 1959), S. 402 v.d.

135. Die Frauenfrage in der Türkei. Saeculum X (1959), S. 360-369.

136. Osmanisch-aserbeidschanischer Zusatzvertrag vom 4.VI.1918. WI VI (1959-1961), S. 133-136.

137. Persönlichkeit und Werk Kemal Atatürks. Das Parlament, 10. yıl. Nu. 34-35, 24,VIII.1960, S. 2.

138. Trägt die islamische Eheschliessung religiösen Charakter? Isl. 37, S. 246-249. (= XIV. D. Orientalistentag, Halle, 30.VII.1958).

139. Die heutige Lage des Islams in der Türkei. WI VI, S. 185-202.

140. Neues zur russisch-türkischen Freundschaft von 1919-1939. Aynı yer S. 203-222.

141. Atatürk, Gründer der neuen Türkei. (Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu: Hür Vatan, 11.-12.XI.1961 ve Forum, 1.XI.1961, S. 8-10. (= VI. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 23.X.1961).

Levent Şahverdi Arşivi

142. Mustafa Kemal (Atatürk). bustan (Wien), 3, 1961, s. 3 v.d.

143. Nationalismus und Islam in türkischen Unabhängigkeitskriege. Zeitsch. f. Kulturaustausch (Stuttgart), 12. yıl., S. 126 v. d.

144. Kemal Atatürk, ein grosser Revolutionär und Diplomat. Aynı yer, S. 129-135.

145. Der Eid in der Türkischen Verfassung. WI VIII (1962), S. 16-24.

146. Zu den russisch-türkischen Beziehungen. Aynı yer, S. 35-43.

147. Zum Wochenruhetag in der Türkei. Aynı yer, S. 44 v.d.

148. Die türkische Frage auf den alliierten Konferenzen von 1920.

149. Zur Wahl des "Kalifen" Abdülmecid. Aynı yer, S. 46-57.

150. Ehrenschutz Gottes und der Propheten in der Türkei. Oriens 15 (1962), S. 296-303.

151. Zur gegenwärtigen Lage des Islams auf Zypern, Mitteilungen WI VIII, S. 194-197.

152. Die Bedeutung der Religion für Mustafa Kemal (Atatürk). Kairos (Salzburg), V (1963), S. 138-143.

153. Le rôle du communisme dans les relations russo-turques de 1919 à 1922. Orient (Paris), Nu. 26 (1963), S. 31-46. — Türk. çevr.: *Yeni İstanbul, 18-23. VIII. 1964.*

154. Mustafa Kemal et la proclamation de la République en Turquie. Aynı yer, Nr. 27 (1963), S. 29-44.

155. Ein amerikanisches Mandat für die Türkei? WI VIII (1963), S. 219-234.

156. Vom Kampf der Islamiste und der Kemalisten in der Türkei. — Zum Totengebet für Kemal Atatürk. — Die Rezeption des Schweizerischen Zivilrechts und die türkische Verfassung vom 9.VIII.1961. Aynı yer, S. 252-259.

157. Die Türkisch-Orthodoxe Kirche (ilaveli). Isl. 39 (1964), S. 95-129, 45 (1969), S. 317-323, 46 (1970), S. 225 v.d.

158. Mondros'a Giden Yol (Der Weg nach Mudros). B XXVIII (1964), S. 141-152.

159. Zur Ausbildung der Geistlichen in der Türkei. — Ein neues Oberhaupt der Türkisch Orthodoxen Kirche. WI IX (1964), S. 260-264).

160. Die türkischen Dorfinstitute. bustan 4 (1964), S. 10-14.

161. Die Türkei in den Jahren 1952-1961. Geschichtskalender. VIII, 175 S. Wiesbaden 1965: O. Harrassowitz.

162. Eine Unterredung M. Kemals mit Mc Arthur von 1932 — Ein Angebot M. Kemals an di Engländer (?) v. Nov. 1918. — ein Fetwa gegen den Bolschewismus. WI X (1965-67), S. 66-70.

163. zur Geschichte des Names "Tatar": *Reşid Rahmeti Arat için* (Gedenkschrift für Arat) (Ankara 1966), S. 278-285.

164. M. Kemal und der Glaubenskrieg. WI X, S. 174-180.

165. Neuordnung der geistlichen Verwaltung in der Türkei. Aynı yer, S. 181-192.

166. Deutsch-Türk. Militärkonvention v. 18.X.1917. Aynı yer, S. 193-201.

167. Konnte Tevfik Pacha die Dynastie Osman retten? Mitteilungen. Aynı yer, S. 202-206.

168. Der Weg nach Mudros im lichte der englischen Dokumente. B XXXI (1967), S. 113-133.

Levent Şahverdi Arşivi

169. Das Todesurteil gegen M. Kemal. Anatolica I (İstanbul 1967), S. 143-150).

170. Ein scherifisches Bündnisangebot an M. Kemal. Ein Beitrag zur Geschichte der arabisch-türk. Beziehungen: *Der Orient in der Forschung* (= Festschrift für Otto Spieszum 5.IV.1966), S. 371-394. Wiesbaden 1967: O. Harrassowitz.

171. Die griechische Landung in İzmir im Lichte der britischen Dokumente. Mitteil. d. Deutsch-Türk. Gesellsch, Heft 73, S. 9-13. — Türk. çevr.: B XXXII (1968), S. 567-576.

172. Die Nichtabdankung des Sultans Mehmed VI. WI XI (1968), S. 228-233.

173. M. Kemal'i Alıp Götürmek İsteyenler (Die geplante verhaftung M.K.'s) B XXXII, S. 499-508

174. Yengi Görüşle Millî Mücadele (Der Nationalkampf in neuer Sicht). Ulus, 19.V.1969 ve Mitt. d. D.-T. Ges., Sayı 78, S. 11-17.

175. Wiessenschaftliche Koranübersetzungen indie europäischen Hauptsprachen: *Necati Lugal Armağanı* (Gedenkschrift for N.L.). Ankara 1968: Türk Tarih Kurumu, V. seri Nu. 50, S. 367-382.

176. I. Die Deutsch-Türk. Verträge v. 27.XI.1917. — II. Die Deutsch-Georgischen Abkommen v. 28.V.1918. WI XII S. 90-96.

177. Die Imam-Hatip Schulen in der Türkei. Aynı yer, S. 125. (1969), S. 264-279.

178. Auftrag und Vollmacht M. Kemals v. 6.V.1919. WZKM, 62 (1969), S. 264-279.

179. Misakı Millî ve M. Kemal (Der Nationalpakt u. M.K.). Cumhuriyet, 2.II.1970.

180. Büyük Millet Meclisinin 50. Yıldönümü Münasebetiyle (Zum 50. Jahrestag der T.G.N.V.): Ulus, 23.IV.1970 ve B XXXIV (1970), S. 185-188.

181. Atatürk bir Diktatör mü idi? (War A. ein Diktator?). Türk Kültürü IX (1970), S. 43 v.d.

182. Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi: Mondros'tan Mudanya'ya kadar. (Geschichtskalender des türk. Befreiungskampfes, 30.X.1918. — 11.X.1922). Ankara 1970: Türk Tarih Kurumu, 16.Seri Nu. 12, XIX, 239 S.

182[a]. Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, II: Mudanya Mütarekesinden 1923 sonuna kadar (11 Ekim 1922-31 Aralık 1923), (Geschichtskalender des türkischen Befreiungskampfes, II: Vom Waffenstillstand von Mudanya bis Ende 1923, 11.10.1922 - 31.13.1923) Ankara 1973: *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, 16 dizi, Nu. 12a, VIII + 49 s.

183. Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri (Der türk. Befreiungskampf im Lichte der britischen Dokumente). Ankara 1971: Türk Tarih Kurumu, 16. seri Nu. II, XIV, 316 S.

184. M. Kemal General Harington ile Görüşmek İstemiş midir? (Wollte M.K. General H. aufsuchen?) . XXXVI (1972), S. 169 v.d.

185. M. Kemal'in Amiral Brock'a Mektubu (Brief M.K.'s an Admiral Brock). Aynı yer, S. 535-543.

186. Zwei Streitfragen aus der Frühgeschichte der Türkischen Revolution WI XIII (1971), S. 162-167.

187. Vom Islam in der heutigen Türkei. Aynı yer, S. 145-161.

188. Atatürk ve Trakya'da Türk Sınırı (A. u. die türk. Grenze in Thrakien): *VII. Türk Tarih Kongresi*, II (1973), S. 813-835.

Levent Şahverdi Arşivi

189. Yeni Türkiye'de Kur'an-ı Kerim Kursları (Kurankurse in der neuen Türkei): *Zeki Velidi Togan Armağanı* (Gedenkschrift für Z.V.T.). (Istanbul 1973), S. 47-63.

190. Türkiye Cumhuriyetinin İlânı—Atatürk Devriminin Başlangıcı (Die Gündung der Türkischen Republik—Anfang der Reformen A.'s)B XXXVII (1973), S. 471-479.

191. Mudanya Mütarekesinden 1923 sonuna kadar Kronoloji (Geschichtskalender vom Waffenstillstand von Mudanya bis Ende 1923. Ankara 1973. VIII, 49 S. (bakınız ek liste)

192. Kemalizm'in Temel Düşünceleri ve Tarihi (Grundgedanken des Kemalismus und ihre Geschichte).: *Atatürk Devrimleri, I. Milletlerarası Simpozyumu,* İstanbul, 10.XII.1973 (bakınız ek liste)

193. Note Mustafa Kemals an Earl Curzon vom 30.IV.1920, WI XVI (1975).

194. VI. Mehmed'in İngiltere'ye İkinci Antlaşma Teklifi (Zweites Vertragsangebot Mehmeds VI. an England). B XXXVIII (1974).

195. Von der Arbeit des Hilfbundes in Marasa 1927, *Nachrichten des deutschen und schweizerischen Hilfsbundes für christliches Liebeswerk im Orient 76. yıl., Nu. 1, 1974.*

196. Grundlinien des Kemalismus und ihre Geschichte, Atatürk Devrimleri I. Milletlerarası Simpozyumu, İstanbul 1975, s. 1-21.

197.—Fındıkoğlu'na Şükran Borcum, *Sosyoloji Konferansları Istanbul* XII (1975), s. 5-8.

198. Die moderne Türkei und der Islam, *Informationsdienst Wiesbaden Nu. 32, Şubat 1975.*

199. Mustafa Kemal und England in neuer Sicht, *WI* 16 (1975) s. 166-228.

200. Note Mustafa Kemals an Earl Curzon vom 30. April 1920, *WI* 16 (1975) s. 231-233.

201. Turkey since the Armistice of Mudros. *The Muslim World,* kısım IV, Fas. I, s. 26-61 (çevrin: F.R.C. Bagley).

202. Irriger Glaube an den Sieg (Verdun), *Unsere Kirche* 28.11.1976.

203. Die Aussenpolitik der Türkei in beiden Weltkriegen, *VIII. Türk Tarih Kongresi* (Ankara 1976), s. 529 v.d.

204. I. ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye'nin Dış Politikası, *Belleten* 41 (1977), s. 733-743.

205. Vom Islam in der heutigen Türkei, *WI* 18 (1977) s. 1-19.

206. Die elviye-i selâse KARS, ARDAHAN und BATUM, *WI* 18 (1977) s. 19-40.

207. *Barr at-turkiyya* bei Ibn Baṭṭuṭa (WI, N.S. IV, 61'e ek), *WI* 18 (1977) s. 116-117.

208. Zum Eintritt der Türkei in den Weltkrieg, *WI* 19 (1979) s. 223-225.

209. Die Türkei als Nationalstaat seit der Revolution Mustafa Kemal (Atatürk) s. 1920-1974, *Handbuch der europäischen Geschichte,* yay. Th. Schieder, cilt. 7, 1. (Stuttgart 1979) s. 1339-1351.

210. Nachträge zum "Der Islam in der neuen Türkei", (esere ek) *WI* 20 (1980) s. 200-203.

211. Les Mots Impartants de Mustafa Kemal (Atatürk), *Belleten 45 (1981), s. 43-56.*

212. Atatürks Lehren für die Gegenwert, Mitteilungen der Deutsch Türkischen Gesellschaft, sayı 184, Temmuz 1981, s. 21-23.

213. Mustafa Kemal—ein geborener Politiker, *Revue Internationale d'Histoire Militaire* 50 (1981), s. 107-111.

214. War die Marneschlacht von 1914 zu gewinnen?, *Wehrwissenschaftliche Rundschau* 31. Nu. 5 (1982), s. 164-166.

Levent Şahverdi Arşivi

215. Havza'da Mustafa Kemal Paşa, *Belleten 182 (1982) s. 347-352*

216. Atatürk'ün indinde dinin önemi, *Hikmet Bayur anma kitabı* (basılmakta)

217. Mustafa Kemal'in unutulmuş bir hatırası,*Belleten* 189 (1984). Çev.: Nimet Arsan

II. Ansiklopedi ve Kolektif Eserlerdeki Makaleleri

1. Wörterbuch der Völkerrechts und der Diplomatie, (Berlin 1924-1925) I, S. 287 v.d.: Erythrea; S. 289: Estland; S. 780: Kurland; S. 825 v.d.: Lettland; S. 832: Livland: II, S. 551 v.d.: Somaliland.

2. Enzyklopädie des Islâm, III (1933-1936), S. 775: Mukhtār Pasha, Ghāzī Ahmed.

3. Handbuch der Orientalistik, I. Abt., 6, Bd, 3. Absch. (Leiden 1959: E.J. Brill), S. 70-97: Geschichte der Türkei seit dem Waffenstillstand von Mudros (30.X.1918).—genişl. ingl. bs. (basılmakta)

4. Der Grosse Herder, Erg.-Bd. II (Freiburg 1962), Sütunn 1002 v.d.: Der Islam in der neuen Türkei.

5. Weltgeschichte der Gegenwart (Bern 1962: Franche Verlag), cilt. I. Die Staaten: S. 641-654.

6. Die Religion in Geschichte und Gegenwart, 3. Aufl., cilt. VI (Tübingen 1962: I.C.B Mohr (Paul Siebeck), Sütun. 1075-1078: Türkei, I. Geschichte, B. Neuzeit ab 1839; II. Mission in der Türkei.

7. Handbuch der Europäischen Geschichte (Stuttgart: Union-Verlag), Bd. 6 (1968), S. 539-546: Das Osmanische Reich vom Berliner Kongress bis zu seinem Ende; Bd. 7 Die Türkei als Nationalstaat seit der Revolution Mustafa Kemals (1920-1972).

8. Neue Deutsche Biographie (München), Bd. 10 Heinrich August Jäschke.

III. Kolektif Eserleri

1. Kritische Bearbeitung von H.C. Armstrong, der graue Wolf (= tenkit ve çeviri The grey Wolf). Berlin 1933: S. Fischer Verlag.

2. Siegfried Rzeppa, Personen-und Sachregister zu den türkischen Geschichtskalendern für 1918-1934. (şahıs ve konu dizini) MSOS XLI (1938), S. 1-52.

3. Franz Taeschner, Antichristliche Bestrebungen im Vorderen Orient: *Christen und Antichristen.* Münster-Hiltrup 1954: Herz Jesu-Missionshaus, S. 182-192.

4. Kritische Bearbeitung von Philips Price, Die Türkei (= tenkit ve çeviri A History of Turkey). Nürnberg 1958: Hans Carl Verlag.

5. Çeviri: Sabri Şakir Ansay, Das türkische Recht: *Handbuch der Orientalistik,* I. Abt., Erg-Bd. III: Das Oriental, Recht: (Leiden 1964: E.J. Brill), S. 441-461.

IV. Yayın İşleri

1. Editör: MSOS, XXXIV-XXXV (1931-1932). ABt. II

2. Editör: WI, 14-17 (1932-1935).—Yayınlanan: cilt 18-25 (1936-1944) ve özel sayı 1941: Festschrift Friedrich Giese zum 70. Geburtstag ve yeni Serie, I-VI (1951-1960).

3. Yayınlayan: Abt. Vorderasien der Studien zur Auslandskunde, Bd. I, Lief. I-II. Berlin 1944: Junker und Dünnhaupt.

Levent Şahverdi Arşivi

V. Ölen kişilerle ilgili tanıtmalar

1. Edgar Pröbster: *WI* 24 (1943), S. 129 v.d.

2. Friedrich Giese.: *ZDMG* 99 (1949), S. 7-10 ve Neue Deutsche Biographie (München), cilt. 6 (1964), S. 377.

3. Sebastian Beck (W. Björkman ile birlikte): *ZDMG* 105 (1955), S. 1-5

4. Erich Pritsch: *WI* VIII (1962), S. 1 v.d.

VI. Önemli Yayın Tanıtmaları

1. Adams, T.W.: AKEL. The Communist Party of Cyprus (Stanford, Calif. 1971). WI XIII, 242.

2. Allen, Henry Elisha: The Turkish Transformation (Chicagı 1935). WI 18, 142 v.d.

3. Anchieri, E., Migliorini, E. ve Rossi, E.: La nuova Turchia (Rom 1939). OLZ 43, 255 v.d.

4. Anderson, J.N.D.: Islamic Law in Africa (London 1954). WI IV, 224 IV, 224 v.d.

5. Ansay, Tuğrul: American-Turkish Private International Law (New York 1966) ve (Don Wallace Jr. ile birlikte): Introduction to Turkish Law (Ankara 1966). Zvgl RW 71 (1969), 85 v.d.

6. Arsan, Nimet: Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1917-1938) (Ankara 1964). WI X, 105 v.d.

7. Ayiter, Kudret: Das Staatsangehörigkeitsrecht der Türkei (Frankfurt 1970). ZvglRW 72 (1971), 242 v.d.

8. Bayur, Hikmet: Atatürk (Ankara 1963). WI X, 105 v.d.

9. Bekata, Hıfzı Oğuz: Aydın Din Adamları (Ankara 1962). WI IX, 304.

10. Bennigsen, A. et Quelquejay, Ch.: Le "Sultangaliévisme" au Tatarstan (Paris 1960). Jahrb. f. Gesch. Osteuropas 9 (1961), 454 v.d.

11. Berkes, N.: Turkish Nationalism and Western Civilization (London 1959). WI VI, 172 v.d.

12. —:The Development of Secularism in Turkey (Montreal 1964). WI X, 108 v.d. ve HZ 202 (1966), 499.

13. Bhamdoun: The Proceedings of the First Muslim-Christian Convocation (New York 1955). WI V, 126 v.d.

14. Bıyıklıoğlu, T.: Trakya'da Millî Mücadele, I-II (Ankara 1955-56). WI V, 149-152.

15. Bisbee, E.: The New Turks, Pioneers of the Republic, 1920-1950 (Philadelphia 1951). WI II, 140 v.d.

16. Bonelli, L.: Lessico turco-italiano (Rom 1939). WI 22, 162 v.d. IV, 68 v.d.

17. Bowen, H.: British Contributions to Turkish Studies (London 1945). WI IV, 68 v.d.

18. Butler, R. (Ed.): Documents on British Foreign Policy 1919-1939, First Series, XIII (1963), WI X, 105 v.d.

19. The Cambridge History of Islam, ed. by P.M. Holt, Ann K.S. Lambton and Bernard Lewis (Cambridge 1970). WI XIII, 230.

Levent Şahverdi Arşivi

20. Çoşar, Ömer Sami: Millî Mücadele Basını (Istanbul 1964). WI X, 105 v.d.

21. Davison, R.H: Reform in the Ottoman Empire (Princeton 1963). WI IX, 292-295).

22. Devereux, R.: The First Ottoman Constitutional Period (Baltimore 1963). WI VIII, 279 v.d.

23. T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı: Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl) (Ankara 1961). WI VIII, 59 v.d.

24. Dodd, C.H.: Politics and Government in Turkey (Manchester 1969). Isl. 48, 352 v.d.

25. Duda H.W.: Vom Kalifat zur Republik (Wien 1948). Isl. 29, 78 v.d.

26. Esmer, A.Ş.: Siyasî Tarih 1919-1939 (Ankara 1953). WI III, 285 v.d.

26a Evans, L.: United States Policy and the Partition of Turkey, 1914-1924 (Baltimore 1965), WI X, 130.

27. Frey, F.W.: The Turkish Political Elite (Cambridge, Mass. 1965). WI X, 240 v.d.

28. Freye, R. N. (Ed.): The Near East and the Great Powers (aynı yer, 1951). WI II, 76 v.d.

29. —: Islam and the West (Den Haag 1957). WI V, 132 v.d.

30. Giannini, A.: Le Costituzioni degli Stati del Vicino Oriente (Rom 1931). OLZ 36, 498 v.d.

31. — L'Ultima Fase della Questione Orientale, 1913-1932 (Rom 1933). OLZ 38, 110 v.d.

32. Gibb, H.AR.: Mohammedanism (2. bs., London 1953). WI II, 294 v.d.

33. Godchot, J.E.: Les Constitutions du Proche et Moyen-Orient (Paris 1957). WI VI, 158 v.d.

34. Gökbilgin, M.T.: Millî Mücadele başlarken (cilt I, Ankara 1959). B XXIV, 205-208.

35. Guse, F.: Die Kaukasusfront im Weltkrieg bis zum Frieden von Brest (Leipzig 1941). OLZ 45, 318-321 ve WI 23, 103 v.d.

36. Halide Edib: The Turkish Ordeal (London 1928). MSOS XXXII, 202 (a.)

37. —: Turkey Faces West (New Haven 1930). OLZ 34, 878 v.d.

38. Halpern, M.: The Politics of Social Change in the Middle East and North Africa (Princeton 1963). WI IX, 277-280.

39. Harris, G.S.: The Origins of Communism in Turkey (Stanford, Calif. 1967). WI XII, 149 v.d.

40. Hartmann, R.: Die arabische Frage. Rückblick und Ausblick: *ON* IV, 273-277. *WI* 20, 146 v.d. (a.)

41. Heuser, F. u. Şevket, İ.: Türkisch-Deutsches Wörterbuch (3.bs., Wiesbaden 1954). WI III, 293-296.

42. Heyd, U.: Foundations of Turkish Nationalism The Life and Teachings of Ziya Gökalp (London 1950). Oriens 5, 113 v.d.

43. —: Language Reform in Modern Turkey (Jerusalem 1954). WI IV, 69 v.d,

44. Hindbeck, H.: Der Wind schlägt um am Bosporus (Berlin 1935). OLZ 40, 311 v.d.

45. Hirsch, E.E.: Die verfassung der Türkischen Republik (Frankfurt 1966). WI XII, 150 v.d.

46. Hony, H.C. ve İz, F.: A Turkish-English Dictionary (2. bs., Oxford 1957). WI V, 290 v.d. (ayrıca bk: İz, F.).

Levent Şahverdi Arşivi

47. Hoskins, H.L.: The Middle East Problem Area in World Politics (New York 1954). HZ 183, 730 v.d.

48. Hostler, Ch. W.: Türken und Sowjets (Frankfurt 1960). HZ 193, 502 v.d.

49. Hüber, R.: Die Bagdadbahn (Berlin 1943). WI 23, 196 v.d.

50. İskit, S.R.: Türkiyede Matbuat Rejimleri (İstanbul 1939). WI 22, 164.

50[a] İz, F. ve Hony, H.C.: An English-Turkish Dictionary (Oxford 1952). WI II, 307 v.d.

51. Jansky, H.: Lehrbuch der türkischen Sprache (2 bs., Wiesbaden 1954). WI IV, 70 v.d.

52.. —: Deutsch-Türkisches Wörterbuch (Wiesbaden 1961). OLZ 59, 384-387.

53. Karabekir, K.: İstiklâl Harbimiz (Istanbul 1960). WI VII, 224 v.d.

54. Karpat, K.H.: Turkey's Politics. The Transition to a Multiparty System (Princeton 1959). WI VI, 309.

55. Kedourie, E.: England and the Middle East (London 1956). WI V, 147 v.d.

56. Kinross, Lord: Atatürk. The Rebirth of a Nation (London 1964). WI X, 107.

57. Kissling, H.J.: Osmanisch-Türkische Grammatik (Wiesbaden 1960). WI VI, 302 v.d.

58. Kohn, HB.: Nationalismus und Imperialismus im Vorderen Orient (Frankfurt 1931), OLZ 36, 320 v.d.

59. Kral, A.V.: Das Land Kamâl Atatürks (2. bs., Wien 1937). OLZ 41, 635 ve WI 19, 158.

60. Kress ve. Kressensteim, F.: Mit den Türken zum Suezkanal (Berlin 1938). WI 22, 164 v.d.

61. Krüger, K.: Die neue Türkei (Berlin 1963). WI VIII, 281 v.d.

62. Law in the Middle East, ed. by Majid Khadduri and H.J. Liebesny (Washington 1955). WI IV, 223 v.d.

63. Levonian, L.: The Turkish Press 1925-1932 (Athen 1932). OLZ 37, 320 v.d.

64. Lewis, B.: The Emergence of Modern Turkey (London 1961;. WI VII, 222 v.d.

65. Lewis, G.L.: Turkey (New York 1955). Middle Eastern Affairs, VII, 67 v.d.

66. Littmann, E.: Islamisch-arabische Heiligenlieder (Wiesbaden 1951). WI II, 299.

67. Luke, H.: The Making of Modern Turkey (London 1936). OLZ 40, 541 v.d.

68. —: Cities and Men, I-III (London 1953, 1956). WI V, 142 v.d.

69. Mardin, Ş.: The Genesis of Young Ottoman Thought (Princeton 1962). WI VIII, 210-213.

70. Mikusch, D.v.: Gazi Mustafa Kemal. Zwischen Europa und Asien (Leipzig 1929). OLZ 34, 247-252.

71. Montéty, H. de: Femmes de Tunisie (La Haye 1958). WI VI, 156 v.d.

72. Mühlmann, C.: Das deutsch-türkische Waffenbündnis im Weltkrieg (Leipzig 1940). OLZ 45. 318-321 ve WI 23, 103. v.d.

73. Okur, H.Y.: Atatürk'le On Beş Yıl (Istanbul 1962), WI IX, 300-303.

74. Padwick, C.E.: Call to Istanbul (London 1958), WI VI, 147 v.d.

75. Pallis, A.A.: Greece's Anatolian Venture — and after (London 1937). OLZ 41, 315 v.d.

76. Paret, R.: Symbolik des Islam (Stuttgart 1958). WI VI, 144 v.d.

77. —: Die Welt des Islam und die Gegenwart (Stuttgart 1961). WI VII, 231 v.d.

Levent Şahverdi Arşivi

78. —: Der Koran, 1.-2. fasikül (Stutgart 1962, WI IX, 271 v.d.

79. Pearson, J.D.: INdex Islamicus 1906-1955, 1956-1960, 1961-1965 ve 1966-1970. (Cambridge 1958, 1962, 1967 ve 1972). WI VI, 149 v.d., VIII, 198, XII, 137 v.d., XVI, 243 v.d.

80. Peters, L.: Grammatik der türkischen Sprache (Berlin 1947). WI IV, 70 v.d.

81. —: R.: Die Geschichte der Türken (Stuttgart 1961), WI VIII, 83 v.d.

82. Pittard, E.: Le visage nouveau de la Turquie (Paris 1931). OLZ 36, 252 v.d.

83. Pritsch, E.: Die islamische Staatsidee: *ZvglRW* 53, 33-72.

84. —: Tanfid al-aḥkām: *DZMG* 98, 237-281. WI I, 243 v.d.

85. Robinson, R.D.: The First Turkish Republic (Cambridge, Mass. 1963), WI IX, 295.

86. Roccalta, P. di: Angora e Kemal Pascia (Rom 1932), OLZ 37, 544 v.d.

87. Rossi, E.: Manuale di lingua turca, I-II (Rom 1939, 1964), WI 22, 163 v.d., X, 115 v.d.

88. Rühl, Ph.: Türk. Sprachlehre (Heidelberg 1954)., WI IV, 70 v.d.

89. Rummel, F.v., Kolshorn, O. ve Wenzel, H.: Die neue Türkei (Berlin 1941). WI 23, 104 v.d.

90. —: Die Türkei auf dem Weg nach Europa (München 1952). WI II, 311 v.d.

91. Runyun, M.: Hacıbayram Minberinden Hutbelerim (Istanbul 1968), WI XIII, 140.

92. Sâbis, A.İ.: Harb Hatıralarım I-III, V (Istanbul 1943, Ankara 1951-1952). WI IV, 232, v, 152 v.d.

93. Safa, Peyami: Zwischen Ost u. West (Leipzig 1943), WI I. 312.

94. Schacht, J.: Problems of Modern Islamic Legislation: *Studia Islamica* XII, 99-129. WI VI, 288.

95. Scipio, L.A.: My Thirty Years in Turkey (Ringe, N.H. 1955). WI V, 149.

96. Smith, W.C.: Islam in Modern History (Princeton 1957). WI V, 280 v.d.

97. Söylemezoğlu, G.K.: Başımıza Gelenler; Hâtıralar, I-IV; Yok edilmek istenen Millet (İstanbul 1939, 1946, 1949, 1953, 1955, 1957). WI VI, 173 v.d.

98. Sözeri, M.S.: Din Dersleri (İstanbul 1957)., Isl. 36, 275.

99. Sperduti, G.: Aspetti giuridici della questione del Sangiaccato di Alessandretta (Mailand 1939). WI 22, 166 v.d.

100. Spies, O.: Türkische Chrestomathie (Wiesbaden 1957). WI V, 288.

101. —: Türkisches Puppentheater (Emsdetten 1959). WI VI, 305.

102. —: Türkischer Sprachführer (Bonn 1966). WI X, 252 v.d.

103. —: Türkische Märchen (Düsseldorf 1967). WI XII. 161 v.d.

104. Spuler, B.: Die Mongolen in Iran (Leipzig 1939). WI 25, 192-195.

105. —: Ideal-Ural. Völker und Staaten zwischen Wolga und Ural (Berlin 1942). WI 23, 201 v.d.

106. —: Die Goldene Horde (Leipzig 1943). WI 23, 192-195.

107. Steuerwald, K.: Untersuchungen zur türkischen Sprache der Gegenwart, I-III (Berlin 1963, 1964, 1966). WI IX, 285 v.d., X, 252.

Levent Şahverdi Arşivi

108.—: Taschenwörterbuch, I. Türkisch-Deutsch, II. Deutsch-Türkisch (Berlin 1966). WI X, 253.

109.—: Türkisch-Deutsches Wörterbuch (Wiesbaden 1972). Isl. 50, 200 v.d.

110. Stirling, P.: Turkish Village (London 1965). WI X., 109 v.d.

111. Szyliowicz, J.S.: Political Change in Rural Turkey. Erdemli (Den Haag 1966). ISl. 44, 312 v.d.

112. Şensoy, N. ve Tolun, O.: Das Türkische Strafgesetzbuch v.1. III. 1926 (Berlin 1955). WI IV, 233 v.d. (Karşl. Nu. 129).

113. Tevetoğlu, F.: Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (Ankara 1967). WI XII, 149 v.d.

114. Thomas, L.V.: The United States und Turkey and Iran (Cambridge, Mass. 1951). WI II, 77 v.d.

115. Topf. E.: Die Staatenbildungen in den arabischen Teilen der Tükei (Hamburg 1929). OLZ 33, 1018-1022.

116. Toscano, M.: Storia Diplomatica dell' Intervento Italiano. I: II Patto di Londra. II: Gli Accordi di san Giovanni de Moriana (Bologna 1934, Mailand 1936). OLZ 41, 675-678.

117. Toynbee, A.j.: Survey of International Affairs 1928 (London 1929). OLZ 35, 178 v.d.

118. Trumpener, U.: Germany and the Ottoman Empire 1914-1918 (Princeton 1968). Wı XII, 147 v.d.

119. Tunaya, T.Z.: Türkiyede Siyasî Partiler 1859-1952 (Istanbul 1952). WI II, 308 v.d.

120. Türk İstiklâl Harbi I-VI (Ankara 1962-1964). WI X, 111 v.d.

121. Unat, F.R.: İkinci Meşrutiyetin İlânı ve Otuzbir Mart Hâdisesi (Ankara 1960). WI VIII, 85 v.d.

122. Véou, P. du: La Passion de la Cilicie 1919-1922 (Paris 1938). OLZ 43, 40 v.d. ve WI 20. 147 v.d.

123. Waugh, T.: Turkey yesterday, to-day and to-morrow (London 1930). OLZ 35, 338 v.d.

124. Weiker, W.F.: The Turkish Revolution 1960-1961 (Washington 1963). WI VIII, 289.

125. Woodsmall, R.F.: Women and the New East (Washington 1960). WI VII, 205 v.d.

126. Yakın Tarihimiz, yay. F. Kandemir, I-IV (Istanbul 1962-1963). WI IX, 295-300.

127. Yalman, A.E.: Turkey in My Time (Norman, Okla. 1956). WI V, 289 v.d.

128. Zeine, N.Z.: Arab-Turkish Relations and the Emergence of Arab Nationalism (Beirut 1958). ZDMG 111, 198 v.d.

129. Ziemke, K.: Das türkisch Strafgesetzbuch v. 1.III.1926 (Berlin 1927). WI IV, 233 v.d. (Karşl. Nr. 112).

130.—: Die neu Türkei (Stuttagrt 1930). OLZ 34, 554-557.

131. R. Kommos, Juden hinter Stalin (Berlin 1938), *WI* 20 (1938), s. 150.

132. Carlo Alfonso Nallino, Raccolta di scritti editi e inediti Vol. I: L'Arabia Sa'ūdiaana (Rom 1939), *WI* 22 (1940), s., 159 v.d.

133. Julius Wellhausen, Reste arabischen Heidentums (yeni bs. Berlin 1961), *WI* 7 (1961), s. 189 v.d.

Levent Şahverdi Arşivi

134. Francais Boardman, Institutions of Higher Learning in the Middle East (Washington 1961), *WI* 7 (1961), s. 203 v.d.

135. Buston (Wien 1960-1961), *WI* 7 (1961), s. 204.

136. Kurt Grundwald-Joachim C. Ronall, Industrialisation in the Middle East (New York 1960), *WI* 7 (1961), s. 209 v.d.

137. Benjamin Shwadran, The Power Struggle in Iraq (New York 1960), *WI* 7 (1961), s. 218 v.d.

138. J.R. von Reinhold—Jamesson, Modern Turkey (Ankara 1959), *WI* 7 (1961), s. 221 v.d.

139. Bertold Spuler (yay.), Wüstenfeld Mahler'sche Vergleichungstabellen (3. bs. Wiesbaden 1961), *WI* 7 (1961), s. 233.

140. Türkei, Länderberichte yay. Statistisches Bundesamt (Stuttgart 1959), *WI* 7 (1961), s. 226 v.d.

141. Sévérien Salaville—Eugéne Dalleggio, Karamanlidika, II 1851-1865 ve III 1866-1900 (Athen 1966), *Der Islam* 46 (1970), s. 225 v.d. ve 53 (1976), s. 184 v.d.

142. Feroz Ahmad, The Young Turks (Oxford 1969), *Der Islam 48 (1972), s. 166.*

143. Âfet İnan, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı 1933 (Ankara 1972), *Der Islam* 50 (1973), s. 197 ve *Belleten* 37 (1973), s. 403.

144. Kâzım Özalp, Millî Mücadele 1919-1922, I (Ankara 1971), *Der ISlam* 50 (1973), s. 198.

145. Karl Steuerwald, Türkisch-Deutsches Wörterbuch (Wiesbaden 1972), *Der Islam* 50 (1973), s. 200 v.d.

146. Wolfgang Paul, Entscheidung im September, Das Wunder an der Marne 1914 (Esslingen 1974), *Wehrkunde* 24 (1975), s. 53.

147. James Douglas Pearson and Ann Walsh, Index Islamicus,Third Supplement, 1966-1070 (London 1972, *WI* 16 (1975), s. 243-244.

148. Ferenc A. Vâli, The Turkish Straits and NATO (Stanford, Cal. 1972) *WI* 16 (1975) s. 244-245.

149. Kemal H. Karpat, Social Change and Politics in Turkey (Leiden 1973), *WI* 16 (1975) s. 245-248.

150. Karl Steuerwald, Deutsch-Türkisches Wörterbuch (Wiesbaden 1974), *Der Islam* 52 (1975), s. 370-372.

151. Dimitri Pétropoulos-Her'molaos Andréadis, La vie religieuse dans la région d'Akséray-Ghelvéri (Athen 1970), *Der Islam* 53 (1976) s. 330 v.d.

152. Tuğrul Ansay (yay), Gastarbeiter in Gesellschaft und Recht (München 1974), *Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft* 76 (1977), S. 107 v.d.

153. Wolfdieter Bihl, Die Kaukasus-Politik der Mittelmächte. Kısım I: 1914-1917 (Wien, Köln, Graz 1975), *Jahrbuch für Geschichte Osteuropus 25 (1977), s. 447 v.d.*

154. Otto Spies (Çevr.), Die Silberpappel mit den goldenen Früchten und andere türkische Volksmärchen (Wiesbaden 1976), WI 18 (1977-8) s. 150-151.

155. James Douglas Pearson, Index Islamicus, Fourth Supplement: 1971-1975 (London 1977), *WI* 18 (1977-8) s. 238-239.

Levent Şahverdi Arşivi

156. Udo Steinbach, Kranker Wächter am Bosporus. Die Türkei als Riegel zwischen Ost und West (Freiburg/Würzburg 1979) *der Islam* 58 (1981), s. 183-186.

157. Abraham Bodurgil, Atatürk and Turkey. A Bibliography 1919-1938 (Washington 1974), *Der Islam* 52 (1975). s. 375.

VII. G. Jäschke İçin Taltifler

1. Unat F.R.: B XXVII (1964) 301 v.d. ve 795 v.d.

2. Tevetoğlu, F.: *Türk Ansiklopedisi XXI (1972) 22.*

3. Şeref üyeliği:

a. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. 28.Iv.1955.

b. Türk Tarih Kurumu, Ankara, 25.IV.1959.

4. 100. Yıl Atatürk Kültür Ödülü, Ankara 1981.

B. BAŞKA SAHALARDA ÇALIŞMALARI

1. Yazı işleri müdürü, Monatsblatt "Der Religiöse Sozialist" (Berlin), 1922-1923, yıl. I-II.

2. Auf den Erdschias November, Kasseler Post, 19.II.1928. (a).

3. Die Teilung Deutschlands. ZG XXIII, (1952). S. 436-439.—Karşl. XXIV, S. 253 (Ph. E. Mosely'nin mektubu).

4. Die Teilung Österreichs. ZG XXV (1954), S. 365 v.d.

5. Zum Prombelm der Marne-Schlacht von 1914. HZ 190 (1960), S. 311-348.

6. Tanıtma: Asprey, R.B.: The First Battle of the Marne (London 1962). HZ 198 (1964), S. 410 v.d.

7. "Schlieffenplan" und "Marneschlacht".—Die Ernennung des jüngeren Moltke zum Gneralstabschef. Henüz basılmadı (Münster 1969, 1971). 15 ve 19 S.

Levent Şahverdi Arşivi

KISALTMALAR

a.	Anonim
B	Belleten (Ankara)
HZ.	Historische Zeitschrift (München)
Isl.	Der Islam (Berlin)
İst.	İstiklâl (Berlin)
Kur.	Kurtuluş (Berlin)
MSOS	Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen bzw./veya der Ausland-Hochschule an der Universität Berlin Abt. II
NO	Der Neue Orient (Berlin)
O	Der Orient (Potsdam)
OLZ	Orientelistische Literatur-Zeitung (Leipzig)
ON	Orient-Nachrichten (Berlin)
OR	Orient-Rundshau (Bund der Asienkämpfer, Berlin)
WI	Die Welt des Islams (Berlin, Leipzig, Leiden)
ZG	Zeitschrift für Geopolitik (Heidelberg)
ZMR	Zeitschrift für Missionswissenschaft u. Religionwissenschaft (Münster)
ZP	Zeitschrift für Politik (Berlin)
ZvglRW	Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft (Stuttgart)

OBITUARY

PROF. DR. GOTTHARD JAESCHKE

(Abstract)

The life and works of Professor Jaeschke, who was wellknown with his researches and writings on the Turkish War of Independence and the history of the foundation of the Turkish Republic. His last words were: "I am happy to die by remembering Great Atatürk.

Levent Sahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

HABERLER

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DİZİ KONFERANSLARI

1985-1986 dönemi Atatürk Araştırma Merkezi dizi konferansları 29 Kasım 1985-16 Mayıs 1986 tarihleri arasında 13 konferans olarak düzenlenmiştir. Konferanslar, Türk Tarih Kurumu konferans salonunda verilecektir. 29 Kasım 1985'de Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak "Atatürk'ün Dünya Görüşü", 13 Aralık 1985'de Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı "Türk Çağdaşlaşma Tarihinde Atatürk", 27 Aralık 1985'de Prof. Dr. İsmet Giritli "Atatürkçülük ve Millî Egemenlik", 10 Ocak 1986'da Doç. Dr. Yücel Özkaya "Atatürk ve Basın", 24 Ocak 1986'da Prof. Dr. Ahmet Mumcu "Kıbrıs Türkleri ve Atatürk", 7 Şubat 1986'da Muslih Fer "Atatürk ve Kadın Hakları", 21 Şubat 1986'da E. Korg. Cemal Enginsoy "Atatürk'te İnsan Sevgisi", 7 Mart 1986'da Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu "Atatürkçülükte Akılcılığın ve Bilimin Yeri", 21 Mart 1986'da Org. Necdet Öztorun "Atatürkçülüğü Hareketle Birlikte Yürütecek Bir Programın Esasları", 4 Nisan 1986'da Prof. Dr. Mustafa Aysan "Atatürk'ün Ekonomik Görüşleri", 18 Nisan 1986'da Prof. Dr. Ergun Özbudun "Siyasî Lider Olarak Atatürk", 2 Mayıs 1986'da Doç. Dr. Ergün Aybars "Türk İnkılâbı ve İstiklâl Mahkemeleri", 16 Mayıs 1986'da Mehmet Özgüneş "Atatürk ve Eğitim" konularında konferans vereceklerdir.

ATATÜRK VE GENÇLİK

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı tarafından 10 Kasım 1985 günü, Türk Dil Kurumu konferans salonunda "Atatürk ve Gençlik" konulu bir anma toplantısı düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanımız Kenan Evren'in onurlandırdığı bu toplantıda Yüksek Kurum Başkanı Suat İlhan "Atatürk'ün Yetiştiği Ortam ve Atatürk'ün Gençliği", Prof. Dr. Utkan Kocatürk "Atatürk'te Gençlik Kavramı ve Atatürkçü Gençliğin Nitelikleri", Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı "Gençlik ve Anayasamız", Sabiha Gökçen "Atatürk'ün Gençliğe Verdiği Önem" konulu konuşmalar yapmışlardır.

Levent Sahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

Sahibi: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi adına Prof. Dr. UTKAN KOCATÜRK ● Yönetim yeri: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Atatürk Bulvarı 217 Kavaklıdere/Ankara ● Telefon: 28 61 00 ● Abone şartları: Yıllık abone (3 sayı) 3000 TL. (Yabancı ülkeler için 48 dolar) ● Dergiye gönderilen yazılar yayımlansın yayımlanmasın geri verilmez. ● Yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler sahiplerine aittir. ● Basıldığı yer: Türk Tarih Kurumu Basımevi - Ankara * Derginin bu sayısı 6.000 adet basılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU

BELLETEN

194. sayısı çıktı.

İÇİNDEKİLER

Makaleler, İncelemeler : **Sayfa**

FAUCOUNAU, J.: La Lecture du Texte hiéroglyphique de Karatepe (8 resimle birlikte) 233

KAFESOĞLU, PROF. DR. İBRAHİM: Ölümünün 1250. Yıldönümü Münasebetiyle Bilge Kagan 261

ÇUBUKÇU, PROF. DR. İBRAHİM AGÂH: Türk Filozofu Farabi ve Düşüncesi ... 273

YÜCEL, PROF. DR. YAŞAR: Fatih'in Trabzon'u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri (37 resimle birlikte) 287

TANSEL, A. FEVZİYE: Halk Şâirlerimizin Küçümsenmesi ve Tahkiri Mes'elesi 313

LOWRY, HEATH W.: Richard G. Hovannisian on Lieutenant Robert Steed Dunn (15 resimle birlikte) 335

Konferanslar:

EROĞLU, PROF. DR. HAMZA: Atatürk ve Devletçilik 357

Çeviriler:

BABINGER, FRANZ (Çev.: ŞAKİROĞLU, DOÇ. DR. MAHMUT H.) XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Milano Duka'lığı İlişkileri 373

Bibliyografya :

KAYAOĞLU, DOÇ. DR. İSMET: Beldiceanu Nicora, *Le Timar dans l'Etat Ottoman (début XIV-début XVI siécles)* 391

————: Yınanç, R.-Elibüyük, M., *Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560)* 392

ORTAYLI, İLBER: Bernard Lory, *le Sort de l'Heritage Ottoman en Bulgarie. l'Exemple de Ville Bulgares 1878–1900.* 395

————: *De l'empire à la république : regards sur la Turquie* 396

————: Suraiya Faroqhi, *Towns and townsmen of Ottoman Anatolia* 396

————: Bernard Lewis, *The Jews of Islam* 397

1984 Yılının İkinci Yarısında Kitaplığımıza Gelen Kitap ve Dergiler 401

Yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler sahiplerine aittir.

İsteme Adresi : TÜRK TARİH KURUMU Sıhhiye - ANKARA

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU

TÜRK DİL KURUMU DERGİSİ

407. Sayısı çıktı.

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu	: Atatürk ve Gençlik	201
Prof. Dr. Mehmet Kaplan	: Kılıç ve Saban	212
Doç. Dr. Zeynep Kerman	: Erzurum Kongresi'ni Açış Nutkunun Tahlili	217
Cahit Sıtkı Tarancı	: Atatürk	222
	: On Kasım	223
Behçet Kemal Çağlar	: Atatürk'e Mektup	224
Kemelattin Kamu	: Atama Ağıt	226
Zeki Ömer Defne	: Eskipazar'ın Taşları	228
Feyzi Halıcı	: Atatürk	230
Mithat Cemal Kuntay	: Gazi'ye	231
Nüzhet Erman	: Madde 1-Cumhuriyet	232
Coşkun Ertepınar	: Ekim Rüzgârları	234
Gökhan Evliyaoğlu	: Rahat Uyu, Atatürk	235
Osman Güngör Feyzoğlu	: Mustafa Kemal'in Çizmeleri ..	236
Mesut Akça	: Gülen Mustafa Kemal'le Yaşamak	237
Yıldırım Doğan Ergeneli	: 10 Kasımın Düşündürdüğü ..	238
Sabahattin Kömürcüoğlu	: 10 Kasımda Ağlayan Çiçek ..	239
Org. (E) Bedrettin Demirel	: Güzel Türkçemiz ve Millî Şairlerimiz	242
Prof. Dr. Zeynep Korkmaz	: Atatürk ve Türk Gençliği ...	245
Doç. Dr. Mahmut Tezcan	: Gençlik, Demokrasi ve Atatürk	258
Dr. Mehmet Cemil Uğurlu	: Atatürk ve Kurtuluş Destanı .	265
Doç. Dr. Mahmut Şakiroğlu	: Atatürk Döneminde Kültür Çalışmaları	291
Feyzi Halıcı	: Millî Egemenlik Konulu Âşıklar Şöleni	302
Doç. Dr. Hamza Zülfikar	: Atatürk ve Gambos Dağı ..	312
N. Yavuz Şenturan	: Atatürk ile İlgili Bir Anı	315
Yrd. Doç. Dr. Erkan Türkmen	: Urdu Edebiyatında Atatürk .	316
Doç. Dr. Zeynep Kerman	: Edebiyatımızda Malazgirt ...	337
	HABERLER	
TDK	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun 2. Yıldönümü	351
	Cahit Sıtkı Tarancı'yı Anma Günü Diyarbakır'da yapıldı ..	363
	V. Milletler Arası Türkoloji Kongresi İstanbul'da Toplandı	364
	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bağlı kuruluşların 1985-1986 yılı konferansları	379
	Turan Oflazoğlu'nun Deli İbrahim adlı oyunu Macarcaya Çevrildi	386

Levent Sahverdi Arşivi